

Randi Kjeldstad

**Enslige forsørgere:
Forsørgelse og levekår før og etter
overgang til en ny livsfase**

Sosiale og økonomiske studier

Serien Sosiale og økonomiske studier omfatter nye forskningsbidrag – monografier og redigerte arbeider – på de områder Statistisk sentralbyrå har forskningsvirksomhet. Analysemetoder og temavalg vil variere, men hovedsakelig vil arbeidene være av anvendt og kvantitativ natur med vekt på utnytting av SSBs data i analyser for samfunnsplanleggingsformål og til allmenn forståelse av sosial og økonomisk utvikling.

Social and Economic Studies

The series *Social and Economic Studies* consists of hitherto unpublished studies in economics, demography and other areas of research in Statistics Norway. Although the studies will vary in analytical methods and in subject matter, they tend to be applied studies based on quantitative analysis of the data sources of Statistics Norway. The research programmes from which the studies originate typically emphasize the development of tools for social and economic planning.

© Statistisk sentralbyrå, juni 1998
Ved bruk av materiale fra denne publikasjonen,
vennligst oppgi Statistisk sentralbyrå som kilde.

ISBN 82-537-4548-6
ISSN 0801-3845

Emnegruppe

00.02 Levekår

Emneord

Enslige forsørgere
Levekår
Livsløp
Trygd
Utdanning
Yrkesaktivitet

Design: Enzo Finger Design
Trykk: Falch Hurtigtrykk

Forord

Til grunn for denne rapporten ligger forskningsprosjektet Arbeids- og forsørgelsesmønster i eneforsørgelsesfasen, som har vært samfinansiert av Barne- og familiedepartementet, daværende Administrasjonsdepartementet, daværende Sosialdepartementet og Statistisk sentralbyrå. Prosjektet ble påbegynt i 1994, og avsluttes nå med foreliggende rapport.

Analysene har i utgangspunktet hatt to hovedsiktemål, nemlig, på den en siden å bidra med kunnskap til å besvare en rekke empiriske spørsmål, og, samtidig, å evaluere kvaliteten på et allerede foreliggende datamateriale hvor analysepotensialet ikke tidligere har vært testet ut. De tre problemområdene som opprinnelig var planlagt belyst empirisk, var:

- Sammenheng mellom enslige forsørgeres gjøremål og offentlige stønader i løpet av perioden som eneforsørger,
- Sammenheng mellom den enkeltes forsørgelsesmønster i eneforsørgelsesfasen og hans/hennes bakgrunnskjennetegn og «utgangsposisjon», og
- Sammenheng mellom forsørgelsesmønster og inntektsnivå.

Det unike datamaterialet har naturlig nok medført en rekke tidkrevende prøvinger og feilinger i analysefasen, og mye tid er blitt lagt ned i vurderinger og sveininger av metodemessig art. Samtidig har interessen for, og vektlegging av, enkelte problemstillinger endret seg noe i løpet av forskningsprosessen. Det har medført at analysene har blitt konsentrert omkring to av de tre opprinnelige problemområdene, og at forskjeller i inntektsnivå i liten grad blir berørt. Jeg har imidlertid ikke tenkt å droppe problemstillingene omkring enslige forsørgeres inntektsforhold. Statistisk sentralbyrås datafang på dette området forbedres stadig, noe som gir økte muligheter for analyse på dette området.

I løpet av prosjektperioden har det blitt presentert analyseresultater i form av «papers» ved fire internasjonale vitenskapelige konferanser og tre artikler publisert i Norge. En fjerde, engelskspråklig artikkel vil bli publisert i et internasjonalt tidsskrift i nær framtid. Titler og referanser på de nevnte «papers» og artikler framgår bakerst i vedlegg.

Resultater og vurderinger som framlegges i denne rapporten, er fullt og helt mitt ansvar. I løpet av prosjektperioden har jeg imidlertid hatt nært samarbeid med, og god hjelp av, Kari-Mette Roalsø. Hun har gjort det tekniske analysearbeidet og vært en alle tiders diskusjonspartner underveis. Hun er medforfatter på et «paper»/en artikkel fra prosjektet. Takk også til Nico Keilman og Kjetil Sørli som har vært gode å ty til i metodespørsmål.

Oslo, 11. juni 1998

Randi Kjeldstad

Sammendrag

Randi Kjeldstad

Enslige forsørgere: Forsørgelse og levekår før og etter overgang til en ny livsfase

Sosiale og økonomiske studier 100 • Statistisk sentralbyrå 1998

Denne rapporten viser at personer som opplever å bli alene med den daglige omsorgen og forsørgelsen for barn, møter den nye livssituasjonen under svært varierende forhold og med svært ulike ressurser. Avgjørende for hvordan den enkelte tilpasser seg livssituasjonen som enslig forsørger, er hvilken livssituasjon vedkommende er i i utgangspunktet, og hvilke individuelle og sosiale ressurser hun eller han bringer med seg inn i den nye livsfasen.

Til tross for at forsørgelsessituasjonen og -mulighetene forøvrig forandres, f. eks. ved tap av tidligere ektefelleforsørgelse og «nyvunnet» rett til overgangsstønad, viser analysen stor stabilitet i den enkeltes gjøremål før og etter overgang til den nye livsfasen. Analysen viser at det å bli enslig forsørger for de færreste innebærer avgjørende brudd i forhold til tidligere virksomhet. Flertallet av skoleelevene fortsetter på skole, og flertallet av dem som var i jobb i utgangspunktet, fortsetter som yrkesaktive i hele eller deler av eneforsørgerfasen.

Datamaterialet som benyttes i analysen, er intervjuopplysninger om personer som var enslige forsørgere i 1990, hentet fra tilleggsundersøkelsen av enslige forsørgere til SSB's levekårsundersøkelse 1991. Det inneholder opplysninger på en rekke levekårsområder forut for eneforsørgerfasen og på intervju tidspunktet. I tillegg inneholder det intervjuopplysninger om yrkesdeltaking, utdanning og trygd for hver måned fra det tidspunkt vedkommende ble enslig forsørger og fram til intervju tidspunktet. På disse områdene gir dermed datamaterialet mulighet til å studere enslige forsørgeres tilpasning i et livsløpsperspektiv.

Emneord: Enslige forsørgere, levekår, livsløp, trygd, utdanning, yrkesaktivitet.

Prosjektstøtte: Barne- og familiedepartementet, tidligere Administrasjonsdepartementet og tidligere Sosialdepartementet.

Abstract

Randi Kjeldstad

Single Parents: Social and Economic Adjustment before and after Transition to single Parenthood

Social and Economic Studies 100 • Statistics Norway 1998

Social analyses often show that single parents on the average are worse off socially and economically than most other groups in society. To some extent the present analysis supports such a conclusion. One main conclusion from the present analysis is, however, that there is a great variety of living conditions and economic adjustments among single parents. Even though transition to single parenthood involves experiences common to most people who become single parents, they, no more than other parents, constitute a homogenous group of people. No more is single parenthood characterised by a uniform way of life or a uniform pattern of life events. Above all, the present report reveals a considerable variety of individual resources, experiences and conditions under which persons (mothers and fathers) become the sole care giver of a child. Such inequalities in turn, entail different possibilities and limitations in economic adjustment during single parenthood.

Emphasis is put on single parenthood as a life cycle stage, rather than on single parents as a special social group. The analysis is based on interviews with 622 single parents, which constitute an extended random sample of single parents in the Statistics Norway's 1991 level of living survey. The sample includes single parents with children under the age of 16. The data cover information on several level of living components at the time the person became a single parent and at the time of interview. In addition they contain monthly registration of individual work and social security benefit «careers» from transition to single parenthood until the interview took place. In these fields, consequently, individual behaviour may be analysed in a life course perspective.

Transition to single parenthood involves significant changes of living conditions and life situation of the individual. Both the family-, the social- and the economic conditions change fundamentally, for instance because of loss of main economic maintenance by the spouse, and by newly obtained rights to social security benefits. Even so, to most individuals, transition to single parenthood does not lead to interruption of their main economic activity. Most students continue studying, most employed and occupationally active go on working; usually the same hours as before. Thus life after transition to single parenthood is characterised also, to a large degree, by continuity in relation to earlier life. Economic adjustment to single parenthood depends largely on what human resources and human capital the person brings with him or her into the new life cycle stage, and by the person's labour market position at the time of transition.

Keywords: Single parents, life course, work, social benefits, economic maintenance, level of living.

Aknowlegdement: Ministry of Children and Family Affairs.

JEL classification: I3, J2, J7, K3.

Innhold

1. Innledning og sammendrag.....	9
2. Livsløp – livsfase – levekår.....	17
2.1. Enslig forsørger: en fase i livet	17
2.2. Teoretisk utgangspunkt.....	18
2.3. Livsløpsperspektivet.....	20
2.4. Empirisk utgangspunkt.....	22
2.5. Gangen i rapporten.....	26
3. Metode.....	27
3.1. Innledning.....	27
3.2. Utvalg	27
3.3. Undersøkelseperiode.....	29
3.4. Avhengige variable (responsvariable): Åtte forsørgelsesformer.....	31
3.5. Uavhengige variable (forklaringsvariable).....	32
3.6. To analysenivåer.....	37
4. Kjennetegn ved enslige forsørgere og eneforsørgerfasen.....	41
4.1. Bakgrunns- og fasekjennetegn	41
5. Sammenheng mellom ulike kjennetegn og livsvilkår	47
5.1. Kjennetegn ved enslige mødre vs. enslige fedre.....	47
5.2. Alder ved start på eneforsørgerfasen: Kjennetegn ved «tidlige» og «sene» eneforsørgere.....	52
5.3. Gift/sambo eller enslig i utgangspunktet: Kjennetegn ved tidligere gifte/samboende og ugifte/enslige eneforsørgere	55
5.4. Antall barn ved start på eneforsørgerfasen: Kjennetegn ved foreldre som har hvh. ett og flere barn når de blir enslige forsørgere	57
5.5. Hovedbeskjeftigelse i tiden før eneforsørgerfasen: Kjennetegn ved eneforsørgere som tidligere var i arbeid, under utdanning eller hjemmeværende	60
5.6. Utdanningsnivå ved start på eneforsørgerfasen: Kjennetegn ved de høyt og de lavere utdannete	62
5.7. Varighet av eneforsørgerfasen: Kjennetegn ved enslige forsørgere med kort og lang eneforsørgerfase.....	64
5.8. Utdanning i eneforsørgerfasen: Hva kjennetegner eneforsørgerne som går på skole?.....	66
5.9. Hjelp fra sosialkontoret: Kjennetegn ved eneforsørgere som mottar hjelp og ved dem som klarer seg uten.....	67
5.10. Husholdsstatus og bostedsstrøk: Kjennetegn ved samboende vs. alenboende, og ved dem som bor i tettbygde- vs. spredtbygde strøk i 1991	69
5.11. Helse og holdning til arbeid: Kjennetegn ved eneforsørgere med og uten varige helseproblemer, og med og uten sterkt positiv holdning til lønnet arbeid	70

5.12. De yrkesaktive: Hvem arbeider heltid og hvem arbeider deltid, og hvem har hvilke jobber?	72

---

6. Hvilke forhold bestemmer valg av forsørgelsesform? Multivariat analyse med utgangspunkt i to modeller **75**

6.1. Innledning	75
6.2. En analysemodell som legger vekt på individers livsløp: Betydning av bakgrunn og utgangsposisjon for økonomisk tilpasning i eneforsørgerfasen.....	77
6.3. En utvidet analysmodell som omfatter både bakgrunnsforhold og kjennetegn ved eneforsørgerfasen	97

---

7. Yrkeskjennetegn og forsørgelse..... **107**

7.1. Ulik grad av selvforsørgelse etter arbeidstid, men også etter yrke	107

Referanser..... **111**

Vedlegg

A. Vedleggstabeller.....	117
B. Tidligere publikasjoner fra prosjektet	161

De sist utgitte publikasjonene i serien Sosiale og økonomiske studier... 162

---

1. Innledning og sammendrag

Velferds- og levekårsanalyser viser gjerne at enslige forsørgere i gjennomsnitt kommer dårligere ut enn andre grupper på en rekke områder i samfunnet. Det framkommer i noen grad også i denne rapporten. Men det den foreliggende analysen først og fremst viser, er at livet og levekårene i livsfasen som enslig forsørger arter seg svært forskjellig. Til tross for at det å være enslig forsørger innebærer visse fellestrekk for alle som opplever denne livsfasen, utgjør enslige forsørgere like lite som andre foreldre en ensartet gruppe mennesker. Og like lite er livsfasen som enslig forsørger kjennetegnet ved en ensartet livssituasjon eller en ensartet rekke begivenheter. I denne rapporten vil det bli lagt vekt på å synliggjøre hvordan personer som opplever å bli alene med den daglige omsorgen og forsørgelsen for barn, møter den nye livssituasjonen under svært varierende forhold og med svært ulike ressurser. Dette gir ulike muligheter og begrensninger med hensyn til forsørgelse og økonomisk tilpasning i eneforsørgerfasen. Det er det mangfoldige og det mangeartete bildet av enslige forsørgere som settes i fokus. Samtidig argumenteres det for at likheten mellom enslige forsørgere og andre foreldre ofte er mer slående enn

forskjellene. Avgjørende for hvordan den enkelte tilpasser seg livssituasjonen som enslig forsørger, er hvilken livssituasjon vedkommende er i i utgangspunktet, og hvilke individuelle og sosiale ressurser hun eller han bringer med seg inn i den nye livsfasen.

Her settes søkelyset på eneforsørgerfasen, som en av mange livsfaser, snarere enn på enslige forsørgere som en særegen gruppe i befolkningen. Livsfasen som enslig forsørger er av ulik varighet i den enkeltes liv. Blant dem som var enslige forsørgere med barn under 16 år ved utgangen av 1990, og som inngår i det analyserte datamaterialet, var det i gjennomsnitt 55 måneder siden de var gått over i livsfasen som enslig forsørger. Samtidig hadde en fjerdedel vært enslige forsørgere i ett og et halvt år eller mindre, mens drøyt en av ti hadde vært det i mer enn ti år. Av dem som hadde så små barn at de hadde hatt rett til overgangsstønad i folketrygden (yngste barn ti år eller yngre) i løpet av eneforsørgerfasen, hadde en fjerdedel hatt slik rett i mindre enn ett år, og en fjerdedel hadde hatt det i mer enn seks år.

Datamaterialet som benyttes i den foreliggende analysen, er intervjuopplysninger

om personer som var enslige forsørgere i 1990, hentet fra tilleggsundersøkelsen av enslige forsørgere til SSBs levekårsundersøkelse 1991. Det inneholder opplysninger på en rekke levekårsområder forut for eneforsørgerfasen og på intervju-tidspunktet. I tillegg inneholder det intervjuopplysninger om yrkesdeltaking, utdanning og trygd for hver måned fra det tidspunkt vedkommende ble enslig forsørger og fram til intervju-tidspunktet. På disse områdene gir dermed data-materialet mulighet til å studere enslige forsørgeres tilpasning i et livsløpsperspektiv. Studier basert på livsløpsdata kan ofte gi et noe annet bilde enn tverrsnittsdata. For eksempel gir livsløpsdata er mer aktivt bilde av tilværelsen som enslig forsørger enn tverrsnittsdata, ved at andelen som har vært i jobb og/eller tatt utdanning er langt høyere når vi ser på hele livsfasen som enslig forsørger i forhold til situasjonen på ett tidspunkt. Ser vi på hvordan den enkelte tilpasser seg i løpet av denne livsfasen, finner vi at de fleste er i jobb i hele eller deler av tiden. Det gjelder også i de årene de har rett til alternativ forsørgelse gjennom folketrygden. Av eneforsørgerne pr. 1990 hadde tre av fire vært i jobb i kortere eller lengre tid i fasen med rett til overgangs-stønad i folketrygden («rettighetsfasen»), mens fire av ti hadde gått på skole. Mange oppnår dessuten høyere utdanning i løpet av denne fasen, og de fleste som tar utdanning, går senere over i jobb. Tre av ti enslige forsørgere har både gått på skole og vært i jobb i eneforsørgerfasen.

Det er imidlertid stor forskjell mellom å være enslig mor og enslig far. Det gjelder såvel hvilken livssituasjon man er i når man blir enslig forsørger og livet som enslig forsørger. Det at menn utgjør bare åtte prosent av dem som gjennomlever denne livsfasen, indikerer at det ikke er

«hvem som helst av fedre» som blir enslige forsørgere. Mens enslige mødre har en bakgrunn som ikke skiller seg radikalt fra andre mødre, er det grunn til å tro at dagens enslige fedre på mange områder er en relativt ressurssterk gruppe. For menn flest vil dessuten eneforsørgerfasen arte seg anderledes enn for kvinner. De er gjennomgående eldre, har bedre utdanningsbakgrunn, er mer etablert i yrkeslivet ved overgang til den nye livsfasen enn kvinner. De får eneansvaret for større barn, og livsfasen som enslig forsørger er ofte ganske midlertidig, fordi barna deres blir store og mer selvstendige i løpet av relativt kort tid, eller fordi de raskere finner ny ektefelle eller får barn med ny samboer.

Kvinner blir ofte enslige forsørgere som ganske unge. En av tre enslige mødre starter den nye livsfasen før fylte 25 år. Tilvarende gjelder bare to prosent av fedrene. Halvparten av de «tidlige» eneforsørgerne har ikke tidligere ektefelle eller samboer, mens nesten samtlige av dem som blir enslige forsørgere mot slutten av 30-årsalderen eller senere, blir det som følge av skilsmisse eller sambo-brudd. Analysen tyder på at tidligere gifte og samboende raskere inngår i nytt samboerforhold enn de som blir enslige forsørgere som følge av fødsel utenfor sambo- eller ekteskap. De sistnevnte synes i større grad etter noen tid enten fortsatt å bo alene med barn(a) eller å gifte seg. En tredjedel av dem som ble enslige forsørgere før fylte 25 år, hadde ennå ikke avsluttet skolegangen. Det betyr ikke nødvendigvis at de var under utdanning ved overgang til eneforsørgerfasen. Det gjelder bare drøyt en femdel, mens halvparten av de «tidlige» eneforsørgerne hadde egen lønn som hovedinntektskilde på dette tidspunktet. Å bli enslig forsørger tidlig i livet, innebærer likevel for mange å få

forsørgeransvar for et lite barn uten å ha en utdannings- eller yrkesbakgrunn som gjør det mulig å fullforsørge seg og barnet ved lønnet arbeid. Seks av ti «tidlige» eneforsørgere mottar da også sosialhjelp i eneforsørgerfasen mot to av ti av de «sene».

Å bli enslige forsørger innebærer store endringer i tilværelsen for den enkelte. For de fleste finner vi likevel at overgangen til den nye livsfasen ikke medfører avgjørende brudd i forhold til tidligere virksomhet. Flertallet (åtte av ti) av skoleelevene fortsetter på skole, og flertallet (åtte av ti) av dem som var i jobb, fortsetter som yrkesaktive i hele eller deler av eneforsørgerfasen. Til tross for at forsørgelsessituasjonen og -mulighetene forøvrig forandres, f. eks. ved tap av tidligere ektefelleforsørgelse og «nyvunnet» rett til overgangsstønad, viser analysen stor stabilitet i den enkeltes gjøremål før og etter overgang til den nye livsfasen. Tidligere heltidsarbeidende jobber oftest heltid også som enslige forsørgere, mens tidligere deltidarbeidende oftest jobber deltid. De som avslutter utdanningen i eneforsørgerfasen, går gjerne over i heltidsarbeid. Å ha høy utdanning i utgangspunktet øker sannsynligheten for yrkesaktivitet og heltidsarbeid som enslig forsørger. 96 prosent av dem som startet fasen med høy utdanning, er i jobb i kortere eller lengre tid som enslig forsørger, åtte av ti i heltid. Holdningen til å være i lønnet arbeid er imidlertid ikke signifikant mer positiv blant de høyere enn blant de lavere utdannede. Det tyder på at det å ha høy utdanning ved overgang til livsfasen som enslig forsørger har større betydning for *evnen* til selvforsørgelse enn for *viljen*. Det viser seg blant annet i sammenhengen mellom utdanningsbakgrunn og andel som mottar hjelp fra sosialkontoret i eneforsørgerfasen. Halvparten av de lavt

utdannede mottar slik hjelp mot 15 prosent av de høyt utdannede. Analysen avdekker systematiske innbyrdes sammenhenger mellom ulike bakgrunnskjenntegn som antas å ha betydning for evnen og mulighetene for å forsørge seg og sine barn som enslig forsørger. Svake ressurser eller utsatt posisjon på ett område henger ofte sammen med svake ressurser på et annet. For eksempel har de som blir enslige forsørgere som svært unge, ofte lav eller uferdig utdanning, de som har lav utdanning, er sjeldnere i jobb og oftere hjemmeværende i utgangspunktet osv.

Forskjeller i økonomisk tilpasning i eneforsørgerfasen analyseres ved hjelp av åtte nærmere definerte forsørgelsesformer. For å forenkle analysen er de aktuelle forsørgelsesformene begrenset til å omfatte de to hovedforsørgelseskildene lønnet arbeid og overgangsstønad til livsopphold i folketrygden. Forsørgelsesformene er konstruert med utgangspunkt i varigheten av yrkesdeltaking, mottak av overgangsstønad og kombinasjoner av disse som andel av rettighetsfasens varighet. De åtte forsørgelsesformene fordeler seg naturlig i to hovedgrupper: Hovedsakelig yrkesbaserte forsørgelsesformer og hovedsakelig stønadsbaserte forsørgelsesformer. I tillegg defineres en «mellomgruppe» hvor jobb og trygd kombineres i hele rettighetsfasen.

Den enkeltes tilpasning i en eller flere av de åtte forsørgelsesformene analyseres med utgangspunkt i et sett av forklaringsvariable som omfatter kjennetegn ved livssituasjonen til den enkelte ved overgang til eneforsørgerfasen og kjennetegn ved den enkeltes levekår og livssituasjon i løpet av eneforsørgerfasen. For de yrkesaktive analyseres i tillegg sammenheng mellom yrke, arbeidstid og forsørgelsesform. Denne analysen omfatter naturlig

nok bare forsørgelsesformer som inkluderer lønnet arbeid.

Med utgangspunkt i en logistisk regresjonsmodell kan vi beregne et samlet mål på hvor tungtveiende ulike typer av faktorer er for økonomisk tilpasning i eneforsørgerfasen («goodness of fit»). To sett av regresjonsmodeller sammenlignes; en bakgrunns- eller livsløpsmodell og en utvidet modell, hvor bakgrunnsmodellen suppleres med kjennetegn ved livssituasjonen i løpet av eneforsørgerfasen. Analysen viser at bakgrunnsmodellen har god forklaringskraft i forhold til problemstillingene, og at livsløpsperspektivet er et særlig nyttig verktøy for å forstå prosesser som resulterer i forskjeller i økonomisk tilpasning i eneforsørgerfasen. Litt grovt kan vi si at ved å kjenne noen sentrale trekk ved livssituasjonen til den enslige forsørgeren før vedkommende ble enslig forsørger, er vi i stand til å forutsi en del om hvilken forsørgelse vedkommende vil ha i eneforsørgerfasen. Å kjenne en rekke sider ved hennes/hans livssituasjon i løpet av fasen som enslig forsørger i tillegg, bidrar ikke til å øke denne innsikten.

Ved siden av å gi et samlet mål på fruktbarheten til ulike modeller, gir den multivariate analysen kunnskap om hvilke enkeltkjennetegn som har størst betydning for forskjeller i forsørgelsesform. Ser vi eneforsørgerne under ett, fordeler de seg relativt jevnt på de åtte forsørgelsesformene, med stabil stønad og stabil yrkesdeltaking i hele fasen som de to mest utbredte, hhv. 47 og 43 prosent har disse forsørgelsesformene. Enslige mødre har langt mer varierte forsørgelsesformer enn enslige fedre. Kjønnsforskjellene i økonomisk tilpasning er imidlertid mindre tydelige når vi kontrollerer for de øvrige faktorene som inngår i de multivariate modellene. Ikke desto mindre viser ana-

lysen at kvinner, også etter slik kontroll, er mer trygdeavhengig enn menn. Det kan tyde på at kvinner lettere enn menn velger trygdeforsørgelse selv når utgangsposisjonen og forholdene ellers er ganske like, og at menn har større motvilje mot å være varig forsørget av trygd som enslig forsørger. Det kan imidlertid stilles spørsmål om hvor like «ellers like forhold» faktisk er for kvinner og menn. For eksempel vil høyt utdannete og tidligere heltidarbeidende menn tendere mot å ha høyere arbeidsinntekt enn kvinner i samme situasjon. Det vil ha betydning for hvor attraktivt og ønskelig varig trygdeforsørgelse vil framstå som.

I tillegg til forskjeller mellom kvinner og menn finner vi tydelige forskjeller i forsørgelsesform etter alder og type husholdtilknytning ved overgang til eneforsørgerfasen. At de som blir eneforsørgere som helt unge oftere er avhengige av trygd enn de noe eldre, har gjerne vært sett på som en følge av at de ikke har rukket å gjøre seg ferdig med utdanningen, og i liten grad har etablert en fast, stabil tilknytning til arbeidsmarkedet i utgangspunktet. Imidlertid viser den multivariate analysen at alder ved overgang til eneforsørgerfasen har betydning for økonomisk tilpasning også uavhengig av utdanning og yrkeserfaring. Det tolkes som uttrykk for at modenhet og livserfaring i seg selv er avgjørende for hvordan overgangen til livsfasen enslig forsørger oppleves og organiseres, og at det å være voksen i utgangspunktet er en viktig ressurs i den nye livsfasen, uavhengig av sosio-økonomisk bakgrunn. Noe overraskende er tidligere husholdstilknytning en av de faktorene som har størst innvirkning på økonomisk tilpasning som enslig forsørger. Dette tolkes delvis som et uttrykk for at den andre forelderen oftere er med på å dele noe av omsorgsansvaret

når han/hun har bodd sammen med barnet tidligere. De såkalte «ugifte» mødrene er etter alt å dømme mer alene om omsorgen, og dermed sterkere bundet til hjemmet. Her tas det noe forbehold i tolkningen, idet det er en sterk korrelasjon mellom tidligere husholdstilknytning og yngste barns alder ved overgang til eneforsørgerfasen. Så godt som alle tidligere enslige og ugifte starter eneforsørgerfasen ved barnets fødsel, og de har således gjennomgående yngre barn i eneforsørgerfasen enn de tidligere gifte/samboende. Det at unge, tidligere ugifte oftere er varig trygdeavhengige enn andre eneforsørgerere, tyder imidlertid på at de ikke bare stiller særlig svakt mht. selvforsørging i utgangspunktet, det tyder også på at de ofte forblir avhengige av trygd etter at barna har vokset til. Antall barn har ingen signifikant betydning for forsørgelsesform. Det er grunn til å tro at flere barn gir både økt tidsbinding til hjemmet og økte inntektsbehov, noe som innebærer motsatte effekter på økonomisk tilpasning i eneforsørgerfasen.

Å ha avsluttet høyere utdanning før eneforsørgerfasen innebærer, uansett andre bakgrunnskjenntegn, at sjansen for å være yrkestilknyttet og helt uavhengig av stønad firedobles i forhold til å ha lav utdanning. Dette tolkes primært som en effekt av at høy utdanning gir mulighet til å oppnå et lønnsnivå som gjør yrkesarbeid mer attraktivt enn stønad. Det forhold at sjansen for full og stabil selvforsørging ved lønnet arbeid i hele eneforsørgerfasen er tre ganger høyere for en heltidsansatt i et yrke som krever høyere utdanning, f. eks. lærer eller sykepleier, enn for en heltidsansatt servicearbeider, f.eks. rengjøringshjelp, understøtter en slik tolkning. Samtidig er det rimelig å anta at det å ha høyere utdanning bak seg, innebærer en generell økt motivasjon for å være

selvforsørget ved lønnet arbeid. Riktignok uttrykker også de som har en mer fagrettet utdanning, en sterk motivasjon for yrkesarbeid, men analysen viser at fagutdanning primært innebærer en økt sjanse for å kombinere lønnsarbeid og trygd. Det kan tyde på at fagutdanning gir et dårligere grunnlag for å greie seg på lønnsinntekt alene.

Det som framfor alt er bestemmende for hvordan den enkelte forsørger seg (og sine barn) som enslig forsørger, er hva hun eller han hadde som sin hovedbeskjeftigelse i tiden før vedkommende ble enslig forsørger. Ved seks av de åtte forsørgelsesformene som analyseres, er variabelen hovedbeskjeftigelse i tiden før eneforsørgerfasen den av bakgrunnsvariablene som «veier tyngst». Det å ha vært hovedsakelig hjemmeværende i tiden før eneforsørgerfasen øker f. eks. sjansen for varig stønadsavhengighet med bortimot tre ganger i forhold til å ha vært i heltidsarbeid. Ser vi husholdstilknytning og hovedbeskjeftigelse ved start på eneforsørgerfasen i sammenheng, finner vi at det er overgang fra å være hjemmeværende ugift/enslig som gir særlig høy risiko for å bli varig trygdemottaker som enslig forsørger. Da er risikoen for å bli varig trygdemottaker, i følge våre beregninger, tolv ganger så høy som om man i utgangspunktet var gift/sambo og i heltidsarbeid.

For den som er i full jobb når hun eller han blir enslig forsørger, er forsørgelse på trygd lite aktuelt, og vi finner lite som tyder på at det er vanlig å avbryte en yrkestilknytning for i stedet å leve på trygd som enslig forsørger. Det gjelder først og fremst de som i utgangspunktet var i heltidsarbeid, men også deltidsarbeidende. Men fordi de tidligere deltidsarbeidende i større grad enn de tidligere heltidsarbeidende jobber deltid også

i eneforsørgerfasen, mottar de oftere redusert overgangsstønad i tillegg til yrkesinntekten. Til tross for dette tyder tallene samlet på at det også foregår en utstrakt overgang fra tidligere deltidsarbeid til fulltids selvforsørging i eneforsørgerfasen, uansett øvrige bakgrunnsforhold.

I forhold til sammenhengen mellom bakgrunnskjenne tegn og forsørgelsesform er sammenhengen mellom forsørgelsesform og kjenne tegn ved levkårsforholdene i løpet av eneforsørgerfasen («fasevariablene») langt mer uklar. De noe motstridende resultatene når det gjelder sammenheng mellom forsørgelsesform og varighet av eneforsørgerfasen, gir større grunn til å stille spørsmål enn til å gi sikre svar. Imidlertid gir det samlede bildet en viss grunn til å antyde at lang eneforsørgerfase, og dermed langvarig eansvar for barn, virker passiviserende i forhold til økonomisk selvforsørging: Man gror fast i en rolle som stønadmottaker, som det med tiden blir vanskeligere og vanskeligere å komme ut av. Det er derfor grunn til å tro at tiden i en krevende livsfase i seg selv virker negativt på evnen eller viljen til selvforsørgelse.

Det å være i utdanning i eneforsørgerfasen har, naturlig nok, en viss sammenheng med mottak av overgangsstønad. Men sammenheng mellom utdanning i eneforsørgerfasen og ustabil forsørgelsesform, dvs. endring av tilpasning i løpet av fasen, understøtter primært konklusjonen fra tidligere i analysen, nemlig at utdanning for mange fører fram til full selvforsørgelse.

Noe overraskende viser analysen at verken bostedsstrøk eller helse har signifikant effekt på økonomisk tilpasning i eneforsørgerfasen. Svak sammenheng med helse kan bety at mange enslige forsørgere trosser helseplager for å være selvfor-

sørget ved lønnet arbeid (vi vet imidlertid ikke noe om i hvor stor grad rapporterte helseproblemer slår ut i sykefravær fra jobben). Svak sammenheng med bostedsstrøk tyder på at storbyens mer varierte arbeidsmarked ikke i avgjørende grad bidrar til selvforsørging. Imidlertid kan den svake effekten av bostedsstrøk være en avspeiling av at andre regionale forskjeller er like betydningsfulle i denne sammenhengen. For eksempel tyder det faktum at kombinert forsørgelsesform er mer vanlig i spredtbygde strøk, på at kjenne tegn ved bostedet, som f. eks. kommunale forskjeller i barnehagedekning og avlastningstiltak, og varierende omsorgspotensiale i nærmiljøet, spiller inn.

Om vedkommende har ny samboer eller ikke i eneforsørgerfasen, ser heller ikke ut til å ha stor betydning for forskjeller i forsørgelsesform. Unntaket her er den kombinerte forsørgelsesformen, idet vi finner en noe økt tendens til å kombinere yrkesdeltaking og stønad blant samboere. En rimelig tolkning av denne tendensen er at det å kunne dele barneomsorg og dagliglivets gjøremål med annen, gjør det noe lettere å delta i arbeidslivet, i det minste på deltid. Samtidig gir det å kunne dele inntekter og utgifter med en annen, mulighet til å velge en kortere, og kanskje mindre strevsom, arbeidsdag.

Overraskende har heller ikke den enkeltes holdning til lønnet arbeid, slik det måles i denne analysen, noen signifikant effekt på forskjeller i forsørgelsesform. Dette kan ha sammenheng med at validiteten av holdningsvariabelen kan være noe diskutabel. Det er da også et ikke uvanlig «problem» i slike analyser at opplysninger om holdning og handling ikke alltid følges ad. Samlet sett gir likevel analysen grunn til å konkludere med at erfaringsbakgrunn, ressurser og rammebetingelser er

mer styrende for økonomisk tilpasning i eneforsørgerfasen enn den enkeltes holdning og preferanser.

Sosialhjelp (hjelp fra sosialkontoret) er den, av alle «fasevariablene» som inngår i analysen, som samlet sett har den mest entydige og signifikante sammenheng med forskjeller i forsørgelsesform. Det gjelder såvel bivariat som multivariat: Jo mer hjelp fra sosialkontoret, desto mer stønadsdominert forsørgelse. Her må vi imidlertid, selv om forholdet mellom årsak og virkning kan være noe problematisk når det gjelder alle «fasevariablene» som inngår i den utvidete analysemodellen, være særlig varsomme med å tolke sammenhengen i den ene eller andre retningen. Logisk sett illustrerer sammenhengen snarere at forskjeller i forsørgelsesform påvirker behovet for sosialhjelp enn omvendt. Det kan følgelig innvendes at sosialhjelpsvariabelen ikke er en forklaringsfaktor, og dermed burde vært utelatt i den multivariate analysen. Ved å ta den med har vi imidlertid ønsket å bidra til et mest mulig komplett bilde av hvordan kvinner og menn med ulik bakgrunn og i ulik livssituasjon tilpasser seg økonomisk til livsfasen som enslig forsørger.

Den foreliggende rapporten er utarbeidet i en tid da stønadsordningene for enslige forsørgere har vært under sterk debatt, noe som igjen har resultert i omlegging av enkelte av stønadene. I 1994 ble grunnlaget for rett til utvidet barnetrygd for enslige forsørgere strammet inn. Kanskje enda viktigere for forsørgelsen i eneforsørgerfamilier i framtiden, er endringene i overgangsstønadene i folketrygden, som trådte i kraft fra 1. januar 1998.

Den endringen i reglene for overgangsstønad som er mest kontroversiell, og som antas å ha mest alvorlige konsekvenser for

den enkelte, er nedkorting av tiden med rett til overgangsstønad til tre år. Med utgangspunkt i de foreliggende analyse-resultatene, ville det kanskje være naturlig å trekke noen tråder framover og spørre om, og eventuelt hvordan, nedkorting av overgangsstønaden vil virke inn på enslige forsørgeres forsørgelse og levekår i framtiden. Slike spørsmål blir i liten grad drøftet i denne rapporten. Ikke desto mindre er det rimelig å anta, i store trekk, at kjennetegn som har bidratt til sterkest stønadsavhengighet fram til i dag, også vil gjøre det i framtiden. Dermed vil det først og fremst være de enslige forsørgerne som er svakest stilt i utgangspunktet, som vil merke konsekvensen av et mindre generøst stønadssystem. Det må imidlertid presiseres at de kvinner (og, bare unntaksvis, menn) som går over i livsfasen som enslig forsørger med særlig svakt utgangspunkt både når det gjelder alder, familiebakgrunn og sosioøkonomisk utgangspunkt, utgjør kun en liten andel av alle. Like fullt utgjør de en gruppe som, etter all sannsynlighet, vil ha problemer med å forsørge seg og barn(a) når overgangsstønaden bortfaller etter tre år. Det kan skyldes svake arbeids- og lønnsutsikter, og/eller det kan skyldes manglende avlastingsmuligheter i hverdagen.

Spørsmålet er om økt satsing på utdanning og tilrettelegging for arbeid, slik det legges til grunn for endring av stønadsordningene, vil kunne bidra til å redusere disse problemene for de svakest stilte. Analysen viser at utdanning fører til selvforsørging for mange. Utdanning er derfor åpenbart et viktig satsningsområde. Men utdanning fjerner ikke alle problemer med svake bakgrunnsressurser. Det er således tvilsomt om utdanning vil være et like effektivt virkemiddel i retning av full selvforsørging for alle.

Den foreliggende analysen viser at eneforsørgere under de tidligere reglene for overgangsstønad (inntil januar 1998), har et svært variert tilpasningsmønster, hvor selvforsørging, trygdeavhengighet og kombinasjon av jobb og trygd veksler for mange i løpet av fasen. Slik muliggjør «den gamle ordningen» stor grad av fleksibilitet med hensyn til skiftende forhold i ensforsørgerens eller barnets (barnas) liv. I det nye stønadssystemet vil denne fleksibiliteten bli begrenset blant annet fordi den vedtatte tidsbegrensingen i framtiden vil gjelde uansett om man mottar full overgangsstønad, eller om man mottar avkortet stønad og jobber deltid. For eksempel vil den nedkortete rettighetstiden innebære at muligheten til gradvis overgang fra full trygdeforsørgelse, via deltidsarbeid med trygd som supplement, til full selvforsørgelse blir sterkt redusert. De nye reglene vil i større grad bidra til «enten-/eller-tilpasninger» framfor fleksible ordninger. Dette kan synes noe paradoksalt i en tid hvor slagordene for velferdspolitikken for småbarnsforeldre nettopp er fleksibilitet og valgfrihet med hensyn til organisering av arbeid, omsorg og hverdagsliv.

Analysen dekker perioden fra midten av 1970-tallet og fram til begynnelsen av 1990-årene og avspeiler forholdene i en, på mange måter særegen, epoke i norsk historie. I løpet av disse årene har vi vært vitne til en sterk økning i kvinners utdanning og yrkesdeltaking. Det siste gjelder framfor alt kvinner i barne- og småbarnfasen. Under de rådende forhold er det ikke så merkelig at også enslige forsørgere flest framstår som aktive på arbeidsmarkedet og i utdanningsystemet. Samtidig kjennetegnes perioden av vekst og utvikling i velferdsordningene og en sterk økning i andelen av befolkningen som lever på offentlige overføringer. Mot

slutten av 1990-årene opplever vi, eller står foran, innstramminger i flere av de etablerte trygde- og velferdsordningene. I tillegg til å skulle bidra til å redusere veksten i offentlige utgifter, begrunnes mange av disse instramminger ved den nære sammenhengen mellom arbeid og velferd, både for den enkelte og for samfunnet. For kvinner og menn i yrkesaktiv alder ansees lønnet arbeid som den viktigste forutsetning for økonomisk selvstendighet, og «arbeidslinja» i sosialpolitikken er basert på at arbeidsdyktige kvinner og menn forsørger seg og sine ved eget inntektsgivende arbeid.

I grove trekk har den gunstige utviklingen på det norske arbeidsmarkedet fortsatt fra 1970-årene og fram til i dag. Men vi skal ikke se lengre enn til vårt naboland, Sverige, før vi finner helt andre utviklings-trekk de senere år. I Sverige har arbeidslinja vært bærende i velferdspolitikken i en årrekke. Det har bl.a. innebåret at yrkesaktiviteten blant enslige forsørgere har vært høyere enn i Norge. I løpet av 1990-årene har imidlertid arbeidsløsheten økt kraftig i Sverige. Det gjelder særlig enslige forsørgere, som nå har en arbeidsløshet som er langt høyere enn arbeidsløsheten blant andre foreldre og gifte/samboende mødre. I lys av utviklingen i Sverige er det ikke til å undres over at mange enslige forsørgere er engstelige for endrete konjunkturførhold på arbeidsmarkedet også i Norge. Kritiske røster hevder da også at de nye stønadsreglene vil bidra til økt sårbarhet for skiftende økonomiske konjunkturførhold. Ut fra den foreliggende analysen er det grunn til å tro at det særlig er de enslige unge mødrene, som står mer eller mindre helt alene om barneomsorgen, og med lite å vise til av utdanning eller tidligere arbeidserfaring, som har mest å frykte.

2. Livsløp – livsfase – levekår

2.1. Enslig forsørger: en fase i livet

Å være enslig forsørger er ikke å tilhøre en gruppe i befolkningen. Å være enslig forsørger er å være i en livsfase. Mens det å betrakte mennesker som gruppelemmer, gjerne henspeiler på noe varig og statisk, viser livsfasebegrepet til midlertidighet og foranderlighet. Livsfaser varer bare en avgrenset periode i livet; de avslører tidligere livsfaser, og de avløses av nye.

Enhver livsfase har visse felles kjennetegn for alle som gjennomlever den. Når vi bruker begrepet livsfase, tenker vi ofte på en persons alder, og det felles kjennetegnet kan være et kortere eller lengre aldersspenn. Som regel er det fruktbart å definere en livsfase ut fra andre hendelser i livet i tillegg. I stedet for å snakke om en aldersgruppe, for eksempel personer i alderen 67 - 70 år, vil det ofte gi andre assosiasjoner og perspektiver å snakke om livsfasen som yngre pensjonist eller livsfasen de første årene etter endt yrkeskarriere. Da vil det være naturlig å la overgang til alderpensjon, f. eks. ved lovfestet pensjonsalder, definere startpunktet på den aktuelle livsfasen. Ofte defineres livsfaser uten at alder er et kriterium. For eksempel vil livsfasen

mellom første og andre barns fødsel teoretisk kunne ha et starttidspunkt som varierer med 30 år for kvinner og enda mer for menn.

Livsfasen enslig forsørger defineres ikke ved eneforsørgerens alder (selv om den for de fleste gjennomleves i løpet av et aldersspenn på 20-30 år), men i noen grad ved alderen på eneforsørgerens barn. Hendelsen som markerer start på eneforsørgerfasen, er, i følge vår definisjon, fødsel utenfor ekteskap eller utenfor samboforhold med barnets andre forelder, eller opphør av samliv med barnets andre forelder (separasjon, skilsmisse, slutt på samboforhold eller ektefelles/samboers dødsfall). For personene som inngår i denne undersøkelsen, er eneforsørgerfasen ennå ikke avsluttet, idet alle de intervjuete er registrert som enslige forsørgere på intervjutidspunktet (jf. kapittel 3.2 og 3.3).

Til ulike livsfaser er knyttet ulike roller, forventninger og rammebetingelser. Litt generelt kan vi si at livsfasen som enslig forsørger kjennetegnes av at en og samme person har hovedansvaret for både den daglige barneomsorgen (omsorgsrollen) og for den økonomiske forsørgelsen (for-

sørgerrollen) av seg selv og barn(a). I følge Terum (1993) har den norske sosialpolitikken til nå avspeilet en politisk ambivalens til hvordan enslige forsørgere forventes å prioritere mellom, eller mestre kombinasjonen av, de to rollene. Samtidig fins det et offentlig sikkerhetsnett, og eneforsørgeren har, i tillegg til en rekke andre sosiale ordninger, rett til stønad til livsopphold gjennom folketrygden hvis vedkommende ikke kan forsørge seg selv.

Pr. i dag regner vi med at det er mellom 100 000 og 200 000 enslige forsørgere i Norge, avhengig av hvilken definisjon man benytter¹. Hvor mange som gjennomlever, eller vil gjennomleve, livsfasen som enslig forsørger, er enda vanskeligere å anslå. Noack har, med utgangspunkt i dagens skilmissenivå, beregnet at omlag halvparten av dem som gifter seg i dag, vil være skilt før de når pensjonsalderen. Samtidig vet vi at samboerforhold øker i popularitet, og at de gjennomgående varer enda kortere enn ekteskapene (Noack 1994). Det er derfor grunn til å tro at stadig flere opplever å leve som enslig forsørger i kortere eller lengre perioder av livet. I dag gjelder dette først og fremst kvinner. Men med stadig endret likestillingsklima er det grunn til å tro at det etterhvert også vil gjelde flere menn.

Etter hvert som ensligforsørgertilværelsen blir vanligere, er det grunn til å tro at de

¹ Antall registrerte enslige forsørgere varierer avhengig av ulike avgrensinger mht. samliv og barnas alder. Laveste anslag i 1996 er 96 000 og utgjør mottakere av utvidet barnetrygd etter nye regler innført i 1994, dvs. personer med barn under 16 år og som ikke er gift, ikke lever i et varig samboerforhold eller har nytt barn med ny samboer. Høyeste anslag er 190 000, og utgjør enslige mødre og fedre med hjemmeboende barn uansett alder. Enslig mor/far som lever sammen med en annen voksen uten å ha felles barn, er inkludert.

som går inn i eneforsørgerfasen, i økende grad vil være som «folk flest». «Folk flest» er som kjent svært forskjellige, og det gjelder også eneforsørgerne. Vi skal se at det er tilfellet både når det gjelder livssituasjon og utgangspunkt før eneforsørgerfasen, og levekår, virksomhet og forsørgelse i eneforsørgerfasen. Men vi skal også se at dette ikke er tilfeldige størrelser. Tvert i mot legger livssituasjon og virksomhet tidligere i livet viktige føringer på valg og valgmuligheter i eneforsørgerfasen.

Tema for denne rapporten er levekår og forsørgelse i eneforsørgerfasen. Med utgangspunkt i levekårsdata (SSBs Levekårsundersøkelse 1991, med utvidet utvalg av enslige forsørgere, jf. kapittel 3.2) kartlegges ulike *forsørgelsesformer* i eneforsørgerfasen i lys av den enkelte enslige forsørgerens tidligere liv og hennes/hans ressurser i møtet med den nye livsfasen. En del øvrige kjennetegn ved levekårene i eneforsørgerfasen trekkes også inn for å supplere diskusjonen. Imidlertid er *livsløpsperspektivet* særlig viktig i analysen, ut fra en antagelse om at livsvilkår og begivenheter tidligere i den enkeltes liv, har konsekvenser for handlingsmulighetene senere i livet; det vil si konsekvenser for valgmuligheter og valg mellom arbeid og trygd som forsørgelse i eneforsørgerfasen.

2.2. Teoretisk utgangspunkt

Den foreliggende analysen føyer seg inn i en (relativt kort) rekke av analyser av enslige forsørgeres levekår og forsørgelse i Norge. Kun et fåtall av de tidligere analysene kartlegger levekårsendringer over tid for den enkelte eneforsørger, og enda færre har analysert eneforsørgerfasen i lys av tidligere livssituasjon og

tidligere livsfaser². Grovt sett kan vi sammenfatte de fleste norske analyser av enslige forsørgere ut fra to typer perspektiv.

På den ene siden har enslige forsørgere vært analysert som en klientgruppe i den norske velferdsstaten. Søkelyset har vært satt på trygde- og stønadsordningene, spesielt overgangsstønnen i folketrygden og sosialhjelpen. Klientrollen og møtet med hjelpeapparatet er et sentralt forskningstema i flere undersøkelser (Øyen 1966, Terum 1987, Wærness og Syltevik 1991), fordelingsvirkninger av velferdsordninger et annet (Hatland og Johannessen 1985, Rønsen og Strøm 1991, Hatland 1992). Disse og andre forskere har dessuten vært opptatt av å se på enslige forsørgere som del av et større system. For eksempel har man vært opptatt av hvordan dette systemet har vokst fram historisk og som en del av en politisk prosess (Hatland 1987, Ryen 1989). Hvordan hjelpeordningene er organisert, og hvor generøse de forskjellige stønadene er, sees gjerne som et barometer på velferdsstatens evne til å sikre gode livsvilkår for alle og bidra til en rettferdig økonomisk fordeling. Velferdsstatens «kvinnevennlighet» blir ofte sett på som en god indikator på en vellykket velferdsstat, og rettighetene til enslige

forsørgere er et viktig mål i denne sammenheng (Wærness 1982, Skevik 1994, Syltevik 1996). I de senere år inngår slike analyser av velferdsstaters «kvinnevennlighet» som et viktig og nødvendig element i komparativ velferdsstatsforskning (Hobson 1994, Borchorst 1994, Lewis 1996).

På den andre siden har enslige forsørgere vært analysert i et levekårsperspektiv (i vid forstand), først og fremst som beskrivelser av et vidt spekter av kjennetegn ved enslige forsørgeres liv og virksomhet. Denne typen beskrivelser eller analyser er enten basert på kvalitative undersøkelser (Stang 1983, Ryen 1991) eller kvantitative (Opdahl 1984, Dahl, 1993, Skevik 1994). Den sistnevnte typen analyser er hovedsakelig basert på data fra Statistisk sentralbyrås levekårsundersøkelser og tidsnyttingsundersøkelser. I en rekke beskrivelser av befolkningens levekår generelt og på ulike områder inngår dessuten enslige forsørgere som en av flere undersøkelsesgrupper (se f. eks. Sosialt utsyn 1993, NOU 1993:17, Samfunnspeilet nr 1/96 og Andersen m.fl. 1995).

I det meste av norsk (og nordisk) levekårsforskning har personers eller gruppers levekår vært sett på som et resultat av et samspill mellom personenes ressurser, deres adgang og/eller deltakelse på ulike arenaer i samfunnet og kjennetegn eller egenskaper ved de aktuelle arenaene (NOU 1993:17). Med levekår mener vi altså resultatet av en vekselvirkning eller prosess, hvor de ressurser som individet disponerer eller tilegner seg, har betydning for hvilke områder eller virksomheter (arenaer) vedkommende får tilgang til, eller deltar på, i samfunnet. De ulike arenaene setter ulike rammebetingelser for deltakelse og fordeler eller

² Større, representative undersøkelser, som i noen grad har antatt et slikt dynamisk perspektiv er Opdahls analyse av aleneforsørgeres levekår og tidsbruk (Opdahl 1984) og Terums og Sollis analyser av stønadsmottakeres overgang til selvforsørging (Terum 1993 og Solli 1996). Kvalitative undersøkelser, som gjerne er basert på inngående intervju med et fåtall eneforsørgere, har oftere satt søkelyset på endringer over tid for den enkelte, det gjelder f. eks. Stang (1983), Ryen (1991) og Syltevik (1996). Det henvises nærmere til noen av disse undersøkelsene senere i denne rapporten.

belønner ulike typer ressurser ulikt, noe som resulterer i ulike levekår. Gode eller dårlige levekår vil i sin tur representere gode eller dårlige ressurser som kan settes inn på ulike arenaer i samfunnet.

Selv om levekårsbegrepet er basert på en prosesstankegang som også gir rom for et syn på mennesket som aktivt handlende og i stand til å skape eller påvirke sine egne (og andres) levekår, har det vært framført som kritikk av den empiriske levekårsforskningen i Norge at den har vært begrenset til bare deler av denne prosessen, ofte som tilstandsbekrivelse av ressurs- eller levekårsfordelingen for ulike grupper. I følge den offentlige utredningen om levekår i Norge (NOU 1993:17) gir levekårsforskningen i dag bare begrenset innsikt i hvordan velferd skapes i et samspill mellom den enkeltes ressurser og deltakelse på ulike arenaer. Man etterlyser f. eks. analyser som viser hvordan levekår skapes over livsløpet (op.cit. s. 45).

Det kan være fruktbart å se på eneforsørgerfasen som en arena i tråd med levekårsterminologien: Mennesker (kvinner og menn) kommer inn på «arenaen enslig forsørger» med ulike bakgrunnsressurser til å takle den nye situasjonen. I løpet av den delen av eneforsørgerfasen hvor de har rett til overgangsstønad i folketrygden («rettighetsfasen», se forøvrig kapittel 3), vil det være avgjørende for fordelingen av levekår både på kort og lang sikt om vedkommende er i jobb eller lever på stønad. Rammebetingelsene er at man formelt kan velge mellom å leve av eget arbeid eller å bli forsørget av trygd, eller også ulike kombinasjonsformer av arbeid og trygd. Ulike bakgrunnsressurser antas likevel å gi ulik grad av reelle valgmuligheter. Det er grunn til tro at en som

kommer inn på eneforsørgerarenaen med «gode» bakgrunnsressurser, i større grad enn en med «dårlige», vil kunne velge, og også faktisk velger, å forsørge seg selv ved eget arbeid. Vi vet at enslige forsørgere i jobb har gjennomgående bedre økonomi enn de som lever på overgangsstønad (Andersen m.fl. 1995, Statistisk sentralbyrå 1997). De som velger selvforsørgelse, vil derfor sannsynligvis ha bedre økonomiske levekår både i eneforsørgerfasen og senere i livet, ved at yrkeserfaring og stabil yrkestilknytning gir bedre muligheter på arbeidsmarkedet. I den foreliggende analysen legges således hovedvekten på den delen av levekårsprosessen hvor det i dag finnes lite kunnskap. Med utgangspunkt i livet før eneforsørgerfasen og livet og virksomheten i eneforsørgerfasen, ønsker vi å si noe om *forutsetninger* for valg mer enn *resultater* av valg.

2.3. Livsløpsperspektivet

Forskning som tar utgangspunkt i et livsløpsperspektiv, søker å beskrive sosial endring som et mønster av begivenheter eller faser av individers eller gruppers liv, og livsløpet betraktes som en arena der den enkeltes livssituasjon og adferd på ett tidspunkt påvirkes av ting som har skjedd tidligere i vedkommendes liv og/eller av forventninger og ønsker om framtidige gjøremål og framtidig livssituasjon. Å forstå levekår i et livsløpsperspektiv kan dermed forstås som en type konkretisering av et prosessorientert levekårsperspektiv.

Skrede og Tornes (1983a) definerer livsløp som de hovedaktiviteter som et individ eller en gruppe av individer engasjerer seg i i løpet av et lengre tidsrom. Fordi det er individet som er den sentrale analyseenheten og individuelle livsløp er det problemområdet som studeres, representerer livsløpspers-

pektivet på mange måter en kritikk mot et forskningsperspektiv som setter familien i fokus. Det gjelder f. eks. den familiesosiologiske forskningstradisjonen, hvor familien har vært betraktet som en av samfunnets sentrale sosiale institusjoner. Mens denne tradisjonen i liten grad er i stand til å fange opp nye samlivsformer, setter livsløpsperspektivet søkelyset på samliv og familie som hendelser eller faser av lengre eller kortere varighet i *individets* liv³.

I følge Moore (1989) er familieperspektivet særlig dårlig egnet til analyser av eneforsørgerfamilier, fordi familiebegivenheter, og forløpet av disse, ofte er helt forskjellig for eneforsørgere i forhold til tradisjonelle kjernefamilier. Mens «den gamle familien» kjennetegnes ved samsvar mellom partner- (ektefelle-)rolle og foreldrerolle, representerer ene- (eller bedre: alene-)forsørgerfamilien et skille mellom de to rollene. Enhver kjernefamilie kan dessuten gå over til å bli en eneforsørgerfamilie, eller den kan ha vært en eneforsørgerfamilie tidligere. Livsløpsanalyse med individet som enhet vil være særlig velegnet for å fange opp skiftende familiestatuser og -roller. På samme måte konkluderer Dumon ut fra en familieutviklingsstudie, med å stille et stort spørsmålstegn ved fruktbarheten av begrepet familielivsløp (family life cycle): Han hevder at det har skjedd en frikobling av foreldreskapet fra samlivet og av familien fra husholdet slik at fasene i det

³ At individet som regel er hovedfokus for livsløpsanalyser betyr imidlertid ikke at individet sees isolert fra andre individer. Livsløpsperspektivet kan og bør gi rom for å betrakte individets livsløp som en sosial prosess i samhandling med andre individer. I de senere årene har livsløpsanalytikere alt oftere satt søkelyset på dynamikken knyttet til individets «sammenvevde livsbaner» (Elder og Shanahan 1997, s 21).

individuelle livsløp ikke lenger korresponderer med vår tidligere oppfatning av ulike familiefaser: (Dumon 1992 s. 16): «The most dramatic changes occur here at the beginning and at the end of the family life cycle. In the fifties the family life cycle was a clearly defined concept, with a marked beginning and a marked ending. Nowadays the family life cycle has almost lost its meaning. It is not very clear when the family starts and it is not clear what is meant by the termination of the family»⁴.

Livsløpstankegangen antar en viss «livssammenheng», dvs. at en begivenhet på ett tidspunkt i livet påvirker sannsynligheten for senere begivenheter⁵. Dette kan være resultat av en årsaksrekke; at en begivenhet følger av en tidligere begivenhet, eller at en begivenhet forutsetter en tidligere begivenhet. Et slikt perspektiv kan også være basert på en tanke om at man handler ut fra ønsker eller planer for framtiden; dvs. ut fra en livsløpsstrategi. Strategien kan være kortsiktig eller langsiktig. Enkelte forskere har kritisert livsløpsanalytikere for å ta for lite hensyn til at den enkeltes planer og holdninger kan endre seg over livsløpet. Man har også anført at livsløpsperspektivet er for deterministisk og i alt for liten grad i stand til å inkorporere tilfældigheter og

⁴ Med noe andre ord, men med noenlunde samme innhold, påpeker den norske kvinne- og familieforskeren Arnlaug Leira i et intervju i *Helse- og sosialforum* nr. 3, 1995 at «.....moderskapet varer lengre enn ekteskap og samboerskap».

⁵ Det er ut fra et livsløpsperspektiv grunn til å forvente at personkjennetegn og levekårsforhold før man blir enslig forsørger vil være medbestemmende for hvordan livet i den nye livsfasen arter seg. For eksempel viser amerikansk forskning at dårlige levekår og store konflikter i ekteskapet forut for eneforsørgertilværelsen øker sannsynligheten for å oppleve problemer som eneforsørger (Tschann, Johnston og Wallerstein 1989).

spontane prosesser (Brox 1995). Men at en hendelse eller posisjon medfører økt sannsynlighet for en annen hendelse eller posisjon, betyr ikke at tilfeldigheter eller inntrådte kriser ikke kan endre eller redusere den samme sannsynligheten. Og det er ingen ting i veien for at tilfeldige hendelser i livet kan inkluderes i modellen. Det at man antar at hendelser og ressurser opparbeidet tidligere i livet, legger sterke føringer på senere handlingsmuligheter, betyr således ikke at det ikke er rom for individuelle handlingsmønstre. Det er likevel grenser for hvor stor grad en livsløpsmodell (eller en hvilken analysemodell som helst for den saks skyld) kan være åpen for å identifisere forskjeller mellom enkeltindivider⁶. Det sier seg selv at det vil være u håndterlig i en bredt anlagt kvantitativ analyse å «ta høyde for» Uhlenberg og Chews (1986) påstand om at «The life course experiences of individuals are almost as unique as their fingerprints - not two being identical» (s. 23). Analyser av samfunnsforhold er da heller ikke primært ute etter å presentere begivenheter som kjennetegner en enkelt aktør, men snarere å finne mer eller mindre representative eller typiske handlingsmønstre og hva, eller hvilke prosesser, som ligger til grunn forskjeller i handlingsmønstre.

---

⁶ Elder og Shanahan innfører begrepet *handlingsevne* (norsk oversettelse av begrepet *agency* i Frønes, Heggen og Myklebust (red.) 1997) i sin livsløpsmodell. Ved å inkorporere individuelle forskjeller i evne til å planlegge og foreta gjennomtenkte valg for framtiden, nyanseres således modellens deterministiske preg. Begrepet kan imidlertid være vanskelig å operasjonalisere i målbare parametre. Dermed kan begrepet lett bli redusert til en samlebetegnelse for forhold som vanskelig lar seg forklare i modellen (min anm.).

2.4. Empirisk utgangspunkt

I denne rapporten analyseres forskjeller i økonomisk tilpasning i eneforsørgerfasen ved hjelp av et sett forhåndsdefinerte typologier. Med utgangspunkt i livsløpsdata kan man konstruere typologier av tilpasningsmønstre på mange områder. Men for ikke å komplisere modellene til det uforståelige, har man i norsk livsløpsforskning gjerne tatt utgangspunkt i kun svært begrensede problemområder i en og samme analyse, f.eks. demografiske hendelser, som samlivsinngåelse og samlivsoppløsning, barnfødsler og flytting, og yrkesdeltaking og yrkeskarriere (jf. f.eks. Bjøru og Sørensen 1983, Østby 1983, Noack 1983, Skrede og Sørensen 1983, Næss 1983, Sørli 1992, Noack og Keilman 1993, Rønsen og Sundstrøm 1996, Hoel 1997 og Mastekaasa 1997a og b). I denne rapporten er det ulike forsørgelsesmønstre eller *forsørgelsesformer* i løpet av eneforsørgerfasen som analyseres. Vi er interessert i å få vite hvordan den enkelte tilpasser seg i valget mellom trygd⁷ og arbeid i eneforsørgerfasen, og tar utgangspunkt i månedlige opplysninger om trygdemottak og inntektsgivende arbeid i tiden fra vedkommende ble enslig forsørger og til intervju-tidspunktet, eventuelt til det tidspunktet yngste barn fylte elleve år, og vedkommende mistet retten til overgangsstønad (jf. nedenfor).

Alle eneforsørgere i vår undersøkelse har barn under 16 år på intervju-tidspunktet

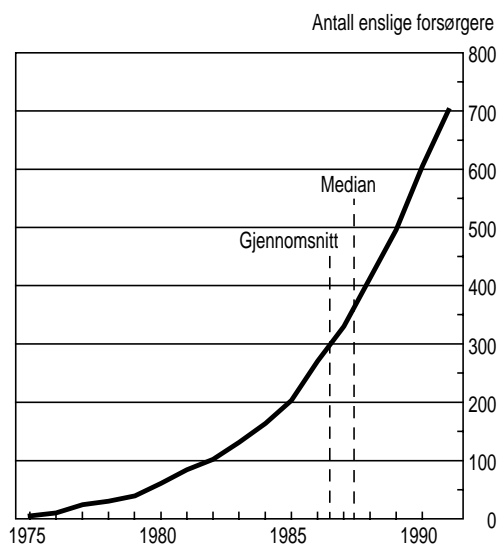
---

⁷ Med trygd menes, når ikke annet blir sagt, overgangsstønad (stønad til livsopphold) til enslige forsørgere. Enslige forsørgere kan imidlertid også ha rett til andre trygdeytelser, f. eks. uførepensjon og etterlattepensjon, som alternativ til overgangsstønad, og stønad til barnetilsyn og utdanningsstønad, evt. i tillegg til overgangsstønad. Metodeproblemer forbundet med en slik forenkling diskuteres i kapittel 3.2 og 3.3.

(jf. forøvrig kapittel 3.2). På intervju-tidspunktet, i november 1990, hadde de vært enslige forsørgere i 55 måneder i gjennomsnitt. Lengden på eneforsørgerfasen varierer imidlertid sterkt. Halvparten har vært eneforsørgere i tre og et halvt år eller mindre, mens en av fire har vært det i ett og et halvt år eller mindre (figur 2.1). Samtidig har drøyt en av ti vært eneforsørger i mer enn ti år. Sannsynligheten for en langvarig eneforsørgerstilværelse ser ut til å øke kraftig etter seks-sju år; av de enslige forsørgerne som har vært eneforsørgere i mer enn seks og et halvt år, har halvparten en eneforsørgerfase på mer enn ti år bak seg. Mens gjennomsnittlig varighet av eneforsørgerfasen er drøyt fire og et halvt år, har tilsammen halvparten enten en varighet under to år eller over ni år. Denne store spredningen i varighet av eneforsørgerstilværelsen indikerer at enslige forsørgere har svært ulike livsløp og livsløpstilpasninger (Kjeldstad og Roalsø 1995).

Når vi skal kartlegge tilpasning mellom arbeid og trygd i eneforsørgerfasen, må vi forholde oss til den delen av eneforsørgerfasen hvor den enkelte faktisk har en valgmulighet, nemlig den tiden hun/han har rett til overgangsstønad (rettighetsfasen). Hovedvilkårene (pr. 1991) for slik rett er, i følge kapittel 12 i Folketrygdloven⁸, at vedkommende er alene om omsorgen for barnet, dvs. har det daglige arbeidet i samband med barnets behov for stell og pass, og at yngste barn ennå ikke har fullført sitt tredje skoleår, det vil pr. i dag for de aller fleste si at rettigheten

Figur 2.1. Varighet av eneforsørgerfasen. Enslige forsørgere pr. november 1990. Kumulert antall enslige forsørgere etter tidspunkt for begynnelsen på eneforsørgerfasen¹

¹ Registrert januar 1975-1990 + november 1990. Første registrering: 1975

N=701. N i denne figuren inkluderer alle enslige forsørgere med barn under 16 år. Tabellene i denne rapporten omfatter imidlertid kun potensielle stønadsmottakere, dvs. de som har rett til overgangsstønad i løpet av eneforsørgerfasen.

Levekårsundersøkelsen 1991, Statistisk sentralbyrå

bortfaller når barnet er ca. ti år⁹. Her defineres rettighetsfasen, eller rettighetsperioden, som tiden fra vedkommende ble enslig forsørger til (det året) yngste barn fyller 11 år. Av alle som var enslige forsørgere på intervju-tidspunktet (701), har 89 prosent (622) hatt rett til overgangsstønad i kortere eller lengre tid i løpet av eneforsørgerfasen, en av fire i mindre enn ett år og halvparten under tre

⁸ Fra 1. mai 1997 reguleres ytelser til enslige forsørgere i kapittel 15 i Folketrygdloven

⁹ En gift forsørger har ikke rettigheter etter folketrygdlovens kapittel 12 (15). Ugift samliv er imidlertid ikke til hinder for at en person ansees som enslig forsørger etter gjeldende regler hvis de ikke har felles barn (jf. forøvrig kapittel 3.2).

år. Av dem som har, eller har hatt, rett til overgangsstønad, har halvparten en rettighetsperiode på mer enn tre og et halvt år, mens en av fire har hatt slik rett i mer enn seks år. I og med at denne undersøkelsen er begrenset til å omfatte den delen av eneforsørgerfasen hvor valget mellom arbeid og trygd er reelt, faller således 11 prosent av det opprinnelige utvalgt utenfor de videre analysene, og antall personer som inngår i analyseutvalget er 622 (se forøvrig kapittel 3.2).

De to viktigste kildene til forsørgelse i eneforsørgerfasen (dvs. rettighetsfasen)¹⁰ er lønnet arbeid og overgangsstønad. Overgangsstønad representerer en minstesikring av inntekt til livsopphold for foreldre som er alene om omsorgen for små barn, og som dermed, i en overgangssituasjon, er ute av stand til å ta lønnet arbeid. Stønaden tildeles uten nærmere overprøving hvis vedkommende ikke er i arbeid. Har hun/han ervervsinntekt, blir stønaden forholdsmessig avkortet. Det er imidlertid fullt mulig å kombinere en viss yrkesinntekt med avkortet stønad. Ved ervervsinntekt høyere enn ca. 180 000 kroner (1996) bortfaller retten til overgangsstønad.

Med utgangspunkt i hvor lenge den enkelte forsørges ved den ene eller andre av de to hovedkildene til forsørgelse i løpet av rettighetsfasen, kan vi definere ni ulike tilpasninger. Vi skiller mellom 1) dem som aldri har vært i jobb, 2) dem som har vært i jobb i deler av tiden, og 3) dem som har vært i jobb hele tiden som enslig forsørger. På samme måte skiller vi mellom 1) dem som aldri har mottatt

¹⁰ For å forenkle framstillingen, vil beskrivelser av forhold som strengt tatt gjelder rettighetsfasen, ofte i teksten bli omtalt som kjennetegn ved eneforsørgerfasen (jf. forøvrig kapittel 3.3).

Tabell 2.1. **Eneforsørgeres tilpasning mellom inntektsgivende arbeid og overgangsstønad i løpet av rettighetsfasen. Andel som forsørges med ulike tilpasninger. Prosent**

Andel av rettighetsfasen med overgangsstønad	Andel av rettighetsfasen i inntektsgivende arbeid			
	Aldri	Deler av tiden	Hele tiden	Sum
Aldri	(a) 5	(b) 6	(c) 23	34
Deler av tiden	(d) 8	(e) 5	(f) 7	19
Hele tiden	(g) 16	(h) 18	(i) 13	47
Sum	28	29	43	100

N=622

overgangsstønad, 2) dem som har mottatt overgangsstønad i deler av tiden, og 3) dem som har mottatt overgangsstønad hele tiden som enslig forsørger. Ved å krysskjøre skårene på de seks kategoriene definerer vi ulike kombinasjoner av arbeid og trygd som fordeler seg som følger (kategori a - i, tabell 2.1): Tabellen viser store variasjoner og forskjeller i valg mellom arbeid og trygd i eneforsørgerfasen. Det gjelder både med hensyn til hvor avhengig/uavhengig den enkelte er av overgangsstønad og med hensyn til hvor stabil den enkeltes tilpasning er over tid:

- En tredjedel av eneforsørgerne har aldri vært avhengig av Folketrygdens overgangsstønad i denne livsfasen (kategori a, b og c). Tre av ti har vært i arbeid og aldri mottatt overgangsstønad (kategori b og c). Av disse har flertallet vært i arbeid hele tiden (kategori c).
- Av dem som har vært i lønnet arbeid hele tiden (kategori c, f og i) har noe under halvparten samtidig mottatt overgangsstønad, og de fleste av disse har kombinert arbeid og trygd hele tiden (kategori i). Disse er nok for en stor del kvinner i deltidsjobb. De utgjør knapt tredjedelen av de stabilt utear-

beidende. Av alle enslige forsørgere med yngste barn under 11 år utgjør de en av åtte.

- Drøye fjerdedelen har aldri hatt inntektsgivende arbeid i fasen som eneforsørger med barn under elleve år (kategori a, d og g). Et mindretall av disse har heller ikke mottatt overgangsstønad. Disse må antas å forsørges ved andre trygdeytelser; noen også av eventuell samboer. Dette er vel grunnen til at langt fra alle som har vært uten inntektsgivende arbeid hele tiden, har mottatt overgangsstønad hele tiden (kategori g).
- Hvis vi sammenligner «ytterpunktene» i tabellen når det gjelder forsørgelse i denne livsfasen, nemlig de som er i jobb hele tiden og aldri mottar overgangsstønad (kategori c) på den ene siden og de som mottar overgangsstønad hele tiden og aldri er i jobb (kategori g) på den andre siden, ser vi at de stabilt selvforsørgete utgjør flere enn de stabilt trygdeavhengige (23 mot 16 prosent)¹¹. For de fleste eneforsørgere (seks av ti) veksler betydningen av ulike inntektskilder i løpet av årene barna er små, mens fire av ti har en stabil forsørgelsesform i hele fasen.

På bakgrunn av klassifiseringen av seks hovedgrupper (marginalgruppene) og ni nærmere spesifiserte kombinasjoner av arbeid og overgangsstønad (kategori a-i) i tabell 1, har vi identifisert åtte (delvis overlappende, se nedenfor) *forsørgelsesformer* for videre analyse. Seks av disse fordeler seg naturlig i to hovedgrupper. De to hovedgruppene består på den ene siden av forsørgelsesformer som hovedsakelig er basert på eget inntektsgivende arbeid, og,

på den andre siden, av forsørgelsesformer som hovedsakelig er basert på overgangsstønad. Til den første hovedgruppen hører de som har vært *yrkesaktive hele tiden* (43 prosent av alle), de som *aldri har mottatt overgangsstønad* (34 prosent av alle), og de som har vært *yrkesaktive hele tiden og aldri har mottatt stønad* (23 prosent av alle). De tre tilpasningene vil heretter kalles *yrkesdominert forsørgelsesform* når de omtales samlet. Den andre hovedgruppen; *stønadsdominert forsørgelsesform*, omfatter dem som har mottatt *overgangsstønad hele tiden* (47 prosent av alle), dem som *aldri har vært i jobb* (i løpet av rettighetsfasen) (28 prosent av alle), og dem som har *mottatt stønad hele tiden og aldri vært i jobb* (16 prosent av alle). De to øvrige tilpasningene faller ikke naturlig inn i de to hovedgruppene. Det gjelder tilpasningen hvor *jobb og trygd kombineres i hele rettighetsfasen* (13 prosent av alle), og endelig en type tilpasning hvor definisjonsgrensene ikke følger arbeid/trygd-dimensjonen, men som avgrenses i forhold til om den er stabil eller endres over tid. Andelen som har en *stabil tilpasning* (enten arbeid eller trygd, begge deler eller ingen av delene), utgjør 57 prosent av alle.

Det kan kanskje være grunn til å minne om at de ulike tilpasningene ikke er gjensidig utelukkende. De fleste enslige forsørgere faller inn under mer enn en av de åtte typene tilpasninger eller forsørgelsesformer. For eksempel har en del av dem som har vært yrkesaktive hele tiden, aldri mottatt overgangsstønad. Da vil de ha forsørgelsesformene «yrkesaktiv hele tiden», «aldri mottatt overgangsstønad» og «yrkesaktiv hele tiden og aldri mottatt stønad», alle yrkesdominerte forsørgelsesformer. I tillegg vil vedkommende ha tilpasningen «stabil forsørgelsesform». På den andre siden vil de som har vært yrkesaktive hele tiden og i

¹¹ Det er imidlertid usikkert hvor reell denne forskjellen er fordi den ikke er signifikant (på fem prosents nivå).

en periode (men ikke hele tiden) har kombinert med overgangsstønad, ikke ha fler enn den ene tilpasningen definert langs dimensjonen arbeid/trygd, nemlig «yrkesaktiv hele tiden».

2.5. Gangen i rapporten

Rapporten er i det videre organisert i fem kapitler. Det første (kapittel 3) redegjør for datamateriale og forskningsmetode. For at leseren skal forstå grunnlaget for den empiriske analysen, vil det være nødvendig å kjenne til en rekke metodiske avveininger og avgjørelser på ulike stadier i analyseprosessen. Selv om det henvises ofte til metodekapitlet i de øvrige kapitlene, vil det være nyttig for forståelsen av materialet at metodekommentarene er studert på forhånd.

I kapittel 4 og 5 beskrives trekk ved eneforsørgere og eneforsørgerfasen med utgangspunkt i en rekke levekårsindikatorer: På den ene siden kjennetegn ved den livssituasjonen den enkelte står i når hun/han går inn i den nye livsfasen og de ressurser og hun/han bringer med seg, og på den andre siden kjennetegn ved tilværelsen som enslig forsørger. I kapittel 4 ser vi på hva som kjennetegner eneforsørgerne og eneforsørgerfasen, og, der det er relevant og mulig, sammenlignes de med levekår i andre grupper og andre livsfaser. I kapittel 5 ser vi hvordan ulike individuelle kjennetegn og levekårsforhold samvarierer i eneforsørgerfasen. Vi setter søkelyset på de store forskjellene i levekår eneforsørgerne imellom, og kartlegger hvordan knipper av gode og dårlige levekår henger sammen.

I kapittel 6 søker vi å finne ut hvilke forhold som har størst betydning for den enkeltes økonomiske tilpasning i eneforsørgerfasen. Ved hjelp av multivariat analyse rendyrkes effekten av ulike

bakgrunnsforhold og ulike kjennetegn ved livet som enslig forsørger. Betydningen av bakgrunn og utgangsposisjon forut for eneforsørgerfasen veies opp mot andre typer (tilleggs-)forklaringer. I kapittel 7 analyseres hvilken betydning variasjoner i arbeidstid og yrke har for om eneforsørgere er helt selvforsørget eller må spe på arbeidsinntekten med trygd i kortere eller lengre perioder.

3. Metode

3.1. Innledning

Livsløpet er en prosess, og analyse av livsløp forutsetter ideelt sett at man har informasjon om enkeltpersoners levekår over tid og om viktige vegskiller og valg i den enkeltes liv. Når intensjonen er, ved hjelp av representative, kvantitative data, å finne fram til kunnskap om hele befolkningsgrupper, sier det seg selv at analysen vil måtte begrenses til et fåtall livsområder. Det vil også alltid være begrensninger knyttet til hvor lang tidsperiode man har vært i stand til å hente informasjon fra. Det foreliggende datamaterialet er begrenset ut fra flere dimensjoner. I dette kapitlet redegjøres for de viktigste begrensningene i materialet og for hvilke avveininger og valg dette har medført med hensyn til definisjoner, avgrensninger og metode.

3.2. Utvalg

3.2.1. En første avgrensning av analyseutvalget

Datamaterialet som ligger til grunn for denne analysen, er intervjuopplysninger om personer som var enslige forsørgere i 1990, hentet fra en tilleggsundersøkelse av enslige forsørgere til SSBs levekårsundersøkelse 1991. De personer som ble trukket ut for intervju, utgjør et tilfeldig,

landsomfattende utvalg på 999 personer som var registrert som mottakere av utvidet barnetrygd fra Rikstrygdeverket ved utgangen av 1990. Intervjuingen ble foretatt våren 1991. Et frafall på drøyt 20 prosent gav et nettoutvalg på 795 personer. Frafallet antas ikke å ha resultert i skjevheter når det gjelder kjønn, alder eller geografisk tilhørighet (Statistisk sentralbyrå, Seksjon for intervjuundersøkelser, udatert).

For vårt formål har vi redusert netto-utvalget ytterligere, til 701 personer. Denne reduksjonen har sammenheng med at enkelte intervjuete har gitt ufullstendige opplysninger om sentrale forhold som analysen omfatter. Flertallet av disse personene oppgir at de har opphørt å være enslige forsørgere før trekktidspunktet til tross for at de på dette tidspunktet var registrert som mottakere av utvidet barnetrygd. Dette kan skyldes feil i barnetrygd-registeret, men det kan også skyldes at den enkeltes subjektive oppfatning av sin status ikke sammenfaller helt med vedkommandes registrerte status. For eksempel er det rimelig å anta at en del samboere ikke opplever seg som enslige forsørgere, selv om samboeren ikke er barnets andre forelder. I følge vårt utvalgs-kriterium er

vedkommende likevel enslig forsørger (se nedenfor). Ut fra en slik tankegang er det ikke overraskende at andelen samboende er langt høyere i frafallet¹² enn i vårt nettoutvalg (hhv. 82 og 19 prosent). Personene i frafallet skiller seg også fra nettoutvalget ved at en større andel har mer enn to barn (hhv. 21 og 8 prosent). Dette kan bety noe økt usikkerhet ved analysen av forsørgelsesmønstre. Derimot skiller ikke frafallet seg vesentlig fra nettoutvalget med hensyn til andre sentrale variable i analysen.

Av vårt nettoutvalg på 701 personer inngår 622 i analysen. Begrunnelsen for denne reduksjonen følger i et senere avsnitt.

3.2.2. Enslige forsørgere: Mottakere av utvidet barnetrygd

Omsorgspersoner for alle barn som er bosatt i Norge er berettiget til barnetrygd til barnet fyller 16 år. Den som er alene om omsorgen for barn, er berettiget til barnetrygd for ett barn mer enn vedkommende faktisk forsørger. Å være alene om omsorgen innebærer å ha barnet boende hos seg til vanlig og ikke være gift med, eller bo sammen med, barnets andre forelder. Normalregelen er at den ene av foreldrene minst må ha omsorgen 2/3 av totaltiden for å kunne ansees for å være «alene» om omsorgen (Syse 1993). I den perioden som omfattes av analysen (1975-1990) var det å være samboer med en annen enn barnets andre forelder ikke til hinder for å motta utvidet barnetrygd. Retten til utvidet barnetrygd for særkullsbarn gjaldt også om omsorgspersonen fikk nytt barn med samboer. I følge endringer i barnetrygdloven fra og med 1994, er imidlertid gjeldende regler at retten til

¹² Det vil si blant de 94 som er utelatt av analysen pga. ufullstendige opplysninger.

utvidet barnetrygd bortfaller hvis omsorgspersonen inngår i/lever i et stabilt ekteskapslignende samboforhold eller får barn med (ny) samboer (Ot. pr.p nr. 8 1993-94).

3.2.3. Utvalget begrenset til personer som har rett til overgangsstønad i folketrygden i løpet av analyseperioden

Et sentralt begrep i den foreliggende analysen er : «rettighetsfasen» eller «rettighetsperioden»¹³, dvs. den tiden vedkommende som hovedregel har rett til overgangsstønad etter kapittel 12 (15) i folketrygdloven¹⁴. Til reglene for rett til overgangsstønad er det, i tillegg til at den avgrenses eller nedkortes mot eventuell arbeidsinntekt, knyttet strengere vilkår når det gjelder samboerskap og barnets alder enn tilsvarende for rett til utvidet barnetrygd. På samme måte som ved utvidet barnetrygd er samboerforhold og ugift samliv ikke til hinder for at en person ansees som enslig forsørger også etter folketrygdlovens kapittel 12 (15). Men denne retten faller bort hvis vedkommende får et nytt barn med sin samboer. I følge reglene for barnetrygd før 1994 hadde omsorgspersonen fortsatt rett til utvidet barnetrygd for sitt særkullsbarn.

Det foreliggende datamaterialet gir imidlertid ikke mulighet for å identifisere foreldreskapet til eventuelt nye barn i

¹³ Her skiller vi ikke mellom begrepene fase og periode slik man gjerne gjør i livsløpsstudier av kohorter. I slike studier er det gjerne et primært siktemål å skille livsfase- (som regel alders-) effekter fra (historiske) periodeeffekter for å forstå sosial endring (Skrede og Tornes 1983b, Kjeldstad 1988, Riley 1992). Her benyttes betegnelsen *periode* i betydningen *forløp av tid* i løpet av et liv eller en livsfase.

¹⁴ Etter endringene i folketrygdloven i 1997, gis ytelser til enslige forsørgere etter folketrygdlovens § 15.

husholdet etter at omsorgspersonen fikk rett til utvidet barnetrygd. Vi har derfor ikke mulighet til å fange opp eventuelt tap av rett til overgangsstønad pga. nye fellesbarn med samboer. I følge Terums undersøkelse av stønadmottakere som sluttet å motta overgangsstønad i løpet av perioden 1. juli 1989 - 30. juni 1990, opplyser 16 prosent at de sluttet som følge av at de fikk barn med samboeren (Terum 1993). Det er vanskelig å si hvor representativt dette prosentnivået kan være i forhold til våre problemstillinger. Fordi beregningsbasis i vår analyse eventuelt ville være *alle* enslige forsørgere (med barn under 11 år, jf. nedenfor), og ikke, som i Terums undersøkelse, de som *slutter å motta* overgangsstønad, vil vi anta at andelen ville være lavere i vårt tilfelle. Men samtidig kan man tenke seg at eneforsørgere som mottar overgangsstønad vil være mindre tilbøyelige til å få nytt barn med sin samboer enn eneforsørgere som ikke mottar stønad, nettopp fordi det ville medføre at stønaden opphørte. Samlet sett vil vi likevel anta at den nevnte begrensningen betyr relativt lite for resultatene i denne analysen.

Med utgangspunkt i opplysninger om yngste barns fødselsår, er vi imidlertid i stand til å avgrense rettighetsfasen ut fra *barnets alder*. Ut fra gjeldende hovedregel i analyseperioden faller retten til overgangsstønad bort når yngstebarnet har fullført sitt tredje skoleår, dvs. er ca. 10 år. I tråd med denne avgrensingen er rettighetsfasen til den enkelte eneforsørgeren i vårt datamateriale definert som perioden fra vedkommende sist¹⁵ ble

enslig forsørger, til det året yngste barn fyller 11 år. For dem som har yngste barn under 11 år på intervjutidspunktet, utgjør rettighetsfasen perioden fra vedkommende ble enslig forsørger, fram til intervjutidspunktet. De som ble enslige forsørgere etter at yngste barn var fylt 11 år, har ikke hatt rett til overgangsstønad i løpet av den registrerte eneforsørgerfasen. Fordi problemområdet som studeres her er valg og tilpasning mellom arbeid og trygd (overgangsstønad), har den siste gruppen naturlig nok måttet holdes utenfor analysen. Det endelige analyseutvalget utgjør således 622 personer.

3.3. Undersøkelseperiode

3.3.1. Ikke-avsluttet eneforsørgerfase

De personer som inngår i analysen, er enslige forsørgere på intervjutidspunktet. Opplysningene gjelder den aktuelle eneforsørgerfasen, og ikke eventuelle tidligere perioder som enslig forsørger. Den fasen i den enkeltes liv som analyseres, er således ikke avsluttet når opplysningene gis. I vår sammenheng har det både fordeler og ulemper.

Ideelt sett skulle et datamateriale som skal gi generell kunnskap om eneforsørgerfasen i Norge i løpet av en viss tidsperiode, gi opplysninger om et representativt utvalg eneforsørgerfaser fra begynnelse til slutt. I praksis er dette et krav som vanskelig lar seg oppfylle. For å oppnå et slikt materiale, måtte utvalget trekkes ut fra dem som ble enslige forsørgere på ett tidspunkt, f. eks. i løpet av ett år, og «følge» disse til de ikke lenger var enslige forsørgere. Den minst tidkrevende måten å gjøre dette på, ville være å trekke et utvalg av dem som ble enslige forsørgere f. eks. for 15 år siden (og anta at alle disse hadde avsluttet eneforsørgerfasen på intervjutidspunktet).

¹⁵ Datamaterialet inneholder kun «dagbokopplysninger» (se senere avsnitt i dette kapitlet) fra den aktuelle perioden som enslig forsørger. Opplysninger om forsørgelse og forsørgelsesformer i eventuelle tidligere eneforsørgerfaser inngår ikke i analysen.

Et slikt materiale vil imidlertid kunne være noe foreldet for visse formål. I og med at flertallet av disse eneforsørgerfasene ville ha vært avsluttet mange år før intervjuetidspunktet, vil materialet først og fremst gi opplysninger om «gårsdagens» situasjon. I tillegg ville man måtte regne med at visse opplysninger var usikre pga. at forhold som det spørres om, ligger langt tilbake i tid, og, for mange, ikke lenger er aktuelle.

Et annet alternativ er å ta et utvalg av personer som har avsluttet eneforsørgerfasen i løpet av et tidsrom, f. eks. ett år, og intervju dem like etterpå. Dette er en metode som f. eks. ble benyttet av Terum (1993), i en undersøkelse av avsluttede perioder med overgangsstønad. Denne metoden er fordelaktig fordi begivenhetene fremdeles er relativt ferske for den enkelte, og opplysningene for de fleste gjelder forhold som ikke ligger mange år bakover i tid. Å trekke et utvalg på denne måten vil imidlertid gi en betydelig underrepresentasjon av personer med langvarig stønadsfase. Dermed vil vi få problemer med å generalisere analyseresultatene til alle stønadmottakere. Problemet med å generalisere til alle enslige forsørgere eller alle eneforsørgerfaser vil være enda større.

Slike generaliseringsproblemer gjelder også det uvalget som er benyttet i denne analysen, men her er problemet snarere faren for en viss overrepresentasjon av de langvarige eneforsørgerfasene. Hvor stor betydning dette har for konklusjonene i denne rapporten er vanskelig å si. Det er imidlertid grunn til å tro at betydningen er marginal i forhold til våre problemstillinger. Det gjelder generaliserbarheten i forhold til eneforsørgere som gruppe i den tidsperioden som analyseres. Innvendningene er imidlertid irrelevante i den

grad vi presiserer konklusjonene til å gjelde gruppen enslige forsørgere pr. 1990.

3.3.2. Analyseperiode: 1975-1990

Opplysningene i vårt datamateriale gjelder den aktuelle fasen som enslig forsørger, og ikke eventuelle eneforsørgerfaser tidligere i den enkeltes liv. Registreringsperioden for arbeid og trygd i eneforsørgerfasen omfatter perioden fra og med januar 1975 til og med november 1990, i alt 191 måneder. Materialet inneholder månedlige opplysninger om yrke, arbeidstid og trygdeytelser fra start på eneforsørgerfasen og til intervjuetidspunktet. Et lite fåtall var blitt enslige forsørgere tidligere, men også for dem registreres arbeids- og trygdekarrieren fra og med januar 1975¹⁶.

Begrepet trygd brukes i analysen synonymt med overgangsstønad til enslige forsørgere etter kapittel 12 (15) i folketrygdloven, hvis ikke annet blir sagt. I løpet av perioden 1975-1990 er det foretatt en vesentlig endring i regelverket for overgangsstønad, som kan antas å ha betydning for analyseresultatene. Fra innføring av folketrygden i 1967 og fram til 1981 var overgangsstønaden etter kapittel 12 en ytelse forbeholdt ugifte mødre. Men fra og med 1981 ble også skilte og separerte mødre, som tidligere hadde hatt rett til tilsvarende ytelser gjennom en midlertidig lov tilknyttet sosialomsorgen, omfattet av folketrygdens regelverk. Deres rettslige stilling ble dermed klarere regelfestet som rettighet (Syse 1993). Samtidig ble enslige fedre lovmessig likestilt med enslige mødre. Slik

¹⁶ Fem personer er registrert som enslige forsørgere i vårt datamateriale i januar 1975. Om de fem ble enslige forsørgere på det tidspunktet eller tidligere, er uklart.

spørsmålene er formulert i spørreskjemaet for levekårsundersøkelsen 1991, er det rimelig å anta at regelendringen ikke vil ha betydning for registrering av den tiden enslige mødre har mottatt trygd, enten de er tidligere gifte eller ikke. I praksis har regelendringen heller ingen betydning for registrerte forskjeller i forsørgelse mellom enslige mødre og enslige fedre, fordi alle enslige fedre i utvalget startet eneforsørgerfasen etter 1981¹⁷.

3.4. Avhengige variable (responsvariable): Åtte forsørgelsesformer

3.4.1. Stabilt yrkesaktiv: Yrkesaktiv i minst 90 prosent av rettighetsfasen

De fenomenene som skal forklares; de avhengige variablene, er ulike typer forsørgelseskarrierer, eller forsørgelsesformer i løpet av rettighetsfasen. Forsørgelsesformene er konstruert med utgangspunkt i varigheten av yrkedsdeltaking, mottak av overgangsstønad til livsopphold og kombinasjoner av arbeid og overgangsstønad som andel av rettighetsfasens varighet. Grensen for å bli definert som stabilt yrkesaktiv (yrkesaktiv hele tiden) eller stabilt trygdeforsørget (overgangsstønad hele tiden) er satt til 90 prosent av rettighetsfasens varighet. Det vil for eksempel si at den som har vært yrkesaktiv i minst 90 prosent av det antall

måneder vedkommende har hatt rett til overgangsstønad, blir klassifisert som stabilt yrkesaktiv. En som har vært yrkesaktiv, men i kortere deler av rettighetsfasen, blir, avhengig av om vedkommende har mottatt stønad eller ikke, og avhengig av stønadsperiodens eventuelle varighet, registrert med en av de øvrige forsørgelsesformene.

For å begrense antall kategorier og forenkle analysen er de aktuelle forsørgelsesformene begrenset til å omfatte de to hovedforsørgeskildene arbeid og overgangsstønad. Andre mulige forsørgeskilder, som ikke identifiseres i denne analysen, er fødselspenger, sykepenger, attføringspenger og dagpenger ved arbeidsledighet; alle korttidsytelser som er knyttet til yrkesdeltaking. Det gjelder også pensjonsytelsene uførepensjon og etterlattepensjon, som for et fåtall utgjør et alternativ til overgangsstønaden. Av tabell 2.1 ser vi imidlertid at bare 5 prosent av utvalget aldri har vært forsørget enten gjennom lønnet arbeid eller av overgangsstønad, dvs. de har vært forsørget utelukkende av de øvrige forsørgeskildene. I disse fem prosentene inngår også de som blir forsørget privat, av foreldre eller samboer.

Andelen som *periodevis* har blitt forsørget av andre kilder, er nok noe større. Å utelate disse gruppene må imidlertid antas å ha noe ulik betydning for analysen av de ulike forsørgelsesformene. For forsørgelsesformene *aldri yrkesaktiv* og *aldri overgangsstønad* har det for eksempel ingen betydning, idet det i definisjonene av dem ikke ligger noen entydig forutsetning om hvordan den enkelte faktisk forsørger seg. Det gjelder også forsørgelsesformen *overgangsstønad hele tiden*, og forsåvidt også forsørgelsesformen *yrkesaktiv hele tiden*, hvis vi

¹⁷ Ved siden av endringer i regelverket er det rimelig å anta at eventuelle endringer i stønadsnivået i forhold til lønnsnivået i potensielle jobber kan ha betydning for hvilken forsørgelse som «velges». Dette vet vi lite om. Andersen, Epland, Kjeldstad og Lyngstad's analyse (1995) av inntektsutviklingen på 1980-tallet for enslige forsørgere uten yrkestilknytning i forhold til utviklingen for alle hushold, tyder imidlertid ikke på at stønadsnivået har endret seg betydelig, relativt sett, i analyseperioden.

benytter en streng definisjon av *yrkesaktiv*. Her kan det imidlertid innvendes at fravær fra yrkesarbeid pga. syke- og fødselspermisjon og arbeidsløshet burde registreres som yrkesdeltaking. Samlet er det likevel grunn til å tro at feilkildene forbundet med en slik avgrensing er relativt beskjedne med hensyn til konstruksjon av de avhengige variablene eller forsørgelsesformene¹⁸. I diskusjonen av sammenhengen mellom forsørgelsesform og ulike forklaringsvariabler vil imidlertid den valgte avgrensingen kunne by på enkelte problemer (se nedenfor).

3.4.2. Seks yrkesbaserte forsørgelsesformer

I kapittel 7 analyseres sammenheng mellom ulike yrkeskjenntegn og forsørgelse. Fordi yrkestilknytning ikke inngår i alle de ovenfor nevnte forsørgelsesformene, har vi valgt å spesifisere seks andre, yrkesbaserte, forsørgelsesformer for nærmere analyse. Av samme grunn er antallet eneforsørgere som inngår i disse analysene, lavere enn ved de øvrige analysene, nemlig 448. De utgjør de 72 prosentene av de 622 i det opprinnelige

¹⁸ Det er noe uklart hvordan korttidsfravær faktisk er blitt registrert i datamaterialet, idet det ikke gis eksplisitt instruks om at kortere fravær skal markeres som fravær i yrkesdagboken. Det er imidlertid grunn til å tro at de aller fleste som var yrkesaktive før og etter lønnet fødselspermisjon, er registrert som yrkesaktive også i permisjonstiden, mens de som har lengre fravær, registreres med yrkesavbrudd. Det er viktig å være oppmerksom på at lønnet fødselspermisjonen for de fleste som inngår i datamaterialet, var langt mer kortvarige enn dagens fødselspermisjoner. I perioden 1977-1987 utgjorde fødselspengeperioden f. eks. kun 18 uker (NOU 1993:12). Det at samlet antall måneder med registrerte fødsels- og sykepenge, kun utgjør 267 «personmåneder», dvs. under en prosent (0,74 prosent) av samlet antall «personmåneder» i materialet, tyder da også på at denne usikkerheten eller feilkilden har relativt liten betydning for resultatene.

Tabell 3.1. **Yrkesaktive eneforsørgeres tilpasning mellom inntektsgivende arbeid og overgangsstønad i løpet av «rettighetsfasen». Andel med ulike tilpasninger. Prosent**

	Andel av rettighetsfasen i inntektsgivende arbeid		
	Deler av tiden	Hele tiden	Sum
Kombinert med trygd?			
Nei	8	32	40
Deler av tiden	7	9	16
I hele rettighetsfasen	25	18	43
Sum	40	59	100

N=448

analyseutvalget som har vært i jobb minst en måned i løpet av rettighetsfasen.

De seks forsørgelsesformene er nærmere definert ut fra varigheten av den enkeltes yrkestilknytning i løpet av eneforsørgelsesfasen og om, og i tilfellet hvor varig, yrkestilknytningen kombineres med overgangsstønad. Kategoriene er definert etter samme logikk som de åtte hovedforsørgelsesformene, nemlig ved at 90 prosent eller mer av rettighetsfasen i jobb, defineres som stabilt i jobb, eller i jobb hele tiden, og tilsvarende når det gjelder trygd. Yrkesaktivitet, men i mindre andel enn 90 prosent av rettighetsfasen, defineres som tidvis yrkestilknytning, eller tidvis i jobb og tilsvarende når det gjelder trygd. De yrkesaktives fordeling på de seks forsørgelsesformene framgår av tabell 3.1.

3.5. Uavhengige variable (forklaringsvariable)

3.5.1. Kjennetegn forut for eneforsørgelsesfasen

I analysen benyttes to sett av uavhengige variable for å forklare ulike tilpasninger mellom arbeid og trygd (forsørgelsesformer) i eneforsørgelsesfasen: *Bakgrunns-*

kjennetegn, dvs. kjennetegn ved livssituasjonen til den enkelte ved overgang til eneforsørgerfasen, og «*fasekjennetegn*», dvs. kjennetegn ved den enkeltes levekår og livssituasjon i løpet av eneforsørgerfasen.

I de bivariate analysene sammenlignes forsørgelsesformer i grupper ut fra åtte ulike bakgrunnskjennetegn, nemlig kjønn, alder, husholdstilknytning, antall barn, yngste barns alder, hovedbeskjeftigelse, hovedinntektskilde og utdanningsnivå, - alle kjennetegn gjeldende på tidspunktet for start på eneforsørgerfasen. Disse er alle, bortsett fra utdanningsopplysningene, innhentet via intervju.

Vi har imidlertid ikke intervjuopplysninger om utdanningsnivå ved overgang til eneforsørgerfasen. Utdanningsopplysningene er framkommet ved tilkobling av opplysninger fra registeret over befolkningens høyeste utdanning ved utgangen av 1990. Utdanningsvariabelen er deretter konstruert ved å sammenholde tidspunktet da hver enkelt hadde oppnådd sitt «høyeste utdanningsnivå» (registrert pr. 1990) med tidspunktet da vedkommende ble enslig forsørger. For dem som hadde oppnådd sitt høyeste utdanningsnivå før overgang til eneforsørgerfasen, har vi tilfredsstillende data. Men for dem som oppnådde sitt høyeste utdanningsnivå etter dette tidspunktet, har vi ikke opplysninger om utdanningsbakgrunn (før eneforsørgerfasen). Det gjelder 23 prosent av utvalget.

At vi således ikke har bakgrunnsopplysninger om utdanning for hele utvalget, gjør at vi må være noe varsomme når vi diskuterer sammenhengen mellom ulike typer utdanningsnivå og økonomisk tilpasning blant eneforsørgere. Kontrollkjøringer av materialet viser at nesten alle

(ni av ti) dem som vi ikke har opplysninger om utdanningsbakgrunnen til, har tatt en eller annen form for utdanning i løpet av eneforsørgerfasen, mot tilsvarende en fjerdedel av de øvrige. En relativt stor andel av disse oppnår utdanning på universitetsnivå i løpet av eneforsørgerfasen (tabell A3). Blant dem som registreres med ukjent utdanningsbakgrunn, er det således en overvekt av personer som ender opp med høy utdanning. Vi kan dermed konkludere med at frafallet på denne variabelen er noe selektert. Mange i denne gruppen vil ha viktige fellestrekk med dem som har høy utdanning i utgangspunktet. Men samtidig innebærer det at de fleste tar utdanning i løpet av eneforsørgerfasen, viktige fellestrekk med de lavere utdannete. Fordi de går på skole i løpet av eneforsørgerfasen, vil mange i denne gruppen være avhengig av trygd i kortere eller lengre perioder av eneforsørgerfasen.

Utdanningsvariabelen er tredelt. *Lav utdanning* omfatter utdanningsnivåene allmennfaglig videregående skole (videregående II) eller lavere, herunder fagutdanning tilsvarende ti års skolegang (videregående I). Verdien *fagutdanning* på utdanningsvariabelen omfatter all fagutdanning på videregående II-nivå. Verdien *høy utdanning* omfatter all utdanning på universitets- og høyskolenivå (jf. Statistisk sentralbyrå: Standard for utdanningsgruppering 1989).

For å unngå problemet med multikolinearitet, er variablene *yngste barns alder* og *hovedinntektskilde ved start på eneforsørgerfasen* ikke inkludert i de multivariate analysene. Multikolinearitetsproblemet oppstår når det er innbyrdes høy korrelasjon mellom uavhengige variable i en analysemodell, noe som kan innebære upålitelige beregninger (Lewis-

Beck 1985). Yngste barns alder korrelerer høyt med forsørgers alder og husholdstilknytning ved start på eneforsørgerfasen. Det samme gjør hovedinntektskilde med hovedbeskjeftigelse før start. De to variablene ble valgt bort fordi de korrelerende variablene ble ansett som noe mer sentrale i forhold til problemstillingene. Det betyr ikke at de utelatte variablene ikke har betydning. For eksempel kan det være vanskelig å vite om betydningen av egen alder og tidligere husholdstilknytning i de multivariate analysene først og fremst skjuler en indirekte effekt av yngste barns alder. Samtidig vil mulige problemer forbundet med at registrering av fødselspermisjon har vært noe uklart i datainnsamlingsfasen, først og fremst gjelde dem som ble enslige forsørgere som følge av fødsel (jf. note 18).

3.5.2. Kjennetegn ved eneforsørgerfasen

De ni «fasevariablene» som inngår i de bivariate analysene, er: varighet av eneforsørgerfasen, varighet av rettighetsfasen, spørsmål om vedkommende har tatt utdanning og om hun/han har mottatt hjelp fra sosialkontoret i løpet av eneforsørgerfasen, antall barn i husholdningen, husholdsstatus, bostedsstrøk, helsetilstand og holdning til lønnet arbeid, - de siste fem gjeldende på intervju tidspunktet.

Varighet av eneforsørgerfasen og varighet av rettighetsfasen beregnes i måneder. Eneforsørgerfasen utgjør antall måneder fra og med den måneden vedkommende (sist) ble enslig forsørger til og med november 1990. Rettighetsfasen utgjør antall måneder fra og med den måneden vedkommende (sist) ble enslig forsørger med barn under 11 år, til og med det året yngste barn fyller ti år. At slutt punktet for rettighetsfasen defineres ved barnets fødsels- år, og ikke fødsels- måned, har

sammenheng med at opphør av rett til overgangsstønad ikke slavisk følger barnets fødselsdato, men oftest barnets klassetrinn.

Selv om det antas å framgå av teksten der hvor det er relevant, kan det være viktig å minne om at de to fasebegrepene tidvis brukes om hverandre, og tidvis som to adskilte fenomener i denne rapporten. Bortsett fra tallene i figur 2.1 er det gjennom hele rapporten *rettighetsfasen* som studeres. For å forenkle framstillingen, vil imidlertid beskrivelser av forhold som strengt tatt gjelder rettighetsfasen, ofte, litt generelt, bli omtalt som kjennetegn ved eneforsørgerfasen.

Ikke desto mindre vil det, når det gjelder enkelte uavhengige variable, kunne være på sin plass å presisere hvilket fasebegrep som benyttes. Det gjelder spørsmål om utdanning i eneforsørgerfasen og spørsmål om vedkommende har mottatt hjelp fra sosialkontoret som enslig forsørger. Her kan det ligge en feilkilde i at utdanning eller hjelp fra sosialkontoret for noen først har inntruffet etter at rettighetsfasen er over. Imidlertid er det grunn til å tro at denne feilkilden er relativt ubetydelig. Dermed vil vi i diskusjonen anta at de som oppgir å ha vært under utdanning og/eller har mottatt hjelp fra sosialkontoret i eneforsørgerfasen, også har gjort det i løpet av rettighetsfasen.

Pga. høy korrelasjon mellom de to fasevarighetsvariablene inkluderes bare den ene av de to som uavhengig variabel i den multivariate analysen, nemlig *varighet av eneforsørgerfasen*. Det bør kanskje minnes om at variabelen betegner *varighet av hele eneforsørgerfasen blant dem som i kortere eller lengre tid gjennomgår rettighetsfasen*.

Variabelen *antall barn i husholdningen på intervju tidspunktet*, som omfatter alle barn under 20 år, er utelatt i de multivariate analysene pga høy korrelasjon med bakgrunnsvariabelen *antall barn ved start på eneforsørgerfasen*.

Flere «fasevariabler» gir strengt tatt opplysninger om tilstand/forhold som gjelder på intervju tidspunktet, og ikke nødvendigvis hele (eller deler av) eneforsørgerfasen. Det er for eksempel tilfellet for variabelen *samboende i 1991*. En eventuell samboer på intervju tidspunktet vil nødvendigvis, i pakt med regelverket, være en annen enn den andre forelderen til det barnet vedkommende mottar utvidet barnetrygd for. Det er derfor all grunn til å tro at de fleste eneforsørgere vil ha i det minste *en periode* uten samboer etter et eventuelt brudd med barnets andre forelder. Følgelig vil et eventuelt samboforhold i 1991 nettopp *ikke* representere vedkommendes husholdsstatus i eneforsørgerfasen som helhet.

På andre områder antar vi imidlertid at den tilstanden som rapporteres, har vart en stund, og satt sitt preg på, eller lagt rammer for, ulike typer forsørgelseskARRIERER i løpet av eneforsørgerfasen. Det gjelder f. eks. variabelen *bostedsstrøk 1991*. Selvfølgelig er det innvendinger mot en slik forutsetning. F. eks. vil en slik endring i livssituasjonen som det innebærer å bli enslig forsørger, kunne tenkes å føre til en del flyttinger. Imidlertid vil de færreste flyttinger være av den art at vedkommende endrer bostedsstrøk, slik det er definert her (se senere).

Verdien *spredtbygd* på variabelen *bostedsstrøk på intervju tidspunktet* omfatter personer som bor i husklynger med færre enn 200 bosatte eller mer spredt. De tre øvrige verdiene utgjør tettsteder med ulikt

antall bosatte. Tettsted defineres som et område med minst 200 bosatte der avstanden mellom husene som hovedregel ikke overstiger 50 meter.

Variabelen *hjelp fra sosialkontoret i løpet av eneforsørgerfasen* omfatter mer enn økonomisk hjelp. Også råd og veiledning regnes med sammen med ulike typer pengehjelp, som lån, fast stønad, engangsbeløp og forskudd på trygd. Imidlertid utgjør økonomisk hjelp hovedtyngden for de langt fleste.

På samme måte som ved variabelen *bostedsstrøk 1991* antar vi at opplysninger om *varig sykdom* gjelder utover intervju tidspunktet, dvs. i hele eller deler av eneforsørgerfasen. Variabelen er basert på spørsmålet «Har du noen sykdom eller lidelse av mer varig natur, noen virkning av skade eller handicap? Ta med alle slike tilfeller, også de som du betrakter som forholdsvis bagatellmessige» (ja/nei). I levekårsundersøkelsens spørreskjema bes intervju personen spesifisere lidelsen(e) nærmere, både med hensyn til skade- eller sykdomstype, konsekvenser for funksjonsevnen og eventuelt hjelpebehov. I den foreliggende analysen har vi imidlertid benyttet kun det generelle spørsmålet for å kartlegge hvilken betydning helsemessige forhold kan tenkes å ha for eneforsørgeres forsørgelse. Når vi, noe overraskende, finner svak sammenheng mellom helse og forsørgelsesform (jf. kapittel 6), kan det ha sammenheng med at den benyttete variabelen er for lite spesifisert. Det er grunn til å tro at hvis variabelen i tillegg var nærmere definert ved f.eks. type skade eller sykdom og/eller nærmere spesifisering av eventuell funksjonsnedsettelse, ville den være bedre i stand til å identifisere faktiske konsekvenser av nedsatt helse. Men samtidig er det grunn til å tro at kravet til at sykdom-

men eller lidelsen skal ha en «varig natur», bidrar til å sile ut mer akutte eller bagatellmessige helseplager, og at den aktuelle helsetilstanden (på intervjutidspunktet) til en viss grad vil prege hele eller deler av eneforsørgerfasen.

Forutsetningen om en viss varighet ligger også til grunn for at variabelen *holdning til lønnet arbeid* er inkludert. Den enkeltes holdning til lønnet arbeid antas å avspeile grunnleggende verdiorientering hos den enkelte, og antas å være relativt stabil over tid. Vi forutsetter således at holdninger ikke endrer seg uten videre i løpet av eneforsørgerfasen.

Dette forutsetter at variabelen avspeiler den enkeltes *reelle* holdning til lønnet arbeid. For å sikre en relativt streng definisjon av det å ha positiv holdning til lønnet arbeid, har vi konstruert en additiv indeks, hvor personer som sier at de er helt enig i minst fem av de seks følgende utsagnene om lønnet arbeid, får verdien *sterkt positiv*, mens alle øvrige får verdien *ikke sterkt positiv*:

- «Det er svært viktig for meg å ha et arbeid»
- «Selv om jeg vant en stor sum penger ville jeg arbeide»
- «Jeg avskyr/ville avsky å være arbeidsløs»
- «Jeg kommer fort til å kjede meg hvis jeg ikke har noe arbeid å utføre»
- «Noe av det som betyr mest/har betydd mest i mitt liv er arbeidet»
- «Selv om jeg fikk høy arbeidsledighets-trygd, ville jeg likevel foretrekke å arbeide»¹⁹

¹⁹ Disse spørsmålene er stilt til hele levekårsutvalget og ikke bare til enslige forsørgere. Hvis spørsmålet hadde vært stilt bare til enslige forsørgere, hadde det vært mer naturlig å sette overgangsstonad opp mot arbeid istedenfor arbeidsledighetstrygd. At det

Svaralternativene på de seks utsagnene er «helt enig», «delvis enig», «verken enig eller uenig», «delvis uenig», «helt uenig», og «vet ikke».

3.5.3. Yrkeskjennetegn

Kjennetegn ved den enkeltes yrkestilknytning, som type yrke og arbeidstid, er bare relevant for dem som faktisk er, eller har vært, yrkestilknyttet i løpet av rettighetsfasen. Derfor inngår yrkesgruppe og arbeidstid som uavhengige variabler kun i forhold til de yrkesbaserte forsørgelsesformene. På grunn av at antallet personer med yrkestilknytning er relativt lavt, har vi dessuten funnet det problematisk å trekke inn alle de øvrige forklaringsvariablene i disse analysemodellene.

Den yrkesgruppevariabelen som benyttes, er konstruert på følgende måte: Yrkeskode (på tresiffernivå i følge Standard for yrkesgruppering i offentlig norsk statistikk 1965) ble fylt ut i spørreskjemaet av intervjueren for hver måned intervjupersonen har vært i jobb i løpet av eneforsørgerfasen. Disse opplysningene er så omkodet til en variabel med seks verdier; fem hovedgrupper yrker pluss en «annet-kategori». Hovedgruppene utgjør:

1. Administrasjons- og forvaltningsarbeid, bedrifts- og organisasjonsledelse, kontorarbeid, handelsarbeid og transport- og kommunikasjonarbeid²⁰ (ensiffernivå-koder 1, 2, 3 og 6 i Standard

eventuelt hadde gitt samme utslag for enslige forsørgere som det aktuelle spørsmålet, er imidlertid ikke sikkert.

²⁰ Hovedgruppen transport- og kommunikasjonsarbeid omfatter en rekke yrkesgrupper som ikke er naturlig å kategorisere som handels- og kontorarbeid. Men fordi en stor andel av de sysselsatte her, det gjelder særlig kvinner, har kontoryrker, f. eks. innen post- og telekommunikasjon, har vi valgt denne grupperingen.

- for yrkesgruppering), forkortet til handels- og kontorarbeid
2. Gruve- og sprengningsarbeid, industri-, bygge- og anleggsarbeid (en-siffernivå-koder 5, 7 og 8 i Standard for yrkesgruppering), forkortet til industriarbeid
  3. Jordbruks-, skogbruks- og fiskearbeid (en-siffernivåkode 4 i Standard for yrkesgruppering), forkortet til jordbruksarbeid
  4. Servicearbeid (en-siffernivåkode 9 i Standard for yrkesgruppering)
  5. Teknisk, vitenskapelig, humanistisk og kunstnerisk arbeid (en-siffernivåkode 0 i Standard for yrkesgruppering), forkortet til pleie- og pedagogisk arbeid.

Det sier seg selv at en slik inndeling av yrkesgrupper vil bli svært grov og delvis unøyaktig (jf. note 20). Variabelen antas likevel å gi nyttig informasjon om betydningen av yrkestilhørighet og forsørgelsesform i hovedtrekk. Men det har i tillegg vært nødvendig å forenkle bildet enda mer, nemlig ved å definere yrkeskjennetegn i eneforsørgerfasen som: *yrkeskjennetegn i mer enn halvparten av eneforsørgerfasen*. Personer skifter gjerne yrke mange ganger i løpet av sitt yrkesaktive liv. Derfor vil registrering på ett tidspunkt ikke gi tilstrekkelig informasjon om den enkeltes yrkestilhørighet i eneforsørgerfasen. Å trekke inn samtlige yrkesskift ville imidlertid være å komplisere analysen for mye. Problemet løses derfor ved å definere den enkeltes yrkeskjennetegn ut fra den yrkesgruppen vedkommende tilhører i mer enn 50 prosent av tiden (antall måneder) vedkommende er enslig forsørger (dvs. mer enn 50 prosent av rettighetsfasens varighet). De som skifter yrke så ofte at de ikke har vært i en og samme yrkesgruppe i mer enn 50 prosent av eneforsørgerfasen, og de som har vært i bare to yrkesgrupper, men i

akkurat halvparten av perioden i hver, blir tillagt verdien 6 på yrkesgruppevariabelen, dvs. de faller i «annet»-kategorien. Det gjelder imidlertid svært få, bare 4 prosent.

Konstruksjon av variabelen *arbeidstid* er gjort etter samme lest. Deltid defineres som (faktisk) arbeidstid kortere enn 35 timer pr. uke, og heltid defineres som 35 timer og mer. Personer som har arbeidstid under 35 timer pr. uke i mer enn halvparten av det antall måneder vedkommende har vært yrkesaktiv som enslig forsørger, registreres med deltid, og tilsvarende for heltid. At bare 5 prosent havner i «annet»-kategorien, vitner som stor stabilitet også når det gjelder arbeidstid.

3.6. To analysenivåer

3.6.1. Bivariat analyse

Resultatene presenteres i rapporten i form av tabeller, dels uni- og bivariate prosenttabeller, dels multivariate tabeller med koeffisienter for effekter. I prosenttabellene er det gitt mål på hvor signifikante de estimerte prosentforskjellene er. Dette er dels gjort ved hjelp av kjikvadrat-tester. Når kjikvadrat-testen gir en p-verdi mindre enn 0,05 i en krysskjøring mellom to variabler, innebærer det at vi med 95 prosents sikkerhet kan forkaste en hypotese om at det *ikke* er noen statistisk sammenheng mellom de to variablene. Forenklet kan vi si at det *er* en statistisk sammenheng mellom de to variablene. Hvor generaliserbare eller signifikante de observerte prosentforskjellene er, kan også uttrykkes på andre måter. I noen tabeller (tabellene A23, A24 og A41) oppgis signifikansen av prosentforskjeller mellom ulike verdier på en variabel fordelt på ulike kategorier. p mindre enn 0,05 indikerer i slike tilfeller at den observerte forskjellen i prosentverdier er

signifikant forskjellig fra null på 95 prosentens nivå, dvs. forskjellen må anees som *reell*, og ikke en avspeiling av tilfeldige variasjoner.

3.6.2. Multivariat analyse

Multivariat analyse benyttes for å belyse hvilke enkeltfaktorer eller knippe av faktorer som har størst betydning for et fenomen. Utgangspunktet er en eller flere statistiske analysemodeller. Vi har formulert to typer analysemodeller for å forklare forskjeller i forsørgelsesform i eneforsørgerfasen:

- en «bakgrunnsmodell», der den enkeltes økonomiske tilpasning antas å kunne forklares som summen av vedkommendes bakgrunnsressurser og livssituasjon ved overgang til eneforsørgerfasen, og
- en «utvidet modell», der kjennetegn ved forhold og livssituasjon i løpet av eneforsørgerfasen antas å kunne bidra til å øke forklaringskraften i den opprinnelige (bakgrunns-)modellen.

I tillegg benytter vi, i analyse av sammenheng mellom ulike yrkesbaserte forsørgelsesformer og yrkeskjennetegn, en mer avgrenset modell, der forskjeller i forsørgelsesform antas å kunne forklares som summen av effekten av den enkeltes yrke og arbeidstid.

I og med at formålet med en multivariat modell er å rendyrke effekter av ulike forhold, ligger det som oftest en årsaks-tankegang til grunn. Det er da også tilfellet ved «bakgrunnsmodellen». Årsaks-tankegangen faller her naturlig, først og fremst fordi de fenomener som inngår i modellen som uavhengige (forklarings-) variabler, eksisterer forut i tid i forhold til det fenomenet som skal forklares. Dette er imidlertid ikke i samme grad tilfellet når vi i den utvidete modellen trekker inn kjennetegn ved forholdene på intervju-tids-

punktet og i eneforsørgerfasen i tillegg. Dette tas det hensyn til i tolkningen.

3.6.3. Logistisk regresjon

Regresjonsanalyse er blant de mest brukte analyseverktøy når man skal forklare forholdet mellom en reponsvariabel og flere forklaringsvariable. Når responsvariabelen er diskret og har to utfall, er logistisk regresjon en velegnet metode (Hosmer og Lemeshow 1989). Her benyttes logistisk regresjon til å kartlegge særtrekk ved enslige forsørgere som har en forsørgelsesform i motsetning til de som ikke har den samme forsørgelsesformen.

Den *log likelihood* som framkommer ved hver modellberegning, sier noe om modellens evne til å forklare et fenomen. Vi kan imidlertid ikke, slik som koeffisienten R^2 i vanlig regresjon, si *hvor stor andel* av variansen i det fenomenet vi skal forklare, som blir forklart eller forblir uforklart ved bruk av den ene eller den andre modellen. Det log likelihood - koeffisienten kan fortelle oss, er hvilke(n) av flere modeller som er best istand til å forklare det fenomenet vi er opptatt av. Log likelihood har negativt fortegn, og jo høyere verdi, eller jo lavere absolutt tallverdi, desto bedre er modellen tilpasset de observerte dataene. En log likelihood på -250 viser f. eks. til en modell som bedre tilpasset det fenomen som skal forklares enn en log likelihood på -300. Et gjennomgående trekk ved slike modeller er at jo flere uavhengige variabler som trekkes inn, desto bedre log likelihoodverdi. Det synes umiddelbart naturlig i og med at man da tar hensyn til flere mulige årsaksfaktorer. Men for de fleste analytiske formål vil det være ønskelig å finne fram til et fåtall, eller et knippe av, faktorer som hver for seg eller samlet har særlig stor betydning for det fenomen som studeres. Vi ønsker altså et

mål for modellstyrke eller modelltilpasning, *standardisert for* antall mulige årsakskategorier. «Goodness of fit» er et slikt mål (Keilman 1993). Hvis goodness of fit synker når vi introduserer nye variabler i modellen, betyr det at de nye variabelene bidrar til å redusere den gjennomsnittlige effekten av samtlige variabler (kategorier) som inngår i modellen. Dvs. modellens (gjennomsnittlige) forklaringskraft reduseres. Det er imidlertid også når det gjelder begrepet «goodness of fit», viktig å presisere at det ikke gir holdepunkt for å angi et absolutt nivå på modellens forklaringskraft. En modells goodness of fit tolkes her utelukkende relativt til tilsvarende for andre modeller.

3.6.4. Oddsforhold

I de multivariate tabellene presenteres fire tallkolonner. Kolonnen med overskriften «koeffisient» viser de beregnete (log odds) koeffisientene, som danner basis for beregning av oddsforholdet (odds ratio). Antall, og eventuelt fravær av, stjerner angir koeffisientenes signifikansnivå, dvs. de uttrykker om vi med 95, 99 eller 99,9 prosent sannsynlighet kan forkaste en hypotese om at den observerte samvariasjonen mellom den uavhengige og den avhengige variabelen ikke er reell og skyldes tilfeldigheter (jf. avnittet ovenfor). Stjerne i parentes betyr at signifikansnivået er litt svakere enn 0,05 (men sterkere enn 0,10), dvs et forkastningsnivå på mellom 90 og 95 prosent. Tilsvarende signifikansnivå gjelder også oddsforholdene.

I tillegg til signifikansnivået er størrelsen på standardfeilen også et uttrykk for usikkerhet eller mulige beregningsfeil. I og med at standardfeilen til de ulike koeffisientene ser ut til å variere svært lite, vil de imidlertid ikke bli nærmere kommentert i

teksten. Tallene er likevel presentert i tabellene, for spesielt interesserte.

Tolkningen av analysene og diskusjonen i teksten vil i all hovedsak relateres til tallene for oddsforhold og kjikvadrat. Oddsforholdet utgjør (log odds) koeffisienten eksponensiert, og uttrykker hvor mange ganger større risikoen (oddsen) for en bestemt forsørgelsesform er ved en verdi av en forklaringsvariabel i forhold til en annen verdi (referanseverdien) av samme variabel, når alle andre forhold, som inngår i modellen, holdes konstant²¹. Referanseverdien på alle forklaringsvariablene er 1. Verdier som gir oddsforhold større enn 1, innebærer en høyere risiko enn referanseverdien, mens verdier som gir oddsforhold mindre enn 1 betyr lavere risiko. For eksempel tilsier et oddsforhold på 3,8 for høy utdanning at en som har høy utdanning, har en 3,8 ganger så høy «risiko» for en spesiell forsørgelsesform som en med lav utdanning (når lav utdanning er referansekategori på utdanningsvariabelen), gitt at de er like mht. alle de andre forholdene som inngår i modellen. Hvis det ut fra samme modell framgår at oddsforholdet mellom mann og kvinne er to til en (kvinne er referansekategori på «variabelen «kjønn»), kan det tolkes som at «risikoen» for den samme forsørgelsesformen for en mann med høy utdanning er 7,6 ganger så høy som for en kvinne med lav utdanning, alle andre

²¹ Oddsforholdet må ikke forveksles med sannsynlighet eller relativ sannsynlighet; Odds uttrykker sannsynligheten for at en begivenhet skal inntreffe i forhold til sannsynligheten for at begivenheten ikke skal inntreffe. Forskjellen kan f. eks. illustreres ved hhv.oddsen og sannsynligheten for å få en sekser ved terningkast (Blom 1996). Oddsene er 1/5 (1 mot 5), mens sannsynligheten er 1/6. Mens sannsynligheten varierer mellom 0 og 1, kan oddsene anta verdier større enn 1. I teksten brukes betegnelsene sjanse og risiko synonymt med odds.

forhold holdt konstant, og gitt at modellen avspeiler virkeligheten²².

Størrelsen på *kjikkvadratet* sier noe om den samlede nettoeffekten av hver enkelt forklaringsvariabel. Jo høyere *kjikkvadrat*, desto større selvstendig innvirkning har variabelen på fenomenet som belyses.

---

²² Fordi det ikke er kontrollert for eventuelle samspillseffekter mellom variablene som inngår i modellene, tolkes slike samlede enkeltverdier på flere forklaringsvariabler med forsiktighet i teksten. Det at det er tildels sterke samvariasjoner mellom flere av de uavhengige variablene (jf. kapittel 5), er imidlertid ikke ensbetydende at det eksisterer samspillseffekter.

4. Kjennetegn ved enslige forsørgere og eneforsørgerfasen

4.1. Bakgrunns- og fasekjennetegn

I tråd med det vi i kapittel 2 har kalt livsløps- eller bakgrunnspektivet ønsker vi å undersøke om personer med felles bakgrunnskjennetegn også tenderer mot å ha samme forsørgelsesform i eneforsørgerfasen. Det vil si at den posisjon og de ressurser man har før man blir alene med omsorgen for barn, i stor utstrekning bestemmer de muligheter og valg man har som enslig forsørger. De tre gruppene «bakgrunnsindikatorer» som trekkes inn i analysen, er *kjønn*, *livsfase-/familiebakgrunn* og *sosioøkonomisk utgangspunkt*.

Som supplement til bakgrunnspektivet analyserer vi dernest sammenhengen mellom den enkeltes forsørgelsesform og kjennetegn ved vedkommendes liv og virksomhet i eneforsørgerfasen og på intervjuetidspunktet. De fire gruppene «faseindikatorer» er *varighet av eneforsørgerfasen*, *annen virksomhet/forsørgelse enn arbeid og trygd*, *husholds- og bostedskjennetegn* og *yrkesorientering og ervervs-evne(helse)*. Mens de to første faseindikatorgruppene sier noe om kjennetegn ved, og hendelse i løpet av, eneforsørgerfasen som helhet, gjelder opplysninger som ligger til grunn for de to siste gruppene, primært intervjuetidspunktet

(1991). Vi kan ikke vite sikkert om disse forholdene har gyldighet også forut for intervjuetidspunktet, og følgelig må vi tolke de observerte sammenhengene med forsiktighet. Vi antar imidlertid at situasjonen som blir beskrevet av den intervjuete på intervjuetidspunktet på de aktuelle områdene, er av en viss varighet, og at opplysningene dermed også er relevante for situasjonen i hele eller deler av eneforsørgerfasen. Selvfølgelig kan det innvendes at forutsetningen om varighet er usikker. Rent intuitivt vil vi likevel anslå at denne usikkerheten er minst når det gjelder yrkesorientering og ervervs-evne (helse), og størst når det gjelder husholdskjennetegn (jf. kapittel 3.5). At vi i tillegg, når det gjelder opplysninger om forhold i hele eller deler av eneforsørgerfasen, vil ha visse problemer med å skille årsak fra virkning, må i særlig grad tas hensyn til i den multivariate analysen.

I dette kapitlet skal vi gi en beskrivelse av eneforsørgerne og eneforsørgerfasen med utgangspunkt i disse indikatorene. I tillegg skal vi kartlegge yrkesdeltaking og de yrkesaktives arbeidstid og yrke. Ut fra vårt perspektiv og problemstillinger er vi imidlertid bare delvis i stand til å sammenligne eneforsørgerne med andre

grupper og livsfaser (se senere). Dette skyldes først og fremst at det for befolkningen som helhet ikke fins data om hendelser og bakgrunnskjenntegn ved den enkelte før overgang til en ny livsfase, for eksempel familieetableringsfasen eller småbarnsfasen. I den grad det er relevant og lar seg gjøre å sammenligne, finner vi imidlertid at enslige forsørgere skiller seg lite ut som anderledes enn andre. Vi finner snarere at et viktig kjennetegn ved eneforsørgerne er at de er innbyrdes forskjellige. Det viser seg med hensyn til valg av forsørgelsesform (jf. kapittel 2) og det viser seg når det gjelder bakgrunnsressurser og kjennetegn og livsforhold ellers i eneforsørgerfasen. Men selv om enslige forsørgere neppe er særlig anderledes enn andre i utgangpunktet, er det viktig å peke på at eneforsørgerfasen er en særegen livsfase, som setter andre krav til organisering av hverdagen, omsorg og forsørgelse enn for eksempel småbarnsfasen i en tradisjonell kjernefamilie. Hvordan disse kravene møtes og hvordan konflikten mellom omsorg og forsørgelse løses av den enkelte, vil igjen ha stor betydning for muligheter og levekår i senere livsfaser.

4.1.1. Tre av ti ble enslige forsørgere før yngste barn er fylt ett år

De enslige forsørgerne som inngår i analysen, har alle barn under 11 år, og den livsfasen som analyseres, er perioden fra vedkommende ble enslig forsørger med barn under 11 år, og fram til intervutidpunktet eller fram til yngste barn fyller 11 år (definert her som rettighetsfasen, jf. kapittel 3). Av de 622 personene som inngår i utvalget, utgjør kvinnene 92 prosent (tabell A1).

Tilværelsen som enslig forsørger oppsto relativt tidlig i livet for de fleste; 31

prosent var under 25 år, mens 56 prosent var under 30 år. Til tross for at eneforsørgerfasen startet tidlig i livsløpet for mange, var det store flertallet (78 prosent) gift eller samboende før de ble enslige forsørgere. To av tre hadde på det tidspunktet bare ett barn, og det var oftest et lite barn. Tre av fire hadde (yngste) barn under 5 år, og tre av ti hadde barn under ett år.

Knappt to av tre var i jobb da de ble enslige forsørgere, av disse var igjen tre fjerdedeler i heltidsarbeid. En av ti var under utdanning, og en fjerdedel var hjemmenværende på heltid. Drøyt halvparten forsørget seg hovedsakelig ved egen lønnsinntekt, en tredjedel ble hovedsakelig forsørget av ektefelle/samboer, mens resten ble forsørget av foreldre og/eller trygd, sosialhjelp, studielån. Sammenligner vi med kvinner og menn i 20- og 30-årsalderen og med småbarnsmødre på slutten av 1980-tallet²³, finner vi at eneforsørgerne in spe gjorde stort sett de samme tingene som andre kvinner og menn det er naturlig å sammenligne dem med.

Det store flertallet (70 prosent) av dem vi har sikre utdanningsopplysninger om²⁴, hadde allmennutdanning på videregående skole-nivå eller på grunnskolenivå på det tidspunkt de ble enslige forsørgere. De resterende 30 prosentene fordelte seg likt med fagutdanning og høyere utdanning.

²³ For å finne et slags «representativt tidspunkt» for å sammenligne eneforsørgerne ved start på eneforsørgerfasen, med andre grupper, tar vi utgangspunkt i median varighet av eneforsørgerfasen, og velger det tidspunkt hvor halvparten av eneforsørgerne var gått over i eneforsørgerfasen, dvs. i 1987/88 (se forøvrig figur 2.1).

²⁴ Det gjelder 77 prosent av utvalget. Bakgrunn for, og problemer forbundet med, konstruksjon av variabelen *utdanningsnivå ved start* redegjøres for i kapittel 3.5.

Sammenligner vi med utdanningsnivå for kvinner og menn i aldersgruppen 25-44 år og med gifte/samboende kvinner og menn med barn 0-6 år ut fra den publiserte levekårsstatistikken for 1987 (jf. note 23), finner vi at ca. en fjerdedel i disse gruppene hadde utdanning på universitets- og høyskolenivå. Ut fra dette *kan* det synes som om enslige forsørgere har hatt et noe svakere utgangspunkt enn andre (meget grovt sammenlignbare) grupper. Men i og med at vi ikke har mulighet for å sammenligne utdanningsnivået på samme tidspunkt med personer som har de samme bakgrunnskjennetegnene, men som *ikke* ble enslige forsørgere, er dette en relativt løs antagelse.

4.1.2 Eneforsørgerfasen ingen passiv tilværelse

I Levekårsundersøkelsen 1991 registreres enslige forsørgeres gjøremål fra og med den måneden de ble enslige forsørgere (siste gang) og fram til november 1990. Første mulige registreringsdato er januar 1975. Lengden på eneforsørgerfasen varierer dermed fra en til 191 måneder (jf. kapittel 3.3). Deler vi opp gruppen i kvartiler etter eneforsørgerfasens varighet, finner vi at en fjerdedel har vært eneforsørgere i ett og et halvt år eller mindre, og en fjerdedel i mer enn sju år²⁵ (tabell A2). Tilsvarende har en fjerdedel av dem som har hatt rett til overgangsstønad i løpet av eneforsørgerfasen, hatt slik rett i ett og et halvt år eller mindre, mot en fjerdedel i mer enn 6 år. Drøye fem prosent av dem som har hatt rett til overgangsstønad i løpet av eneforsørgerfasen, har hatt slik rett i mer enn ti år.

Eneforsørgerfasen er for de fleste ingen passiv tilværelse, eller en tilværelse isolert

²⁵ For nærmere diskusjon av varigheten av eneforsørgerfasen, se Kjeldstad og Roalsø 1995.

fra samfunnslivet. Vi har tidligere sett at flertallet (72 prosent) av eneforsørgerne har vært i yrkesarbeid i hele eller deler av den tiden de har hatt rett til overgangsstønad. Samtidig har et noe mindre flertall (66 prosent) mottatt overgangsstønad, noe som innebærer at mange (42 prosent) har forsørget seg vekselvis på eller kombinert stønad og egen yrkesinntekt. Når vi i tillegg finner at fire av ti (39 prosent) har tatt en eller annen form for utdanning i løpet av perioden som enslig forsørger, tyder det på at eneforsørgerfasen snarere er preget av mange typer virksomhet. For mange vil nok overgangsstønaden likevel representere et sikkerhetsnett som gjør det mulig å prøve ulike typer tilpasning. Hjelp fra sosialkontoret representerer et ytteligere sikkerhetsnett for mange: 44 prosent av eneforsørgerne oppgir å ha mottatt en eller annen type hjelp fra sosialkontoret i løpet av tiden som enslig forsørger.

4.1.3. Fire av ti med høyere utdanning oppnådde dette utdanningsnivået i eneforsørgerfasen

For halvparten av dem som har tatt utdanning i løpet at eneforsørgerfasen, har det resultert i et høyere i utdanningsnivå enn de hadde før de ble enslige forsørgere (tabell A3). Vi finner at de som har tatt utdanning, og har oppnådd sitt høyeste utdanningsnivå i løpet av eneforsørgerfasen, har gjennomgående høyere utdanning i 1990 enn de som hadde oppnådd sitt høyeste utdanningsnivå før de ble enslige forsørgere²⁶. 35 prosent av den første gruppen hadde universitets- og høyskoleutdanning i 1990

²⁶ En fjerdedel av dem som hadde tatt høyere utdanning i løpet av eneforsørgerfasen har imidlertid ikke endret sitt utdanningsnivå, slik det er definert her.

mot 15 prosent av den siste gruppen, og 28 prosent hadde fagutdanning i den første mot 15 prosent i den siste. Av alle eneforsørgerne med høyere utdanning i 1990, hadde 37 prosent oppnådd dette nivået i løpet av eneforsørgerfasen. Tilsvarende andel blant dem som har fagutdanning og lavere utdanning er h.h.v. 35 og 13 prosent. Det samlede bildet av eneforsørgerens utdanningsnivå pr. 1990 er dermed noe bedre enn bildet av utdanningsnivået på tidspunktet da den enkelte går over i livsfasen som enslig forsørger.

4.1.4. Helseproblemer, men positiv holdning til arbeid

En av fire enslige forsørgere bor i bostedsstrøk med mer enn 100 000 innbyggere (tabell A2)²⁷. Tilsvarende andel for befolkningen som helhet er en av fem. Relativt få bor i spredtbygde strøk; 14 prosent mot 22 prosent av hele befolkningen. Hvis vi antar at tettbygde strøk gjennomgående har et mer variert arbeidsmarked enn spredtbygde, og at mulighetene for å få arbeid er best der, er enslige forsørgere neppe dårligere stillet enn andre med hensyn til arbeidsmuligheter i nærheten av bostedet.

Det kan virke noe overraskende at så mange som en av fem enslige forsørgere er samboere i 1991. Å være samboer er imidlertid ikke til hinder verken for å motta utvidet barnetrygd²⁸ eller ha rett til overgangsstønad, så lenge samboeren ikke er barnets andre forelder. Noen har også fått nye barn eller etablert ny husholdning med (andres) barn i løpet av eneforsørgerfasen, idet andelen med bare ett barn har

sunket fra to tredjedeler ved inngangen til eneforsørgerfasen til drøye halvparten (54 prosent) i 1991.

Enslige forsørgere har oftere kroniske helseplager enn grupper det er naturlig å sammenligne med. Fire av ti oppgir å ha sykdom eller lidelse av varig natur²⁹. Det er omtrent like hyppig som gjennomsnittet i befolkningen. Men slike plager er mer vanlige med alderen; i de eldste aldersgruppene (67 år og over) gjelder det f.eks., i følge levekårsundersøkelsen 1991, mellom seks og sju av ti. Sammenligner vi med andre i noenlunde samme alder, finner vi at eneforsørgerne er mer utsatt for helseplager. Blant enslige 25-44 år oppgir en tredjedel slike plager, og blant gifte med små barn (0-6 år) en fjerdedel. Helsetilstanden må antas å ha betydning for den enkeltes arbeids- eller ervervsevne. Det kan dermed se ut som om enslige forsørgere har noe redusert ervervsevne i forhold til sammenlignbare grupper.

Når det gjelder ønske om å være i lønnet arbeid, eller holdning til arbeid³⁰, finner vi imidlertid ingen forskjell mellom enslige forsørgere og andre grupper det er naturlig å sammenligne med. Halvparten av eneforsørgerne er sterkt positive til lønnet arbeid. Det gjelder også halvparten av gifte par med små barn og drøyt halvparten (57 prosent) av enslige 25-44 år.

²⁷ Jf. kapittel 3.5 for definisjon av variabelen *bostedsstrøk*

²⁸ Dette gjelder inntil 1994, jf. kapittel 3.2.

²⁹ Variabelen *varig sykdom* er relativt lite spesifisert, og inkluderer også helseproblemer av mer bagatellmessig art, se forøvrig kapittel 3.5. Merk forøvrig at variabelen som benyttes her, ikke er identisk med kjennemerket «langvarig sykdom» i oversiktsstatistikkpublikasjonene (NOS'ene) fra levekårsundersøkelsene.

³⁰ Variabelen *holdning til lønnet arbeid* er konstruert som en indeks ut fra flere intervju spørsmål, jf. kapittel 3.5.

4.1.5. Yrkesdeltaking i eneforsørgerfasen: Heltid mer vanlig enn deltid

Andelen som har vært i yrkesarbeid minst en måned i løpet av rettighetsfasen, er høyere enn andelen som har vært i jobb i utgangspunktet, hhv. 72 og 62 prosent (tabell 2.1 og A1)³¹. Videre har vi sett at det like forut for overgang til livsfasen enslig forsørger var mer vanlig å jobbe heltid enn deltid (tabell A1). Vi finner at det samme er tilfellet også i løpet av fasen som enslig forsørger, men heltidsandelen er noe lavere; 60 prosent av dem som har hatt jobb minst en måned i løpet av eneforsørgerfasen (tabell A21), mot 73 prosent før eneforsørgerfasen, har jobbet hovedsakelig heltid³². 35 prosent har jobbet hovedsakelig deltid i eneforsørgerfasen, og 5 prosent har hatt like mye heltid som deltid. Vi har ikke tilsvarende opplysninger om arbeidstid for andre

³¹ Vi kan imidlertid ikke slutte direkte ut fra disse tallene at yrkesdeltakingen øker etter overgang til eneforsørgerfasen. Til det er de to indikatorene på yrkesdeltaking for ulike. Det første tallet gjelder deltaking på ett av mange tidspunkter i løpet av en lengre periode, mens det siste tallet gjelder et spesifikt tidspunkt. Det siste tallet er dessuten basert på at intervjupersonen anser yrkesdeltaking som sin hovedbeskjeftigelse. Det kan f. eks. innebære at en som kombinerer deltidsjobb og utdanning, vil måtte velge om det er jobben eller utdanningen som skal registreres. Denne begrensningen gjelder ikke det første tallet, dvs. andel som er yrkesaktiv i løpet av eneforsørgerfasen.

³² Også når det gjelder arbeidstid, er sammenligning mellom gjøremål før-, og i løpet av, eneforsørgerfasen problematisk. Det skyldes dels de ulike avgrensningene av gruppen yrkesaktive (jf. note 31). I tillegg defineres arbeidstid ulikt ved de to målene. Det siste tallet framkommer ved at intervjupersonen selv definerer om hun/han arbeider hovedsakelig heltid, mens det første tallet framkommer ved å beregne andelen som har jobbet 35 timer eller mer pr. uke i mer enn halvparten av det antall måneder vedkommende har vært yrkesaktiv som enslig forsørger (jf. kapittel 3.5).

grupper det ville være naturlig å sammenligne med. Men hvis vi, i og med at bare 8 prosent av eneforsørgerne er menn, sammenligner med alle yrkesaktive kvinner på to tidspunkter, 1980 og 1990, så hadde de en heltidsandel på hhv. 47 og 52 prosent.

At yrkesaktive eneforsørgere ofte jobber heltid, må delvis antas å ha sammenheng med avkortingsreglene i overgangsstønaden. Før 1/1 1990 var stønadsreglene slik utformet at mange opplevde det som lite lønnsomt å ha deltidsarbeid (Hatland og Johannessen 1985, Rønsen og Strøm 1991). Ved lønnsinntekt mellom 0.5 og 3.0 G (20 200 - 121 200 1996-kroner) ble stønaden gradvis avkortet til null, og dette betød f. eks. at en deltidsjobb, som ikke ga nok penger til å leve av, medførte at overgangsstønaden falt helt bort. Dermed stod valget for mange enslige forsørgere mellom heltidarbeid og fullforsørgelse på trygd. Regelendringen i 1990, som bl. a utvidet inntektsgrensen til 5.5 G, dvs. ca. 180 000 1996-kroner, gav riktignok flere rett til reduserte ytelser, og dermed bedre muligheter til å kombinere arbeid og trygd. Statistikken tyder på at dette kan ha ført til at flere kombinerer deltidsarbeid og trygd etter 1990. Etter at andelen av mottakerne av overgangsstønad som har fradrag for forventet inntekt, sank fra 24 til 16 prosent i årene 1985-1989, skjedde det en kraftig økning, til 26 prosent, i 1990, da inntektsgrensen for avkortning ble utvidet. Etter 1990 har denne utviklingen fortsatt; 36 prosent av stønadmottakerne hadde redusert stønad pga. forventet arbeidsinntekt i 1995 (Rikstrygdeverket 1996 s 219).

I tillegg til arbeidstid trekker vi i analysen av de yrkesaktive også inn yrkeskjenne-tegn. Det er naturlig å tenke seg at valg av tilpasningsmønster mellom yrkesarbeid og

trygd og valg av arbeidstid henger nøye sammen. Det er også grunn til å tro at det er en sammenheng mellom hva slags type yrke eneforsørgeren har og hennes/hans økonomiske tilpasning. En persons yrkeskjennetegn defineres her som det yrket som vedkommende har i mer enn halvparten av tiden som yrkesaktiv eneforsørger (se forøvrig kapittel 3.5).

En av tre enslige forsørgere har, i meste-
parten av tiden som yrkesaktiv, et yrke
innen handel, kontor, post, administrasjon
(tabell A21). Like mange har jobber innen
pleie- omsorgs- og pedagogiske yrker, 23
prosent innen serviceyrker og 7 prosent
har industrielt arbeid. Yrkesfordelingen
blant enslige forsørgere skiller seg lite fra
yrkesfordelingen blant kvinner totalt i
1990.

5. Sammenheng mellom ulike kjennetegn og livsvilkår

5.1. Kjennetegn ved enslige mødre vs. enslige fedre

Å være enslig forsørger har tradisjonelt vært så godt som ensbetydende med å være kvinne. I den grad menn ble enslige forsørgere var det bare hvis barnets mor var død eller erklært uegnet til å ha omsorg for barnet. Endret likestillingsklima og nye tenkemåter har nok gjort bildet mer variert. F. eks viser Greif og DeMaris (1995) og Eggebeen, Snyder og Manning (1996) til en stor økning i antallet enslige fedre i USA, en økning siden 1970 som er sterkere enn økningen i antall enslige mødre³³. Grunner til at fedre i økende grad overtar omsorgen for barn ved sambobrudd eller skilsmisse, spenner i dag, i følge Greif og DeMaris, fra mors mentale inkompetanse til barnas ønske om å bo hos far fordi han har mer penger enn mor³⁴.

³³ I følge U.S. Bureau of the Census utgjorde i 1993 enslig-far-familier 15,5 prosent av alle eneforsørgerfamilier i USA. Salles og Tuiran (1997) finner også en viss økning i andelen enslige fedre i Latin-Amerika, selv om eneforsørgerne fortsatt alt overveiende er kvinner. Det er imidlertid viktig å være oppmerksom på at dette er tall som er svært følsomme for ulike og endrete måter å definere enslig forsørger på.

³⁴ De fleste skilsmisser ender med at partene blir enige om at mor skal ha barna. Et anslag referert i

Til tross for økt reell og formell likestilling i Norge er forholdene her likevel ikke mer forandret enn at vi fortsatt primært tenker på kvinner når vi snakker om enslige forsørgere. Tanken stemmer da også i høy grad overens med virkeligheten: Av alle mottakere av utvidet barnetrygd pr. november 1990 var 90 prosent kvinner. Av alle med barn under 11 år i vårt materiale utgjorde kvinnene 92 prosent. Samtidig utgjorde kvinnene 98,5 prosent av mottakerne av overgangstønad (i 1996 var kvinneandelen 98 prosent). Men

---

Aftenposten 5. mars 1996, uten nærmere angivelse av kilde, tilsier at 10-15 prosent av foreldre som skilles i dagens Norge, strides om barna i retten. Vi vet imidlertid enda mindre om hvor ofte, eller på hvilket grunnlag, fedre eventuelt får omsorgsretten ved samlivsbrudd i Norge. Leder for Aleneforeldreforeningen og leder i Foreningen 2 foreldre i Norge antyder begge i Aftenposten 14. april 1997 at kvinner som overlater omsorgen til barnefaren, ofte er ressurssterke. Imidlertid forteller intervjuete «helgemødre» at de føler seg utstøtt av familie, venner og bekjente fordi de har latt barna bli boende hos far etter skilsmissen. I følge Greif og DeMaris (1989) er det i USA slik at også i de tilfellene da far får barna, er partene oftest enige uten å gå til rettsak (i 80 prosent av sakene). Imidlertid kan det økende antall barnefordelingsaker som blir avgjort i retten her i landet, tyde på at uenigheten om hvor barna skal bo etter samlivsbrudd øker, og/eller at det ansees som mindre selvfølgelig enn før at mor skal tildeles omsorgen.

kjønnsforskjellene gjelder ikke bare antall. Bakgrunnskjennetegn og levekår varierer også sterkt mellom enslige mødre og fedre³⁵.

5.1.1. Enslige mødre og fedre har forskjellig bakgrunn

At menn er nesten totalt fraværende blant mottakerne av overgangsstønad, sier selvfølgelig noe om at enslige mødre og enslige fedre befinner seg i en forskjellig økonomisk situasjon i denne livsfasen. Enslige forsørgere er sjeldnere i jobb enn andre foreldre, det gjelder både mødre og fedre, men forskjellen mellom kjønnene er større blant enslige forsørgere enn blant gifte/samboende med barn.

Forskjeller i levekår og forsørgelse i løpet av eneforsørgerfasen for enslige mødre og enslige fedre kan i noen grad skyldes at kvinner og menn blir enslige forsørgere på ulike tidspunkter i livsløpet. Dermed har de forskjellig utgangspunkt for å legge forholdene tilrette for en ny livssituasjon. For det første er det store aldersforskjeller. Mens menn trer inn i den nye rollen som enslig forsørger når de er godt voksne, er svært mange av kvinnene unge og i starten av sitt voksenliv. Av «1990-kullet» enslige mødre ble en av tre eneforsørgere før fylte 25 år (tabell A4). Det samme gjelder så godt som ingen enslige fedre. Det store flertall av de enslige fedrene ble eneforsørgere etter fylte 30 år; 55 prosent av dem var over 35 år, mot tilsvarende 15 prosent av de enslige

³⁵ Fordi såpass få menn er enslige forsørgere, kan det være visse generaliseringsproblemer forbundet med å dele opp gruppen enslige fedre etter ulike kjennetegn. Dette problemet har imidlertid ikke avgjørende betydning når vi sammenligner enslige fedre med tilsvarende grupper enslige mødre. Det har sammenheng med at kjønnsforskjellene gjennomgående er så store at de allikevel er signifikante (jf. tabell A4).

mødrene. Kjønnsforskjeller i alder ved inngang til eneforsørgerfasen reflekteres også i andre bakgrunnskjennetegn. Nesten alle enslige fedre (98 prosent) ble alene med forsørgeransvaret for barn(a) etter et avsluttet ekteskap eller samboforhold. Tilsvarende andel blant enslige mødre var 76 prosent.

Fordi enslige mødre i større grad enn enslige fedre er unge og «uten fast partner», dvs. ikke gifte eller samboende, på det tidspunkt de blir enslige forsørgere, er det ikke overraskende at de gjennomgående har færre og yngre barn ved start på eneforsørgerfasen enn enslige fedre. To av tre enslige mødre starter tilværelsen som eneforsørger med bare ett barn. Blant menn gjelder det drøyt halvparten³⁶. En av tre enslige mødre, mot så godt som ingen enslige fedre, har barn under ett år ved overgang til eneforsørgerliv. Samtidig har to av tre fedre, mot en av fem mødre, yngste barn som er fem år eller eldre.

På det tidspunktet de ble enslige forsørgere, var flertallet av både mødre og fedrene i jobb. Men mens så godt som alle fedrene hadde fulltids yrkesarbeid som hovedbeskjeftigelse, gjaldt det samme bare fire av ti mødre. Knappt to av ti enslige mødre hadde på dette tidspunkt deltidsarbeid som hovedbeskjeftigelse. En av ti var i utdanning, og en av fire hjemmearbeidende. Følgelig finner vi at enslige mødre og enslige fedre har svært ulikt økonomisk utgangspunkt før eneforsørgerfasen: Så godt som alle de enslige fedrene hadde egen lønn som hovedinntektskilde mot knappe halvparten av mødre. Drøye fire av ti enslige mødre ble forsørget hovedsakelig

³⁶ Forskjellen i barnetall mellom menn og kvinner er ikke signifikant (jf. tabell A4)

av ektefelle eller foreldre like før de ble enslig forsørger.

Kjønnsforskjeller mht. hvilket utgangspunkt man har i møtet med livsfasen som enslig forsørger, gjelder ikke bare spørsmålet om når i livsløpet den nye fasen inntreffer, eller hvilke økonomiske rammebetingelser som gjelder. Det er også klare kjønnsforskjeller mht. hvilke valgmuligheter den enkelte kan tenkes å ha i den nye livsfasen. Vi vet f. eks at utdanning gir økte muligheter på arbeidsmarkedet; enten det gjelder å få jobb overhodet, å kunne velge mellom jobber og/eller å oppnå en arbeidsinntekt som man kan leve av. Opplysninger om den enkeltes utdanningsnivå like før hun/han ble enslig forsørger viser også store kjønnsforskjeller. Tre av fire enslige mødre som vi har sikre utdanningsopplysninger om³⁷, hadde kun lav utdanning på det tidspunkt de ble eneforsørgere. Det samme gjaldt knapt halvparten av fedrene.

Disse eksemplene viser at kvinner og menn som blir enslige forsørgere stiller med svært ulike ressurser når de går inn i livsfasen som eneforsørger. Den nye livsfasen innebærer for de aller fleste en helt ny situasjon, med eneansvar for de daglige omsorgsforpliktelsene for ett eller flere barn og for den økonomiske forsørgelsen av barn(a) og seg selv. Men fordi de fleste fedrene har utdanningen bak seg og er etablert i arbeidslivet, vil det økonomiske utgangspunktet være gjennomgående langt bedre for enslige fedre enn for enslige mødre. I tillegg er barna eldre og mer selvstendige. Riktignok vil det å bli enslig forsørger kreve en rekke omstillinger også for menn; det gjelder f.eks nye og økte krav til å yte omsorg og behov for organisere dagliglivet på nytt. Men i

forhold til for enslige mødre, vil det å bli enslig far i mindre grad innebære brudd med tidligere forsørgelsesforhold, avbrudd i utdanning eller utsettelse av egen lønnsinntekt.

5.1.2. Livsfasen enslig forsørger – ulik for kvinner og menn

Slik begrepet enslig forsørger vanligvis defineres, betegner det en begrenset livsfase, avgrenset ved at barna blir store og selvstendige, eller også ved at forsørgeren inngår i en (ny) relasjon slik at omsorg og forsørgelse i mindre grad blir vedkommendes eneansvar. I følge vår definisjon opphører eneforsørgerfasen når yngste barn fyller 16 år eller når vedkommende eventuelt gifter seg. De som var enslige forsørgere i 1990, hadde en periode på 55 måneder i gjennomsnitt bak seg som eneforsørger (jf. forøvrig Kjeldstad og Roalsø 1995).

At eneforsørgerfasen er gjennomgående noe kortere for enslige fedre enn for enslige mødre, er naturlig først og fremst fordi barna er eldre i enslig-far-familier. En av tre enslige fedre har vært eneforsørgere i ett og et halvt år eller kortere, mot knapt en av fire enslige mødre. Samtidig har drøye en av fire (26 prosent) enslige mødre mer enn sju år bak seg, mot tilsvarende for en av sju (14 prosent) enslige fedre³⁸. Ser vi på kjønnsforskjell i varighet av perioden med rett til overgangsstønad fra folketrygden, er den, naturlig nok, noe større, idet relativt få fedre har eneansvar for små barn. Knapt fire av ti enslige fedre (37 prosent) har ett og et halvt år eller mindre bak seg med rett til overgangsstønad. Tilsvarende

³⁷ jf. kapittel 3.5

³⁸ Tallene i teksten refererer til en mer finfordelt prosentuering enn den som fremgår i tabell A4. Av forenklingshensyn har vi valgt å benytte en todeling av varighetsvariablene i de videre analysene.

gjelder en av fire (24 prosent) enslige mødre. Seks prosent av fedrene mot 26 prosent av mødrene har hatt rett til overgangsstønad i mer enn seks år.

Vår definisjon av enslig forsørger omfatter også mødre/fedre som er samboere, hvis samboeren ikke er det (de) aktuelle barnets (barnas) andre forelder. Det faktum at enslige fedre oftere er samboere enn enslige mødre (h.h.v. 31 og 19 prosent, tabell A4) tilsier dermed at tiden som aleneforelder, i betydningen bor alene med barn(a), nok gjennomgående er enda kortere for fedrene i forhold til for mødrene enn det som framkommer når vi måler varighet av perioden med utvidet barnetrygd. Dette understrekes av at fedrene oftere har mer enn ett barn på intervjuutidspunktet (1991). Andelen enslige fedre med to eller flere barn har økt til 59 prosent, fra 43 prosent ved begynnelsen av eneforsørgerfasen, mot tilsvarende økning fra 33 til 45 prosent for enslige mødre.

For de enslige fedrene er eneforsørgerfasen dermed i større grad en midlertidig livssituasjon, og det kan se ut som de noe oftere enn enslige mødre deler husvære med en annen voksen. Som vi har sett, bor fedrene også oftere med flere barn. Vi finner også kjønnsforskjeller m. h. t. hva slags type bostedsstrøk eneforsørgerfamiliene bor i. Fire av ti enslige mødre bor i by med mer enn 20 000 innbyggere mot bare en fjerdedel av de enslige fedrene. Til gjengjeld bor nesten en tredjedel av fedrene i spredtbygd strøk mot 13 prosent av mødrene. I forhold til totalbefolkningen er det en tendens til at enslige mødre sjeldnere bor i spredtbygde strøk, mens enslige fedre sjeldnere bor i by. Tilsammen indikerer disse forskjellene mellom enslige mødres og enslige fedres hushold- og boforhold at de sosiale og

familiære rammene rundt dagliglivet som enslig forsørger er forskjellig for kvinner og menn.

Man skulle kanskje tro at store kjønnsforskjeller i livssituasjon generelt, som aldersforskjeller, forskjeller i boforhold og forskjeller i utdanningsnivå og tilknytning til arbeidslivet også gjenspeiler seg i forskjeller i helsetilstand. Vi finner imidlertid ingen forskjeller i andelen enslige mødre og enslige fedre som oppgir å ha sykdom eller lidelse av varig natur. Det kan nok delvis skyldes at sammenhenger mellom helse og andre bakgrunnskjennetegn som ofte observeres (jf. f.eks. NOS C43 og C301), «jevnes ut» i denne sammenhengen: De enslige mødrene har lavere utdanning og er mindre yrkesaktive, men samtidig er de yngre enn de enslige fedrene. Likevel kan det synes noe overraskende at ulike livsvilkår i eneforsørgerfasen mellom kvinner og menn ikke kommer til uttrykk i, eller synes å ha sammenheng med, helseforhold.

Svært mange enslige mødre tar utdanning i løpet av eneforsørgerfasen; 42 prosent mot 12 prosent av enslige fedre. Vi har sett at halvparten av dem som tar utdanning i løpet av eneforsørgerfasen oppnår «sitt høyeste utdanningsnivå» i den tiden de er enslig forsørger (tabell A3). Det betyr at mange forbedrer utdanningsnivået sitt i eneforsørgerfasen. Vi finner at andelen med lav utdanning blant de enslige mødrene har sunket fra 73 til 65 prosent i perioden fra den enkelte ble enslig mor og til 1990. Differansen har fordelt seg relativt jevnt på fagutdanning og høyere utdanning med en viss overvekt av de sistnevnte. Andelen lavt utdannete blant de enslige fedrene som vi kjenner utdanningsnivået til i utgangspunktet, var 44 prosent. Denne andelen er den samme i 1990. Det er altså bare mødrene som

forbedrer utdanningsnivået sitt i løpet av eneforsørgerfasen.

Enslige fedre har mest positiv holdning til lønnet arbeid. Knappt to av tre enslige fedre uttrykker en sterkt positiv holdning til lønnet arbeid, mot tilsvarende knapt halvparten av enslige mødre. Det kan altså se ut til at viljen til arbeid er mer forskjellig enn evnen, målt ved opplevd varige helseplager. Når vi vet at enslige mødre er gjennomgående yngre enn enslige fedre, og at mange mødre benytter tiden til å forbedre eller avslutte utdanningen sin i eneforsørgerfasen, er det likevel ikke til å undres over at kvinnene i mindre grad ser på lønnsarbeid som en nødvendig del av tilværelsen i denne livsfasen.

Det er stor forskjell i hvilken utstrekning enslige mødre og enslige fedre mottar hjelp fra sosialkontoret. Knappt halvparten av mødrene har fått en eller annen form for hjelp fra sosialkontoret i løpet av eneforsørgerfasen, mot ti prosent av fedrene.

5.1.3. De yrkesaktive enslige mødrene og fedrene: Tradisjonelle yrkesvalg, men relativt små kjønnsforskjeller i arbeidstid

Med store kjønnsforskjeller i utdanningsbakgrunn og yrkeserfaring mellom enslige mødre og enslige fedre, er det ikke til å undres over at det også er kjønnsforskjeller i yrkesdeltakingen i eneforsørgerfasen. Vi kan kanskje heller undres over at forskjellene ikke er større: 94 prosent av fedrene og 70 prosent av mødrene har vært i lønnet arbeid i minst en måned i løpet av rettighetsfasen. Til sammenligning har vi sett at 94 prosent av fedrene og 59 prosent av mødrene var i jobb før eneforsørgerfasen. Mens alle de yrkes-

aktive fedrene var i heltidsarbeid før eneforsørgerfasen, var ni av ti fedre hovedsakelig³⁹ i heltidsarbeid i fasen som enslig forsørger med barn under 11 år (tabell A4 og A21). Tilsvarende andel blant mødrene er hhv. 70 prosent og 57 prosent. Fire av ti yrkesaktive enslige mødre jobber hovedsakelig deltid.

Også tverrsnittstall for 1991 viser at heltid er mer vanlig enn deltid blant yrkesaktive enslige mødre (og fedre). Dahl (1993) finner at 65 prosent av enslige mødre og 96 prosent av enslige fedre med barn under 16 år jobber heltid eller mer enn vanlig heltid i 1991. Til sammenligning var heltidsandelen 44 prosent for gifte/samboende mødre, og for gifte/samboende fedre den samme som for enslige fedre.

Vi finner klare forskjeller mellom mødrene og fedrene med hensyn til hvilke typer yrker de jobber innenfor (tabell A21). Denne forskjellen avspeiler imidlertid i all hovedsak det kjønnsdelte arbeidsmarkedet vi har generelt i Norge. De enslige mødrene fordeler seg på yrkesgrupper så godt som identisk med kvinner totalt⁴⁰. Det samme gjelder for enslige fedre/ alle menn, bortsett fra at yrkesgruppene teknisk, vitenskapelig, humanistisk og kunstnerisk arbeid, dvs. i hovedsak arbeid som krever høyere utdanning, f. eks. innen helse- og utdanningssektoren, og administrasjons-, handels- og kontorarbeid. Enslige fedre arbeider oftere i den førstnevnte yrkesgruppen og sjeldnere i de sistnevnte enn menn totalt⁴¹. Det kan se

³⁹ Jf. note 32.

⁴⁰ Jf. SSB's arbeidskraftundersøkelser 1990

⁴¹ Prosentandelen er h.h.v. 10 prosentpoeng høyere og 15 prosentpoeng lavere enn alle menn i de to gruppene.

ut som om enslige fedre oftere har yrker som krever høy utdanning enn menn flest, mens enslige mødre har de samme jobbene som kvinner flest. Her er det imidlertid viktig å minne om stor usikkerhet pga. mange kategorier og få observasjoner, særlig for menn. Ikke desto mindre er dette i tråd med Dahl (1993), som finner samme forhold når det gjelder nivået på fullført utdanning blant enslige fedre i forhold til menn i andre grupper i befolkningen.

5.2. Alder ved start på eneforsørgerfasen: Kjennetegn ved «tidlige» og «sene» eneforsørgere

Vi har sett at livsfasen enslig forsørger starter i ung voksen alder for de fleste. Vi har også sett at det er særlig blant de enslige *mødrene* eneforsørgerfasen starter tidlig. At kvinner er langt yngre når de blir enslige forsørgere, har igjen betydning for den kjønnsulike utgangsposisjonen med hensyn til utdanning og arbeidsmarkeds-erfaring, og for kjønnsforskjeller når det gjelder ansvar og muligheter i løpet av eneforsørgerfasen.

Også uavhengig av kjønn er det en klar sammenheng mellom alder ved overgang til eneforsørgerfasen og sosial og økonomisk utgangsposisjon. Det er grunn til å anta at det for en som blir enslig forsørger som svært ung, vil være andre, og kanskje større, problemer forbundet med å ta del i samfunnslivet og oppnå økonomisk selvstendighet som enslig forsørger enn for en som blir det i mer moden alder. De unge vil være mer utsatt for å måtte avbryte utdanningen, vil kanskje ha større problemer med å etablere seg på arbeidsmarkedet og vil være mer økonomisk sårbare som forsørgere.

5.2.1. De unge blir enslige forsørgere som følge av at de får barn, de eldre som følge av at de blir skilt

Å bli enslig forsørger etter 25 års alder er for de aller fleste (ni av ti) en følge av at de blir skilt eller opplever brudd med samboer. Blant dem som blir eneforsørgere før fylte 25 år er det like vanlig ikke å ha levet sammen med barnets andre forelder (tabell A5)⁴². De aller fleste yngste (ni av ti) har da også bare ett barn når de blir enslige forsørgere, mens de som blir enslige forsørgere i mer moden alder, nesten like ofte har to eller flere barn. Naturlig nok har de som blir eneforsørgere tidlig, ofte små barn. 60 prosent av de «tidlige» eneforsørgerne har barn under ett år ved start på eneforsørgerfasen, mot bare 6 prosent av dem som blir eneforsørgere etter 35 års alder.

Drøyt en av fem «tidlige» eneforsørgere er under utdanning på tidspunktet for start på eneforsørgerfasen. Blant dem som blir eneforsørgere senere i livet, er nesten ingen under utdanning på dette tidspunktet. Uansett alder er de fleste i jobb like før de blir enslige forsørgere, det gjelder imidlertid de eldste i noe større grad enn de yngre. Heltidsarbeid er mer vanlig enn deltidsarbeid, og utgjør ca. tre av fire med jobb i alle aldersgrupper. Blant dem som ble eneforsørgere etter 25 års alder, var en av fire hjemmearbeidende i utgangspunktet, mot knapt en av fem blant de «tidlige».

Fire av ti går inn i tilværelsen som enslig forsørger fra en situasjon som hovedsakelig familieforsørget. Dette gjelder

⁴² Tabell A5 viser prosentandelen for den «tidligste» og den «seneste» gruppen. I teksten beskrives imidlertid også tidvis situasjonen i de mellomliggende aldersgruppene.

stort sett uavhengig av når i livet eneforsørgerfasen starter. Familieforsørgeren har i de fleste tilfellene vært ektefelle eller samboer. Blant de yngste har en mindre andel (en av sju) vært hovedsakelig forsørget av foreldrene. Det er ingen systematisk aldersforskjell i andelen som i utgangspunktet hovedsakelig forsørgeres av egen yrkesinntekt. Rundt regnet halvparten er i denne situasjonen, bare med en viss overvekt blant dem som blir eneforsørgere sent i livet, dvs. etter 35 års alder. «Annen» forsørgelse, herunder trygd, sosialhjelp og studielån, er mest vanlig utgangspunkt blant de yngste, og minst vanlig blant de nest yngste, dvs. de som ble enslige forsørgere i aldersgruppen 25-29 år.

De som blir enslige forsørgere tidlig i livsløpet, går inn i livsfasen med alt overveiende lav utdanning. Dette er naturlig idet de færreste har rukket å avslutte mange års utdanning på dette stadiet i livet. Vi ser da også (tabell A5) at en tredjedel av dem som ble eneforsørgere før fylte 25 år, hadde ennå ikke oppnådd sitt høyeste utdanningsnivå da de gikk inn i den nye livsfasen. En del har likevel rukket å ta en fagutdanning (13 prosent). Jo senere i livet man blir enslig forsørger, desto større andel har avsluttet høyere utdanning før den nye livsfasen. Blant de «sene» hadde tre av ti høyskole- eller universitetutdanning mot så godt som ingen av de «tidlige».

5.2.2. De som blir eneforsørgere relativt sent i livet, har flest å forsørge

Man kunne kanskje tenke seg at de som ble enslige forsørgere tidlig i livet gjennomgående ville oppleve en lengre livsfase som enslig forsørger, nettopp fordi eneforsørgerfasen for dem starter mens barna er små (jf. ovenfor), og det dermed

tar flere år før barna blir store⁴³. Dermed forventer vi å finne at de som ble enslige forsørgere sent i livet, oftere har en kort eneforsørgerfase bak seg. Alternativt kan man tenke seg at de unge eneforsørgerne vil ha en større tendens til å gifte seg, eventuelt flytte sammen (igjen) med barnets andre forelder, slik at det blant de «tidlige» eneforsørgerne ville være relativt få med langvarig eneforsørgerfase bak seg. Vi finner imidlertid at sammenhengen mellom alder ved start på eneforsørgerfasen og varighet av fasen er svak. Den lavere andelen med lang eneforsørgerfase blant de «sene», må likevel først og fremst tilskrives barnas alder. Av tabell A5 ser vi da også at andelen som er gift eller samboende i 1991 er klart lavest i denne gruppen.

Når vi måler varighet av perioden med rett til overgangsstønad, rettighetsfasen, finner vi at alder ved start på eneforsørgerfasen har større betydning. I og med at rettighetsperioden slutter når yngste barn går ut av tredje klasse på skolen, er det naturlig at færre «sene» eneforsørgere har rett til overgangsstønad i lang tid. To av tre som ble eneforsørgere etter 35 års alder har rett til overgangsstønad i tre og et halvt år eller mindre, mot fire av ti som ble eneforsørgere før 25 års alder. Bare 7 prosent av de «sene» hadde slik rett i mer enn seks år mot drøye tredjedelen av de «tidlige»⁴⁴.

Som naturlig er, er det stor forskjell mellom de «tidlige» og de «sene» eneforsørgerne i andel som utdanner seg i

⁴³ Vi minner om at alle eneforsørgerne i denne analysen fremdeles har minst ett barn under 16 år på intervju tidspunktet, og under 11 år i den fasen som analyseres (rettighetsfasen).

⁴⁴ Denne andel fremgår ikke i tabell A5 av for- enklingshensyn, jf. note 38.

eneforsørgerfasen. Vi vet (jf. ovenfor) at de «sene» alt overveiende hadde oppnådd «sitt høyeste utdanningsnivå» før eneforsørgerfasen. Likevel tar drøye en av fem utdanning i løpet av tiden som enslig forsørger. Dette er for de fleste utdanning som ikke bidrar til å endre vedkommendes «høyeste utdanningsnivå» slik vi har definert det her. Blant de «tidlige» eneforsørgerne tar over halvparten en eller annen form for utdanning i løpet av eneforsørgerfasen, og som vi har vært inne på tidligere, har svært mange av disse oppnådd sitt høyeste utdanningsnivå i løpet av tiden som enslig forsørger.

Vi har sett at de «sene» oftest blir eneforsørger som følge av at ekteskap eller samboforhold opphører, og at de sjeldnere enn de «tidlige» inngår i nytt ekteskap eller samboforhold. Vi har dessuten sett at «de tidlige» relativt sjelden har mer enn ett barn i utgangspunktet, 10 prosent av de «tidlige» mot knapt 50 prosent av de «sene». Selv om det i alle «aldersgrupper» har blitt flere som har mer enn ett barn i husholdningen i 1991 i forhold til ved start av eneforsørgerfasen, er det fortsatt store forskjeller, hhv. 20 prosent av de «tidlige» og 66 prosent av de «sene». Det ser dermed ut til at de som blir enslige forsørgerer relativt sent i livet, oftere har flere å forsørge og oftere er helt alene om forsørgelsen.

Å bli enslig forsørger tidlig eller sent i livet har liten eller ingen sammenheng med om man bor spredtbygd eller i storby. Det samme gjelder forholdet mellom alder ved start på eneforsørgerfasen og opplevd helsetilstand. Vi finner likevel at de «tidlige» er noe mindre positive til lønnet arbeid enn de andre gruppene. Det er ikke så underlig i og med at mange ennå ikke har avsluttet utdanningen og har relativt liten yrkeserfaring. De «tidlige» enefor-

sørgerne har dessuten ofte små barn. De mottar da også langt oftere tilskudd til inntekten fra sosialkontoret enn de «sene» eneforsørgerne. 60 prosent, mot 20 prosent av de «sene», har fått hjelp fra sosialkontoret i løpet av eneforsørgerfasen.

5.2.3. Høyere yrkesdeltaking blant «de sene» enn blant «de tidlige»

Når vi vet at «tidlige» og «sene» eneforsørgerer møter livet som enslige forsørgere med svært ulike bakgrunnsressurser og erfaringer, er det naturlig å forvente at de også i ulik grad er forberedt eller innstilt på yrkesarbeid i eneforsørgerfasen. Vi finner da også at yrkesdeltakingen i eneforsørgerfasen er langt høyere blant «de sene» enn blant «de tidlige» eneforsørgerne. Av «de sene» er ni av ti i lønnet arbeid i minst en måned, mot tilsvarende knapt seks av ti «tidlige» (tabell A21).

Det er imidlertid liten forskjell i arbeidstid mellom yrkesaktive som blir enslige forsørgere tidlig og dem som blir det sent i livet (tabell A21). Man kunne kanskje tenke seg at «de tidlige» i større grad kombinerte utdanning og lønnet arbeid og dermed oftere var i deltidsarbeid. Vi finner imidlertid ikke at de som tar utdanning i fasen har høyere deltidsandel enn de andre (se senere, tabell A22). Våre data tyder heller ikke på at de som var under utdanning da de ble enslige forsørgere, oftere har deltidsarbeid i eneforsørgerfasen, snarere tvert imot.

Heltidarbeid er den mest vanlig tilpasningen når man først er i jobb, og det gjelder uansett når i livet eneforsørgerfasen inntreffer. Det kjennetegnet som er mest utslagsgivende for valg av arbeidstid som enslig forsørger, er hvilken virksomhet den enkelte hadde, og hvordan hun/

han ble forsørget i utgangspunktet (se senere). De som var i heltidsarbeid, men også de som var under utdanning, før de ble enslige forsørgere, jobber også oftest heltid i eneforsørgerfasen. En sammenligning mellom de yrkesaktives arbeidstid før eneforsørgerfasen og de yrkesaktives hovedsakelige arbeidstid i fasen, tyder på en liten økning i deltidandelen, og at det skyldes økt deltidandel blant «de tidlige» eneforsørgerne (fra 21 til 39 prosent, tabell A5 og tabell A21). Men denne sammenligningen må tas med sterke forbehold. Det må presiseres at det ikke nødvendigvis er de samme personene på de to tidspunktene. Dessuten er de to arbeidstidsmålene svært ulikt definert, og dermed ikke direkte sammenlignbare⁴⁵.

To av tre enslige forsørgere har yrker enten innen administrasjons-, kontor- og handelsarbeid eller innen teknisk, vitenskapelig og humanistisk arbeid, herunder pleie, omsorgs- og pedagogiske yrker. Blant de «tidlige» eneforsørgerne er det en viss overvekt i den førstnevnte yrkesgruppen, mens det blant de «sene» er en viss overvekt i den siste. Av de «sene» tilhører dobbelt så stor andel til denne sistnevnte yrkesgruppen som av de «tidlige», hhv. fire av ti og to av ti. De «aller tidligste», dvs. de som ble enslig forsørger før fylte 25 år, skiller seg dessuten ut fra de «senere» ved at de oftere er i servicearbeid, og at de sjeldnere er i industriarbeid. Forskjeller i yrkestilhørighet mellom dem som ble eneforsørgere i ung alder og dem som var noe eldre, har primært sammenheng med at de har forskjellig utdanningsbakgrunn.

⁴⁵ Jf. note 31 og 32. Vær også oppmerksom på at den beskrevne deltidprosenten ikke er hentet direkte fra tabell A5, men er beregnet ut fra andelen som var i jobb (heltids- pluss deltidarbeid på variabelen *hovedbeskjeftigelse ved start*).

5.3. Gift/sambo eller enslig i utgangspunktet: Kjennetegn ved tidligere gifte/samboende og ugifte/enslige eneforsørgere

Vi vet at fedre og «sene» eneforsørgere oftere enn mødre og «tidlige» blir enslige forsørgere som følge av samlivsbrudd. Tidligere gifte/samboende har oftere to eller flere barn enn tidligere ugifte/enslige, hhv. 42 og 5 prosent, og barna er gjennomgående eldre (tabell A6). Å komme fra en tidligere tilværelse som ektefelle og mor eller far i en etablert familie, innebærer en annen omsorgs- og forsørgelsessituasjon enn om man får et barn som ung og enslig.

5.3.1. En av fire ugifte er under utdanning når de blir enslige forsørgere

Samtidig har tidligere gifte/samboende og tidligere enslige/ugifte ulike erfaringsmessige og økonomiske forutsetninger for å etablere seg som eneforsørger. Som rimelig er, har noen flere av de gifte og samboende rukket å ta høyere utdanning, 13 prosent, mot 6 prosent av de enslige. Når det gjelder utdanningsnivået før eneforsørgerfasen, er det likevel ikke her vi finner de store forskjellene. De ulike utgangspunktene gjelder først og fremst virksomheten eller beskjeftigelsen til den enkelte på det tidspunkt vedkommende ble enslig forsørger. En fjerdedel av de tidligere ugifte er fortsatt under utdanning når de blir enslig forsørger, og nesten en femtedel blir hovedsakelig forsørget av sine foreldre. En tredjedel av de enslige/ugifte har da heller ikke oppnådd sitt høyeste utdanningsnivå ennå, mot en femtedel av de gifte/samboende. Bare et lite fåtall av de tidligere gifte/samboende var under utdanning.

Flertallet, såvel blant de tidligere gifte/samboende som blant de ugifte, var i

lønnet arbeid like før de ble enslige forsørgere. Men mens nesten alle ugifte var i heltidsarbeid, var en tredjedel av de yrkesaktive gifte/samboende i deltidarbeid. Av alle tidligere gifte/samboende var dessuten nesten en tredjedel hovedsakelig hjemmeværende. Det gjaldt svært få ugifte. Den ulike bakgrunnen til gifte og ugifte gir likevel ingen entydige holdepunkter for å si at den ene gruppens kjennetegn gir et bedre grunnlag for forsørgelse gjennom eget arbeid i eneforsørgerfasen enn den andre. F. eks. har de gifte/samboende flere barn og er ofte hjemmeværende i utgangspunktet, noe som skulle tilsi lavere yrkesaktivitet i eneforsørgerfasen enn de ugifte/enslige. Men samtidig har de fleste gifte/samboende avsluttet utdanningen, de er eldre og har gjerne lengre yrkeserfaring, og barna er eldre, noe som skulle tilsi relativt høy yrkesaktivitet.

5.3.2. Tidligere gifte/samboende finner oftere ny samboer i eneforsørgerfasen

Andelen med særlig lang eneforsørgerfase er noe høyere blant tidligere enslige enn blant tidligere gifte/samboende. Det er kanskje ikke urimelig å tenke at dette har sammenheng med at de ugifte er gjennomgående yngre når de blir eneforsørgere, og har yngre barn. Men vi har (jf. tabell A5) ingen sikre holdepunkter for å si at eneforsørgerfasen varer lengst blant de «tidlige» eneforsørgerne. Forskjell i varighet av eneforsørgerfasen mellom tidligere enslige og tidligere gifte/samboende, kan dermed ikke utelukkende tilskrives eneforsørgerens alder. Imidlertid gir yngste barns alder (pr. definisjon) grenser for eneforsørgerfasens varighet. Dette gjelder i enda større grad rettighetsperioden i forhold til folketrygdens overgangsstønad. Vi finner da også at forskjellene i varighet av denne perioden er enda

tydeligere mellom tidligere gifte/samboende og tidligere ugifte (tabell A6).

Enslige forsørgere som har vært gift eller samboende, er, i større grad enn ugifte, samboende også i 1991, 23 mot 10 prosent. I og med at skilsmisse eller sambo-brudd er årsaken til at den første gruppen ble registrert som enslige forsørgere, anser vi som lite sannsynlig at samboeren i 1991 er den samme som før eneforsørgerfasen. Mens den tidligere ektefellen eller samboeren stort sett må antas å være barnets (barnas) andre forelder, er pr. definisjon samlivspartneren i 1991 en annen person. Dermed ser det ut til at tidligere gifte og samboende oftere finner ny sambopartner i eneforsørgerfasen enn tidligere ugifte⁴⁶. De har da også langt oftere mer enn ett barn i 1991. Men det skyldes i hovedsak at de allerede i utgangspunktet hadde flere barn enn de ugifte.

Det er ingen forskjeller mellom tidligere gifte/samboende og tidligere enslige med hensyn til hva slags type bostedstrøk de er bosatt i. Vi finner heller ikke vesentlige forskjeller i opplevde helseproblemer. Betrakter vi bostedsstrøk og helse som indikatorer på muligheter og evne til å ha lønnet arbeid (jf. senere), har tidligere ekteskapelig-/husholds- status liten betydning. Holdningen til arbeid er imidlertid mest positiv blant tidligere gifte/samboende, dette til tross for at de i utgangspunktet var sjeldnere i heltidsarbeid enn de enslige. Men samtidig vet vi at relativt mange av de ugifte fremdeles gikk på skole

⁴⁶ Dette **kan** skyldes at tidligere enslige/ugifte eneforsørgere oftere og raskere gifter seg, mens tidligere gifte og samboere oftere flytter sammen med ny partner uten å gifte seg, eller utsetter giftermål. Dette kan vi ikke undersøke nærmere her, fordi de som er gift, pr. definisjon, er utelatt fra vårt materiale.

i eneforsørgerfasen, noe som kan ha gjort ønske om lønnsarbeid mindre aktuelt for dem. Vi vet dessuten at holdningen blir mer positiv til lønnet arbeid når barna blir eldre (tabell A8), og at tidligere gifte/samboende ofte har eldre barn.

De som blir eneforsørgere etter samliv, har i mindre grad mottatt hjelp fra sosialkontoret enn de ugifte. Dette har selvfølgelig sammenheng med total-situasjonen som enslig forsørger. Så langt i analysen vet vi at de tidligere ugifte er yngre og går oftere på skole, de er oftere eneste voksne i husholdningen og har yngre barn enn de tidligere gifte/samboende. På den andre siden har de tidligere gifte/samboende flere barn å forsørge.

5.3.3. Arbeidstid og yrke i eneforsørgerfasen – uavhengig av tidligere husholdstilknytning

Vi har sett at de som ble enslige forsørgere uten å være gift eller samboende på det tidspunktet, og de som i utgangspunktet var gift eller samboende, gjennomlever livsfasen som enslig forsørger på ulike tidspunkter eller ulike stadier i livet. Med bakgrunn i diskusjonen ovenfor er det grunn til å tro at det å være gammel nok til å ha avsluttet skolegang og ha opparbeidet en viss yrkeserfaring, og det å ha barn som er over den mest omsorgskrevende alderen, bidrar til å øke deltakingen i yrkeslivet, også blant enslige forsørgere. Andelen yrkesaktive er da også signifikant høyere blant tidligere gifte og samboende enn tidligere ugifte eller enslige, hhv. 77 og 55 prosent (tabell A21).

Om man er tidligere gift/sambo eller ikke har imidlertid liten betydning for hva slags arbeidstidsordning man har i eneforsørgerfasen. De fleste enslige forsørgere arbeider heltid uansett tidligere ekte-

skapelig status eller husholdstilhørighet. Når vi sammenligner de yrkesaktives arbeidstid før eneforsørgerfasen og de yrkesaktives hovedsakelige arbeidstid i fasen, skyldes økningen i deltidsandelen først og fremst økt deltid blant de ugifte, 10 prosent av de yrkesaktive ugifte jobbet deltid like før de ble enslige forsørgere, mot 27 prosent i eneforsørgerfasen⁴⁷ (tabell A6)⁴⁸.

Endelig finner vi at tidligere ekteskapelig status eller husholdstatus har svært liten betydning for hvilket yrke man går inn i som enslig forsørger: Fordelingen på ulike yrkesgrupper er temmelig ensartet for tidligere gifte/samboende og tidligere ugifte.

5.4. Antall barn ved start på eneforsørgerfasen: Kjennetegn ved foreldre som har hhv. ett og flere barn når de blir enslige forsørgere⁴⁹

Vi har sett at kvinner og menn, unge og «middelaldrende», ugifte og tidligere gifte går inn i livsfasen som enslig forsørger ut fra ulike ståsted og med ulike bakgrunnsressurser. For eksempel har kvinner, unge og ugifte oftere bare ett barn enn menn⁵⁰, middelaldrende og tidligere gifte. Samtidig finner vi at eneforsørgerne med bare ett barn langt oftere har spedbarn under

⁴⁷ Forbehold om sammenlignbarheten; jf. note 31 og 32.

⁴⁸ Se forøvrig note 45.

⁴⁹ Sammenheng mellom yngste barns alder og andre kjennetegn blir ikke beskrevet i et eget avsnitt. Det har sammenheng med at denne variabelen, på samme måte som et fåtall andre variabler, utelates i videre årsaksanalyse (multivariat analyse) for å unngå problem med multikolinearitet (jf. kapittel 3.5). Tallene presenteres imidlertid samlet i tabell A8.

⁵⁰ Se forøvrig note 36.

ett år enn de som har mer enn ett barn, hhv. 38 og 13 prosent (tabell A7).

5.4.1. Mor/(far) med mer enn ett barn oftest forsørget av ektefelle/samboer før eneforsørgerfasen

De som har bare ett barn på det tidspunktet de blir enslige forsørgere, er i utgangspunktet oftere i heltidsarbeid og i utdanning enn dem som har mer enn ett barn. Dette har sammenheng med at de er yngre og ofte ugifte og enslige i utgangspunktet. De som starter eneforsørgerfasen med to eller flere barn, har oftere en bakgrunn som hjemmевærende.

De fleste ettbarnsforsørgerne hadde egen lønn som hovedinntektskilde (57 prosent), mens en mindre andel (28 prosent) ble hovedsakelig forsørget av ektefelle/samboer. Blant dem som hadde mer enn ett barn, var flere i utgangspunktet forsørget av ektefelle eller samboer, 46 prosent, mens 43 prosent forsørget seg hovedsakelig ved egen lønn. Blant ettbarnsforsørgerne er det mer vanlig at de ikke har avsluttet utdanningen før eneforsørgerfasen. Utdanningsnivået er ellers temmelig likt mellom de to gruppene.

5.4.2. Eneforsørgerfasen lengst blant dem som har bare ett barn i utgangspunktet

Eneforsørgere som starter den nye livsfasen med bare ett barn, har en gjennomgående mer langvarig eneforsørgerfase enn dem som i utgangspunktet har mer enn ett barn. Det samme gjelder varighet av perioden med rett til overgangsstønad (tabell A7). Dette må først og fremst antas å ha sammenheng med at barn som er enebarn ved start på eneforsørgerfasen, er gjennomgående yngre enn yngste barn i søskengrupper. Alt annet likt betyr dette at lengden på barneforsørger-

fasen, og dermed rettighetsfasen i forhold til barnetrygd og folketrygd, vil være lengre i den første gruppen.

Men samtidig vet vi at de som starter eneforsørgerfasen med bare ett barn oftere er unge og ugifte i utgangspunktet enn de som har flere barn. Dermed kan man tenke seg at de raskere vil inngå i nye forhold (med nye barn) og evt. gifte seg, og at lengden på eneforsørgerfasen dermed ville bli redusert i forhold til eneforsørgere som i utgangspunktet hadde flere barn. Vi har dessverre ikke muligheter til å gi et fullgodt svar om inngåelse av nytt ekteskap er en viktigere grunn til at eneforsørgerfasen tar slutt for noen grupper enn for andre. Det har sammenheng med utvalgsriteriene for vårt datamateriale: Et sentralt utvalgsriterium for vårt materiale er jo nettopp at den intervjuete ikke er gift. Å undersøke ulike kjennetegn ved dem som forlater eneforsørgerfasen pga. inngåelse av ekteskap, f. eks. i forhold til dem som forlater pga. barnas alder, er derfor ikke mulig, fordi hendelsen pr. definisjon innebærer utelukkelse fra utvalget⁵¹.

Varighet av eneforsørgerfasen vil imidlertid etter vår definisjon ikke bli påvirket av nye samboerforhold, med eller uten nye barn⁵². Men hvis vi antar at tendensen til å inngå samboerforhold også sier noe om tendensen til å gifte seg⁵³, finner vi ingen

⁵¹ Se forøvrig note 46.

⁵² Nytt barn med samboer vil derimot tilsi at rettighetsperioden i forhold til overgangsstønad i folketrygden opphører. Terum (1993) har analysert dette i forhold til opphør av overgangsstønad, og finner at 8 prosent som sluttet å motta overgangsstønad i løpet av ett år, sluttet pga at vedkommende fikk barn med samboer.

⁵³ F.eks. at samboerforhold utgjør et forstadium til ekteskap, en slags erstatning for forlovelse i gamle dager (jf. Noack 1996).

støtte til antakelsen om at de som har bare ett barn i utgangspunktet gifter seg oftere eller raskere enn dem med flere barn: En av fire som startet eneforsørgertilværelsen med mer enn et barn, oppgir å være samboer i 1991, mot bare 17 prosent av dem som i utgangspunktet hadde ett barn. Det kan tyde på, som vi var inne på i forrige avsnitt, at de «mest etablerte» eneforsørgerne, dvs. de tidligere gifte/samboende med flere barn, oftere enn de «mindre etablerte» velger samboforhold framfor ekteskap som alternativ til å bo alene.

På den annen side hadde relativt mange (en av fem) av dem som i utgangspunktet hadde bare ett barn, to eller flere barn i husholdet i 1991. Og hvis de(t) senere barn(a) er født «utenfor samboskap», vil det bidra til å forlenge perioden med rett til barnetrygd og ytelser i folketrygd. I vårt materiale er de barna som er født i løpet av eneforsørgerfasen pr. definisjon ikke født i ekteskap. Hvor mange som er født i samboskap har vi imidlertid ikke sikre opplysninger om. Vi vet fra fruktbarhetsstudier at sannsynligheten for å få ett barn til er langt større blant ettbarnsmødre enn flerbarnsmødre (Kravdal 1994). Uavhengig av sambo- eller giftermålshyppighet vil dermed de eneforsørgerne som har bare ett barn i utgangspunktet, sannsynligvis oftere få økt periode med rett til barnetrygd/overgangsstønad pga. nye (yngre) barn i løpet av eneforsørgerfasen

I og med at ettbarnsforsørgerne er yngre enn flerbarnsforsørgerne når de går over i den nye livsfasen, er det ikke til å undres over at de noe oftere tar utdanning etter at de ble enslige forsørgere (tabell A7). De var jo også i større grad enn flerbarnsforsørgerne under utdanning i utgangspunktet. De øvrige forhold som vi antar har betydning for økonomisk tilpasning i

eneforsørgerfasen; bostedsstrøk, helse/helseproblemer, holdning til arbeid og hjelp fra sosialkontoret, varierer lite eller ingenting mellom eneforsørgere som i utgangspunktet hadde ett eller flere barn.

5.4.3. Ubetydelige forskjeller i yrke og arbeidstid etter antall barn

Yrkesdeltaking, arbeidstidsordning og yrkestilhørighet (yrkesgruppe) i tiden som enslig forsørger varierer lite avhengig av antall barn ved inngangen til eneforsørgerfasen (tabell A21). Mangelen på samvariasjon mellom antall barn og yrkesaktivitet/arbeidstid kan virke noe overraskende, idet tverrsnittsdata viser en slik samvariasjon blant gifte/samboende kvinner (jf. bl.a. Kjeldstad og Lyngstad, 1993, med tall for 1980 og 1990). Mangelen på samsvar på dette området har sin bakgrunn i at yrkesdeltaking og heltidsandel reduseres mindre med økt barnetall blant enslige forsørgere enn blant gifte og samboende kvinner. Imidlertid må det ulike yrkesdeltakings- og arbeidstidsmønsteret etter barnetall mellom eneforsørgere og gifte/samboende kvinner tolkes med stor forsiktighet: Vi har sett (jf ovenfor) at en av fem eneforsørgere med ett barn i utgangspunktet, har mer enn ett barn i 1991. De som registreres med ett barn i utgangspunktet, har dermed ikke nødvendigvis bare ett barn når arbeidstiden registreres⁵⁴. Videre vet vi at eneforsørgerne også består av (noen) menn, noe som ikke er tilfellet med sammenligningsgruppen. Endelig er

⁵⁴ Av tabell A22 ser vi imidlertid at det heller ikke er noen tydelig samvariasjon mellom yrkestilknytning og antall barn i husholdet på intervjuetidspunktet (1991), noe som bidrar til å styrke antagelsen om at det for enslige forsørgere er mindre vanlig å endre tilpasning med antall barn enn tilfellet er for gifte/samboende mødre.

registreringen av arbeidstid ikke direkte sammenlignbar: Definisjonene av deltid er forskjellige, og, ikke minst, tverrsnittstall for grupper på flere tidspunkter er ikke det samme som registreringer over individers livsløp.

5.5. Hovedbeskjeftigelse i tiden før eneforsørgerfasen: Kjennetegn ved eneforsørgere som tidligere var i arbeid, under utdanning eller hjemmeværende

Vi har påvist klare kjønnsforskjeller, aldersforskjeller, forskjeller mellom tidligere gifte/samboende og ugifte, og forskjeller mellom ettbarns- og flerbarnsforeldre mht. hva som var deres hovedbeskjeftigelse forut for eneforsørgerfasen. Vi finner dessuten at de som hadde barn under ett år på dette tidspunktet enten var i heltidarbeid eller under utdanning, mens de som hadde eldre barn, var i heltids- eller deltidsarbeid eller var hjemmeværende (tabell A8). At det var mer vanlig å være i heltidsarbeid blant de førstnevnte, skyldes nok at svært mange av disse ble enslige forsørgere i forbindelse med at barnet ble født, og at de hadde vært i arbeid fram til fødselen. De som hadde eldre barn, er oftere blitt enslige forsørgere pga. skilsmisse, og dermed har flere av disse vært delvis forsørget av ektefelle/samboer tidligere.

5.5.1. Halvparten av de deltidsarbeidende var hovedsakelig forsørget av ektefelle før eneforsørgerfasen

Hovedbeskjeftigelse før eneforsørgerfasen korrelerer naturlig nok sterkt med hovedinntektskilde på samme tidspunkt (tabell A9). Mens det store flertall av de tidligere heltids yrkesaktive var hovedsakelig forsørget ved egen lønn (92 prosent), oppgav halvparten av dem som jobbet deltid, at de ble hovedsakelig forsørget av

ektefelle og halvparten av egen lønn. De som var under utdanning, hadde variert forsørgelse; den største gruppen ble forsørget av foreldrene (39 prosent). De hjemmeværende ble hovedsakelig forsørget av ektefelle (86 prosent).

De som jobbet deltid og de som var hjemmeværende, hadde gjennomgående lavere utdanning enn de heltidsarbeidende. Av dem som fremdeles gikk på skole, hadde også, naturlig nok, størstedelen ennå lav utdanning, men det har delvis sammenheng med at nesten to tredjedeler ennå ikke hadde oppnådd «sitt høyeste utdanningsnivå» på dette tidspunktet.

5.5.2. Flertallet av dem som gikk på skole da de ble enslige forsørgere, fortsetter skolegangen

Sammenhengen mellom hva man gjorde tidligere (hovedbeskjeftigelse) og hvor lenge eneforsørgerfasen varer for den enkelte, er svak. Det samme gjelder sammenhengen mellom tidligere hovedbeskjeftigelse og varighet av fasen med rett til overgangsstønad. Det er vel heller ingen hypotese om en slik sammenheng som naturlig peker seg ut. Den mest naturlige ville kanskje være at siden de som blir eneforsørgere mens de går på skole, er yngst og har yngre barn enn de andre (jf. tidligere), vil perioden fram til yngste barn fyller 11 eller 16 år være lengre. Derfor vil de tendere mot å ha lengre rettighetsfase og eneforsørgerfase enn tidligere yrkes- eller hjemmearbeidende. Når dette ikke er tilfellet, må det skyldes at de som går på skole (også) har andre kjennetegn som virker i motsatt retning. Av de kjennetegnene som inngår i vår analyse, er det imidlertid ingen som særlig gjelder dem som gikk på skole da

eneforsørgerfasen startet, og som i sterk grad bidrar til å forkorte eneforsørgerfasen.

Det er så godt som ingen forskjell mellom tidligere hel- og deltidsansatte og tidligere hjemmeværende i andel som har tatt utdanning i løpet av eneforsørgerfasen. Av disse har omtrent en tredjedel tatt en eller annen form for utdanning som enslig forsørger. Samtidig har det store flertallet av dem som gikk på skole like før de ble enslige forsørgerere, fortsatt med skolegang i eneforsørgerfasen. Det kan dermed se ut til at det å bli enslig forsørger bare i liten grad innebærer et totalt brudd med påbegynt skolegang. Vi vet imidlertid ingenting om hvor langvarig, eller hva slags, skolegang det dreier seg om, eller om det har vært kortere eller lengre avbrudd.

Vi har tidligere sett at knapt en av fem som hadde bare ett barn da eneforsørgerfasen startet, har to eller flere barn i 1991. Det er fremdeles i 1991 slik at tidligere hjemmeværende og deltidsarbeidende har flest barn, og i tillegg ser det (med forbehold om små tall) ut til at det blant tidligere hjemmeværende og deltidsarbeidende har vært mer vanlig å øke barneflokkene (i husholdet) i løpet av eneforsørgerfasen. Vi finner imidlertid ingen sammenheng mellom tidligere beskjeftigelse og andel som er gift/samboende i 1991.

Ei heller er det noen sammenheng mellom tidligere hovedbeskjeftigelse og bosted eller helse/helseproblemer. Ikke overraskende finner vi imidlertid at andelen som uttrykker sterk positiv holdning til lønnet arbeid, er høyest blant dem som var heltidsarbeidende da de ble enslige forsørgerere og lavest blant dem som var hjemmeværende. De tidligere hjemmeværende mottok dessuten langt oftere

hjelp fra sosialkontoret i løpet av eneforsørgerfasen enn de øvrige.

5.5.3. Åtte av ti tidligere heltidsarbeidende er heltidsarbeidende som enslig forsørger

Flertallet (71 prosent) av dem som har lønnet arbeid i kortere eller lengre tid som enslig forsørger, ble enslig forsørger på et tidspunkt da de allerede var etablert på arbeidsmarkedet (dvs. de var i jobb like før de ble enslig forsørger). Hvis vi snur perspektivet, finner vi at åtte av ti som var i jobb like før de ble enslige forsørgerere, er i lønnet arbeid minst en måned i løpet av eneforsørgerfasen (tabell A21). Det er altså en sterk tendens til at de yrkesaktive fortsetter å være yrkesaktive når de blir enslige forsørgerere. Om vedkommende tidligere var i heltids- eller deltidsarbeid, spiller liten rolle for senere yrkesaktivitet.

Yrkesdeltakelsen er langt lavere blant dem som startet eneforsørgertilværelsen som skolelever eller hjemmeværende. Blant dem som var under utdanning eller hjemmeværende, har hhv. fem og seks av ti vært innom yrkeslivet som enslig forsørger.

Også når det gjelder yrkestilhørighet (yrkesgruppe) og arbeidstid som enslig forsørger, finner vi at hovedbeskjeftigelsen i tiden forut for eneforsørgerfasen har stor betydning. Av de tidligere heltids yrkesaktive som er i lønnet arbeid i løpet av eneforsørgerfasen, er flertallet (åtte av ti) hovedsakelig i heltidsarbeid også i eneforsørgerfasen. Det samme gjelder sju av ti yrkesaktive som tidligere var i utdanning, mot bare en av tre av de tidligere deltidsarbeidende og hjemmeværende. Tidligere deltidssysselsatte og hjemmearbeidende er langt oftere hovedsakelig i deltidsarbeid (også) i eneforsørgerfasen, det gjelder seks av ti som er i jobb.

Størsteparten (to av tre) av de tidligere heltidsarbeidende har yrker innen teknisk, vitenskapelig og humanistisk arbeid og administrasjon, handel og kontor. Blant tidligere deltidsarbeidende er det overvekt av yrker innen administrasjon, handel og kontor (43 prosent). Av de tidligere hjemmeværende har flertallet (to av tre) administrasjons- handel- og kontoryrker eller serviceyrker. Av dem som var under utdanning, er tekniske, vitenskapelige og humanistisk yrker mest utbredt (55 prosent, pleie/peid i tabell A21). Andelen i denne yrkesgruppen er lavest blant de tidligere hjemmeværende (en femtedel, mot en tredjedel når vi ser alle enslige forsørgere samlet).

5.6. Utdanningsnivå ved start på eneforsørgerfasen: Kjennetegnet ved de høyt og de lavere utdannete

Utdanningsbakgrunn har stor betydning for valg og valgmuligheter i voksenlivet. Ikke minst er utdanning en viktig ressurs når man blir enslig forsørger. Først og fremst vil utdanningsnivået ha betydning for mulighetene til å forsørge seg og barn(a) gjennom eget arbeid. Utgangspunktet for brukbar økonomi og selvforsørgelse i eneforsørgerfasen må antas å være gunstigere for dem som hadde oppnådd en god utdanning før eneforsørgerfasen inntrådte, fordi de vil ha lettere for å finne en jobb som gir en inntekt familien kan leve av. Men samtidig har vi sett at det ikke er tilfeldig hvem som har høyt eller lavt utdanningsnivå i utgangspunktet. Høy utdanning henger ofte sammen med andre bakgrunnsforhold som må antas å ha betydning for livet og levekårene som enslig forsørger, som for eksempel *når* i livsløpet eneforsørgerfasen inntreffer.

5.6.1. Høyt utdannete har heltidsarbeid og forsørges av egen inntekt før eneforsørgerfasen

For dem som har oppnådd sitt høyeste utdanningsnivå før de ble enslige forsørgere, og som vi dermed kjenner utdanningsnivået til, vet vi følgende: Menn har oftere høy utdanning enn kvinner, det samme gjelder de voksne og middelaldrende i forhold til de unge, og tidligere gifte og samboende i forhold til tidligere enslige og ugifte.

De høyt utdannete har dessuten i større grad enn de lavt utdannete en etablert kontakt med arbeidsmarkedet på det tidspunktet de blir enslige forsørgere. Vi har sett at yrkesdeltakingen og heltidsandelen er relativt høy for eneforsørgerne totalt på tidspunktet for start på eneforsørgerfasen. Det er likevel klare forskjeller etter utdanningsnivå: Nesten samtlige (91 prosent) som har avsluttet høyere utdanning, var i jobb da de ble enslige forsørgere, 74 prosent i heltidsjobb (tabell A11). Andelene var hhv. 72 og 65 prosent blant dem med fagutdanning og hhv. 58 og 39 prosent av dem med lav utdanning. Vi finner også en klar sammenheng med utdanningsnivå og andelen som forsørger seg hovedsakelig på egen lønnsinntekt før eneforsørgerfasen; det gjelder 83 prosent av dem med høy utdanning, 66 prosent av dem med fagutdanning og 47 prosent av dem med lav utdanning.

Det er imidlertid et problem i denne sammenhengen at vi mangler opplysninger om utdanningsnivået ved start på eneforsørgerfasen til nesten en fjerdedel av utvalget. I våre data har vi registrert nivået og tidspunktet for oppnåelse av den enkeltes høyeste utdanning. For dem som oppnådde sitt høyeste utdanningsnivå i løpet av tiden som enslig forsørger, er

utdanningsnivået før eneforsørgerfasen ukjent (se kapittel 3.5). Vårt materiale tyder likevel på at de som vi mangler utdanningsopplysninger for, i utgangspunktet har mange fellestrekk med dem med lav utdanning, f. eks. når det gjelder hovedbeskjeftigelse og hovedinntektskilde før eneforsørgerfasen. Men det at en del (en fjerdedel), men slett ikke alle, av disse var under utdanning da de ble eneforsørgere, og det at svært mange (85 prosent, se senere) tar utdanning i løpet av tiden som enslig forsørger, gjør at det ikke nødvendigvis er de lavtutdannede de har flest likhetstrekk med senere i eneforsørgerfasen.

5.6.2. De fagutdannede har kortest eneforsørgerfase

De som har en bakgrunn som fagutdannet, har gjennomgående kortere eneforsørgerfase og kortere fase med rett til overgangsstønad enn både høy- og lavtutdannede. Samtidig er fasene lengst blant dem som blir enslig forsørger før avsluttet utdanning. Varigheten i den siste gruppen har for en stor del sammenheng med at mange er unge ved start på eneforsørgerfasen, dvs. at de tilhører de «tidlige» eneforsørgerne (jf. foran). Det er imidlertid ikke slik at de fagutdannede er typisk «sene» eneforsørgere. Det er særlig de høytutdannede som var 35 år eller eldre da de ble enslige forsørgere.

Naturlig nok er det først og fremst de med uferdig utdanning som går på skole etter at de er blitt enslige forsørgere. Av dem som ikke hadde oppnådd sin høyeste utdanning før de ble enslige forsørgere, har 91 prosent tatt utdanning i løpet av eneforsørgerfasen (beregnet ut fra absolutte tall i tabell A3)⁵⁵. Av dem som

hadde avsluttet lav utdanning og fagutdanning, gjelder det hhv. 26 og 30 prosent. Men også av dem som har universitets- eller høyskoleutdanning på forhånd var det nesten en av fem (18 prosent) som benyttet deler av tiden som eneforsørger til å ta en utdanning.

Det er ingen systematisk forskjell mellom utdanningsgruppene med hensyn bosted, husholdssammensetning eller helse i eneforsørgerfasen (1991). At sammenhengen mellom utdanning og holdning til arbeid også er relativt svak, kan virke noe overraskende. En naturlig tankegang er jo at personer som tar langvarig utdanning, gjør dette primært som en investering i forhold til senere yrkesdeltaking, og at mange års skolegang ville være en lite rasjonell investering hvis man ikke var instilt på å bruke lærdommen til «inntekts ervervelse». Denne tankegangen gjelder i liten grad enslige forsørgere, ser det ut til. I den grad noen utdanningsgruppe skiller seg ut, er det de fagutdannede, som har noe mer positiv holdning til arbeid enn de øvrige, 63 prosent mot 46 og 50 prosent, men sammenhengen mellom utdanning og holdning til arbeid er ikke signifikant. Et annet spørsmål er om variabelen *holdning til arbeid* faktisk sier noe fornuftig om hva den enkelte faktisk gjør eller velger når vedkommende står i en konkret situasjon. Dette blir drøftet nærmere i kapittel 5.11 og 6.3. At utdanningsnivået har konsekvenser for den faktiske forsørgelsen i eneforsørgerfasen, er det derimot ingen tvil om. Mens rundt halvparten av dem som i utgangspunktet hadde uferdig eller lav utdanning, oppgir å ha mottatt hjelp fra sosial-

---

kategorien nok også omfatter dem som har oppnådd høyeste nivå før fasen, men som vi mangler opplysninger for. Det kan også eventuelt tenkes at det i materialet eksisterer unøyaktigheter mht. registrering av tidspunkt for høyeste oppnådde utdanning.

⁵⁵ Logisk sett skulle 100 prosent av disse gå på skole i løpet av fasen. At det ikke er tilfellet skyldes at denne

kontoret i løpet av eneforsørgerfasen, gjelder det samme bare 15 prosent av dem med høy utdanning.

5.6.3. De yrkesaktive: Jo høyere utdanning i utgangspunktet, desto oftere heltidsarbeid i eneforsørgerfasen

Vi finner også, til tross for at ulik utdanning i liten grad gir seg uttrykk i ulike holdninger til lønnet arbeid, klare utdanningsforskjeller mht. andelen som er yrkesaktive i eneforsørgerfasen (tabell A21). Så godt som samtlige (96 prosent) av dem som hadde høy utdanning i utgangspunktet, er i jobb minst en måned som enslig forsørger. Tilsvarende andel blant dem med lav utdanning, er to tredjedeler (65 prosent). Like tydelige er forskjellene i arbeidstid: Nesten åtte av ti yrkesaktive med høy utdanning jobber hovedsakelig heltid, mot halvparten av de yrkesaktive med lav utdanning. Blant dem med fagutdanning jobber to av tre hovedsakelig heltid.

Det er heller ikke tilfeldig hva slags yrkesgrupper de høyt utdannede og de lavt utdannede befinner seg i. Det store flertall (knappt åtte av ti) av de høyt utdannede har tekniske, vitenskapelige eller humanistiske yrker, alt overveiende innenfor skole og helsevesen (kategorien pleie/ped. i tabell A21). Den største yrkesgruppen for de fagutdannede er administrasjons-, handels- og kontorarbeid (fire av ti), mens flertallet av de lavt utdannede fordeler seg noenlunde likt på administrasjons-, handels- og kontoryrker og serviceyrker. At en relativt høy andel (43 prosent) av dem som ikke hadde nådd sitt høyeste utdanningsnivå før eneforsørgerfasen, er i tekniske, vitenskapelige eller humanistiske yrker, avspeiler at de har avsluttet høyere utdanning som enslig forsørger.

5.7. Varighet av eneforsørgerfasen: Kjennetegn ved enslige forsørgere med kort og lang eneforsørgerfase

Er det spesielle kjennetegn ved den enkelte eller vedkommendes livssituasjon på det tidspunkt da hun/han ble enslig forsørger, som har betydning for hvor langvarig eneforsørgerfasen kommer til å bli? Ut fra et livsløpsperspektiv er dette et naturlig spørsmål. Vi finner en slik sammenheng med noen, men langt fra alle de bakgrunnskennetegnene vi har undersøkt (tabell A12). Sammenhengen er signifikant når det gjelder enkelte husholdskjennetegn (gift eller sambo vs. ugift, og antall barn da vedkommende ble enslig forsørger) og utdanningsnivå. Vi finner dessuten at de «tidlige» eneforsørgerne har lengre eneforsørgerfase enn de «sene». Men her er sammenhengen ikke signifikant⁵⁶. Hva slags hovedbeskjeftigelse eller hovedinntektskilde man har før eneforsørgerfasen, ser imidlertid ikke ut til å ha noen betydning for fasens varighet.

5.7.1. Jo lengre eneforsørgerfase, desto vanligere å gå på skole

Vi har sett at de som blir enslige forsørgere før de har avsluttet utdanningen⁵⁷, har gjennomgående lengst eneforsørgerfase. Det er derfor ikke til å undres over at svært mange (53 prosent) av dem som har vært enslige forsørgere i fire år eller mer, har gått på skole i eneforsørgerfasen. Av dem som har vært enslige forsørgere i kortere tid, gjelder det bare 26 prosent. At andelen som har gått

⁵⁶ Sammenhengen mellom alder ved start på eneforsørgerfasen og *rettighetsfasens* varighet er imidlertid signifikant (tabell A13).

⁵⁷ De er imidlertid ikke nødvendigvis under utdanning på starttidspunktet for eneforsørgerfasen

på skole i eneforsørgerfasen, øker med fasens lengde, kan selvfølgelig også ha med forskjeller i «eksponeringstid» å gjøre, dvs. jo lengre man er i en «tilstand», desto større er sannsynligheten for at man opplever en tilfeldig valgt hendelse, som f.eks. skolegang eller en periode i arbeidslivet, jf. nedenfor.

De øvrige kjennetegn ved forholdene i eneforsørgerfasen, eller «fasevariablene», som inngår i analysen, har liten eller ingen sammenheng med eneforsørgerfasens varighet. Det gjelder husholdskjennetegn (samboende vs. enslig og antall barn på intervju-tidspunktet), bosted, helse og holdning til arbeid. Vi finner heller ikke noen signifikant forskjell i andelen som har mottatt hjelp fra sosialkontoret etter eneforsørgerfasens varighet. Dette siste er noe uventet ut fra synspunktet om «eksponeringstid» (jf. ovenfor og nedenfor). Dermed har vi en viss grunn til å si at tendensen til å få hjelp fra sosialkontoret er lavest blant dem som er eneforsørgere lengst.

At varigheten av livsfasen som enslig forsørger viser seg å ha liten eller ingen sammenheng med de aller fleste andre forklaringsvariablene i analysen, kan virke noe overraskende. Vi har vært inne på at barnas alder og inngåelse av ekteskap er de viktigste sluttgrunnene. Men samtidig er det viktig å minne om at vårt analyseutvalg består av kvinner og menn som fortsatt er enslige forsørgere på intervju-tidspunktet, dvs. som verken er gift eller hvor det (de) aktuelle barn(a) har fylt 16 år. Det er altså varigheten fram til et gitt tidspunkt i eneforsørgerfasen (intervju-tidspunktet) som måles, og ikke varigheten av avsluttede eneforsørgerfaser (jf. kapittel 3.3). Følgelig kan vi her kun analysere varigheten med utgangspunkt i forhold forut for, og i løpet av,

eneforsørgerfasen. I hvilken grad slike forhold påvirker slutt-tidspunktet er ikke analysert her. Når vi likevel finner at eneforsørgerfasen er mer langvarig blant de unge, de ugifte, de med ett lite barn, de uten avsluttet utdanning og de som går på skole i eneforsørgerfasen, er det grunn til å konkludere med følgende: De som forblir enslige forsørgere i mange år, er først og fremst de tradisjonelt mest vanskeligstilte blant de enslige forsørgere, nemlig de unge, ugifte mødrene.

5.7.2. Langvarig eneforsørgerfase: Fra svake ressurser, via skolegang, til gode jobber?

Ut fra konklusjonen ovenfor skulle vi kanskje forvente å finne at det også er de med lengst eneforsørgerfase som i minst grad har mulighet til å forsørge seg og barn(a) gjennom eget arbeid i eneforsørgerfasen. Dette er ikke tilfellet. Tvert imot øker andelen som har vært i jobb i minst en måned med varigheten av eneforsørgerfasen (tabell A22). Riktignok kartlegger vi her yrkesdeltakingen i *rettighetsfasen*, og ikke i eneforsørgerfasen som helhet. De to fasedefinisjonene er imidlertid meget høyt korrelert⁵⁸. Derfor må vi også her ta hensyn til at «eksponeringstiden», dvs. at antallet måneder man teoretisk kunne ha vært i jobb, tenderer mot å øke med varigheten av eneforsørgerfasen. At andelen som har vært yrkesaktiv i minst en måned er høyere blant dem som har vært registrert som eneforsørgere i mange år, enn blant dem som har vært eneforsørgere et fåtall måneder, følger logisk av dette.

Samtidig er arbeidstiden blant de yrkesaktive helt upåvirket av hvor lenge man er enslig forsørger. Sett i lys av konklusjonen vår om at de som er eneforsørgere lengst,

⁵⁸ Jf. kapittel 3.5.

ofte har de svakeste ressursene i utgangspunktet, kunne man kanskje forvente en lavere heltidsandel i denne gruppen. Dette er ikke tilfellet. Det må antas delvis å skyldes at de som har vært eneforsørgere lenge, etterhvert har fått større barn og derfor ofte «frigjorte hender» som muligjører heltidsarbeid.

Hva slags type jobb man har som enslig forsørger, egner seg kanskje bedre enn yrkesprosent og arbeidstid, til å belyse om de som er eneforsørgere lenge, har svakere ressurser og er dårligere stillet en de som er eneforsørgere i kort tid.

Imidlertid finner vi heller ikke noen klar sammenheng mellom type jobb og varighet. Med stor usikkerhetsmargin ($p=0,09$) finner vi likevel en viss tendens til at de som har mest langvarig eneforsørgerfase, relativt ofte har tekniske-, vitenskapelige-, og humanistiske yrker, dvs. yrker som krever relativt høy utdanning (pleie/ped. i tabell A22), mens de som har vært eneforsørgere i kort tid, sjeldnere har slike yrker (36 mot 29 prosent). Denne sammenhengen gir grunn til å nyansere en konklusjon om at varighet og ressurs svakhet henger sammen. Det er snarere ting som tyder på at lite livs- og yrkeserfaring og lav utdanning for mange gradvis erstattes av yrkeskompetanse gjennom yrkesdeltaking, og, ikke minst, gjennom utdanning i eneforsørgerfasen. Dette stemmer godt overens med Terums undersøkelse av overgang til selvfor-sørgelse blant mottakere av overgangs-tønad i perioden 1989-90. Han viser at jo lengre stønadsperiode, desto mindre sjanser for å bli selvforsørget, men når lang stønadsperiode faller sammen med å ta utdanning, øker sjansen for å bli selvforsørget (Terum 1993) (se forøvrig kapittel 6).

5.8. Utdanning i eneforsørgerfasen: Hva kjennetegner eneforsørgere som går på skole?

Det er ikke tilfeldig hvem som går på skole i i eneforsørgerfasen. Når det gjelder bakgrunnskjenntegn, vet vi at det gjelder enslige mødre oftere enn enslige fedre, de «tidlige» eneforsørgere oftere enn de «sene», de ugifte oftere enn de tidligere gifte/samboende, de med få og små barn, de som var under utdanning da de ble enslige forsørgere og, naturlig nok, de som hadde lav og/eller uavsluttet utdanning.

5.8.1. De som går på skole, mottar oftere sosialhjelp enn andre

Vi har også sett at de som har vært enslige forsørgere i mange år, oftere har benyttet noe av tiden til utdanning enn de som har vært eneforsørgere i kort tid. Bortsett fra en viss tendens til at de som bare har ett barn i husholdet, oftere tar utdanning enn flerbarnsforeldrene, finner vi ingen signifikant sammenheng mellom utdanning i eneforsørgerfasen og de øvrige «fasevariablene»; om man er sambo eller ikke, bostedsstrøk, helse eller holdning til arbeid (tabell A14). Bare når det gjelder om vedkommende har mottatt hjelp fra sosialkontoret eller ikke, finner vi en viss overhyppighet blant dem som har tatt utdanning i fasen; 50 prosent, mot 40 prosent av dem som ikke har tatt utdanning. Vi husker fra forrige avsnitt at til tross for at de som er eneforsørgere i mange år, oftere benytter noe av tiden som enslig forsørger til å gå på skole, får de ikke oftere hjelp fra sosialkontoret enn andre. Derav følger at hjelp fra sosialkontoret har mer å gjøre med om du går på skole eller ikke, enn om du er eneforsørger i lang tid.

5.8.2. Yrkesarbeid og skolegang til hver sin tid

Å gå på skole er ikke til hinder for kontakt med arbeidslivet i eneforsørgerfasen. Vi finner at andelen som har vært yrkesaktiv i en måned eller mer, er den samme blant dem som har benyttet deler av eneforsørgerfasen til skolegang som blant dem som ikke har gjort det, nemlig 72 prosent (tabell A22).

Knappt tre av ti (28 prosent) av eneforsørgerne har både vært i jobb og i utdanning i løpet av eneforsørgerfasen⁵⁹. I den grad jobb og utdanning foregår i en og samme periode, vil vi forvente å finne at de som har tatt utdanning, oftere har deltidsarbeid enn de som ikke har det, og omvendt at de deltidsarbeidende oftere har tatt utdanning enn de heltidsarbeidende. Det er ikke tilfellet. Det er dermed grunn til å anta at yrkesarbeid og utdanning foregår i adskilte perioder i løpet av eneforsørgerfasen.

Vi har tidligere vært inne på at utdanning i løpet av eneforsørgerfasen resulterer i utdanning på universitets- og høgkolenivå for mange (kapittel 4). Vi finner dessuten en sammenheng mellom utdanning/ikke utdanning i eneforsørgerfasen og de yrkesaktives fordeling på ulike yrkesgrupper, som tyder på det samme: Blant dem som har tatt utdanning i eneforsørgerfasen, er det en overrepresentasjon av personer med tekniske-, vitenskapelige- og humanistiske yrker (pleie/peid, tabell

⁵⁹ Dette prosenttallet framkommer ved å prosenttuere antall som har tatt utdanning og vært yrkesaktive (176 personer) i tabell A22 av alle eneforsørgere (622 personer). Det ligger imidlertid en feilkilde i at det her egentlig dreier seg om to faser, idet spørsmålet om skole gjelder hele eneforsørgerfasen, mens registrering av jobb gjelder rettighetsfasen. Dette antas likevel å ha liten betydning pga. sterk samvariasjon mellom de to fasebegrepene (jf. kapittel 3.5).

A22), yrker som for en stor del krever høyere utdanning, og en underrepresentasjon i jordbruks-, industri- og serviceyrker, dvs. yrker som jevnt over har lave utdanningskrav. Vi kan konkludere med at å kombinere yrke og utdanning ikke er en utbredt tilpasning i eneforsørgerfasen, men at utdanning for mange fører til yrkesdeltaking i relativt kvalifiserte yrker, ofte i heltid, etter at utdanningen er avsluttet.

5.9. Hjelp fra sosialkontoret: Kjennetegn ved eneforsørgere som mottar hjelp og ved dem som klarer seg uten

Knappt halvparten (44 prosent) av alle enslige forsørgere oppgir å ha mottatt hjelp fra sosialkontoret minst en gang i løpet av eneforsørgerfasen (tabell A2)⁶⁰. Vi vet at i forhold til andre husholdstyper har enslige forsørgere gjennomgående lavere inntekt og dårligere økonomi (Dahl 1993, Andersen m.fl.1995). Det er dermed ikke til å undres over at enslige forsørgere oftere mottar økonomisk hjelp fra sosialkontoret enn andre grupper. I følge levekårsundersøkelsen 1991 mottok 30 prosent av eneforsørgerne sosialhjelp i løpet av 1990, mot 6 prosent av hele befolkningen. Den familiefasen som mottok sosialhjelp nest hyppigst, var unge voksne som ikke bor hos foreldrene, med 11 prosent (NOS C43).

5.9.1. «Si meg hvilken situasjon du var i da du ble enslig forsørger, og jeg skal si deg om du kommer til å motta sosialhjelp eller ikke»

Vår analyse viser at det er en rekke likhetstrekk i bakgrunnen til enslige forsørgere som søker hjelp fra sosialkontoret

⁶⁰ Hjelp fra sosialkontoret omfatter hovedsakelig –, men ikke bare, økonomisk hjelp (jf. kapittel 3.5).

i løpet av eneforsørgerfasen. Vi har sett at enslige mødre oftere mottar hjelp enn enslige fedre, «de tidlige» eneforsørgerne oftere enn «de sene», de som i utgangspunktet var enslige, som hadde små barn og som var hjemmeværende oftere enn tidligere gifte/samboende, de som hadde eldre barn og de som var i yrke eller utdanning da eneforsørgerfasen startet.

De som i utgangspunktet hadde egen arbeidsinntekt som hovedinntektskilde mottar sjeldnere hjelp fra sosialkontoret enn de som i utgangspunktet ble forsørget av samboer/ektefelle, hhv. 35 og 56 prosent (tabell A10). Noe overraskende er det kanskje at andelen som mottar hjelp er svært lav blant dem som i utgangspunktet ble forsørget av foreldrene (28 prosent)⁶¹. Her må vi minne om at usikkerheten er stor pga. at antall respondenter er svært lavt (jf. tabell A1). Men det kan også bety at foreldrene representerer et sikkerhetsnett for denne gruppen også etter at de er blitt enslige forsørgere, mens andre i større grad må søke sosialhjelp når de får økonomiske problemer.

Endelig har vi sett at de som startet tilværelsen som enslig forsørger etter å ha oppnådd høyere utdanning, langt sjeldnere er mottakere av hjelp fra sosialkontoret enn de som har uferdig eller lav utdanning (tabell A11). Blant eneforsørgerne som mottar hjelp fra sosialkontoret, er det således en relativ overvekt av kvinner, de som ble eneforsørgere tidlig, tidligere ugifte og med små barn, og de som møter den nye livsfasen med lav utdanning og uten å være etablert på arbeidsmarkedet på forhånd (tabell A20).

⁶¹ Dette framgår ikke av tabell A10.

5.9.2. Lite forskjell i andel sosialhjelpsmottakere etter bosted og husholdskjenntegn i eneforsørgerfasen

I motsetning til den sterke sammenhengen mellom bakgrunnskjenntegn/ livssituasjon i tiden like før overgang til eneforsørgerfasen og tendensen til å motta hjelp fra sosialkontoret som enslig forsørger, er sammenhengen langt mer uklart når det gjelder ulike «fasekjenntegn», eller trekk ved livet i eneforsørgerfasen. Vi finner ingen tendens til at eneforsørgere som bor i tettbygde strøk mottar mer eller mindre hjelp fra sosialkontoret enn de som bor spredtbygde. Målt på denne måten gir analysen således ingen grunn til å hevde at det er store geografiske forskjeller i tildelingspraksis når det gjelder sosialhjelp⁶². At antall barn i husholdet eller samlivsstatus på intervju-tidspunktet ikke spiller noen rolle, kan synes overraskende, fordi flere barn gir større utgifter, og fordi en eventuell samboer må antas å bidra med en viss inntekt⁶³. Endelig finner vi kun ubetydelig variasjon i sosialhjelp etter varigheten av fasen som enslig forsørger. Dette siste har vi funnet noe overraskende ut fra argumentet om «eksponeringstid» (jf. s. 65), og tolker det i retning av at de med lengst eneforsørgerfase mottar hjelp mer sjelden, eller mer presist: at de med lengst eneforsørgerfase har lavere sannsynlighet for å motta støtte i en tilfeldig måned, enn de øvrige.

⁶² At det i liten grad framkommer skille mellom sentrale og mindre sentrale bostedsstrøk, betyr imidlertid ikke at det ikke eksisterer geografiske forskjeller. F. eks. avdekket Terum (1986) tildels store kommunale ulikheter i stønadspraksis midt på 1980-tallet.

⁶³ Endring i barnetrygdloven fra og med 1994 er bl. a. begrunnet ut fra en slik antakelse, og ut fra økonomisk likebehandling av ektepar og samboere (Ot. prp. nr. 8, 1993-94).

Vi har sett at de som går på skole i eneforsørgerfasen, oftere mottar hjelp fra sosialkontoret enn de som ikke går på skole, noe som kan synes rimelig fordi de færreste klarer å kombinere eneforsørgerrollen med både skole og inntekts-givende arbeid på samme tid. Dermed vil de være henvist til å leve på trygd og eventuelt lån, og behovet for å spe på med sosialhjelp vil være større. Vi finner også at helse og holdning til lønnet arbeid har en viss betydning for bruk av sosialkontortjenester: De med varige helseproblemer mottar noe oftere hjelp enn de friske (tabell A18 og A20), mens de med sterkt positiv holdning til lønnet arbeid mottar sjeldnere hjelp enn de som er mindre positive til lønnsarbeid (tabell A19 og A20).

5.9.3. Andel sosialhjelpsmottakere varierer med type arbeidsmarkedstilknytning

Selv om forhold som gjelder tiden som enslig forsørger, i varierende grad har betydning for bruken av sosialkontortjenester, er det liten tvil om at de som står utenfor arbeidsmarkedet, oftere mottar hjelp fra sosialkontoret enn de som er (eller har vært) i jobb i løpet av eneforsørgerfasen. Blant mottakerne av hjelp har 59 prosent vært i jobb minst en måned, mot tilsvarende 82 prosent av dem som aldri har mottatt hjelp (tabell A22). Av de yrkesaktive har 36 prosent mottatt hjelp, mot tilsvarende 44 prosent av alle eneforsørgere. Til tross for de klare forskjellene, er det likevel tydelig at det ikke bare er de som står varig uten tilknytning til arbeidsmarkedet som søker hjelp på sosialkontoret. Avgjørende er i tillegg hva slag stype tilknytning den enkelte har til lønnet arbeid. Vi finner f. eks. at de som har mottatt hjelp, oftere er deltidssysselsatte enn de som ikke har mottatt hjelp. De er dessuten langt

sjeldnere sysselsatt i de mest utdanningskrevende yrkesgruppene (tabell A22).

5.10. Husholdsstatus og bostedsstrøk: Kjennetegn ved samboende vs. alenboende, og ved dem som bor i tettbygde – vs. spredtbygde strøk i 1991

Vi har tidligere argumentert for at opplysninger om visse forhold som gjelder intervjupersonen på intervjutidspunktet kan brukes som grove indikatorer på forhold som gjelder i større eller mindre deler av eneforsørgerfasen. Opplysninger om man er samboer eller ikke, antall barn i husholdningen, og om hvor man bor i 1991, er slike indikatorer⁶⁴.

5.10.1. Svake sammenhenger mellom husholdsstatus, bostedsstrøk og andre «fasevariabler»

Vi har sett at enslige fedre er samboere i noe større grad enn enslige mødre, de «tidlige» i større grad enn de «sene», de tidligere gifte og samboende i større grad enn ugifte, og de som i utgangspunktet hadde to eller flere og eldre barn oftere enn spedbarns- og ettbarnsforeldrene. Hvilken hovedbeskjeftigelse, inntektskilde eller hvilket utdanningsnivå den enkelte hadde før eneforsørgerfasen har imidlertid ingen betydning for samlivsstatus i 1991. Vi har således ingen grunn til å anta at de med dårligst grunnlag for selvforsørgelse i større grad etablerer seg i samboerforhold. Bortsett fra en viss overvekt av samboende eneforsørgere i spredtbygde bostedsstrøk og bostedsstrøk med under 20 000 bosatte, finner vi ingen sammenheng mellom samlivsstatus og de øvrige «fasevariablene» (tabell A16). Mangelen på slik sammenheng gjelder også samlivsstatus i betydningen antall barn i hus-

⁶⁴ Jf. forøvrig kapittel 3.5.

holdningen i 1991, bortsett fra noe økt tendens til å ta utdanning blant dem som bare har ett barn (tabell A15).

Bostedsstrøk, på sin side, har i enda mindre grad en observerbar sammenheng med de øvrige forklaringsvariablene i analysen. En signifikant samvariasjon finner vi bare med samlivsstatus 1991 og kjønn (tabell A17), fordi enslige mødre oftere er bosatt i strøk med over 100 000 innbyggere enn enslige fedre.

5.10.2. Samboende noe oftere yrkesaktive enn «aleneboende»

Ut fra en antakelse om at storbyer og tettbygde strøk har et mer variert arbeidsmarked og større og mer variert etterspørsel etter arbeidskraft enn spredtbygde strøk, er det rimelig å anta at jobbmulighetene for enslige forsørgere, som for de fleste andre grupper på arbeidsmarkedet, vil være bedre i tett- enn i spredtbygde strøk. Vi finner da også en viss forskjell i yrkesdeltaking etter bostedsstrøk, men den kan synes overraskende liten (hhv. 74 og 65 prosent, men forskjellen er ikke signifikant på 5-prosents nivå, tabell A22). Det kan ha sammenheng med at enslige fedre er noe overrepresentert i spredtbygde strøk, og vi vet at fedrene er oftere yrkesaktive enn mødrene. Men samtidig skulle man kanskje vente at det faktum at de som bor i spredtbygde strøk oftere er samboere (tabell A17), innebærer lavere yrkesdeltaking her; idet eneforsørgeren kan antas å ha en alternativ forsørgelseskilde i samboeren. Antakelsen om lavere yrkesdeltaking blant de samboende holder imidlertid ikke. Isteden finner vi en motsatt tendens: Åtte av ti samboende har vært i jobb minst en måned i løpet av eneforsørgerfasen mot sju av ti som bor alene med sine barn (tabell A22). Dermed

kan det se ut til at individuelle kjennetegn, som kjønn og samlivsstatus, i noen grad bidrar til å «nøytralisere» forskjeller i yrkesdeltaking som følge av ulike arbeidsmarkedsforhold.

Når det gjelder arbeidstiden til de yrkesaktive, finner vi ubetydelige samvariasjoner med samlivsstatus eller bostedsstrøk. Vi finner imidlertid større samvariasjon med samlivsstatus/ bostedsstrøk og yrke: Riktignok med noe usikkerhet (signifikans: 0,09) tyder våre tall på at de som ikke hadde ny samboer i 1991 oftest var i teknisk-, vitenskapelige, og humanistiske yrker, mens de som hadde samboer oftest hadde administrative-, handels- og kontorjobber (tabell A22). Videre har de som bor i spredtbygde strøk, oftere yrker innen industri og jordbruk, og sjeldnere administrative-, handels- og kontoryrker, serviceyrker eller teknisk-, vitenskapelige og humanistiske yrker enn de som bor i byer og tettbygde strøk, noe som først og fremst må antas å avspeile geografiske forskjeller i næringsstruktur og etterspørsel etter arbeidskraft.

5.11. Helse og holdning til arbeid: Kjennetegn ved eneforsørgere med og uten varige helseproblemer, og med og uten sterkt positiv holdning til lønnet arbeid

Enslige forsørgere er mer utsatt for helseplager enn andre grupper i noenlunde samme alder (jf. kapittel 4). Imidlertid er det ingen enkeltgrupper av enslige forsørgere som skiller seg ut som mer plaget enn andre, mødre eller fedre, «tidlige» eller «sene», tidligere enslige eller tidligere gifte/samboende. Rundt regnet fire av ti i alle grupper oppgir å ha en eller annen helseplage av varig natur. Det samme gjelder uansett antall barn og barnas alder ved start på eneforsørger-

fasen og uansett hovedbeskjeftigelse og utdanningsnivå på starttidspunktet.

5.11.1. Svake sammenhenger mellom helse, holdning til arbeid og andre «fase-variable»

Vi finner heller ingen klar sammenheng mellom enslige forsørgeres helsetilstand eller opplevelse av helseproblemer, og øvrige «fasekjennetegn» (tabell A18). Av alle kjennetegn vi sammenligner med, er det bare på to, for øvrig beslektede områder, dvs. områder som har med inntekt og forsørgelse å gjøre, at vi finner at spørsmålet om helseplager har betydning. De som oppgir å ha vært forsørget hovedsakelig av foreldrene før de ble enslige forsørgere, har sjeldnere helseproblemer, mens de som tidligere hadde trygd eller sosialhjelp som hovedinntektskilde, har oftere helseproblemer enn gjennomsnittet for alle enslige forsørgere, hhv. to og seks av ti⁶⁵. Dette bildet er ikke overraskende når vi, for det første, vet at en stor del av dem som i utgangspunktet levde på trygd, mottok trygdeytelser nettopp av helseårsaker (sykepengar, attføring, uføretrygd). For det andre vet vi at andelen som har varige helseproblemer øker med alderen. De enslige forsørgerne som ble forsørget av foreldrene ved start på eneforsørgerfasen, er gjennomgående yngre enn de andre. Samtidig finner vi, ikke uventet, en noe mindre andel tidligere selvforsørgete ved egen lønn blant dem med helseproblemer (tabell A18). Det andre området hvor helsetilstanden ser ut til å bety noe, er om man har mottatt hjelp fra sosialkontoret eller ikke. Blant de «friske»

er det en viss underhyppighet av sosialhjelpsmottakere.

Mer overraskende er det kanskje at vi ikke finner noen samvariasjon mellom helsetilstand og holdning til arbeid. For eksempel kunne man tenke seg at personer som har varige helseplager, ville orientere seg mot annen virksomhet eller andre verdier når helsa og arbeidsevnen ble redusert. Eller at motvilje mot yrkeslivet legitimeres ved at man opplever seg som, eller sier at man er, syk. Når vi ikke finner en slik sammenheng, kan det imidlertid også bety at vår indikator på helseproblemer er for grov og upresis til fange opp og avgrense helseproblemer i betydningen redusert arbeids- eller ervervsevne (jf. kapittel 3.5) Vi har også tidligere vært inne på at betydningen av variabelen *holdning til arbeid* kan være noe vanskelig å tolke (jf. kapittel 5.6). Flere forskere har dessuten funnet at denne variabelen ikke nødvendigvis er en god og entydig indikator på faktisk tilpasning (se diskusjon og referanser i kapittel 6.3).

Ikke desto mindre har vi funnet at de som hevder å ha sterkest positiv holdning til lønnet arbeid er overveiende de som har bakgrunnskjenetegn det er naturlig å forbinde med høy yrkesaktivitet: Fedre, de som ble enslige forsørgere etter at den tidlige ungdommen var over, tidligere gifte/samboende, de med store barn, de som var i heltidsarbeid, og de som hadde fagutdanning og høyere utdanning i utgangspunktet (tabell A19). Men på samme måte som ved spørsmålet om god eller dårlig helse, finner vi heller ikke noen klar sammenheng mellom den enkeltes holdning til lønnet arbeid og andre «fasekjennetegn», som f.eks. spørsmålet om man har tatt utdanning i eneforsørgerfasen eller ikke, eller om man bor i tettbygd eller spredtbygd strøk. Bare når

⁶⁵ Disse tallene fremgår ikke direkte av tabellene. De nevnte gruppene er små, og er utelatt av tabell A10 av forenklingssyn. I tabell A18 er prosentueringen foretatt i motsatt retning.

det gjelder hjelp fra sosialkontoret finner vi en signifikant sammenheng: De med sterk positiv holdning til lønnet arbeid har mottatt slik hjelp noe sjeldnere enn de med mindre positiv holdning til lønnet arbeid, hhv. 37 mot 50 prosent.

5.11.2. Høy yrkesdeltaking blant eneforsørgere med positiv holdning til lønnet arbeid. Ingen sammenheng mellom helse og yrkesdeltaking

I tråd med det vi fant ovenfor er også deltaking i lønnet arbeid, definert ved minst en måneds yrkesdeltaking i løpet av eneforsørgerfasen, helt upåvirket av om man opplever å ha varige helseproblemer eller ikke (tabell A22). På den andre siden finner vi en relativt sterk sammenheng mellom yrkesdeltaking og holdning til lønnet arbeid. Av dem som uttaler en sterk positiv holdning til lønnet arbeid, har 83 prosent vært minst en måned i jobb, mot 62 prosent av de øvrige. Dermed faller kanskje noe av kritikken mot variabelen »holdning til arbeid» som hevder at den ikke gir en god indikasjon på faktisk handling.

Imidlertid synes kritikken relevant hvis vi antar at de som uttrykker sterkt positiv holdning til arbeid, vil jobbe heltid langt oftere enn andre. Vi finner ingen sammenheng mellom holdning til lønnet arbeid og arbeidstid⁶⁶. Det samme gjelder helse og arbeidstid. Det er f. eks. ingen ting som tyder på at redusert arbeidstid er en utbredt mestringsstrategi for enslige forsørgere med helseproblemer.

⁶⁶ Ellingsæter (1995) argumenterer mot å se på deltidsarbeid som uttrykk for svak yrkesorientering hos kvinner. Hun hevder at redusert arbeidstid og kortere fravær fra yrkeslivet i perioder av livsløpet kan være nettopp en rasjonell måte for kvinner med sterk yrkesorientering («commitment») å tilpasse seg arbeidslivet på.

Endelig viser analysen av sammenheng mellom tilpasning til arbeidslivet i forhold til helse og holdninger, at den enkeltes valg av yrke foretas uavhengig av helsetilstand og generell holdning til lønnet arbeid. For å unnlate å ta stilling til årsaksrekkefølgen, eller den manglende sådan, kan vi også si at tilhørighet i ulike yrker ikke ser ut til å betyding for enslige forsørgeres helse eller holdning til lønnet arbeid.

5.12. De yrkesaktive: Hvem arbeider heltid og hvem arbeider deltid, og hvem har hvilke jobber?

Yrkesaktive personer har så langt vært definert som personer som har oppgitt å ha vært i lønnet arbeid i minst en måned i løpet av eneforsørgerfasen. De yrkesaktive omfatter bortimot tre av fire (72 prosent) eneforsørgere etter denne definisjonen. Vår analyse viser at en rekke kjennetegn ved eneforsørgerens utgangsposisjon har betydning for om vedkommende er yrkesaktiv eller ikke som enslig forsørger. Kjennetegn som øker sannsynligheten for å være yrkesaktiv er: At du er mann, blir enslig forsørger sent i livet, er tidligere gift eller samboende, at yngste barn er eldre enn fem år ved start på eneforsørgerfasen, at du i utgangspunktet var i jobb, uansett arbeidstid, og hadde egen lønnsinntekt som hovedinntektskilde, og at du hadde høy utdanning (tabell A21).

Det samme er tilfellet ved langvarig eneforsørgerfase, hvis du har sterkt positiv holdning til lønnet arbeid, og hvis du ikke har mottatt hjelp fra sosialkontoret (tabell A22). Årsaksrekkefølgen kan riktignok være noe uklar mht. en del av disse sammenhengene, særlig gjelder det kanskje sammenhengen mellom sosialhjelp og yrkesdeltaking: Det er vel mer rimelig å si at yrkesdeltaking bidrar til å redusere behovet for, eller mer presist, til

å redusere andelen som mottar, hjelp fra sosialkontoret enn omvendt.

5.12.1. Arbeidstiden mindre forutsigbar

Arbeidstiden til de yrkesaktive ser imidlertid ut til å være langt mindre forutsigbar med bakgrunn i de kjennetegnene vi trekker inn i vår analyse. Av de forhold som gjelder hele eller deler av eneforsørgerfasen, er det bare ett som viser en signifikant sammenheng med arbeidstiden til dem som er i jobb, nemlig spørsmålet om vedkommende har mottatt hjelp fra sosialkontoret eller ikke som enslig forsørger. De som ikke har mottatt slik hjelp, arbeider oftere heltid (tabell A22).

Bakgrunnskjenntegn, eller forhold som kjenntegner den enkelte før eneforsørgerfasen, har betydning for arbeidstiden til yrkesaktive enslige forsørgerere ved at heltidsandelen er høy hvis vedkommende er mann, hadde heltidsarbeid i utgangspunktet og forsørget seg hovedsakelig ved egen lønn, og hvis hun/han hadde høy utdanning (tabell A21).

5.12.2. Deltid i service – heltid i industri og teknisk-, vitenskapelig og humanistisk arbeid

De tradisjonelle kjønnsforskjellene i yrkestilhørighet gjenspeiles også i yrkesfordelingen mellom enslige mødre og fedre. Vi finner dessuten at «de tidlige» og de lavt utdannede oftere har handel-, kontor- og servicejobber enn de øvrige. Det samme gjelder de som var hjemmeverende eller deltidsarbeidende i utgangspunktet (tabell A21).

Blant de yrkesaktive som har gått på skole i løpet av eneforsørgerfasen, er relativt mange i teknisk-, vitenskapelig- og

humanistisk arbeid (tabell A22). Dette må sees på bakgrunn av det vi har vist tidligere, nemlig at det ikke er vanlig å kombinere skolegang og jobb mens man er enslig forsørger. De som går på skole i eneforsørgerfasen, tar imidlertid ofte fulltidsarbeid etter avsluttet skolegang, og ofte er dette jobber som krever høy utdanning innen de ovenfor nevnte yrkesgruppene.

Heltidsarbeid er mest vanlig i industrielt- og teknisk, vitenskapelig og humanistisk arbeid; deltid i servicearbeid (tabell A43). I tråd med at sosialhjelpsmottakere relativt oftere er i deltidarbeid enn i heltidsarbeid (jf. ovenfor), finner vi at det er mest vanlig å motta slik hjelp blant dem som jobber i serviceyrker. Endelig finner vi signifikante yrkesforskjeller mellom eneforsørgerere som bor i tettbygde og spredtbygde strøk, først og fremst ved at de som bor spredt, oftere har yrker innen jordbruk og industri enn de øvrige (tabell A22).

6. Hvilke forhold bestemmer valg av forsørgelsesform? Multivariat analyse med utgangspunkt i to modeller

6.1. Innledning

I følge livsløpsperspektivet er kunnskap om individers tidligere livssituasjon, sosiale roller, valg og virksomhet viktig for at vi skal forstå hvilke valg og tilpasninger den enkelte gjør på et gitt tidspunkt i livet. For å kartlegge og forstå hvem som velger, og *hvorfor* de velger, den ene økonomiske tilpasningsformen framfor den andre i livsfasen som enslig forsørger, tar vi i dette kapitlet først utgangspunkt i en bakgrunnsmodell⁶⁷, og vi spør hvilke kjennetegn ved den enkeltes bakgrunn og livsløp før eneforsørgerfasen som har størst betydning for valg av forsørgelsesform i eneforsørgerfasen (kapittel 6.2).

Egen alder, sivilstand/husholdstilknytning, antall barn, hovedbeskjeftigelse og utdanningsnivå ved start på eneforsørgerfasen er alle forhold som bidrar til å forme den enkeltes erfaringsbakgrunn og identitet.

⁶⁷ Begrepene «bakgrunnsmodell» og «livsløpsmodell» brukes stort sett synonymt i denne rapporten. Dette er noe upresist idet også den utvidete modellen (se nedenfor) omfatter kjennetegn ved livsløpet til den enkelte. Hovedsiktemålet ved å analysere den utvidete modellen er imidlertid å veie betydningen av visse kjennetegn ved livssituasjonen «her og nå» i forhold til betydningen av livssituasjonen tidligere i livsløpet.

Samtidig legger de grunnlag for framtidige forpliktelser og preferanser. Noen av disse variablene, særlig hovedbeskjeftigelse og utdanningsnivå, må dessuten antas å si noe om tilvarende økonomisk standard, som igjen vil ha betydning for om man er innstilt eller ikke på å leve som enslig forsørger på overgangsstønad, med det minimumsnivå det innebærer⁶⁸. Når vi i tillegg inkluderer variabelen kjønn, er det for å identifisere forskjeller mellom kvinner og menn som ikke har direkte sammenheng med livsfase- og familiefaseforskjeller eller forskjeller i sosioøkonomisk utgangspunkt. En eventuell selvstendig effekt av variabelen kjønn i den multivariate analysen vil kunne tolkes som et uttrykk for at kvinner og menn velger ulikt også når de har tilnærmet lik bakgrunn.

⁶⁸ Full overgangsstønad utgjør i 1996 66233 kroner. I tillegg kommer diverse andre ytelser, som utvidet barnetrygd og bidragsforskott (minstebidrag) og evt. stønad til barnetilsyn og utdanningsstønad. De øvrige ytelsene gis/kan gis også til yrkesaktive eneforsørgere (Kjønstad og Syse 1997). Inntektsanalyser viser at enslig- forsørger-husholdninger uten yrkestilknytning har et inntektsnivå pr. forbruksenhet som tilsvarende drøyt halvparten av gjennomsnittsinntekten i alle husholdninger. For alle enslig-forsørger-husholdninger utgjør inntekten ca. 80 prosent av gjennomsnittlig husholdningsinntekt (Andersen m.fl. 1995, Statistisk sentralbyrå 1997).

I diskusjonen av bakgrunnsmodellen har vi som utgangspunkt en antakelse om en årsaksrekkefølge, nemlig at valg av forsørgelsesform er en virkning, eller en konsekvens, av den enkeltes utgangsposisjon og -ressurser. Dette årsaks-virkningsforholdet er imidlertid ikke like direkte for alle, eller på alle områder. For eksempel skal vi se at betydningen av kjønn hovedsakelig er indirekte, ved at kvinner og menn har ulike livsløp, og ofte gjør forskjellige valg forut for eneforsørgerfasen, noe som igjen gir ulike valgmuligheter som enslig forsørger.

I kapittel 6.3 utvider vi analysemodellen til også å omfatte kjennetegn ved den enkelte og forhold som gjelder i eneforsørgerfasen. De kjennetegnene («fasevariablene») som vi trekker inn i den utvidete modellen, kan imidlertid ikke betraktes som årsaksvariable på samme måte som kjennetegn som ligger til grunn for bakgrunnsmodellen (jf. også kapittel 3). For de fleste av «fasevariablene» vedkommende vet vi at de primært gjelder eller finner sted *etter* start på eneforsørgerfasen. De kan dermed ikke logisk ansees som årsak til tilpasning i eneforsørgerfasen som helhet. Når vi likevel inkluderer slike variable i en utvidet multivariat modell, er det begrunnet i to forhold. For det første har vi ønsket å foreta en grov test på hvor relevant eller fruktbart livsløpsperspektivet er når vi skal forstå ulike tilpasninger som enslig forsørger. For det andre kan en multivariat analyse, hvor effekten av hver enkelt variabel rendyrkes ved å kontrollere for alle de andre som inngår i modellen, bidra med supplerende kunnskap utover det som vi finner i bivariat analyse.

Samlet sett finner vi at bakgrunnsmodellen har god forklaringskraft i forhold til våre problemstillinger, og at

livsløpsperspektivet er et særlig nyttig og fruktbart analyseverktøy for å få innblikk i hvilke prosesser som ligger bak enslige forsørgeres ulike valg av forsørgelsesform. Det framgår av bakgrunnsmodellenes «goodness of fit» som er beregnet med utgangspunkt i modellenes samlede log likelihood (jf. Keilman 1993, se forøvrig kapittel 3). «Goodness of fit» er et uttrykk for den samlede effekten av de bakgrunnsfaktorene som inngår i modellene, eller mer presist: et uttrykk for den gjennomsnittlige sannsynligheten for at modellen genererer de observerte dataene, korrigert for antall uavhengige variable. Denne sannsynligheten kan variere mellom null og 100 prosent. Analysen viser at det å trekke inn en rekke kjennetegn ved eneforsørgerens livssituasjon i løpet av eneforsørgerfasen i tillegg, ikke bidrar til en mer forklaringskraftig modell. Snarere ser vi at modellen(e)s «evne til å forklare» den enkeltes tilpasning til ulike forsørgelsesformer i eneforsørgerfasen reduseres noe. Vi finner dessuten at innføring av kjennetegn ved eneforsørgerfasen i modellen ikke gir noen vesentlig endring i sammenhengen mellom forsørgelsesform og hver enkelt av variablene som inngår i bakgrunnsmodellen. Litt grovt kan vi si at ved å kjenne noen sentrale trekk ved livssituasjonen til den enslige forsørgeren før vedkommende ble enslig forsørger, er vi i stand til å forutsi en hel del om hvilken forsørgelse vedkommende vil ha i eneforsørgerfasen. Å kjenne en rekke sider ved hennes/hans livssituasjon i løpet av fasen som enslig forsørger i tillegg, bidrar imidlertid ikke til å øke denne innsikten⁶⁹.

⁶⁹ Det er viktig å minne om at «goodness of fit» ikke må tolkes helt analogt med R^2 i lineær regresjonsanalyse (se forøvrig kapittel 3.6)

6.2. En analysemodell som legger vekt på individers livsløp: Betydning av bakgrunn og utgangsposisjon for økonomisk tilpasning i eneforsørgerfasen

6.2.1. Betydningen av kjønn: Enslige mødre og fedre har ulikt utgangspunkt, men er det hele forklaringen?

Et sentralt tema i samfunnsvitenskapelig livsløpsforskning de siste 15- 20 årene har vært å analysere forskjeller i kvinners og menns livsløp. Denne forskningen har dokumentert at selv om kvinner og menn i store trekk går igjennom de samme fasene i løpet av livet, innehar de likevel for en stor del forskjellige roller og deltar i forskjellige samfunnsaktiviteter i de enkelte livsfasene. Videre har man vist at rekkefølgen og aldersplassering av de ulike livsfasene ofte er kjønnsrelatert (Tornes 1983).

I antologien «Studier i kvinners livsløp», tar Skrede og Tornes (1983a) utgangspunkt i at kvinner og menn har ulike begrensninger og muligheter til å velge sine livsløp, også når de ellers er sammenlignbare mht. bakgrunnsforhold og ressurser. De hevder at, selv om utdanningsnivået har blitt jevnet ut mellom jenter og gutter i løpet av de siste ti-årene, og arbeidsdelingen mellom kjønnene er blitt lempet på, er det ikke uten videre slik at kjønnsidentitet og kjønnsroller endres like raskt. Dette er forhold som er med å definere hva som er «passende» adferd for kvinner og menn. Dermed vil det i følge Skrede og Tornes i realiteten være ulike tilpasningsstrategier som står åpne for kvinner og menn over livsløpet, dvs. at kvinner og menn har ulike grader av frihet i forhold til ulike aktivitetsområder: «For eksempel vil en mann ha få – om noen – valg med hensyn til det å være yrkesaktiv eller ikke. En kvinne vil ha få – om noen – valg med

hensyn til det å ha hovedansvaret for omsorgsoppgavene i livet» (op.cit s. 10).

I følge Skrede og Tornes har ulike forventninger til kvinners og menns roller, både i oppveksten og som voksne personer, betydning for hvilke virksomheter og sosiale sammenhenger man deltar i over livsløpet. I tråd med normen om «passende» adferd for en mann, vil han tidlig i livsløpet måtte velge aktiviteter og gjøremål som setter han i stand til senere å delta i yrkeslivet og kunne forsørge seg (og sine) gjennom eget arbeid. Normen om en «passende» adferd for en kvinne tilsier at deltakelse i «mannlige» aktiviteter, ikke må forhindre eller vanskeliggjøre (framtidige) omsorgsforpliktelser overfor andre, først og fremst egne barn. Samme bakgrunn vil dermed ikke nødvendigvis innebære de samme valgmuligheter med hensyn til framtidige tilpasningsstrategier for kvinner og menn.

At langt flere kvinner enn menn opplever livsfasen enslig forsørger, er et bevis på at kvinner og menn ofte står overfor ulike muligheter og valg i livet. Dette har selvfølgelig med biologi å gjøre; at kvinner føder barn, mens barnefaren teoretisk sett kan være ukjent og uvitende om fødselen. Men i de fleste tilfellene, det gjelder ihvertfall når barnet er over spedbarnsalderen, er det morsrollen og morsidentiteten som får avgjørende vekt når barnet blir boende hos mor og ikke hos far.

Tradisjonelt har kvinner og menn hatt ulike valgmuligheter når det gjelder å være enslig forsørger. I de senere år har vi imidlertid vært vitne til en økende misnøye mot at morsrollen i praksis blir tillagt større vekt i barnefordelingsaker enn farsrollen (jf. f.eks. Skaar 1997). Heldigvis, må man vel si, er det ikke mødrene som protesterer og vil ha mulighet til å velge bort forsørger-

ansvaret. Det er fedrene som reagerer, og en del av dem protesterer mot at de ikke blir gitt muligheten til å velge eneforsørgerrollen i en skilsmissekonflikt.

I en kvalitativ analyse av enslige mødres tilpasning mellom arbeid og trygd beskriver Ryen (1991) morsrollen som en konflikt mellom en omsorgsrolle på den ene siden og en forsørgerrolle på den andre. Denne konflikten oppleves riktignok også av de fleste øvrige småbarnsforeldre, men løses i dag oftest ved at både mor og far har en forsørgerrolle, og at omsorgsrollen deles mellom mor, far og barnehage/barnepasser. I følge Ryen er det ofte vanskeligere å finne en løsning på denne rollekonflikten når en person er alene om å inneha begge rollene. At enslige mødre har lavere yrkesdeltaking enn gifte/samboende mødre kan f. eks. tyde på at når mor er alene med omsorgen for barn(a), har hun vanskeligere for å kombinere barneomsorg med inntektsgivende arbeid enn når mor og far lever sammen. Dessuten gjør muligheten til å velge overgangsstønad det økonomisk mulig å være hjemme.

Overgangsstønad er en kjønnsnøytral ytelse (riktignok med avkortingsregler etter inntekt), og enslige mødre og enslige fedre står derfor formelt likt i valget mellom arbeid og trygd. Når kun få menn benytter denne muligheten, er det rimelig å tolke dette i lys av at enslige fedre flest er i en helt annen livssituasjon enn enslige mødre, f. eks er de i utgangspunktet eldre og mer etablert på arbeidsmarkedet enn enslige mødre (jf. tidligere) og har dermed større økonomisk selvstendighet. Vi vet imidlertid lite om hvor reelt valget av forsørgelse på overgangsstønad framstår for enslige fedre i Norge. Flere amerikanske undersøkelser (Greif og DeMaris s 1995, Eggebeen, Snyder og

Manning 1996) rapporterer at også enslige fedre opplever eneansvaret for omsorg og forsørgelse av barn(a) som konfliktfylt. Men til forskjell fra svært mange enslige mødre føler de først og fremst forpliktelser overfor jobben, og anser at det å være i stand til å følge en normal yrkeskarriere, er det beste bevis på at de makter oppgaven som enslige fedre. I Norge ser vi da også at å være enslig forsørger i liten grad reduserer menns yrkesdeltaking (Dahl 1993). Spørsmålet om flere norske enslige fedre ville prioritert omsorg og trygdeforsørgelse framfor lønnet arbeid hvis det hadde vært forenlig med deres opplevelse av mannsrollen, får stå åpent. Det er likevel grunn til å tro at tradisjonelle kjønnsroller og normer for hva som er «passende» adferd for en mann har en viss betydning i denne sammenhengen.

Totalt sett er det rimelig å anta at rollen som enslig mor i praksis innebærer større valgfrihet i forhold til forsørgelsesform enn rollen som enslig far. Riktignok tilsier fedrenes bakgrunn bedre valgmuligheter på arbeidsmarkedet, men samtidig er det ting som tyder på at det å gi avkall på jobb for å yte omsorg på heltid, for mange menn ville «gå på mannsidentiteten løs». Vi finner da også at spredningen på ulike forsørgelseskarrierer i eneforsørgerfasen gjelder kvinner først og fremst, og i mindre grad menn (se tabell A23).

Ryen (1991) beskriver enslige mødres valg av forsørgelse med utgangspunkt i Goffmans (1961) begrep «rolleadferd» og Beckers (1960) begrep om «selvbinding». Hans hovedkonklusjon er at enslige mødres valg av arbeid eller trygd i eneforsørgerfasen er avhengig av den rollen man hadde før man ble enslig forsørger og grad av binding eller identifikasjon til denne rollen. Hans analyse kan tolkes som

et bidrag til å nyansere en strengt kjønnsdeterministisk tenkning om at enslige fedre vil tendere mot å velge forsørgerrollen mens enslige mødre vil velge omsorgsrollen, uansett bakgrunnskjenntegn og levekårsforhold forøvrig. I vår sammenheng skulle dette tilsi at bakgrunnskjenntegn, som familiesituasjon og hovedbeskjeftigelse forut for eneforsørgerfasen, er viktigere prediktorer for økonomisk tilpasning i eneforsørgerfasen enn kjønn. Nyanseringen vil imidlertid først og fremst gjelde mødre, idet så godt som samtlige fedre er i jobb både før og etter eneforsørgerfasen. Det kan bety at menns tradisjonelle kjønnsrolleidentifikasjon er mer robust mot forandringer enn kvinners, i eneforsørgerfasen som i andre livsfaser.

6.2.2. Store kjønnsforskjeller i forsørgelsesform

Vi har sett at enslige mødre og enslige fedre er forskjellige med hensyn til så godt som alle andre forhold som vi tenker oss har betydning for forsørgelseskarrieren (kapittel 5). Det er altså slik at når vi kjenner til om en enslig forsørger er kvinne eller mann, kjenner vi også, med relativt stor sikkerhet, en hel del andre kjennetegn ved vedkommende. Enkle toveis analyser viser da også at det er store forskjeller mht. hvordan kvinner og menn forsørger seg (og sine) i løpet av eneforsørgerfasen (tabell A23).

Størst er kjønnsforskjellene når det gjelder andelen som har stønadsdominert forsørgelse. For eksempel er det seks ganger vanligere blant enslige mødre å motta overgangsstønad i hele rettighetsfasen enn blant enslige fedre. I det hele tatt er det svært få enslige fedre som har en slik forsørgelsesform: Åtte prosent er varige stønadsmottakere, og ingen av disse er uten jobb i hele perioden. Mens enslige fedre oftere har en yrkesdominert

forsørgelsesform, fordeler de enslige mødre seg mer jevnt på de ulike tilpasningene. Dermed er det klare kjønnsforskjeller også i andelen som i all hovedsak forsørger seg ved eget yrkesarbeid. Enslige fedre har dobbelt så ofte en yrkesdominert forsørgelsesform. Det gjelder særlig det å være i jobb og helt uavhengig av stønad i hele rettighetsfasen. Enslige fedre har tre ganger oftere denne forsørgelsesformen enn enslige mødre (hhv. 59 og 20 prosent).

6.2.3. Liten effekt av kjønn når vi kontrollerer for andre bakgrunnskjenntegn

En strengt kjønnsdeterministisk hypotese skulle tilsi at betydningen av kjønn, som vi finner i bivariat analyse (tabell A23), er robust mot kontroll for andre variable. Dette er ikke tilfellet i vår analyse, og betydningen av kjønn reduseres kraftig når vi kontrollerer for bakgrunnskjenntegnene alder, husholds-/familiebakgrunn, utdanningsnivå og tidligere hovedbeskjeftigelse (tabell A25 - A32). Ser vi hele spekteret av forsørgelsesformer under ett, er det snarere naturlig, ut fra tekniske analysetermer, å konkludere med at forsørgelseskarrieren i eneforsørgerfasen i liten grad blir bestemt av om man er kvinne eller mann. Det er imidlertid en litt for rask, og kanskje en litt for overflattisk konklusjon. At «effekten av kjønn» forsvinner når vi trekker inn en rekke andre bakgrunnsforhold, bekrefter først og fremst at kvinner og menn møter livsfasen som enslig forsørger med helt ulik bakgrunn og utgangsposisjon⁷⁰. Kjønn

⁷⁰ I artikkelen «Skal vi bruke bruttoforskjeller eller nettoforskjeller i statistisk analyse av klasseskiller og kjønnskiller?» diskuterer Seierstad (1996) denne typen dilemma. Et av hans budskaper er at enkle bivariante sammenhenger ofte kan være vel så nyttige til å belyse kjønnsforskjeller, som partielle sammenhenger, der andre forhold kontrolleres vekk.

former menneskers livsløp, noe som igjen gir ulike valgmuligheter og preferanser i den aktuelle livssituasjonen. Og det er *det* at kvinner og menn har ulike livsløp, som er viktig i denne sammenhengen. Om du er født som kvinne eller mann har betydning for de fleste små valg som tas i livet, og disse valgene legger igjen grunnlag for din situasjon og dine muligheter når du står foran en ny situasjon eller en ny livsfase.

6.2.4. Naturlig å tolke effekten av kjønn som en «ugift-mor-effekt»

Når det gjelder forsørgelsesformene *overgangsstønad* i hele rettighetsfasen og *aldri overgangsstønad* har imidlertid kjønn fortsatt signifikant betydning når vi kontrollerer for de øvrige bakgrunnskjenne-tegnene (tabell A26 og A28). Det kan dermed synes som om valget mellom stønad/ ikke stønad er basert på andre, bevisste eller ubevisste, avveininger enn valget mellom jobb/ikke jobb i eneforsørgerfasen. I det minste gjelder det spørsmålet om å leve varig på stønad eller ikke. Da har faktisk kjønn, sammen med tidligere sivilstand/husholdstilknytning, svært stor betydning; risikoen⁷¹ for å være stønadmottaker i hele rettighetsfasen er nesten fire ganger så høy for enslige mødre som for enslige fedre med samme bakgrunnskjenne-tegn (tabell A26). Det samme gjelder tidligere enslige i forhold til tidligere gifte/samboende (se forøvrig neste avsnitt).

⁷¹ Begrepet «risiko» slik det brukes i dette kapitlet og i kapittel 7, er en fornorsking av begrepet odds ratio, eller «oddsforhold» som framgår av tabellene for de ulike logistiske regresjonsmodellene. Begrepene «risiko» og «sjanse» brukes vekselvis, men må ikke forveksles med begrepet «sannsynlighet» (se forøvrig kapittel 3.6).

Varig eller permanent forsørgelse på overgangsstønad ser ut til å være en tilpasning først og fremst for den gruppen som tidligere gjerne ble kalt «ugifte mødre», uansett hvilken bakgrunn eller hvilke ressurser de møter eneforsørgertilværelsen med ellers. At ugifte mødre ofte blir stønadmottakere har gjerne vært sett i sammenheng med at de er blitt alene med omsorgen for barn i ung alder og ikke har rukket å fullføre utdanningen eller fått fotfeste på arbeidsmarkedet. At kjønn og tidligere husholdstilknytning veier såpass tungt også når utdanningsnivået holdes konstant, innebærer at dette ikke er den eneste forklaringen. Det er imidlertid ikke umiddelbart lett å tolke på hvilken måte kjønn og tidligere sivilstand eller husholdstilknytning har betydning for om man er permanent trygdeforsørget eller ikke. Vi kan f.eks. tenke i økonomiske termer og spørre om den minimumsinntekten som overgangsstønnen med eventuelle tilleggssytelser representerer, i mindre grad er et økonomisk tilbakeskritt i forhold til situasjonen før eneforsørgerfasen for mødre generelt og for ugifte mødre spesielt, enn for fedre og tidligere gifte/samboende. En slik tankegang forutsetter isåfall at de tidligere yrkesaktive (ugifte) mødrene hadde relativt lav yrkesinntekt før eneforsørgerfasen. Et forhold som kompliserer denne tolkingen ytterligere, er at kategorien «overgangs-stønad hele tiden» ikke nødvendigvis utelukker dem som har en viss (yrkes)-inntekt i tillegg til trygden. Dermed kan vi ikke med sikkerhet si at alle trygdemottakere har lavere inntekt enn alle ikke-trygdemottakere. Spørsmålet om kvinner og ugifte mødre har høyere risiko for å være varige stønadmottakere fordi de er beredt til å nøye seg med lavere inntekt enn menn og tidligere gifte/samboende, må derfor stå ubesvart.

En alternativ tolkning er at omsorgsrollen (som alternativ til forsørgerrollen, jf. tidligere) står gjennomgående sterkere blant ugifte mødre enn blant andre enslige forsørgere, uansett om de var i jobb i utgangspunktet eller ikke. En grunn til dette kan være at barnefaren ofte er helt fraværende, og at hun således kan forvente mindre innsats og avlastning fra den andre forelderen enn tidligere gifte/samboende eneforsørgere. Dermed vil den ugifte moren kanskje ha særlig store problemer med å forlate barnet til fordel for jobb. Kanskje skal det mindre til for at hun føler at hun svikter i omsorgsrollen enn for andre eneforsørgere, som gjerne har flere familiebånd felles, og kanskje også flere familiemedlemmer som kan delta i omsorgen. Hun vil oppleve et sterkt press eller dragning mot å slutte i jobben og bli omsorgsperson på heltid. I tråd med Beckers begrep om selvbinding (jf. Ryen 1991), kan vi si at ugifte mødre er gjennomgående mindre bundet til yrkesrollen eller forsørgerrollen enn andre enslige forsørgere. Men varig avhengighet av trygd gir ikke bare signaler om selvbinding til omsorgsrollen til forskjell fra forsørgerrollen. Avhengigheten kan også defineres som en klientrolle. Spørsmålet blir da om ugifte mødre har mindre barrierer mot å gå inn i en slik rolle enn andre eneforsørgere. Vi har ikke grunnlag for å gi noe svar på dette, men det er vel grunn til å tro at en eventuell avhengighets- eller klientrolle kan være særlig vanskelig å bryte ut av.

6.2.5. Sjelden «ellers like bakgrunnsforhold» for enslige mødre og enslige fedre

At kvinner, selv etter kontroll for de øvrige bakgrunnsvariablene, er mer varig trygdeavhengig enn menn, kan imidlertid tyde på at kvinner lettere enn menn velger

trygdeforsørgelse selv om utgangsposisjonen ellers er ganske lik. Eller kanskje rettere: At menn har større problemer med, eller motvilje mot, å bli varig forsørget av trygd som enslig forsørger. Det er dermed grunn til å tro at om du er kvinne eller mann har en viss betydning for valg mellom arbeid og trygd utover det vi litt generelt kan betegne som ulike livsløp og ulike utgangspunkt. Et stikkord kan være omsorgsrollen (i motsetning til forsørgerrollen, jfr. foran). Det er vel grunn til å tro at denne fortsatt stikker dypere hos kvinner enn hos menn⁷². Et annet stikkord er mannsrollen, eller mannsidentiteten, og mannens egne oppfatninger om hva som er «passende» adferd for en mann (jf. foran), og at menn i mindre grad enn kvinner oppfatter at muligheten til å velge en varig trygdeforsørgelse er reell. Man kan selvfølgelig stille spørsmålstegn ved hvor like «ellers like bakgrunnsforhold» vil være for kvinner og menn. Sannsynligvis vil høyt utdannete og tidligere heltidsarbeidende menn ha hatt, og ha utsikter til, langt høyere arbeidsinntekt enn kvinner i samme situasjon. Det vil ha betydning for hvor attraktivt og ønskelig varig trygdeforsørgelse vil framstå som.

I et helhetsbilde er det endelig viktig å minne om at enslige forsørgere stort sett er kvinner. I dag er sannsynligheten for å bli enslig forsørger grovt regnet ni ganger så høy for kvinner som for menn. Videre er det, når det gjelder kjennetegn forøvrig, grunn til å tro at fedrene går inn i tilværelsen som enslig forsørger gjennom en annen type, og kanskje strengere, «silings-

⁷² Ikke minst fordi opplysningene for mange av personene som inngår i datamaterialet, gjelder flere år bakover i tid, er det grunn til å tro at tradisjonell kjønnsrolletenkning må tillegges vekt i denne sammenheng.

prosess» enn mødrene. Å bli enslig far forutsetter som regel at han tidligere har vært ektemann, eller i det minste samboer. Tilsvarende silingsprosess er ingen forutsetning for å bli enslig mor. En ugift mor er uansett en mor, mens menn må etablere sitt faderskap (Gillis 1995).

6.2.6. Livsfase og familiebakgrunn: De som blir eneforsørgere tidlig i livet, er mest stønadsavhengige

Som nevnt innledningsvis i denne rapporten, setter livsløpsperspektivet ofte søkelyset på spørsmål om tidspunkt for -, varighet av -, avstand mellom- og rekkefølge av-, hendelser eller begivenheter i livet. I dette avsnittet skal vi diskutere betydningen av tidspunktet for en hendelse ut fra en antakelse om at tidspunktet for når hendelsen inntreffer i livet, har betydning for hvordan man takler hendelsen (og livet etterpå). I analysen antar vi at alderen ved inngang til eneforsørgerfasen har avgjørende betydning for hvordan man forsørger seg som enslig forsørger.

Alder ved start på eneforsørgerfasen sier noe om hvilken livsfase som blir etterfulgt eller avbrutt i og med overgang til eneforsørgerfasen. I dette perspektivet vil det også være nyttig å trekke inn andre familie- og livsfasekjennetegn, som spørsmål om vedkommende var enslig eller gift/samboende, alderen på barnet eller barna, og hvor mange barn vedkommende hadde i utgangspunktet. Samvariasjonen mellom egen alder og yngste barns alder og mellom samlivsstatus og yngste barns alder er imidlertid så sterk (jf. kapittel 3.5) at vi har funnet det nødvendig å utelate variabelen «yngste barns alder» i den multivariate analysen. Men nettopp denne samvariasjonen indikerer at effekten av samlivsstatus og egen alder

ikke kan betraktes som helt uavhengig av effekten av yngste barns alder. Med andre ord: Den betydningen som egen alder og tidligere samlivsstatus har for forsørgelseskarrieren i eneforsørgerfasen, har delvis sammenheng med at de yngste og de som var enslige i utgangspunktet, oftere hadde helt små barn ved overgang til eneforsørgerfasen. To-veistabell A23 viser da også en klar sammenheng mellom forsørgelsesform og yngste barns alder ved start på eneforsørgerfasen: For eksempel er de som ble enslige forsørgere da yngste barn var fem år eller eldre, tre ganger så ofte stabilt yrkesaktive i hele rettighetsfasen som de som ble enslige forsørgere før yngste barn var fylt ett år. Seks av ti i den første gruppen er stabilt yrkesaktive mot to av ti i den siste. Andelen som er stabilt yrkesaktive og helt uavhengig av overgangsstonad, er betydelig lavere, men her er forskjellen etter yngste barns alder enda større (hhv. 42 og 7 prosent).

Med det nevnte forbeholdet er vi altså ute etter å rendyrke et bilde av i hvor stor grad valget mellom arbeid og trygd i ulike varianter i eneforsørgerfasen blir påvirket av *når* i livsløpet eneforsørgerfasen inntreffer. «Når» defineres her ved egen alder, tidligere samlivsstatus og antall barn. Vi så i kapittel 5 at det ikke er tilfeldig hvem som blir enslig forsørger som ung og hvem som blir det i mer moden alder. De unge er ugifte kvinner, har ofte svært svak utdanningsbakgrunn og er oftere under utdanning og sjeldnere i jobb på starttidspunktet enn de eldre. De som blir enslige forsørgere i ung alder, er følgelig langt sjeldnere selvforsørget i eneforsørgerfasen. Andelen som er yrkesaktive i hele rettighetsfasen er f. eks. nesten tre ganger så høy blant de «sene» som blant de «tidlige» eneforsørgerne (tabell A23), mens andelen som er stabilt yrkesaktive og helt uavhengig av

overgangsstønad, er nesten sju ganger så høy. Samtidig er andelen som er stabile stønadmottakere og aldri i jobb, sju ganger så høy blant de «tidlige».

Dette funnet er i tråd med Moores (1989) livsløpsanalyse av enslige mødre i Canada, hvor det konkluderes med at alder ved start på eneforsørgerfasen har konsekvenser både for de sosiale og økonomiske forholdene mødrene lever under. Imidlertid er konklusjonene på Moores analyse at betydningen av alder er nært knyttet til andre bakgrunnskjennetegn som utdanning og yrkeserfaring. På samme måte har vi i vår analyse tidligere konkludert med at forskjeller i yrkesdeltaking mellom «tidlige» og «sene» eneforsørgere må sees i sammenheng med at de møter livet som enslig forsørger med svært ulike bakgrunnsressurser og erfaringer (kapittel 5.2). Ved å benytte multivariat analyse er vi imidlertid ute etter å kartlegge om alder (og husholdstilknytning, se nedenfor) på tidspunktet for overgang til eneforsørgerfasen har betydning for økonomisk tilpasning, *uavhengig* av andre bakgrunnskjennetegn, bl.a. spørsmål om man har avsluttet utdanningen, utdanningsnivå og tidligere hovedbeskjeftigelse/økonomisk tilpasning.

6.2.7. Ingen enkelt hypotese om effekten av alder

Er det f. eks. slik at det å bli enslig forsørger i ung alder medfører en større tendens til opplevelse av krise og stress, og dermed til større problemer med å kombinere barneomsorg med selvforsørgelse i eneforsørgerfasen?⁷³ Kanskje er det slik at jo yngre, desto mindre livs-

erfaring, og dermed mindre evne til, eller erfaring i, »å stå på egne ben»? Og tilsvarende, at jo eldre, desto mer livserfaring og kunnskap og videre sosialt nettverk, og dermed mer varierte muligheter og større evne til å takle problemer og tidspress (Harris 1993)? Eller er det kanskje slik at samfunnets normer og krav oppleves anderledes av en ung enn av en middelaldrende enslig forsørger?

I følge Neugarten (1968, jf. også Rossi 1980) skjer familieoverganger gjerne i pakt med kulturelle «timeplaner» eller «gjennomsnittlig forventete livssyklus», dvs. at det fins uformelle regler for omtrent ved hvilken alder man gifter seg, får barn og evt. skiller seg. Hagestad (1992) presiserer at det er snakk om uformelle regler, og at man, med unntak av aldersgrenser for foreldre som vil adoptere barn (og lovfestet laveste giftermålsalder (min anm.)), svært sjelden finner *formelle* aldersreguleringer av familieoverganger i vestlige samfunn. I vår sammenheng lar imidlertid Neugartens antakelse om (uformelle) aldersnormer for familieoverganger seg vanskelig anvende, i og med at vi neppe med rimelighet kan hevde at det finns en gjennomsnittsalder-norm for overgang til livsfasen enslig forsørger. Tradisjonelt, da skilsmisser og samboerbrudd var mindre vanlig, var enslige forsørgere enten «ugifte (unge) mødre» eller enker/enkemenn. Enslig forsørger ble sett på som en utelukkende ufrivillig tilstand. I stedet for sosialt press i form av uskrevne «alderslover», er det vel således heller et spørsmål om unge enslige mødre er, og har vært, offer for faktisk eller opplevd stigmatisering fra samfunnets side (jf. Øyen 1966 og Wærness 1982). Imidlertid er det grunn til å tro at det å bli enslig mor som ungjente, oppfattes som noe mindre stigmatiserende i dag enn for tre-fire tiår siden. Et annet spørsmål er om et slikt stigma i såfall skulle gjøre dem mindre

⁷³ I en sammenfatning av en rekke undersøkelser av langsiktige konsekvenser av stressopplevelser i ungdommen, påpeker Elder og Shanahan (1997) f.eks. at tidspunktet for når stress-situasjonen oppstår i løpet av oppvekst- og ungdomsfasen, har stor betydning for senere mestring.

motivert for, eller skikket til, å forsørge seg ved eget arbeid. Rent teoretisk ville det være mer naturlig å anta at eventuelt opplevd stigma snarere ville føre til underforbruk av trygd⁷⁴.

Med utgangspunkt i diskusjonen ovenfor har vi ingen klar hypotese om hvilken «selvstendig» betydning det vil ha for forsørgelseskarrieren om man blir enslig forsørger som ung eller middelaldrende. Det synes mest naturlig å forvente at betydningen av alder er liten når vi kontrollerer for individuelle bakgrunnskjennetegn. En eventuell alderseffekt vil dessuten delvis kunne forklares ved at de «tidlige» eneforsørgerne oftere har små barn i utgangspunktet (jf. kapittel 5.2), og at det å ha små barn er et større hinder for å kombinere aleneomsorg for barn med stabil arbeidsmarkedstilknytning enn det å være ung og uerfaren i utgangspunktet.

6.2.8. Bedre avlastingsmuligheter blant tidligere gifte?

Toveis analyse viser at de som var gifte/samboende i utgangspunktet, oftere er

⁷⁴ I en undersøkelse av folks «holdninger til enslige forsørgere» finner Skevik (1996) store aldersforskjeller i folks holdninger, men at synet på eneforsørgeres yrkesdeltaking i det store og hele samsvarer synet på (småbarns)mødres yrkesdeltaking generelt. Eldre har en mer «gammeldags» holdning enn yngre og mener i større grad at mødre bør vente med å gå ut i jobb til etter den mest omsorgskrevende småbarnsfasen (dvs. til yngste barn er over tre år). Det er imidlertid liten grunn til å tro at det er tilsvarende alders- eller generasjonsforskjeller i slike holdninger innen gruppen eneforsørgere, først og fremst fordi aldersspennet i gruppen naturlig nok er mindre enn i den voksne befolkning totalt. Riktignok fant vi (i kapittel 5.2) at de «tidlige» enslige forsørgerne er noe mindre positive til lønnet arbeid enn de som ble enslige forsørgere noe senere i livet, men dette antas primært å ha sammenheng med de mange andre forskjellene i bakgrunn og livsvilkår mellom «tidlige» og «sene» eneforsørgere.

yrkesaktive og har en yrkesdominert forsørgelsesform i eneforsørgerfasen enn de som var enslige (tabell A23). De er for eksempel to og en halv ganger så ofte yrkesaktive i hele rettighetsperioden og nesten fem ganger så ofte yrkesaktive og helt uavhengige av overgangsstønad. Samtidig er de tidligere ugifte/enslige nesten dobbelt så ofte stabile stønads-mottakere i hele rettighetsfasen. Det er naturlig å relatere dette til at de tidligere gifte/samboende oftere har eldre barn, og til at de ofte er eldre, at de oftere har avsluttet utdanningen og har opparbeidet en viss erfaring fra yrkeslivet (jf. tidligere). I den multivariate analysen kontrollerer vi for de øvrige bakgrunnsforholdene, bortsett fra barnas alder⁷⁵, for å finne ut om samlivsstatus har en betydning for forsørgelseskarrieren som går utover slike personlige kjennetegn.

Er det i det hele tatt logisk å tenke seg at det at man er gift/samboende eller enslig på det tidspunktet man blir enslig forsørger, skal ha innvirkning på hvordan man forsørger seg i den nye livsfasen? En begrunnelse for å tenke seg en slik sammenheng kan være at det å ha vært forelder i en foreldre-barn-familienhet, gir en annen type livserfaring i møtet med arbeidslivet enn det å gå over til eneforsørgertilværelsen fra en tidligere enslig- (herunder boende-hjemme-hos-foreldrene-) tilværelse. Kan det f. eks. være noe med livet i ekteskap eller samboforhold som på ett eller annet vis skulle bidra til at hun/han ville være bedre i stand til eller

⁷⁵ Samvariasjonen med yngste barns alder gjelder også variabelen «tidligere samlivsstatus» (jf. ovenfor), idet tidligere gifte/samboende gjennomgående har eldre barn ved overgang til eneforsørgerfasen enn de tidligere ugifte/enslige. Det betyr at vi har problemer også med å identifisere om tidligere samlivsstatus har en helt selvstendig betydning for måten man forsørger seg på i eneforsørgerfasen.

innstilt på å forsørge seg og barn(a) ved eget arbeid etter at vedkommende har blitt enslig forsørger?⁷⁶ Mer nærliggende enn å tenke seg at et eventuelt tidligere samliv skulle ha en eller annen form for «oppdragende» virkning mht. senere forsørgelsesform, er det kanskje å anta at en som har levd i samliv med barnets (barnas) andre forelder, oftere enn tidligere ugifte/ enslige vil ha en (eller flere) å dele omsorg og forsørgelse med også i eneforsørgerfasen. Dette fordi den andre forelder (og evt. vedkommendes familie) må antas å ha et fått et nært forhold til barnet (barna) ved at de har bodd sammen tidligere. Hypotesen vil da være at vedkommende enslige forsørger vil ha større muligheter for avlastning og dermed bedre muligheter for å ta lønnet arbeid⁷⁷.

Et tredje perspektiv, hvis vi antar at de færreste blir enslige forsørgere som resultat av et aktivt (første)valg i en gitt livssituasjon, er å betrakte overgang til eneforsørgerfasen som et kritisk tidspunkt eller vendepunkt i livet, og at sterk kriseopplevelse vil bidra til å undergrave evnen til å forsørge seg selv (og barn(a)) ved eget arbeid. Da blir spørsmålet om det å få et barn som enslig oppleves som en større krise enn det å bli alene med barn som følge av skilsmisse eller samlivsbrudd. Det er vel grunn å tro at de fleste eneforsørgere kan ha stunder da de opplever mer eller

mindre krisefølelse i den første tiden. Derfor er det vanskelig å ha noen klar hypotese om at det å bli eneforsørger som følge av skilsmisse/samlivsbrudd, medfører større eller mindre opplevelse av krise og eventuell (yrkes)passivisering enn det å få et barn utenfor ekteskap/samboforhold. Ugifte mødre opplevde nok tidligere et større stigma-problem enn skilte (Øyen 1966), noe som kunne forsterke krisefølelsen og eventuelt bidra til redusert yrkesaktivitet. Men i dag gjelder vel stigma-problematikken først og fremst dem som lever på trygd, og ikke enslige forsørgere (mødre) som sådan. Redselen for å bli stigmatisert som trygdemisbruker vil dermed snarere føre til at man prøver å unngå å bli avhengig av trygd, dvs. en motsatt virkning av den (yrkes)passiviserende virkningen som kan antas å følge av sterk kriseopplevelse. Vi har imidlertid ingen grunn til å tro at denne redselen er mer utbredt blant ugifte mødre enn blant tidligere gifte/ samboende⁷⁸.

⁷⁶ Motsatt kan man tenke at det å gå over i eneforsørgerrollen direkte fra rollen som «barn» i barn- domshjemmet, vil ha en selvstendig negativ effekt på selvforsørging i eneforsørgerfasen. Dette aspektet vil ikke bli nærmere diskutert her fordi de «tidligere hjemmeboende» ikke er skilt ut fra «andre ikke tidligere gifte/samboende» i analysen.

⁷⁷ F. eks. viser Harris (1993) at amerikanske tidligere gifte alenemødre oftere kombinerer arbeid og «welfare benefits» enn tidligere ugifte, som i større grad har en enten/eller-tilpasning, noe som til en viss grad kan tolkes i et slikt «avlastnings-perspektiv».

⁷⁸ I en amerikansk undersøkelse som viser at «aldri-gifte» enslige mødre oftere mottar stønad enn skilte, konkluderer London (1996) med at sosiale og kulturelle forskjeller er viktigere forklaring enn personlige bakgrunnskjennetegn. Hun antyder at stigma-problemet kan være større for skilte enn for «aldri-gifte», og at «aldri-gifte» ser på stønad som en mer legitim inntektskilde enn tidligere gifte. Londons konklusjon er imidlertid ikke direkte overførbar til norske forhold. For det første er de aktuelle stønadene svært ulike i USA. og Norge (hhv. behovsprøvet og rettighetsbasert). For det andre er det rimelig, pga. viktige sosiale og politiske forskjeller, å anta at stigma-problemet i forbindelse med å motta trygd er større i U.S.A. enn i Norge. Samtidig viser en komparativ studie av «aldri-gifte» og før-gifte enslige mødres inntekt i Australia, Canada, USA og Frankrike at «aldri-gifte» oftere er fattige i alle fire land. Dette relateres til lavere yrkesdeltaking blant «aldri-gifte», at de sjeldnere mottar private barnebidrag og er mere avhengig av lave behovsprøvede stønader (Nichols-Casebolt og Krysik, 1995).

Det er igjen viktig å minne om at tidligere gifte/samboende gjennomgående har eldre barn ved overgang til eneforsørgerfasen enn tidligere enslige/ugifte. Vi har sett (tabell A21) at eneforsørgere med eldre barn har høyere yrkesprosent enn eneforsørgere med barn under ett år. Statistisk sentralbyrås arbeidskraftundersøkelser viser at yrkesdeltakingen øker med alderen på yngste barn også blant gifte og samboende kvinner. Dette har selvfølgelig med omsorgsbehovet til barn i ulike aldre å gjøre. I vår multivariate analyse kan vi imidlertid ikke skille ut yngste barns alder som egen variabel, fordi samvariasjonen med bl. a. tidligere samlivsstatus er for sterk (jf. kapittel 3.5). Ikke desto mindre gjør denne samvariasjonen det naturlig å tolke effekter av samlivsstatus også i lys av barnas alder. Hypotesen om bedre avlastingsmuligheter blant tidligere gifte/samboende, og det faktum at de tidligere gifte/samboende ofte har noe eldre barn, tilsier at de oftere har en yrkesdominert forsørgelsesform enn tidligere ugifte/enslige. Vi antar at en hypotese som tilsier at den ene gruppen, oftere enn den andre gruppen, vil forsørge seg ved eget arbeid for å unngå det stigma som følger med å leve på trygd, er lite fruktbar. Det samme gjelder hypotesen som legger vekt på ulik grad av kriseopplevelse, og at dette skulle medføre ulik grad av evne/mulighet til selvforsørging.

6.2.9. Tid versus penger

Forskjell i forsørgelsesform mellom dem som starter eneforsørgerfasen med bare ett og dem som starter med flere barn, framtrer som liten og ikke signifikant ut fra toveis analyse (tabell A23). Det er ikke overraskende når vi vet at de som i utgangspunktet bare har ett barn, ofte er yngre, ugifte mødre (jf. tidligere), og at enebarna oftere er helt små. Imidlertid vil det, når alle andre bakgrunnskjennetegn

holdes konstant, være naturlig å anta at enslige forsørgere med ett barn har større muligheter til å forsørge seg og barnet ved eget arbeid enn enslige forsørgere som har omsorgen for flere barn. Dette ut fra en antakelse om at den fysiske arbeidsmengden og bundetheten til hjemmet vil øke med antall barn. Kvinneforskningen på 1970- og tidlig 1980-tallet viste da også en sammenheng mellom kvinners yrkesdeltaking og antall barn (jf. f.eks. Hagen og Skrede 1976, Ellingsæter og Iversen 1984 og Kjeldstad 1983). I løpet av 1980-årene har imidlertid denne sammenhengen blitt svakere (Kjeldstad og Lyngstad 1993)⁷⁹. At høyt barnetall ikke i så stor grad henger sammen med lav yrkesdeltaking som tidligere, tilsier at hypotesen om bundethet og arbeidsmengde i hjemmet er mindre viktig som forklaring på kvinners yrkesdeltaking i dag. Dette har selvfølgelig sammenheng med økt likedeling mellom mødre og fedre i barneomsorgen (Haraldsen og Kitterød 1992) og utbygging av barnehager og alternative barnepassmuligheter i løpet av disse årene. I dag er nok spørsmål om penger viktigere enn noen sinne når, – eller snarere om, mødre (og fedre) veier yrkesdeltaking opp mot barneomsorg hjemme. Om vi antar at økonomiske avveininger er viktigere enn tidsbinding og omsorgskrav i hjemmet, skulle dette

⁷⁹ Noe som kompliserer tolkningen av generelle utviklingstrekk, er imidlertid samvariasjonen mellom barnetall og mødrenes alder og kohorttilhørighet (jf. Ellingsæter og Iversen 1984, s155) og barnas alder (jf. forøvrig kapittel 5 i denne rapporten). I vår analyse er korrelasjonen mellom yngste barns alder og antall barn lavere enn korrelasjonen mellom yngste barns alder og egen alder og mellom yngste barns alder og tidligere samlivsstatus. Men det er like fullt en signifikant sammenheng (jf. tabell A7 og A8), som gjør at effekten av antall barn ikke kan tolkes helt uavhengig av yngste barns alder.

tilsi at flere barn nødvendiggjør høy yrkesdeltaking⁸⁰.

For de fleste foreldre vil nok både økonomiske forhold og forhold som har med ønske om/behov for tid til samvær med barna å gjøre, ha konsekvenser for omfanget av yrkesdeltaking. I de fleste barnefamilieene er det imidlertid to personer (mor og far) som kan tilpasse seg hverandre i slike avveininger, f. eks. ved at den ene, tradisjonelt far, jobber mye, og den andre, tradisjonelt mor, tar hovedansvaret hjemme i perioder. For få tiår siden var den mest vanlige forsørgelseformen i kjernefamilier med mange barn at far jobbet ekstra lange dager ute mens mor tok barnestellet på heltid hjemme. Økt likestilling og utbygging av barnehager har bidratt til å lempe på dette mønsteret. Men hvordan er situasjonen for dem som er alene med avgjørelsen omkring forsørgelse og barneomsorg, dvs. de enslige forsørgerne? Hvilke konsekvenser har det å ha flere enn ett barn for muligheten til/ønsket om å forsørge seg ved lønnet arbeid?

Størrelsen på overgangsstønadene er uavhengig av om eneforsørgeren har ett eller flere barn. Når det gjelder enkelte av de øvrige ytelsene, er det innebygd en økning i satsene etter antall barn (barne-trygd, bidrag og stønad til barnetilsyn),

men disse stønadene er, inntil i dag⁸¹, ikke knyttet direkte til om vedkommende er i jobb eller ikke. I den grad de nevnte stønadene ikke kompenserer fullt ut for de økte kostnadene som et barn nummer to eller tre innebærer⁸², vil det for de fleste enslige forsørgere, som ikke subsidieres av andre, være to muligheter til å dekke merutgiftene, nemlig ved å ta jobb, evt. øke innsatsen i arbeidslivet, eller ved å søke sosialhjelp. Vi vet at sosialhjelp er en viktig tilleggsinntekt for mange enslige forsørgere (j. tidligere), og særlig gjelder det for mottakere av overgangsstønad (j. også Terum 1987 og Dahl 1993). Men hvor viktige merutgiftene, som følger av å ha to eller flere barn, er i denne sammenheng, er i liten grad analysert. Vi har sett (kapittel 5.4) at andelen som mottar sosialhjelp varierer lite etter antall barn, det gjelder både *antall barn ved start på eneforsørgerfasen* og *antall barn i husholdet på intervjuetidspunktet* (kapittel 5.10). Om dette primært har sammenheng med at eneforsørgere med ett – og eneforsørgere med flere barn er ulike også på andre områder, eller om det skyldes at enslige forsørgeres bruk av sosialhjelp for en stor del er uavhengig den enkeltes forsørgelsesbyrde, vet vi ikke. Et naturlig spørsmål blir da om de i større grad sikrer den nødvendige inntekten gjennom lønnet arbeid isteden. Vi har så langt ikke funnet noen signifikant sammenheng mellom antall barn ved start på eneforsørgerfasen og yrkesdeltaking eller forsørgelseskarriere som enslig forsørger. Multivariat

⁸⁰ En amerikansk undersøkelse (Harris, 1993)

finner at mange barn (tre eller flere) bidrar mer til å redusere selvforsørging blant enslige mødre enn små barn (dvs. yngste barn er under tre år). Men igjen er det viktig å minne om at amerikanske forhold av flere grunner ikke er direkte overførbare til norske. **En** grunn er at stønadssystemene er svært forskjellige (j. tidligere). En annen er at kvinners stilling på arbeidsmarkedet, og i samfunnet generelt, er forskjellig i de to land.

⁸¹ I dag (1997) er reglene for bidrag fra barnets andre forelder under sterk debatt. Ett forslag er at bidragsnivået også skal knyttes til bidragmottakers inntekt, og ikke bare til bidragsyters, slik det har vært til nå.

⁸² At de kompenserer fullt ut for merkostnadene ved flere barn, må ansees som tvilsomt. Imidlertid fins det lite empiri på dette.

analyse vil imidlertid kunne si oss om den manglende sammenhengen først og fremst skyldes at ett-barns- og flerbarnsforsørgerne er forskjellige også på andre områder.

6.2.10 Høy risiko for varig trygding har den som blir enslig forsørger som ung

Den multivariate analysen viser at *alder ved overgang til eneforsørgerfasen* har stor betydning for enslige forsørgeres forsørgelsekarriere. Når andre bakgrunnsforhold holdes konstant, er sjansen for å være stabilt yrkesaktiv i hele eneforsørgerfasen nesten dobbelt så høy for dem som ble enslige forsørgere i 25-29-årsalderen i forhold til dem som var under 25 år. Blant dem som var 30 år eller eldre var risikoen to og en halv ganger så høy som for de yngste (tabell A25). Ser vi på sjansen for å være stabilt yrkesaktiv, og i tillegg helt uavhengig av overgangsstønad, er effekten av alder enda sterkere, med et oddsforhold som er over fem ganger så høy for en som ble enslig forsørger etter fylte 30 år som for en som var under 25 (tabell A30). Vi finner at nesten tilsvarende alderseffekt gjelder gruppen «aldri overgangsstønad» generelt (tabell A28). På den andre siden er risikoen for å motta overgangsstønad i hele rettighetsfasen to og en halv ganger så høy for «de tidlige» eneforsørgerne som for «de sene» (30 år og over) (tabell A26) og for å være uten yrkestilknytning og avhengig av overgangsstønad i hele eneforsørgerfasen tre ganger så høy for «de tidlige» (før fylte 25 år) som for «de sene» (etter fylte 35 år) (tabell A29).

Den sterke effekten av alder ved start på eneforsørgerfasen må sies å være noe overraskende ut fra diskusjonen vår ovenfor, hvor vi konkluderte med en forventning om at forsørgelseskarrieren i

liten grad blir påvirket direkte av om eneforsørgerfasen kommer sent eller tidlig i livet. Hypotesen om at det å bli enslig forsørger tidlig i livet oppleves som stigmatiserende for mange, noe som igjen kan innebære et visst underforbruk av stønad, får lite eller ingen støtte. Analysen viser tvert imot at det å bli enslig forsørger i ung alder fører til varig trygdeavhengighet for mange. Vi har vært inne på at samvariasjonen mellom egen alder og yngste barns alder kan være viktig i denne sammenhengen, og at bindingen til hjemmet vil være sterkere når barna er små. Imidlertid tyder varig trygdeavhengighet på at barnas alder ikke kan være eneste forklaring. I og med at barna blir større i løpet av den aktuelle fasen, og kravene til omsorg dermed blir mindre, skulle det etter teorien lede til at mor (eller far) etter hvert går ut i jobb (igjen), og at hun (han) dermed ikke skulle bli registrert som stabilt eller varig trygdeavhengig i vår analyse.

Det kan se ut til at «bordet fanger» til en viss grad for den som blir enslig forsørger som ung; at det å bli alene med ansvaret for et (eller flere) barn tidlig i livet ikke bare gjør det ekstra vanskelig å kombinere barneomsorg med selvforsørgelse den første tiden, men at det også gjør det vanskelig å komme ut av trygdeavhengigheten når barna blir større⁸³. Dette helt uavhengig av andre bakgrunnsressurser som f. eks. utdanning og arbeidserfaring. Den sterke betydningen av alder kan f. eks. illustreres ved at risikoen for å være trygdemottaker i hele rettighetsfasen for en som ble enslig forsørger før fylte 25 år og som var i heltidsarbeid på samme tidspunkt, er nesten dobbelt så høy som

⁸³ Dvs. når yngste barn nærmer seg 10-11 år (jf. kapittel 3.2)

for en som ble enslig forsørger etter 35 års alder og som tidligere var i deltidsjobb⁸⁴.

Det er ikke umiddelbart helt enkelt å forstå hvorfor eneforsørgerens alder i utgangspunktet har en såpass viktig selvstendig betydning for senere forsørgelseskarriere. Vi har stilt spørsmål om det kan ha sammenheng med at samfunnets krav og normer er, og oppleves, forskjellig for de unge og de noe eldre. Vi har dessuten vært inne på at det kan ha sammenheng med at de unge i sterkere grad opplever overgang til eneforsørgerstilværelsen som en krise enn de noe eldre, og at dette evt. skulle medføre dårligere evne til å stå på egne ben. Det kan se ut som om det som noe upresist kalles *livserfaring* er særlig avgjørende for hvordan overgangen til den nye livsfasen oppleves og organiseres. Resultatene fra den foreliggende analysen tyder i alle fall på at individuelle ressurser og erfaringer som følger av det å bli voksen, eller å «modnes», setter viktige rammer for overgangen til den nye livsfasen og for livet som enslig forsørger - uavhengig av familiebakgrunn og sosio-økonomiske ressurser.

6.2.11 – og den som er tidligere ugift/enslig

I diskusjonen ovenfor antok vi at samvariasjon mellom yngste barns alder og tidligere sivilstand/husholdstilknytning vil innebære, selv når andre bakgrunnsforhold er like, en større grad av yrkesdeltaking og selvforsørging i eneforsørgerfasen blant tidligere gifte og samboende enn blant tidligere enslige. En antakelse om at tidligere gifte og samboende har bedre muligheter til avlastning i barne-

omsorgen enn tidligere enslige, peker i samme retning. Den multivariate analysen viser da også at tidligere husholdstilknytning har stor betydning for forsørgelsen i eneforsørgerfasen. Av samtlige bakgrunnsvariable er tidligere sivilstand/husholdstilknytning den variabelen som «veier tyngst» når vi skal identifisere hvem som mottar overgangsstønad i hele rettighetsfasen. Overgang fra tidligere tilværelse som enslig til livsfasen enslig forsørger innebærer en fire ganger så høy risiko for varig trygd og fem ganger så høy risiko for varig trygd helt uten yrkestilknytning som tilsvarende overgang pga. skilsmisse eller oppløsning av samboerforhold (tabell A26 og tabell A29). Tilsvarende var risikoen for å være uten yrkestilknytning i hele fasen, drøyt tre ganger høyere (tabell A27). Effekten av tidligere husholdstilknytning er høy også når det gjelder de yrkesbaserte forsørgelsesformene, men, naturlig nok, motsatt: Overgang fra tidligere gift/sambotilværelse gir en risiko for å være yrkesaktiv i hele rettighetsfasen og helt uavhengig av overgangsstønad som er hhv. fire og åtte ganger så høy som tilsvarende overgang fra tidligere ensligtilværelse (tabell A25 og tabell A28).

Her, som ved diskusjonen av betydningen av alder, finner vi lite støtte til en antagelse om sammenheng mellom stigma og underforbruk av overgangsstønad. I følge denne antagelsen skulle de som får barn uten å være gift eller samboende, være mer utsatt for stigmatisering. Dermed vil de lettere føle en tilleggbelastning ved å «leve på trygd», noe som igjen skulle føre til et større underforbruk av overgangsstønad enn blant tidligere gifte/samboende. Derimot er analyseresultatene forenlige med en antakelse om at overgang til eneforsørgerstilværelsen er et særlig avgjørende vendepunkt i forhold til tidligere liv og virksom-

⁸⁴ Det må presiseres at dette forholdstallet, som er beregnet med utgangspunkt i oddsforhold for alder og hovedbeskjeftigelse i tabell A26, er noe usikkert (jf. note 22), og må sees som et grovt anslag.

het for dem som får barn som enslig. F. eks. tyder vår analyse på at overgang til eneforsørgerfasen oftere representerer et brudd med tidligere yrkestilknytning for tidligere ugifte/enslige enn for tidligere gifte/samboende, idet risikoen for å være uten jobb i hele rettighetsfasen, er mer enn tre ganger så høy for tidligere ugifte/enslige som for tidligere gifte/samboende, uavhengig av tidligere yrkestilknytning (tabell A27). Samtidig er den relative risikoen for å være yrkesaktiv i hele rettighetsfasen fire ganger så høy for tidligere yrkesaktive gifte/samboende som for tidligere yrkesaktive ugifte/enslige (tabell A25).

At overgang til tilværelsen som enslig forsørger i større grad representerer et kritisk vendepunkt for tidligere ugifte/enslige, kan ha sammenheng med at de ofte er mer alene om ansvaret og omsorgen for barnet/barna. Riktignok har mange foreldre, slekt og venner å støtte seg til, men det er vel likevel grunn til å tro at barnets andre foreldre (les: far) er mindre tilstede her enn hva tilfellet er for tidligere gifte/samboende. Men vel så viktig forklaring på at tidligere ugifte/enslige i mindre grad er, eller fortsetter å være, selvforsørget ved lønnet arbeid, er nok, som vi har nevnt tidligere, betydningen av barnas, eller yngste barns, alder. Høy korrelasjon mellom barnas alder og (egen alder og) tidligere sivilstand/husholdstilhørighet gjør at vi har valgt å utelate opplysninger om barnas alder i den multivariate analysen (jf. kapittel 3.5). Men nettopp denne høye korrelasjonen gir signaler om at betydningen av tidligere sivilstand/husholdstilhørighet ikke kan sees uavhengig av alderen på barna. Store barn krever mindre direkte omsorg. Det å tidvis kunne dele omsorgen med den andre forelderen er følgelig mindre avgjørende for at den enslige forsørgeren (les: mor) skal kunne ha en stabil tilknytning til

arbeidsmarkedet om barna er store, enn om barna er små. Det at unge, tidligere ugifte med helt små barn, oftere er varig trygdeavhengig enn andre eneforsørgere, tyder imidlertid på at de ikke bare stiller særlig svakt mht. selvforsørging i utgangspunktet, det tyder også på at de ofte forblir avhengig av trygd selv om barna vokser til (jf. diskusjonen i forrige avsnitt).

6.2.12. Antall barn uten betydning(?)

Vi har ikke funnet noen forskjell i forsørgelsesmønster mellom dem, som ved overgang til den nye livsfasen, fikk eneansvar for ett, og dem som fikk eneansvar for flere, barn. Den multivariate analysen viser at det gjelder fortsatt når vi kontrollerer for en rekke øvrige bakgrunnskjennetegn. Er det dermed slik at å ha omsorg for ett eller mange barn ikke har noen innvirkning på om man er i jobb i eneforsørgerfasen eller om man hovedsakelig forsørges av trygd? Ja, er det mest naturlige svaret. Vi kan imidlertid ikke se bort fra at det fins forhold som kan trekke i hver sin retning her, og som «nøytraliserer hverandre» i den aktuelle analysen. På den ene siden er det rimelig å anta at flere barn øker tidsbindingen til hjemmet. Vi har argumentert for at dette hadde større betydning for noen (ti-)år siden for gifte/samboende foreldre. I vår analyse vil imidlertid forhold fra noen år tilbake ha betydning på linje med nyere forhold, idet analyseperioden strekker seg fra 1975 til 1990 (jf. kapittel 3.3). Dessuten er det grunn til å tro at tidsbindingshypotesen er mer relevant for enslige forsørgere enn for gifte/samboende foreldre (mødre) (jf. ovenfor). På den andre siden vil flere barn øke inntektsbehovet. Fordi enslige forsørgere stort sett må greie dette på egen hånd, vil løsningen for de fleste være å sikre seg lønnsinntekt, for noen, i kombinasjon med trygd.

Istedenfor å konkludere med at omfanget av enslige forsørgeres omorgs- og forsørgeransvar ikke har noen som helst betydning for hvordan de forsørger seg, vil vi hevde at begge de to typene sammenhenger som vi har nevnt ovenfor, er relevante. Hvordan den enkelte løser dilemmaet mellom det økte tidspresset og de økte utgiftene som følger av mer enn ett barn, har vi imidlertid ikke noe entydig svar på. Generelt viser likevel analysen at det å ha ett eller flere barn i utgangspunktet, veier mindre enn andre bakgrunnsforhold når avgjørelser om hvordan man best skal forsørge seg (og sine) i eneforsørgerfasen blir tatt.

6.2.13. Sosioøkonomisk utgangspunkt: Høyt utdannete og tidligere yrkesaktive har ofte yrkesdominert forsørgelse

Vi har i flere sammenhenger i avsnittene foran vært inne på spørsmålet om i hvor stor utstrekning overgang til tilværelsen som enslig forsørger innebærer et brudd med, eller en krise i forhold til, tidligere virksomhet. Selvfølgelig vil det å bli alene med omsorgen for små barn innebære en ny livssituasjon for alle. De fleste vil få både en vanskeligere økonomisk situasjon og et sterkere tidspres i hverdagen. Det vil imidlertid være store forskjeller mht. mulighetene for, og ønsket om, å forsørge seg og barnet (barna) ved eget arbeid.

Vi har sett at flertallet av de enslige forsørgerne var i jobb like før overgang til eneforsørgerfasen, og at flertallet hadde lav utdanning. Det er imidlertid ikke tilfeldig hvem som var i jobb og hvem som hadde lav utdanning. Tvert imot er det en klar samvariasjon mellom utdanningsnivå, hovedbeskjeftigelse og de øvrige bakgrunnskjennetegnene (kapittel 5). Samtidig finner vi en systematisk og signifikant

toveis sammenheng mellom utdanningsnivå og forsørgelsesform på den ene siden, og tidligere hovedbeskjeftigelse og forsørgelsesform på den andre (tabell A23). De som var i jobb, og de som hadde høy utdanning før de ble enslige forsørgere, er mer enn dobbelt så ofte stabilt yrkesaktive i hele eneforsørgerfasen som de som var hjemmeværende og de som hadde lav utdanning. Noenlunde tilsvarende gjelder dem som hadde egen lønn som hovedinntektskilde i forhold til dem som ble forsørget av ektefelle i utgangspunktet⁸⁵.

Særlig slående ut fra en toveis analyse synes betydningen av hovedbeskjeftigelse før eneforsørgerfasen å være når det gjelder stabil yrkesdeltaking og samtidig uavhengighet av stønad (tabell A23). Så godt som ingen (3 prosent) av dem som var hovedsakelig hjemmearbeidende like før de ble enslige forsørgere har en slik tilpasning. Av dem som var i heltidsarbeid på samme tidspunkt, gjelder det samme for nesten fire av ti (37) prosent. Det vil si at tidligere heltidsarbeidende har denne forsørgelsesformen tolv ganger så ofte som de som var hjemmearbeidende i utgangspunktet. Samtidig har de som var under utdanning ved start på eneforsørgerfasen, oftere enn andre en stønadsdominert forsørgelsesform. Tre av fire som gikk på skole like før de ble enslige forsørgere⁸⁶, mottok over-

⁸⁵ Pga. høy korrelasjon med variabelen *hovedbeskjeftigelse ved start*, er variabelen *hovedinntektskilde ved start* ikke tatt med i den multivariate analysen.

⁸⁶ Tallene for dem som var under utdanning, framgår av forenklingssyns ikke av tabellen (tabell A23). Forskjellen mellom tidligere skoleelever og hjemmeværende er ikke signifikant på fem prosentnivå, men andelen med stønadsdominert forsørgelse er systematisk høyest blant skoleelever. Manglende signifikans har nok delvis sammenheng med at gruppen består av svært få personer i analysen (56 personer er under utdanning i tiden før overgang til eneforsørgerfasen).

gangsstønad i hele rettighetsperioden, mot tilsvarende seks av ti tidligere hjemmeværende og knapt fire av ti heltidssyssel-satte. Vi finner da også at de som har lav utdanning i utgangspunktet, ni ganger så ofte er uten jobb i hele rettighetsfasen som de høyt utdannede (tabell A23).

På grunn av den sterke samvariasjonen med andre bakgrunnskjenntegn, vet vi ikke om de store forskjellene i forsørgelsesform etter hhv. utdanningsbakgrunn og tidligere hovedbeskjeftigelse, avspeiler en direkte årsakssammenheng eller først og fremst skyldes denne samvariasjonen. Som utgangspunkt for den multivariate analysen antar vi imidlertid at både utdanningsnivå og hovedbeskjeftigelse ved overgang til eneforsørgerfasen har avgjørende og selvstendig betydning for hvordan enslige forsørgere forsørger seg og sine barn.

6.2.14. Betydning av utdanningsnivå og hovedbeskjeftigelse i tiden før eneforsørgerfasen: Flere hypoteser peker i samme retning

Til grunn for denne antakelsen ligger livsløpsperspektivet slik det er skissert innledningvis. Livsløpsperspektivet ser individers liv i sammenheng, som en prosess, hvor hendelser på ett tidspunkt i livet legger rammer for, og har konsekvenser for, muligheter og hendelser senere i livet. Vi har allerede sett eksempler på dette ved at enkelte bakgrunnskjenntegn gir økt sjanse for *en* type forsørgelsesform i eneforsørgerfasen, mens andre bakgrunnskjenntegn gir økt sjanse for en annen type. Det er imidlertid, som nevnt innledningvis, ulike syn på hvor deterministisk eller «skjebnebestemt» livet vil arte seg for personer med ett eller flere felles bakgrunnskjenntegn. For eksempel har vi diskutert om det å være kvinne eller mann er et slikt avgjørende kjenntegn i

denne sammenhengen. Svaret er *ja* hvis vi tar hensyn til at det å være kvinne (og ikke mann) legger føringer på de mange små og store valg, som igjen legger føringer på nye små og store valg, som igjen har konsekvenser for muligheter, vilje og evne til å forsørge seg selv og barna som enslig forsørger, og at en del, men ikke alle, disse føringene er, eller oppleves, anderledes for menn. Svaret er *nei*, med noen viktige unntak (jf. s. 79), hvis vi spør om eneforsørgerens kjønn alene er avgjørende for valg av forsørgelsesform.

De tenkte samvariasjonene er ikke basert på et strengt deterministisk syn. Tilfeldige eller uforutsette hendelser og eventuelle kriser i livsløpet kan f. eks. bidra til å bryte kontinuiteten eller utsette en planlagt hendelse, slik at samvariasjoner reduseres eller forskyves i tid. Ikke desto mindre peker flere plausible hypoteser i retning av at såvel utdanningsnivå som hovedbeskjeftigelse før eneforsørgerfasen har en vesentlig og selvstendig betydning for valg av forsørgelsesform ved at: Heltidsarbeid og høy utdanning eller fagutdanning antas å medføre høy risiko for en yrkesdominert- og lav risiko for en stønadsdominert forsørgelsesform, tidligere deltidsarbeid antas å medføre kombinerte og mer varierte tilpasninger, mens lav utdanning og/eller det å være hjemmearbeidende i utgangspunktet antas å medføre høy risiko for stønadsdominert- og tilsvarende lav risiko for yrkesdominert forsørgelse⁸⁷.

For det første vil det være store forskjeller mht. hvilke muligheter den enkelte enslige forsørgeren har til å oppnå en akseptabel

⁸⁷ Vær oppmerksom på at personer med verdien «lav» på variabelen *utdanningsnivå ved start*, fortsatt har lav utdanning på intervjuetidspunktet, og at de som øker utdanningsnivået sitt i løpet av analyseperioden, ikke er inkludert (jf. kapittel 3.5).

levestandard ved eget arbeid i forhold til nivået på overgangsstønad. Eneforsørgere som har en god utdanningsbakgrunn og/eller er etablert i fulltidsjobb på forhånd, vil sannsynligvis ha bedre vilkår i arbeidslivet og høyere lønn. Dermed vil hun eller han ha bedre muligheter til å forsørge seg (og barn) ved eget arbeid enn en som ikke har utdanning og/eller står uten jobb ved overgang til eneforsørgerfasen. For en som er hjemmeværende, eller en som er under utdanning, vil forsørgelse på stønad ofte være den beste eller den eneste løsningen, ihvertfall i den første tiden.

At ulike erfaringer og utsikter mht. lønnsnivå i arbeidsmarkedet spiller en vesentlig rolle i valget mellom arbeid og stønad blant enslige forsørgere, støttes av amerikanske og kanadiske undersøkelser⁸⁸. Moore (1989) forklarer lav yrkesdeltaking blant «tidlige eneforsørgere» i Canada med at de i liten grad har hatt, eller har utsikter til, en lønnsinntekt de kan leve av. Harris (1993) finner at lavt utdannede enslige forsørgere i USA har problemer med å finne jobber som gjør dem i stand til å leve uten stønad, og konkluderer med at investering i utdanning og yrkeserfaring er viktigere enn andre forhold som bestemmer avhengighet versus uavhengighet av stønad. Blank og Ruggles (1996) konkluderer med at amerikanske enslige forsørgere velger å avstå fra stønad hvis de har, og har utsikter til, en akseptabel lønnsinntekt⁸⁹.

For det andre er det grunn til å tro at forskjeller i utdanning og tidligere gjøre-

mål avpeiler forskjeller i hva den enkelte ønsker og vil, eller hvilke forventninger og forestillinger den enkelte har til framtida (Skrede og Tornes 1983b, s 37). I tidligere avsnitt (kapittel 5, jf. dessuten kapittel 6.3) har vi sett at de som var heltidsarbeidende i utgangspunktet, oftere uttrykker en positiv holdning til lønnet arbeid enn tidligere hjemmeværende. Det fant vi, naturlig nok, lite overraskende. Mer overraskende er det imidlertid at sammenhengen mellom utdanningsnivå og holdning til arbeid er relativt svak, og at fagutdannede er mer positive enn de med høy utdanning (kapittel 5.6). Holdning til arbeid avpeiler (seg) således ikke nødvendigvis bare (i) utdanningsnivået, men også (i) *typen utdanning* og utdanningens innretning mot yrkeslivet. Generelt er det dermed grunn til å anta at de som er i jobb, og de som tidligere har investert i utdanning, i større grad enn de som er hjemmeværende og/eller har lite utdanning, har ønsker og planer om en stabil tilknytning til arbeidslivet og en yrkeskarriere. De vil følgelig, uavhengig av andre bakgrunnskjennetegn, prioritere selvforsørging i valget mellom arbeid og trygd i livsfasen som enslig forsørger.

De nevnte hypotesene hviler i tillegg på en erkjennelse av at det er økonomisk svært trangt å leve på overgangsstønad. For enslige forsørgere som har mulighet til et visst lønnsnivå og arbeidsforhold som lar seg forene med eneomsorg for små barn, vil en (varig) trygdetilværelse framstå som lite ønskelig. Hvis, derimot, forsørgelse på trygd framstod som en lettvin og attraktiv løsning for de fleste, ville vi forvente at arbeidsmarkedsressurser, som utdanning og tidligere hovedbeskjeftigelse, ville ha liten selvstendig betydning for valg av forsørgelsesform. Det samme ville være tilfellet om det å bli enslig forsørger innebar et såpass dyptgripende brudd

⁸⁸ Som tidligere nevnt, må det taes et visst forbehold om at amerikanske (og kanadiske) forhold ikke kan overføres direkte til Norge.

⁸⁹ Diskusjonen om betydningen av arbeidsvilkår og lønn vil bli videreført i kapittel 7.

eller krise i livsløpet at tidligere virksomhet og planer og prioriteringer i forhold til arbeidslivet mistet sin betydning eller ble endret. Isteden forventer vi å finne at den posisjon og de ressurser i forhold til arbeidsmarkedet som den enkelte har idet hun eller han blir alene med barneomsorgen, er avgjørende for den senere forsørgelsen.

6.2.15. Fagutdanning gir ikke gode nok arbeidsvilkår til å sikre varig selvforsørging

Når vi «kontrollerer» for øvrig bakgrunnskjennetegn, viser den multivariate analysen at sjansen for å være yrkestilknyttet i hele rettighetsfasen er mer enn tre ganger så høy med høy enn med lav utdanning (tabell A25). Sjansen for å være yrkestilknyttet og helt uavhengig av stønad er fire ganger så høy (tabell A30). Vi finner som forventet at høy utdanning gir en signifikant økt sjanse for yrkesdominert- og en redusert sjanse for stønadsdominert tilpasning.

Det å ha en fagutdanning bak seg innebærer også en noe høyere sjanse for yrkesdominert- og noe lavere sjanse for stønadsdominert tilpasning i forhold til lav utdanning. Men, ulikt det vi finner ved høyere utdanning, er forskjellen i valg av forsørgelsesform mellom fagutdanning og lav utdanning ikke signifikant. Ut fra diskusjonen ovenfor er det naturlig å tolke dette som at fagutdanning ikke nødvendigvis sikrer bedre arbeidsmuligheter og lønnsvilkår i eneforsørgerfasen enn lav utdanning. Det kan også tolkes dithen at det å ta en fagutdanning, i mindre grad enn det å ta høyere utdanning, avspeiler eller innebærer at vedkommende ønsker eller prioriterer lønnet arbeid uansett livssituasjon og livsfase. At de fagutdannede uttrykker en sterkere positiv holdning til lønnet arbeid enn både

høyere og lavere utdannede (jf. kapittel 5.6) tilsier imidlertid at den første tolkningen (ovenfor) er mest fruktbar; nemlig at fagutdanning ikke nødvendigvis gir gode nok arbeidsmuligheter og lønnsvilkår til at arbeid velges framfor trygd i (hele) eneforsørgerfasen. Dermed er det grunn til å tro at en del eneforsørgere med tidligere fagutdanning ville ha vært mer stabilt i jobb hvis forholdene var lagt bedre tilrette og lønnsvilkårene var bedre. Det kan imidlertid se ut som om fagutdanning i noe større grad enn både høy og lav utdanning øker sjansen for å kombinere lønnsarbeid med trygd (tabell A32)⁹⁰. Det kan tyde på at det å holde kontakten med arbeidslivet er viktig, men at jobben ikke tilbyr arbeidsvilkår eller lønn som gjør det mulig å greie seg på lønnsinntekt alene.

6.2.16. Tidligere yrkestilknytning opprettholdes i eneforsørgerfasen

Det som framfor alt er bestemmende for hvordan den enkelte velger å forsørge seg (og sine barn) som enslig forsørger, er hva hun eller han hadde som sin hovedbeskjeftigelse i tiden før vedkommende ble enslig forsørger. Ved seks av de åtte forsørgelseskarrierene vi analyserer, er variabelen *hovedbeskjeftigelse i tiden før eneforsørgerfasen* den av bakgrunnsvariablene som «veier tyngst». Også ved de øvrige to forsørgelseskarrierene, hvor hovedkjennetegnet er at man mottar trygd i hele rettighetsfasen (tabell A26 og A29), er denne variabelen av stor betydning, selv om variabelen *tidligere husholdstilknytning* her er mer utslagsgivende (jf. tidligere i dette kapitlet). Virkningen av de to bakgrunnsforholdene kan imidlertid ikke tolkes i samme retning. Vi har sett at

⁹⁰ Forskjellen er imidlertid ikke signifikant

det å bli enslig forsørger uten tidligere ekteskap eller samboforhold, betyr økt risiko for varig stønadsavhengighet; fire-fem ganger så høy risiko som tidligere gifte eller samboende (tabell A26 og A29). Samtidig finner vi (de samme tabellene) at det å ha vært hovedsakelig hjemmeværende i tiden før eneforsørgerfasen øker den samme risikoen med bortimot tre ganger i forhold til å ha vært i heltidsarbeid. Det er altså overgang fra å være hjemmeværende ugift/enslig som gir særlig høy risiko for å bli varig trygdemottaker som enslig forsørger. Da er risikoen for å bli varig trygdemottaker, i følge våre beregninger, tolv ganger så høy som om man i utgangspunktet var gift/sambo og i heltidsarbeid.

For den som er i full jobb når hun eller han blir enslig forsørger, er forsørgelse på trygd lite aktuelt, og vi finner lite som tyder på at det er vanlig å avbryte en yrkestilknytning for istedet å leve på trygd som enslig forsørger. Det gjelder først og fremst de som i utgangspunktet var i heltidsarbeid, men også deltidsarbeidende. Sjansen for å være stabilt i jobb og/eller aldri motta overgangsstønad, er mellom fire og tyve ganger så høy når utgangspunktet er heltidsarbeid i forhold til å være hjemmeværende. Størst er forskjellen når det gjelder å være stabilt og helt selvforsørget (tabell A30). Samtidig finner vi at tidligere deltidsarbeid gir en relativt høy sjanse for å være selvforsørget i hele fasen (elleve ganger så høy som tidligere hjemmeværende, tabell A30). Vi har da også sett (tabell A23) at tre av ti som var hovedsakelig beskjeftiget med deltidsarbeid i tiden før de ble enslige forsørgere, blir helt selvforsørget. Tilsvarende blant de tidligere heltidssys-selsatte er knapt fire av ti. Noe overraskende finner vi imidlertid at sjansen for stabil og varig yrkestilknytning er større

når utgangspunktet er deltidsarbeid enn heltidsarbeid (tabell A25). Men fordi de tidligere deltidsarbeidende i større grad enn de tidligere heltidsarbeidende jobber deltid også i eneforsørgerfasen, mottar de oftere redusert overgangsstønad i tillegg til yrkesinntekten (tabell A23). Til tross for dette tyder tallene samlet på en utstrakt overgang fra tidligere deltidsarbeid til fulltids selvforsørging i eneforsørgerfasen, uansett øvrige bakgrunnsforhold.

Vi finner, kontrollert for andre bakgrunnsforhold, at det å være under utdanning i tiden før den nye livsfasen grovt sett resulterer i de samme typer forsørgelsesformer som det å være hjemmeværende, med ett unntak: Sjansen for å ha en stabil forsørgelsesform som kombinerer arbeid og trygd, er signifikant lavere om man blir enslig forsørger mens man ennå er under utdanning enn om man er hjemmeværende eller i jobb. Dette må nok primært tolkes i lys av at mange fortsetter skolegangen inn i eneforsørgerfasen. Vi har tidligere vist at det er lite vanlig å kombinere arbeid og utdanning i eneforsørgerfasen (jf. kapittel 5.8). Dermed vil disse i liten grad bli registrert som stabilt yrkesarbeidende. At de som var under utdanning ved overgang til eneforsørgerfasen, oftere går ut i full jobb enn tidligere hjemmeværende, bidrar også til at de i mindre grad blir registrert med stabilt kombinert forsørgelsesform⁹¹. Som forventet er den kombinerte forsørgelses-

⁹¹ Det er imidlertid grunn til å tro at de forsørgelsesformene vi har valgt å studere (arbeid vs. trygd og ulike kombinasjoner av arbeid og trygd), i liten grad gir rom for å kartlegge denne gruppens spesielle situasjon. Når vi utvider analysemodellene til også å omfatte kjennetegn ved den enkeltes situasjon i eneforsørgerfasen som uavhengige variabler (kapittel 6.3), vil betydningen av utdanning i løpet av eneforsørgerfasen bli nærmere diskutert.

formen først og fremst en tilpasning for dem som i utgangspunktet var i deltidsarbeid. Den bivariate analysen viste en klar overhyppighet av tidligere deltidsarbeidende med denne tilpasningen (tabell A23). Kontrollert for øvrige bakgrunnsforhold, gir tidligere deltidsarbeid fremdeles en signifikant høyere risiko for en kombinert tilpasning enn andre typer hovedbeskjeftigelse forut for eneforsørgerfasen (tabell A32).

6.2.17. Varig avhengighet av overgangsstønad: De ressurssvakes (nød)løsning

Vår analyse tyder på at det å bli enslig forsørger for de fleste ikke fører til avbrudd i forhold til tidligere gjøremål eller i den enkeltes ønsker og prioriteringer i forhold til arbeidsmarkedet. *Kontinuitet* er hovedinntrykket, og ikke krise eller fullstendig *brudd* med tidligere virksomhet. Men kontinuitet er ikke nødvendigvis et gode for alle. Vår analyse viser at det å bli enslig forsørger kan være et *hinder for endring* eller *utvikling* for enkelte på enkelte områder, og at det kan være vanskelig å komme ut av en avhengighetsrolle i forhold til trygdesystemet. Ikke desto mindre er overgangsstønaden en viktig forutsetning for at de mest svakstilte skal kunne forsørge seg og barn(a) i denne livsfasen. Når vi vet at de som er varig avhengige av trygd, er de som har svakest bakgrunn, som har små muligheter til å finne en jobb til å leve av, og/eller har liten eller ingen økonomisk støtte eller avlastning fra barnets andre forelder (far), sier det seg selv at veien ut av trygdeavhengighet ikke er bare enkel. For eksempel er det grunn til å tro at denne gruppen eneforsørgere vil få særlig store forsørgelsesproblemer

når retten til overgangsstønad strammes inn⁹².

De aller fleste som går inn i livsfasen som enslig forsørger med en viss kompetanse; det gjelder både livserfaring, utdanning og yrkeserfaring, og ressurser i form av noen å dele det overordnede ansvaret med (barnets andre forelder), er i stand til å forsørge seg selv og barn ved eget arbeid og alt overveiende uten trygdeytelser til livsopphold. For de fleste av disse vil overgangsstønaden være lite attraktiv som forsørgelse også i kortere perioder. Vi har derfor ingen grunn til å anta at overgangsstønaden fungerer som en gratisløsning for de sterke.

At varig avhengighet av overgangsstønad først og fremst er de ressurssvakes (nød)-løsning, kan illustreres ved å se på hvordan risikoen for ulike typer forsørgelsesformer varierer med grupper av bakgrunnskjennetegn. For en med høy utdanning som ble enslig forsørger som følge av skilsmisse eller samboopløsning etter 35 års alder, og som var i heltidsarbeid på dette tidspunktet, er risikoen for å være yrkesaktiv i hele rettighetsfasen bortimot 200 ganger så høy som for en som ble enslig forsørger som ung (under 25 år), ugift, lavt utdannet og hjemmeværende. Omvendt har den sistnevnte gruppen nesten 100 ganger så høy risiko for å bli stønadmottaker i hele rettighetsfasen. Hvis vi i tillegg trekker inn kjønn, som har en signifikant effekt i den multivariate analysen av denne forsørgelsesformen,

⁹² Fra 1. januar 1998 endres reglene for overgangsstønad. Den viktigste og mest kontroversielle endringen er at overgangsstønad som hovedregel bare vil bli tildelt for et avgrenset tidsrom på tre år (riktignok med noe høyere ytelser enn i dag, jf. Ot. prp. nr. 8, 1996-97). For en nærmere diskusjon av mulige konsekvenser av regelendringene for ulike grupper eneforsørgere, se Kjeldstad 1997.

finner vi at risikoen for varig stønad er bortimot 300 ganger så høy for unge, tidligere ugifte mødre uten arbeid og utdanning, som for skilte, «modne» fedre med høy utdanning og jobb. De klareste forskjellene finner vi imidlertid når det gjelder risikoen for *fullstendig stønadsavhengighet i hele eneforsørgerfasen* (aldri vekslende eller kombinert med inntektsgivende arbeid) og *fullstendig selvforsørgelse i hele eneforsørgerfasen*. Det er ingen menn som er fullstendig avhengig av stønad i hele fasen. Det er imidlertid markante forskjeller mht. hva som kjennetegner de enslige mødrene som er fullstendig avhengig av trygd i hele rettighetsfasen, og de som ikke er det. Unge, ugifte mødre uten utdanning og uten jobb i utgangspunktet, risikerer nesten 300 ganger så ofte å være fullstendig trygdeavhengig som sine noe eldre, skilte medsøstre som startet eneforsørgerfasen med høy utdanning og jobb. Samtidig risikerer de ressurssterke mødrene mer enn 2000 ganger så ofte å være stabilt i inntektsgivende arbeid og helt uavhengig av overgangsstonad⁹³.

Det er imidlertid på sin plass å gjøre oppmerksom på at disse yttergruppene utgjør en svært liten andel av eneforsørgerne; de mest ressurssterke ca. seks prosent, mens de mest ressurssvake utgjør knapt en prosent av alle. Det betyr at 93 prosent av eneforsørgerne har mindre ekstremt svake eller sterke bakgrunnsressurser i forhold til selvforsørging i eneforsørgerfasen. Tar vi utgangspunkt i de fire mest positive eller tungtveiende

bakgrunnskjennetegnene for h.h.v. yrkesdominert og stønadsdominert forsørgelsesform, finner vi at en tredjedel (32 prosent) har minst tre av de fire mest tungtveiende bakgrunnskjennetegnene for en yrkesdominert forsørgelse (30 år eller eldre, gift/samboer, i jobb og/eller høyt utdannet i utgangspunktet), mens bare 15 prosent hadde minst tre av de fire mest tungtveiende kjennetegn i retning av en stønadsdominert forsørgelse (under 25 år, ugift/enlig, hjemmевærende eller i utdanning og/eller med lav utdanning i utgangspunktet). Samlet tyder dette på at andelen som har et særlig svakt utgangspunkt for å forsørge seg og sine ved eget arbeid i eneforsørgerfasen, er relativt liten.

6.3. En utvidet analysmodell som omfatter både bakgrunnsforhold og kjennetegn ved eneforsørgerfasen

6.3.1. Forsørgelsesform og andre kjennetegn ved eneforsørgerfasen: Gjensidig påvirkningsforhold snarere enn årsaksforhold

De kjennetegnene som, i tillegg til bakgrunnskjennetegnene, inngår i den utvidete modellen, er: *varighet av eneforsørgerfasen*⁹⁴, spørsmål om hun/han har tatt *utdanning i løpet av eneforsørgerfasen*, *husholdsstatus*, *bostedsstrøk*, *helse og holdning til arbeid*, – de fire sistnevnte kjennetegnene gjelder på intervjutidspunktet-, og spørsmål om hun/han har

⁹³ Disse beregningene er grove anslag ut fra den samlede relative effekten av ulike verdier på ulike variabler. P.g.a.at det i modellene ikke er kontrollert for eventuelle samspillseffekter, må anslagene betraktes mer som illustrasjon på betydningsfulle effekter enn som nøyaktig beregnede forholdstall (jf. forøvrig kapittel 3.6).

⁹⁴ *Varighet av eneforsørgerfasen*, benyttet som uavhengig variabel, utgjør antall måneder fra og med den måneden vedkommende (sist) ble enslig forsørger og til og med november 1990 (se forøvrig kapittel 3.5).

mottatt *hjelp fra sosialkontoret* som enslig forsørger⁹⁵.

Som nevnt innledningsvis, kan forsørgelsesform og øvrige kjennetegn ved forholdene i eneforsørgerfasen, «fasevariablene», ikke betraktes entydig i en årsaksrekkefølge, først og fremst på grunn av sammenfall i tid. Det gjelder f. eks spørsmålet om hun/han har tatt utdanning eller mottatt hjelp fra sosialkontoret i løpet av eneforsørgerfasen. Andre fasevariable kan by på problemer i en årsakstankegang fordi vi ikke kan vite sikkert hvilket tidsrom de omfatter (se forøvrig kapittel 3.5). Spørsmål om bosted, helse, holdning til arbeid og om man er samboende, gjelder intervju-tidspunktet. Imidlertid er det grunn til å tro at disse opplysningene for mange vil gjelde hele eneforsørgerfasen, og også livsfasen før de ble enslige forsørgere. For eksempel kan vi anta at de fleste bor i ett og samme type bostedsstrøk gjennom eneforsørgerfasen. Det samme antar vi grovt sett også vil gjelde helseforhold av varig karakter og holdning til arbeid. Mest usikker når det gjelder tidsavgrensing, er kanskje variabelen *husholdsstatus på intervju-tidspunktet*. Ut fra gjeldende regler for tilståelse av utvidet barnetrygd på intervju-tidspunktet, og dermed for å bli definert som enslig forsørger i denne analysen, vet vi at en eventuell samboer ikke er barnets andre forelder⁹⁶. En rimelig antakelse vil derfor være at de aller færreste har vært samboere i hele eneforsørgerfasen. Fasevariabelen

husholdsstatus må derfor antas alt overveiende å *ikke* omfatte eneforsørgerfasen som helhet.

6.3.2. Varighet av eneforsørgerfasen: Kort eneforsørgerfase; arbeid og trygd ofte kombinert

De bivariate analysene av sammenhengen mellom eneforsørgeres forsørgelsesform og hver enkelt av de nevnte fasekjennetegnene viser relativt få signifikante sammenhenger. Vi finner imidlertid at langvarig eneforsørgerfase henger sammen med høy sannsynlighet for å motta overgangsstønad i hele rettighetsfasen, mens kortvarig eneforsørgerfase og høy sannsynlighet for å være uten arbeid i hele rettighetsfasen henger sammen (tabell A24). Det er grunn til å tro at den observerte bivariate sammenhengen først og fremst skyldes at de som har hhv. langvarig og kortvarig eneforsørgerfase, har andre typer kjennetegn som har betydning for valg av forsørgelsesform. Vi har for eksempel sett at de som har langvarig eneforsørgerfase, ofte er unge mødre med ett lite barn og uavsluttet utdanning (jf. kapittel 5). Det er derfor ikke til å undres over at de oftere er varige stønadmottakere. At det samtidig er de med kort eneforsørgerfase som oftest er helt uten arbeid, kan synes paradoksalt. Men, som vi har vært inne på tidligere, benytter mange av dem som har lang eneforsørgerfase, tiden til å ta utdanning, noe som ofte resulterer i senere yrkesdeltaking.

Men hvis sammenhengen mellom varighet og forsørgelsesform utelukkende skyldes andre og bakenforliggende forhold, skulle vi forvente at sammenhengen «forsvant» når vi kontrollerer for øvrige kjennetegn i en multivariat analyse. Imidlertid viser den multivariate analysen en relativt sterk

⁹⁵ Variablene *varighet av rettighetsfasen og antall barn i husholdet på intervju-tidspunktet*, som inngår i den bivariate analysen, er utelatt i den multivariate pga. høy korrelasjon med hhv. *varighet av eneforsørgerfasen og antall barn ved start på eneforsørgerfasen* (se forøvrig kapittel 3.5).

⁹⁶ Det barnet som det ytes utvidet barnetrygd for.

sammenheng mellom lengden eller varigheten av eneforsørgerfasen og økonomisk tilpasning i den tiden eneforsørgere har rett til overgangsstønad. Den sammenheng vi finner ved bivariat analyse, framtrer minst like klart, eller klarere, når vi kontrollerer for alle de øvrige variablene. Men retningen på sammenhengen er forskjellig.

Spørsmålet om retningen på sammenhengen mellom forsørgelsesform og eneforsørgerfasens varighet vanskeligjøres imidlertid av den uklare tidsrekkefølgen. Er det for eksempel slik at måten man forsørger seg på i eneforsørgerfasen virker inn på tilbøyeligheten til å gifte seg (igjen) eller evt. få samboer og nytt barn, og dermed korte ned på eneforsørgerfasen? Eller er det slik at lang eller kort periode som enslig forsørger påvirker tilbøyeligheten til å «endre kursen» og evt. bli selvforsørget? Hvis vi tolker Terums (1993) funn litt vidt, gir han støtte til den sistnevnte typen sammenheng (jf. kapittel 5.7). Det samme gjelder Harris (1993), som finner ut fra amerikanske data at sannsynligheten for overgang fra stønad til økonomisk selvforsørgelse er høyest i løpet av det første året som enslig forsørger. Uten å overtolke eller konkludere mer vidtgående enn vår modell og våre data gir grunnlag for, finner også vi en sterk og selvstendig sammenheng mellom lengden på eneforsørgerfasen og økonomisk tilpasning i løpet av denne fasen. Uavhengig av andre kjennetegn tyder våre funn på at kortvarig eneforsørgerfase har sammenheng både med stabil yrkesdeltaking og stabil trygdeavhengighet, mens langvarig eneforsørgerfase først og fremst har sammenheng med lav yrkesdeltaking. Det kan synes som et paradoks at kortvarig eneforsørgerfase øker risikoen både for å være stabilt yrkesarbeidende og for å være stabil

trygdemottaker. Det skyldes imidlertid høyst sannsynlig at det er en sammenheng mellom kort eneforsørgerfase og «kombinasjonsforsørgelse»; deltidsarbeid kombinert med redusert stønad (tabell A40)⁹⁷.

Det at det er en netto sammenheng mellom kort eneforsørgerfase og kombinert forsørgelsesform, sier selvfølgelig ikke noe om hva som er årsak og hva som er virkning. Det kan kanskje likevel bidra til en bedre forståelse av prosessen bak Terum's (og Harris') påviste sammenheng mellom stønadsperiodens lengde og sjansen til å bli selvforsørget. Når stønaden først og fremst er et supplement til deltidsarbeid for dem som har kortvarig eneforsørgerfase⁹⁸, er det ikke til å undres over at overgang til full selvforsørging er relativt lett. Men *hvorfor* kortvarig eneforsørgerfase og kombinert forsørgelse henger sammen, mens langvarig eneforsørgerfase og lav yrkesaktivitet henger sammen, kan vi bare spekulere omkring: Er det for eksempel enklere å mestre kombinasjonen eneansvar for barn og (delvis) selvforsørging i en kort enn i en lang periode? Og er det slik at langvarig eneansvar for barn virker passiviserende i forhold til økonomisk selvforsørging; at man gror fast i en rolle som stønadmottaker som det med tiden blir vanskeligere og vanskeligere å komme seg ut av? Vår analyse kan tyde på det. Det er

⁹⁷ Her er det viktig å skille mellom bivariante sammenhenger og en antatt (netto-)effekt av varighet på forsørgelsesform. Bivariat tilsier sammenhengen mellom eneforsørgerfasens varighet og sannsynligheten for kombinert tilpasning en motsatt konklusjon, fordi en relativt høy andel av dem med lang eneforsørgerfase har kombinert forsørgelsesform (tabell A24). Kontrollert for de øvrige faktorene i modellen, snus imidlertid sammenhengen «på hodet».

⁹⁸ ... eller som hos Terum (1993) og Harris (1993): kortvarig stønadsfase.

derfor grunn til å tro at *tiden* i en krevende livsfase *i seg selv* virker negativt på evnen eller viljen til selvforsørgelse⁹⁹.

6.3.3. Annen virksomhet/ forsørgelse enn arbeid og trygd i eneforsørgerfasen: Utdanning i eneforsørger- fasen: Fra trygd til arbeid

Folketrygdens overføringer til enslige forsørgere har som en av sine hovedmålsettinger å bidra til selvforsørging blant annet gjennom økonomisk støtte til utdanning og stønad til livsopphold mens forsørgeren er under utdanning (Terum 1993, Skevik 1994, St.meld nr.35 (94-95), Velferdsmeldingen). Vi har sett at de som tar utdanning i eneforsørgerfasen benytter seg av disse ordningene, og at enslige forsørgere sjelden kombinerer utdanning med lønnet arbeid. Dette viser seg blant annet i den bivariate analysen ved at de som tar/har tatt utdanning i eneforsørgerfasen i mindre grad er stabilt yrkesaktive og uavhengig av stønad og i større grad er stabile stønadsmottakere i hele eneforsørgerfasen enn de som ikke tar/har tatt utdanning (tabell A24). Naturlig nok viser også den multivariate analysen en sammenheng mellom utdanning i eneforsørgerfasen og forsørgelsesform. Sammenlignet med de kjennetegn ved livssituasjon og gjøremål *forut for* eneforsørgerfasen, finner vi imidlertid at det å ta utdanning eller ikke *i* eneforsørgerfasen har relativt liten betydning for tilpasning mellom

⁹⁹ Sammenhengen mellom eneforsørgerfasens varighet og forsørgelsesform må ikke forveksles med sammenhengen mellom antall år som trygdemottaker og forsørgelsesform. Dette siste er nærmere analysert i lys av regelendringene for overgangsstønad som trer i kraft 1. januar 1998, i Kjeldstad 1997. Her konkluderes det med at de med kombinert forsørgelsesform faktisk har mottatt overgangsstønad i flere måneder i gjennomsnitt enn eneforsørgere med andre forsørgelsesformer.

trygd og arbeid, slik de ulike forsørgelsesformene er definert her. Det som kanskje er mest verdt å merke seg, er at perioder under utdanning ikke medfører signifikant lavere risiko for å være tilknyttet yrkeslivet en eller annen gang i løpet av rettighetsfasen (tabell A35 og A37). Dette, sammen med en økt risiko for *ustabil tilpasning* (veksling mellom arbeid og trygd, tabell A39), understøtter vår tidligere konklusjon om at utdanning i eneforsørgerfasen ofte fører til senere yrkesdeltaking og selvforsørging.

6.3.4. Kontakt med/hjelp fra sosialkontoret: Konsekvens av ulike forsørgelsesformer?

I vår utvidete multivariate modell har vi også inkludert variabelen «mottatt/ikke mottatt hjelp fra sosialkontoret i løpet av eneforsørgerfasen». Det sier seg imidlertid selv at det gir liten mening å betrakte denne variabelen som primært en uavhengig- eller årsaksvariabel som legges til grunn for å forstå den enkeltes valg mellom arbeid og trygd i eneforsørgerfasen. Det er vel snarere mer naturlig å tenke på eventuell kontakt med/hjelp fra sosialkontoret som en *konsekvens av* ulike forsørgelsesformer. Vi vet at enslige forsørgere som mottar overgangsstønad langt oftere har økonomiske problemer enn de som er selvforsørget, og det er derfor ikke til å undres over at de oftere oppsøker sosialkontoret og mottar sosialhjelp (Terum 1987, Dahl 1993, Andersen m.fl. 1995).

Vi finner da også en sterk og systematisk bivariat sammenheng mellom forsørgelsesform og hjelp/ikke hjelp fra sosialkontoret (tabell A24). Sosialhjelpsmottakerne har grovt regnet dobbelt så ofte en stønadsdominert -, mens de som ikke har mottatt hjelp fra sosialkontoret, oftere har en yrkesdominert tilpasning; den siste

gruppen er dobbelt så ofte i stabilt yrkesarbeid og fire ganger oftere både stabilt i jobb og helt uavhengig av trygd. Tenker vi årsakssammenheng, er det kanskje mer meningsfylt å stille påstanden på hodet og si at de som har stabil jobb med inntekt høyere enn det inntektsnivået som gir rett til overgangsstønad, i liten grad mottar hjelp fra sosialkontoret.

Samtidig viser den multivariate analysen at sammenhengen består også når vi kontrollerer for bakgrunnskjenntegn og andre forhold i eneforsørgerfasen. Alt annet likt, er det å greie seg uten hjelp fra sosialkontoret i eneforsørgerfasen et kjenntegn som følger av, eller riktigere: har sammenheng med, å være i stabilt arbeid og stort sett uavhengig av overgangsstønad. Vi ser for eksempel at risikoen for å være i jobb i hele eneforsørgerfasen er nesten tre ganger høyere (tabell A33) og risikoen for å være helt uten overgangsstønad er dobbelt så høy (tabell A36) blant dem som aldri har mottatt hjelp fra sosialkontoret i forhold til dem som har mottatt slik hjelp. Den klare og systematiske sammenhengen mellom forsørgelsesform og (behovet for) hjelp fra sosialkontoret understrekes av at risikoen for å kombinere arbeid og trygd i hele rettighetsfasen ikke er signifikant forskjellig for dem som har mottatt og dem som ikke har mottatt hjelp fra sosialkontoret (tabell A24 og A40). Vi finner altså et mønster som tyder på at jo mer varig yrkesaktiv og uavhengig av trygd, desto mer uavhengig av hjelp og tilleggstelser fra sosialkontoret.

I og med at årsaksrekkefølgen når det gjelder sammenheng mellom forsørgelsesform og sosialhjelp, logisk sett bør snus «på hodet», kan man kanskje innvende at sosialhjelpsvariabelen burde vært utelatt i den multivariate analysen. En kontroll for

effekten av de øvrige variablene før sosialhjelpsvariabelen ble inkludert, viser riktignok at effekten av de øvrige variablene da er noe sterkere enn det som framgår i tabellene A33-A40. Effektenes retning er imidlertid den samme, og styrken endres ikke mer enn at våre konklusjoner er fullt ut gyldige også om variabelen *hjelp fra sosialkontoret* var holdt utenfor. Ved å inkludere denne variabelen har vi ønsket å komplettere bildet av ulike forsørgelsesformer i eneforsørgerfasen. Mer enn å være enda en forklaringsfaktor, bidrar den til å gi et mest mulig helhetlig bilde av hvordan kvinner og menn med ulike bakgrunn og i ulike livssituasjon tilpasser seg økonomisk til livsfasen som enslig forsørger.

6.3.5. Sosialhjelpsmottakere og varig trygdeavhengige: Felles bakgrunnskjenntegn

Naturlig nok reduseres effekten av bakgrunnsvariablene noe når vi utvider modellen til også å omfatte kjenntegn ved selve eneforsørgerfasen. Størstedelen av den reduserte effekten skyldes imidlertid *en* variabel, nemlig variabelen *hjelp fra sosialkontoret*. Det at effektene av de øvrige forklaringsvariablene framtrer gjennomgående noe svakere når vi inkluderer sosialhjelpsvariabelen, indikerer at sosialhjelpsmottakerne har sterke felles trekk. Det vil si at det er en samvariasjon mellom de øvrige kjenntegnene eller forklaringsvariablene og spørsmålet om vedkommende har mottatt hjelp fra sosialkontoret i eneforsørgerfasen eller ikke. Denne sammenhengen har vi beskrevet tidligere (kapittel 5). Den observerte samvariasjonen mellom sosialhjelp og en rekke øvrige kjenntegn i den multivariate analysen av eneforsørgeres forsørgelseskarrierer gir, i tillegg til at den gir sterke partielle effekter, grunnlag for et noe mer nyansert bilde av ulike økono-

miske tilpasninger i eneforsørgerfasen. Riktignok viser vår analyse en sterk overhyppighet av kontakt med, og hjelp fra, sosialkontoret blant dem som primært og varig forsørgeres på trygd i eneforsørger- eller rettighetsfasen. Men samtidig finner vi at det først og fremst er varige stønads-mottakere med spesielle kjennetegn som mottar sosialhjelp i tillegg til trygden. Blant stønadmottakerne mottar f. eks. de som ble enslige forsørgere i «mer moden alder», dvs. etter fylte 30 år, sjeldnere hjelp fra sosialkontoret enn de som var helt unge, dvs. under 25 år. Det samme gjelder tidligere gifte og samboende i forhold til tidligere ugifte/enslige, de med lav i forhold til de med høy utdanning, og de som var uten jobb i utgangspunktet i forhold til tidligere yrkesaktive.

Selv om vår hovedkonklusjon er at behovet for, og tilbøyeligheten til, å søke hjelp fra sosialkontoret i eneforsørgerfasen har å gjøre med den enkeltes forsørgelsesform og vedkommendes langsiktige økonomiske situasjon, viser analysen at dette ikke er hele sannheten. Belutningen om å søke (og motta) hjelp fra sosialkontoret som enslig forsørger synes også å ha med andre typer ressurser å gjøre. Vår analyse tyder på at den som er svært ung når hun/han går over i livsfasen som enslig forsørger, som er uten utdanning, som er mer eller mindre alene om ansvaret for barnet fra første stund og/eller uten en fast tilknytning til arbeidslivet i utgangspunktet, oftere enn andre vil ha behov for flere typer hjelp fra det offentlige. Mange vil ha behov for økonomisk sosialhjelp som tilskudd til trygden, mens noen vil ha behov for andre typer hjelp og rådgivning.

6.3.6. Husholds- og bosteds-kjennetegn: Kan geografiske forskjeller i omsorgs- og forsørgelses-«kultur» ha betydning for eneforsørgeres valg mellom arbeid og trygd?

I Harris' amerikanske (1993) og i Terums norske (1993) undersøkelse av enslige forsørgeres vei ut av trygdeavhengighet finner man at kjennetegn ved eneforsørgerens bosted har betydning for om hun/han etter hvert blir selvforsørget eller ikke. Begge relaterer denne sammenhengen til kjennetegn ved de lokale arbeidsmarkedene og etterpørselen etter den type arbeidskraft som eneforsørgerne kan tilby. Terum definerer da også bosted ut fra nivået på kvinnearbeidsløsheten i den kommunen eneforsørgeren bor. Harris antar i tillegg at bostedets urbanitet har betydning for kvinners, og dermed eneforsørgeres jobbmuligheter.

Bostedsvariabelen som benyttes i vår analyse, er definert ut fra en tettbygd-sprettbygd-dimensjon (se forøvrig kapittel 3.5). Valg av bostedsvariabel er, som hos Terum og Harris, dels begrunnet ut fra antatte geografiske forskjeller mht. ulike arbeidsmarkedskjennetegn¹⁰⁰. Men i tillegg kan man tenke seg at ulike typer bosted kjennetegnes av ulike kulturelle eller mellommenneskelige forhold. Mens den enkeltes bakgrunnskjennetegn og livssituasjon i eneforsørgerfasen først og fremst sier noe om individuelle ressurser og preferanser, antar vi at bostedet på mange måter representerer den rammen som individet kan handle innenfor. Normer og oppfatninger i nærmiljøet vil ha innflytelse på enkeltmenneskets valg og

¹⁰⁰ F.eks. er det i følge Levekårsundersøkelsen 1995 visse forskjeller i arbeidsforhold og arbeidsløshet i ulike bostedsstrøk (NOS C 301).

valgmuligheter. For eksempel kan man tenke seg at oppfatningene om hvordan enslige forsørgere bør forsørge seg, er forskjellige i storbyer og i spredtbygde strøk¹⁰¹. Endelig er det grunn til å tro at sosiale relasjoner; nærmiljø- og familiekontakt, varierer etter bosted (jf. NOS C 301). Hyppig kontakt med familie- og personer i nærmiljøet kan innebære en viss avlastning i barneomsorgen og dermed bedre muligheter for yrkesdeltaking. Men samtidig vil bostedsstrøk som har et godt tilbud av formelle barnepassordninger, gi slike muligheter (Rønsen 1993). Det er imidlertid grunn til å tro at det ikke er de samme bostedsstrøkene som tilbyr begge typer avlastning¹⁰². Ut fra våre problemstillinger kan det resultere i at en eventuell sammenheng mellom bosted og forsørgelsesform i eneforsørgerfasen «nøytraliseres». Når det gjelder betydningen av arbeidsmarkedsforhold og kultur-/miljøforhold, er det imidlertid nærliggende å anta at de vil dra i samme retning. Dermed vil en rimelig forventning være at enslige forsørgere i storby vil både ha muligheter på arbeidsmarkedet og et visst sosialt press på seg til å forsørge seg ved eget arbeid.

Noe overraskende finner vi i den bivariante analysen ingen signifikant sammenheng mellom bosted og forsørgelsesform (tabell A24). Den multivariate analysen, hvor spredtbygde strøk er brukt som referansekategori, gir samme resultat. Imidlertid viser den multivariate analysen et klart,

om ikke signifikant, mønster. Det er ikke mellom storbyer og spredtbygde strøk vi finner de største forskjellene i forsørgelsesform. Hovedskillet går snarere mellom storbyer og mindre byer/tettsteder. De noe usikre tallene viser at risikoen for å være stønadmottaker og/eller aldri i lønnet arbeid i hele rettighetsfasen er bortimot dobbelt så høy i småbyer/tettsteder som i storbyer, mens risikoen for å være stabilt yrkesaktiv og/eller helt uavhengig av trygd i hele rettighetsfasen er tilsvarende høyere i storbyer. Risikoen for å kombinere stønad og (del-tids-)arbeid er imidlertid størst i spredtbygde strøk.

Om kjennetegn ved arbeidsmarkedet var den eneste forklaringen på betydningen av bosted, ville vi forvente å finne at eneforsørgere i spredtbygde strøk i mindre grad er yrkesaktive og varig selvforsørget enn i tettsteder og byer. Dette fordi spredtbygde strøk må antas å ha et mer ensidig arbeidsmarked og færre arbeidsmuligheter, særlig for kvinner. De usikre, men tross alt klare tendensene som kan leses ut fra vårt materiale, tyder imidlertid på at også kulturelle forhold og andre kjennetegn ved bosted og nærmiljø, som nærmiljøets potensiale for omsorg og avlastning, har betydning for forsørgelsesmuligheter og -valg i eneforsørgerfasen.

6.3.7. Å dele husholdning med en annen voksen gir muligheter for fleksibilitet i hverdagen

Mulighetene for avlastning i barneomsorgen vil likevel kanskje i enda større grad avhenge av forholdene i husholdningen. Det er naturlig å anta at en enslig forsørger som deler husholdning med en annen voksen person, dvs. som er samboer med en som ikke er barnets (barnas) andre forelder, vil stå overfor andre muligheter og valg enn en som er eneste

¹⁰¹ Skevik (1966) har gjort en undersøkelse av den norske befolkningens holdninger til enslige forsørgere og hvordan de bør forsørge seg. Analysen sier imidlertid ikke noe om geografiske forskjeller.

¹⁰² I følge Levekårsundersøkelsen 1995 har storbyene den beste barnehagedekning, mens barn i små og mellomstore byer oftere har privat tilsynsordning (NOS C 301).

voksne i husholdningen. Å dele husholdning med en annen voksen kan også bety at en har en annen å dele barneomsorgen med. Det vil i sin tur gi bedre muligheter til å være i jobb. Men samtidig vil en voksen til i husholdningen bety en potensiell inntektskilde og en å dele utgiftene med, noe som igjen vil gjøre det mindre nødvendig å jobbe for pengenes skyld. I den grad opplysninger om samlivsstatus på intervjutidspunktet er en god indikator på samlivsstatus i løpet av hele eneforsørgerfasen (kapittel 3.5), vil omsorgsargumentet tilsi at samboende eneforsørgere har relativt høy risiko for hel eller delvis selvforsørging, mens pengeargumentet vil tilsi at samboende i mindre grad er i arbeid og mottar trygd isteden.

Analysen gir ikke noe klart svar på om det ene eller andre hensyn er mest tungveieende. Forskjellene i forsørgelsesform etter husholdskjennetegn på intervjutidspunktet er små og stort sett usignifikante. Det gjelder både toveis og multivariat analyse. Den multivariate analysen gir imidlertid en (signifikant) noe høyere risiko blant samboere for stabil yrkesdeltaking (tabell A33) og for stabil stønad (tabell A34) og en noe redusert risiko for aldri å være i jobb (tabell A35). Det tilsynelatende paradoksale resultatet skyldes først og fremst at samboerne oftere kombinerer arbeid og trygd i eneforsørgerfasen (tabell A24 og tabell A40). At samliv med en annen voksen øker risikoen for kombinert forsørgelse, kan tolkes som en støtte både til penge- og til avlastingsargumentet: Det å ha en annen å dele barneomsorg og daglivets gjøremål med, gjør det lettere å delta i arbeidslivet. Men samtidig gir det å kunne dele inntekter og utgifter med en annen, mulighet til å velge en kortere, og kanskje mindre strevsømt, arbeidsdag.

6.3.8. Ervervsevne (helse) og yrkesorientering: Opplevelse av egen helse: Liten betydning for forsørgelsesform

Ser vi bort fra alderdommens helseplager, synes eneforsørgerfasen å være en livsfase som, mer enn andre livsfaser, «går på helsa løs». Enslige forsørgere oppgir oftere å ha helseproblemer enn andre sammenlignbare grupper i befolkningen (jf. kapittel 4, jf. også Huserbråten 1996), noe som må antas å innebære at mange vil ha problemer med å være i jobb eller finne jobber som er tilpasset hennes/hans arbeidsevne. I en undersøkelse av helse og arbeid blant amerikanske enslige mødre finner Wolfe og Hill (1995) en klar sammenheng mellom helse og selvforsørgelse ved eget arbeid. De finner imidlertid at sammenhengen er sterkere når man benytter direkte målbare kriterier, som konkret spørsmål om funksjonsevne på ulike områder (syn, hørsel, bevegelsesevne osv.) enn når man benytter den intervjuetes samlede vurdering av egen helse (som dårlig, middels, god eller utmerket).

Vi benytter her en tredje type helseindikator, nemlig spørsmål om hun/han har sykdom eller lidelse av varig natur, virkning av skade eller handikap, herunder også forholdsvis bagatellmessige tilfeller (jf. kapittel 3.5). Vår indikator antas å representere en mellomting mellom de to Wolfe og Hill benyttet. Spørsmålet er mindre konkret enn deres spørsmål om ulike typer funksjonsevne, men mer konkret enn en generell vurdering av egen helsestilstand. Som nevnt gjelder vårt helse-spørsmål intervjutidspunktet (1991), og intervjupersonen blir ikke spurt om å tidfeste starten på eventuelle helseproblemer. Imidlertid er det krav til en viss varighet for at problemet skal bli

registrert. Dermed forventer vi å finne at registrerte helseproblemer vil «slå ut» i vår analyse i form av redusert sjanse for selvforsørging og yrkesdeltaking og økt sjanse for trygdeavhengighet. Først og fremst antar vi at varige helseproblemer vil bety lav sjanse for å være stabilt yrkesaktiv i hele rettighetsfasen og/eller helt uavhengig av trygd.

Overraskende viser imidlertid vår analyse ingen signifikant tendens til at varige helseproblemer fører til økt trygdeavhengighet i eneforsørgerfasen. Riktignok finner vi en gjennomgående sammenheng etter vår forventning, men den er meget svak og, som sagt, ikke signifikant (tabell A24 og tabell A33 - A40). Hvordan kan vi forklare dette uventete resultatet? Kanskje skyldes det at den helseindikatoren vi har benyttet, er for grov og ikke skiller mellom helseproblemer som gir nedsatt ervervsevne, og mindre omfattende problemer (jf. kapittel 3.5)? Kanskje er «kravet» til problemenes varighet for vagt, slik at den rapporterte situasjonen på intervjuditidspunktet ikke preger noen vesentlig del av eneforsørger- eller rettighetsfasen? Eller kanskje avspeiler resultatet en reell situasjon, og ikke primært vårt valg av helseindikator? I såfall er en viss nedsettelse av helsa i (lengre?) perioder ikke en viktig årsak til å velge overgangsstønad framfor arbeid som forsørgelse i eneforsørgerfasen. Vi vet ikke hvordan tilsvarende helseproblemer i andre grupper av befolkningen eller i andre livsfaser virker inn på ervervsevne og yrkesdeltaking. Ikke desto mindre kan det se ut som om mange enslige forsørgere trosser en del plager og «vondter» for å være i jobb og selvforsørget. Vi vet imidlertid ikke i hvor stor grad de rapporterte helseproblemene slår ut i sykefravær fra jobben.

6.3.9. Valg mellom arbeid og trygd: I liten grad et spørsmål om holdninger

Toveis analyse tyder på en klar sammenheng mellom den enkeltes holdning til lønnet arbeid og valg av økonomisk tilpasning i eneforsørgerfasen (tabell A24). De som har sterk positiv holdning til lønnet arbeid, er, i følge vår definisjon, personer som sier seg helt enige i utsagn som «Å ha jobb er noe av det som betyr mest i livet» og «Selv om jeg fikk høy arbeidsledighetstrygd, - ville jeg likevel foretrekke å arbeide» (jf. kapittel 3.5). Sammenhengen er imidlertid på grensen til å være ikke-signifikant når det gjelder flere av forsørgelsesformene. Av de sterkt yrkesorienterte er ikke mer enn halvparten stabilt yrkesaktive, og bare tre av ti stabilt yrkesaktive og samtidig helt uavhengige av overgangsstønad. Sannsynligheten for yrkesdominert tilpasning er således bare en halv gang høyere enn blant dem som er svakere orientert mot yrkesdeltaking. Ut fra forventninger om at de som uttrykker en sterkt positiv holdning til lønnet arbeid, vil tendere mot større grad av selvforsørgelse i eneforsørgerfasen, er det kanskje noe overraskende at sammenhengen ikke er klarere. Dette ikke minst fordi de som uttrykker sterk positiv holdning til lønnet arbeid, også har andre kjennetegn som henger sammen med høy yrkesdeltaking (jf. kapittel 5). Betyr det at den enkeltes holdning i seg selv har liten eller ingen betydning for valg av forsørgelsesform, eventuelt, for å være helt presis, at forsørgelsesform og den enkeltes uttrykte holdning til arbeid ikke har noen sammenheng med hverandre?

Resultatene fra den multivariate analysen gjør det nærliggende å trekke en slik konklusjon: Når vi kontrollerer for de øvrige bakgrunns- og fasekjennetegnene, har den

enkeltes holdning til lønnet arbeid signifikant betydning bare når det gjelder forsørgelsesformen *aldri yrkesaktiv* (tabell A35). Det vil si at risikoen for å være uten arbeid i hele rettighetsfasen er signifikant lavere for enslige forsørgere som uttrykker en sterkt positiv holdning til det å være i lønnet arbeid. Det er altså slik at det å oppleve yrkeslivet som en nødvendig og viktig del av tilværelsen, har betydning for om du er i jobb eller ikke som enslig forsørger, og muligens omvendt; at det å være i jobb i eneforsørgerfasen bidrar til en opplevelse av at deltakelse i yrkeslivet er en viktig og positiv ting i livet. Å uttrykke en sterkt positiv holdning til lønnet arbeid er imidlertid ikke ensbetydende med å være økonomisk selvforsørget eller avstå fra å motta overgangsstønad. For eksempel er «risikoen» for å kombinere lønnet arbeid og (reduert) overgangsstønad i hele rettighetsfasen den samme for dem som uttrykker sterk positiv holdning til lønnet arbeid som for dem som er mindre overbeviste.

Man kan tenke seg to typer forklaringer på at holdning og «handling» synes i lite samsvar med hverandre på dette området. For det første er det ikke uvanlig i slike undersøkelser at folks handlinger framstår som uoverensstemmende med deres uttrykte holdninger (Jfr. kapittel 5.11). Skevik (1994) finner f. eks. i en analyse med utgangspunkt i delvis det samme datamaterialet som vi benytter, hvor hun analyserer enslige mødres viktigste kilde til livsopphold i 1990, at forskjeller i holdning mellom hjemme- og utearbeidende enslige mødre er mindre slående enn den utbredt positive holdningen blant dem som var hjemmearbeidende. Skevik tar da også forbehold for problemet med at de holdninger folk uttrykker i surveyundersøkelser, og det folk faktisk gjør, ikke alltid stemmer overens. Men den hoved-

konklusjon hun trekker, er at mange enslige mødre nok ønsker å jobbe mer enn de faktisk gjør p.g.a manglende avlastingsmuligheter og mangel på arbeidsplasser. Ellingsæter (1995) argumenterer dessuten for at kvinners deltidsarbeid og/eller fravær fra lønnet arbeid i perioder ikke nødvendigvis innebærer at kvinner har svakere preferanser eller en svakere holdning til lønnet arbeid enn menn. I tråd med Ellingsæters argumentasjon behøver det å være hjemme eller i deltidsarbeid en periode som enslig forsørger ikke å stå i motstrid til sterke preferanser for lønnet arbeid. Endelig refererer Halvorsen og Johannessen i sin undersøkelse av førtidspensjonering (1991) til flere studier av forholdet mellom preferanser til arbeid og holdning til pensjonering, hvor den statistiske sammenhengen gjennomgående er liten. Selv om det å leve helt eller delvis på overgangsstønad som enslig forsørger ikke kan sammenlignes direkte med pensjonering eller andre typer pensjoner, gir resultatene fra disse undersøkelsene signaler om at menneskers uttalte preferanser og holdninger til lønnet arbeid i forhold til trygd eller annen forsørgelse, ikke nødvendigvis sier noe om deres faktiske valg i en gitt situasjon. Vår undersøkelse viser at erfaringsbakgrunn, ressurser og rammebetingelser er mer styrende for økonomisk tilpasning som enslig forsørger enn den enkeltes holdning eller preferanser. Valg mellom arbeid og trygd i eneforsørgerfasen er således mer et spørsmål om ressurser og muligheter enn om holdninger.

7. Yrkeskjennetegn og forsørgelse

7.1. Ulik grad av selvforsørgelse etter arbeidstid, men også etter yrke

I hvilken grad kan man tenke seg at forholdene i arbeidslivet har betydning for enslige forsørgeres valg mellom ulike forsørgelsesformer? I dette avsnittet skal vi til slutt kort diskutere sammenhengen mellom yrke og arbeidstid og den enkeltes valg mellom selvforsørging og ulike måter å kombinere arbeid og trygd på i eneforsørgerfasen.

Som vist, har bakgrunnsressurser, som høy utdanning og tidligere yrkeserfaring, stor betydning for mulighetene for å forsørge seg selv ved eget arbeid som enslig forsørger. Dette har vi antatt primært har sammenheng med at utdanning og yrkeserfaring ofte er en forutsetning for mer kvalifiserte yrker, som igjen kan gi en lønn «til å leve av». Vi har ikke opplysninger om lønnforholdene i løpet av eneforsørgerfasen, idet Levekårsundersøkelsen bare gir opplysninger om lønn på intervju-tidspunktet (1991). Imidlertid har vi månedlige opplysninger om yrke og arbeidstid fra start på eneforsørgerfasen til intervju-tidspunktet. Ved å kartlegge den enkeltes hovedsakelige yrkestilknytning og arbeidstid i løpet av enefor-

sørgerfasen (yrke og arbeidstid i mer enn halvparten av den tiden vedkommende eventuelt har vært i jobb i løpet av rettighetsfasen, se forøvrig kapittel 3.5), har vi en mulighet til å sjekke om vår antagelse om sammenheng mellom yrkeskjennetegn og forsørgelsesform er riktig. Vi har allerede i flere sammenhenger gått ut fra at en kombinert forsørgelsesform i de aller fleste tilfeller består av varig deltidsarbeid kombinert med avkortet overgangsstønad. Om dette faktisk er tilfellet, og om deltid også er en vanlig tilpasning ved andre forsørgelsesformer, kan vi undersøke ved å sammenholde forsørgelsesform og opplysninger om arbeidstid i løpet av eneforsørgerfasen.

I en analyse av forholdet mellom jobb-kjennetegn og forsørgelse, vil det gi liten mening å inkludere forsørgelsesformer uten yrkestilknytning. Vi skal derfor i det følgende begrense analysen til forsørgelsesformer hvor eneforsørgeren har vært i jobb minst en måned i løpet av rettighetsfasen. Det gjelder, som tidligere vist, 72 prosent av alle eneforsørgerne som inngår i analysen. Vi skiller mellom seks forskjellige yrkesaktive forsørgelsesformer ut fra varighet av yrkesdeltakelse; i deler av, eller hele, rettighetsfasen, og om

vedkommende i tillegg mottar overgangsstønad eller ikke, evt. om stønad mottas i deler av, eller hele, rettighetsfasen (jf. kapittel 3.4). Yrkesvariabelen er seksdelt, i fem yrkesgrupper pluss en «annet-kategori» som består av dem som ikke har ett yrke i mer enn halvparten av tiden i jobb. De fem yrkesgruppene er: handels-, kontor- og forvaltningsarbeid, industriarbeid, jordbruksarbeid, servicearbeid og pleie- og pedagogisk arbeid (jf. kapittel 3.5). Den sistnevnte yrkesgruppen antas i gjennomsnitt å være mest kvalifisert og gi høyest lønn, mens servicearbeid antas oftest å være lavtlønnet.

I den grad vi har hatt mulighet til å gjøre sammenligninger, finner vi at yrkesstrukturen blant eneforsørgerne ikke avviker i vesentlig grad fra yrkesstrukturen blant andre mødre (eller fedre) (jf. kapittel 4). Vi finner imidlertid som forventet, at det å være selvforsørget i eneforsørgerfasen, varierer avhengig av yrke (tabell A41). Klarest er forskjellen når det gjelder å være varig og stabilt i jobb og helt uavhengig av overgangsstønad i hele rettighetsfasen. Antallet som er i jordbruks- eller industriarbeid er såpass få i vårt utvalg at vi ikke kan feste lit til den bivariate fordelingen for disse gruppene. Men vi finner en signifikant forskjell mellom servicearbeid og yrkesgruppen teknisk, vitenskapelig og humanistisk arbeid. 43 prosent av dem som har arbeid innen den sistnevnte gruppen er varig selvforsørget mot bare 16 prosent av dem som har servicejobber. Forskjellen mellom de to yrkesgruppene er signifikant motsatt når yrkesarbeidet først og fremst representerer en tilleggsinntekt til trygden (dvs. stønad hele tiden og tidvis yrkesaktiv). 37 prosent av dem som har servicearbeid forsørger seg på denne måten mot 19 prosent av dem med teknisk, vitenskapelig og humanistisk arbeid. Det er også en viss

overvekt (men ikke signifikant) av servicearbeidende som forsørger seg ved å kombinere arbeid og trygd i hele fasen. Samtidig finner vi, som naturlig er, at de som jobber deltid, oftere kombinerer yrkesarbeid med varig stønad enn de heltidsarbeidende. Å kombinere arbeid med trygd i hele rettighetsfasen er mer enn dobbelt så vanlig blant deltids- som blant heltidssysselsatte. Kanskje er det likevel mer overraskende at så mange som 12 prosent av de hovedsakelig heltidsarbeidende kombinerer arbeid og trygd i hele perioden. Vi skal imidlertid være oppmerksomme på at kategorien «hovedsakelig heltidsarbeidende» må antas å omfatte enkelte personer som har kortere perioder med deltidsarbeid. Ikke desto mindre tyder tallene på at en del eneforsørgere i stabilt heltidsarbeid har en inntekt som ikke overskrider grensen for rett til (avkortet) overgangsstønad (dvs. ca. 180 000 kr. i 1996, jf. kapittel 2).

I et tidligere avsnitt ble betydningen av tid og penger når den enkelte enslige forsørger skal finne «sin» forsørgelseform, diskutert (kapittel 6.2). Da var rammen for diskusjonen utgifter forbundet med, og behovet for inntekt når man har, flere barn. Avveining mellom tid og penger vil nok også påvirkes av hvilket lønnsnivå den enkelte har muligheter til å oppnå i jobben. Det er f. eks nærliggende å tro at lønnsnivået i ulike yrker er avgjørende for om enslige forsørgere er varig selvforsørget eller lever med ulike kombinasjonsformer mellom arbeid og trygd. Samtidig vil nok ulike tidspreferanser i konflikten mellom yrkesarbeid og barneomsorg ha betydning. Sammenhengen mellom yrkesgruppe og arbeidstid framgår av tabell A42 og A43. Det er særlig yrkesgruppene service og pleie/ped. som representerer ytterpunktene, med en overhyppighet av deltidsarbeid i servicejobber og av heltids-

arbeid i pleie- og pedagogiske jobber¹⁰³. Det er dermed grunn til å anta at ulik grad av selvforsørgelse blant enslige forsørgere i forskjellige yrker ikke bare har med lønnsforhold i yrkene å gjøre, men er også knyttet til ulike arbeidstidordninger. Ved å inkludere yrkesvariabelen og arbeidstidsvariabelen i en logistisk regresjonsmodell kan vi få et visst grunnlag for å vurdere betydningen av lønn og arbeidstid opp mot hverandre i forhold til ulike forsørgelsesformer (tabell A44-A49).

Det framgår av analysen at kunnskap om yrkeskjennetegn og arbeidstid bare unntaksvis kan si oss noe om hvilke avveininger som kan antas å ligge bak den enkeltes økonomiske tilpasninger i løpet av eneforsørgerfasen¹⁰⁴. Men unntakene er interessante nok: Enslige forsørgere med yrker innen jordbruk og fiske har langt høyere risiko for å være i jobb i hele rettighetsfasen og «spe på» med trygd i perioder enn andre yrkesgrupper, uavhengig av arbeidstid (tabell A48). Dette kan tyde på at primærnæringsjobber lettere lar seg kombinere med barneomsorg. Men det kan selvfølgelig også tyde på at disse jobbene foregår i lokalsamfunn som har mer avlastningsmuligheter (jf. kapittel 5) eller andre bakenforliggende forskjeller. Ikke desto mindre tyder behovet for å spe på med trygd at lønnsforholdene i disse yrkene ikke er tilstrekkelige til å sikre stabil selvforsørging. Generelt finner vi likevel at det å være i

servicearbeid betyr å stille særlig svakt med hensyn til å være forsørget ved eget arbeid (tabell A44 og A47).

Betydningen av yrke som forklaring på valg av forsørgelsesform er ellers svak. Bare når det gjelder full selvforsørging i hele eneforsørgerfasen finner vi at yrkestilhørighet har en signifikant effekt, og det skyldes forskjellen mellom service og tekniske, vitenskapelige og humanistisk yrker. Kontrollert for forskjeller i arbeidstid er risikoen for å være helt selvforsørget i hele rettighetsfasen nesten tre ganger så høy i den siste som i den første yrkesgruppen (tabell A47). Med andre ord er risikoen for i hele rettighetsfasen å ha en lønnsinntekt som ikke er høyere enn nivået for rett til (avkortet) overgangsstønad, nesten tre ganger så høy for en heltidsansatt rengjøringshjelp som for en heltidsansatt lærer eller sykepleier. Naturlig nok er det å være helt selvforsørget i enda større grad et spørsmål om arbeidstid. Deltidsarbeidende har mer enn tre ganger så høy risiko som heltidsarbeidende i samme yrke for ikke å være selvforsørget i hele rettighetsperioden (tabell A47). Samtidig har deltidsarbeidende nesten tre ganger så høy risiko for en varig kombinert forsørgelsesform (tabell A49). Når vi tar hensyn til forskjeller i arbeidstid, er det derimot ingen yrker som peker seg ut som mer typisk enn andre når det gjelder å ha en varig kombinert forsørgelsesform.

Eneforsørgeres valg mellom arbeid og trygd vil til en viss grad være et valg mellom tid og penger. Å forsørges av trygd gir tid og spillerom for å mestre barneomsorg og hverdagens organisering, mens det å være i jobb for de fleste betyr bedre økonomi. Vi har sett at valget mellom arbeid og trygd antar mange ulike former i løpet av eneforsørgerfasen, og at

¹⁰³ Samvariasjonen mellom yrke og arbeidstid framtrer også tydelig for industri, men her er antall observasjoner så få, at tallene er svært usikre (tabell A41).

¹⁰⁴ Få koeffisienter i disse analysene er signifikante. Det innebærer at en del sammenhenger og effekter er usikre. Et større antall respondenter, dvs. flere yrkesaktive eneforsørgere, ville kunne gi bedre grunnlag for sikre konklusjoner.

valget avhenger av en rekke forhold i eneforsørgerens liv. Men spørsmålet er om valget mellom tid og penger er like fritt for alle. Det er grunn til å tro at valgfriheten er mest reell for dem som har muligheter for å oppnå en brukbar levestandard gjennom lønnet arbeid. Vår undersøkelse viser da også at de med størst reell valgfrihet, velger stabilt arbeid uten trygd. Samtidig tyder fraværet av signifikant yrkesforskjell blant dem som kombinerer arbeid og trygd i hele fasen, på at noen eneforsørgere prioriterer tid uansett om de kunne oppnådd langt bedre økonomi hvis de var i full jobb. For de minst kvalifiserte representerer trygden den stabile og sikre inntektskilden, mens lønnsarbeid i perioder sper på inntekten. Deres valg av tilpasning er neppe utelukkende et uttrykk for at de mer enn andre prioriterer tid til omsorg framfor penger.

Referanser

Aftenposten 5. mars 1996. Oslo.

Aftenposten 14. april 1997. Oslo.

Andersen, A., J. Epland, R. Kjeldstad og J. Lyngstad (1995): *Husholdningenes økonomi. 1980-tallet: Fra vekst til innstramning*. Statistiske analyser 8, Statistisk sentralbyrå.

Bjørn, K. og A. Sørensen (1983): «Fragment av norske kvinners livsløp», i Skrede, Kari og Kristin Tornes (red.): *Studier i kvinners livsløp*, Oslo: Universitetsforlaget, 70-104.

Blank, R. M. and P. Ruggles (1996): When Do Women Use Aid to Families with Dependent Children and Food Stamps?, *The Journal of Human Resources* **31**, 57-89.

Blom, S. (1996): *Inn i samfunnet? Flyktningkull i arbeid, utdanning og på sosialhjelp*. Rapporter 96/5. Statistisk sentralbyrå.

Borchorst, A. (1994): «Welfare State Regimes, Women's Interests and the EC» i Sainsbury, Diane (red.): *Gendering Welfare States*. SAGE Publications, 26-44.

Brox, O. (1995): *Praktisk samfunnsvitenskap*. Oslo: Universitetsforlaget

Dahl, G. (1993): «Enslige forsørgere». i *Sosialt utsyn 1993*. Statistiske analyser 1, Statistisk sentralbyrå, 313-323.

Dumon, W. (1993): Changing family patterns in Western Europe. I *Materialien Zur Bevölkerungswissenschaft. Sonderheft 21: Changing Families in Changing Societies. Proceedings of the International Conference in Brussels 8-10 February 1992*. Wiesbaden: Bundesinstitut für Bevölkerungsforschung.

Eggebeen, D. J., A. R. Snyder og W. D. Manning (1996): Children in Single-Father Families in Demographic Perspective, i *Journal of Family Issues* **17**, SAGE Publications. 441-465.

Elder, G. H. (1992): «Life course». i Borgatta, Edgar F. and Marie L. (reds): *Encyclopedia of Sociology* **3**. Macmillan publishing company. 1120-1130.

Elder, G. H. og M. J. Shanahan (1997): «Oppvekst, sosial endring og handlings-evne. Et livsløpsperspektiv». i Frønes, Ivar, Kåre Heggen and Jon Olav Myklebust

- (red.): *Livsløp. Oppvekst, generasjon og sosial endring*, Oslo: Universitetsforlaget, 19-45.
- Ellingsæter, A. L. (1995): *Gender, Work and Social Change. Beyond Dualistic Thinking*. ISF Report 95/14. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Ellingsæter, A. L. og G. Iversen (1984): *Endringer i kvinners arbeidsmarkeds-tilpasninger*. Samfunnsøkonomiske studier 55, Statistisk sentralbyrå.
- Frønes, I., K. Heggen og J. O. Myklebust (red.) (1997): *Livsløp. Oppvekst, generasjon og sosial endring*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Gillis, J. R. (1995): En reise gjennom faderskapets historie - er vi på feil spor? I *Kvinneforskning 95/1*. Oslo: Sekretariatet for kvinneforskning, Norges forskningsråd, 14-31.
- Greif, Ge. L. and A. De Maris (1995): «Single Fathers With Custody. Do They Change Over Time?» I Marsiglio, William (ed.): *Fatherhood. Contemporary Theory, Research, and Social Policy*. SAGE Publications. 193-210.
- Hagestad, G. (1992): «Assigning Rights and Duties: Age, Duration and Gender in Social Institutions». I Heinz. W.R. (ed.): *Theoretical Advances in Life Course Research*. **3**, Status passages, Institutions and Gatekeeping. Weinheim: Deutscher Studien Verlag. 261-279.
- Hagen, V. og K. Skrede (1976): Gifte kvinner, familiefase og yrkesaktivitet. En analyse av ektefellene i Yrkeshistorieprosjektet. INAS arbeidsrapport nr. 22. Oslo: Institutt for sosialforskning.
- Halvorsen, K. og A. Johannessen (1991): *Når bedriften ikke har bruk for deg lenger. Førtidspensjonering som individuell velferd, personalpolitikk og sosialpolitikk*. NKSH-rapport 91/2. Oslo: Norges kommunal- og sosialhøgskole.
- Haraldsen, G. og H. Kitterød (1992): *Døgnet rundt. Tidsbruk og tidsorganisering 1970-1990. Tidsnyttingsundersøkelsene*. Sosiale og økonomiske studier 76, Statistisk sentralbyrå.
- Harris, K. M. (1993): Work and welfare among Single Mothers in Poverty, *American Journal of Sociology*, **99**, 317-352.
- Hatland, A. (1984): *The Future of the Norwegian Social Insurance*. Norwegian University Press.
- Hatland, A. (1987): *Oslotrygden - fra nasjonal modell til lokal fortidslevning*. INAS-rapport 87/10. Oslo: Institutt for sosialforskning.
- Hatland, A. (1992): *Til dem som trenger det mest? Økonomisk behovsprøving i norsk sosialpolitikk*. Oslo: Universitetsforlaget
- Hatland, A. og T. Johannesen (1985): Trygd, skatt og arbeidsinntekter. INAS-notat 85/5. Oslo: Institutt for sosialforskning.
- Helse- og sosialforum a/s (1995): *Helse- og sosialforum*, 3, Oslo.
- Hernes, H. M. (1987): *Welfare State and Woman Power. Essays in State Feminism*. Oslo: Norwegian University Press.
- Hobson, B. (1994): «Solo Mothers, Social Policy Regimes, and the Logics of Gender». I Sainsbury, Diane (ed.): *Gendering Welfare States*. SAGE Publications. 170-187.

- Hoel, M. (red.) (1997): *Fra stat til marked. En analyse av kjønnsforskjeller i lønns- og karriereløp i tre større selskaper*. ISF-rapport 97/4. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Hosmer, D. W. and S. Lemeshow (1989): *Applied Logistic Regression*. John Wiley and Sons.
- Huserbråten, K. (1996): Enslige har oftere helseproblemer enn andre. *Samfunns-speilet* 96/1, Statistisk sentralbyrå.
- Keilman, N. (1993): «Book Review/ Recension : James Trussel, Richard Hankinson and Judith Tilton, eds. Demographic Applications of Event History Analysis» i *European Journal of Population* 9, 98-109.
- Kjeldstad, R. (1983): Kvinnens levekår: Småbarnsmor og yrkeskvinne. Generasjonsendringer i tidsbruk 1973-1980. INAS-notat 83/14. Oslo: Institutt for sosialforskning.
- Kjeldstad, R. (1988): *Inntekt over livsløpet: Pensjonsgivende inntekt og alderspensjon. Forskjeller mellom kvinner og menn i fire fødselskohorter*, INAS-rapport 88/2. Oslo: Institutt for sosialforskning.
- Kjeldstad, R. (1997): Single parents and economic adjustment in a life course perspective. Paper presentert på forskningskonferansen: «The restructuring of Gender Relations and Employment: A Cross-National Perspective». Universitetet i Bergen 25-26. april, 1997, og ved Den 19. Nordiske sosiologkongress, Universitetet i København 13-15. juni, 1997.
- Kjeldstad, R. og J. Lyngstad (1993): *Arbeid, lønn og likestilling*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Kjeldstad, R. og K-M. Roalsø (1995): Enslige forsørgere - trygd, arbeid eller begge deler? i *Samfunnsspeilet* 95/4. Statistisk sentralbyrå., 33-39.
- Kjønstad, A. og A. Syse (1997): *Velferdsrett*. Oslo: ad Notam /Gyldendal.
- Kravdal, Ø. (1994): *Sociodemographic Studies of Fertility and Divorce in Norway with Emphasis on the Importance of Economic Factors*. Sosiale og økonomiske studier 90, Statistisk sentralbyrå.
- Lewis, J. (1996): «Genus och välfärds-system: några synspunkter». I Berggren, Anne Marie (red.): *Kvinnorna och Välfärden*. Stockholm: Forskningsrådsnämnden, 59-81.
- Lewis-Beck, M. S. (1985): *Applied regression. An Introduction*. SAGE University Paper 22. SAGE Publications
- London, R. A. (1996): The Difference Between Divorced and Never-Married Mothers' Participation in the Aid to Families With Dependant Children Program, *Journal of Family Issues* 17, 170-186.
- Lov om barnetrygd av 24. oktober 1946 nr.2.
- Lov om folketrygd av 17. juni 1966 nr. 12.
- Lødemel, I. (1994): «Recent Trends in Cash Benefits: Norway». I Ploug, Niels and Jon Kvist (red.): *Recent Trends in Cash Benefits i Europe. Social Security in Europe* 4. Copenhagen: The Danish National Institute of Social Research.
- Mastekaasa, A. (1997a): Prosjektet Kjønnsforskjeller i yrkesløp i Norge. Analyser av a/s Freia og Postbanken.

- Stensil. Universitetet i Oslo/Institutt for samfunnsforskning
- Mastekaasa, A. (1997b): Kjønn, lønn og yrkeskarriere i Samvirke. Notat fra prosjektet Kjønnforskjeller i yrkesløp i Norge. Stensil. Universitetet i Oslo/Institutt for samfunnsforskning.
- Moore, M. (1989): Female lone parenting over the life course. I *Canadian Journal of Sociology* **14**, 335-352.
- Neugarten, B. L. (1968): «The awareness of Middle Age». I Neugarten, Bernice L. (ed.): *Middle Age and Aging: A Reader in Social Psychology*. University of Chicago Press, 93-98.
- Nichols-Casebolt, A. and J. Krysik (1995): «The Economic Well-Being of Never- and Ever-Married Single Mother Families: A Cross-National Comparison». *Luxembourg Income Study Working Paper 131*
- Noack, T. (1983): «Barnefødsler og livsløp». I Skrede, Kari and Kristin Tornes (red.): *Studier i kvinners livsløp*. Oslo: Universitetsforlaget, 139-167.
- Noack, T. (1994): «Ekteskap, samboerskap og samlivsbrudd». I Frønes, Ivar and Andreas Hompland (red.): *Den nye barne- og familieboke*, Oslo: Universitetsforlaget. 101-109.
- Noack, T. (1996): «Familieutvikling i demografisk perspektiv». I Berit Brandt og Kari Moxnes (red.): *Familie for tiden*. Trondheim: TANO forlag, 11-29.
- Noack, T. og N. Keilman (1993): «Familie og husholdning», *Sosialt utsyn 1993*, Statistiske analyser 1, Statistisk sentralbyrå, 289-301.
- NOU 1993:12. *Tid for barna*. Barne- og familiedepartementet. Oslo: Akademika.
- NOU 1993:17. *Levekår i Norge*. Finans- og tolldepartementet. Oslo: Akademika.
- Næss, S. (1983): »Det gode kvinneliv?» I Skrede, Kari og Kristin Tornes (red.): *Studier i kvinners livsløp*. Oslo: Universitetsforlaget, 264-286.
- Opdahl, S. (1994): *Aleneforeldres levekår og tidsbruk*, Rapporter 84/16. Statistisk sentralbyrå.
- Ot. prp. nr. 8. 1993-94. Om lov om endringer i lov av 24. oktober 1946 nr. 2 om barnetrygd, Barne- og familiedepartementet.
- Ot. prp. nr. 8. 1996-97. Om lov om endringer i folketrygdloven og i enkelte andre lover, Sosial- og helsedepartementet.
- Rikstrygdeverket (1996): *Trygdestatistisk årbok*. Oslo.
- Riley, M. W. (1992): «Cohort perspectives». I Borgatta, Edgar F. og Marie L. Borgatta (eds.): *Encyclopedia of Sociology* **1**, Macmillan publ. Company.
- Rossi, A. S. (1980): Life-Span Theories and Women's Lives, i *Signs: Journal of Women in Culture and Society* **6**, 4-32.
- Ryen, Morten (1989): *Sosialt problem eller ny familietype? Synet på eneforsørgere i politikk og forskning*, INAS-rapport 89/9, Oslo: Institutt for sosialforskning.
- Ryen, M. (1991): «Selvbinding eller strategiske valg? Eneforsørgeres tilpasning til arbeidsmarked og stønadssystem» i Hatland, Aksel (red.): *Trygd som fortjent?* Oslo: ad Notam forlag, 245-258.

- Rønsen, M. (1993): Hva betyr barnehager for kvinners fruktbarhet og yrkesdel-takelse?, *Samfunnsspeilet* 93/4, Statistisk sentralbyrå, 8-11.
- Rønsen, M. and S. Strøm (1991): «Enslige forsørgeres tilpasning mellom trygd og arbeid» i Hatland, Aksel (red.): *Trygd som fortjent?* Oslo: ad Notam forlag, 259-279.
- Rønsen, M. og M. Sundström (1996): Maternal Employment in Scandinavia: A comparison of the After-birth employment activity of Norwegian and Swedish Women, *Journal of Population Economics* 9, 267-285.
- Salles, V. og R. Tuiran (1997): «The family in Latin America: A Gender Approach», *Current Sociology* 45, 1, 141-152.
- Statistisk sentralbyrå (1996): *Samfunnsspeilet* 1996/1.
- Seierstad, S. (1996): Skal vi bruke brutto-forskjeller eller nettoforskjeller i statistisk analyse av klasseskiller og kjønnskiller? *Tidsskrift for samfunnsforskning* 37, 253-264.
- Skaar, R. B. (1997): Barnelov og like-stilling - til barnets beste? *Aftenpostens kronikk* 15. April 1997. Oslo.
- Skevik, A. (1994): *Mor, forsørger, samfunnsborger: Enslige mødre i en sosial-demokratisk velferdsstat*, Universitetet i Oslo, Hovedfagsavhandling i sosiologi.
- Skevik, A. (1996): Holdninger til enslige forsørgere, INAS-notat 96:4, Oslo: Institutt for sosialforskning.
- Skrede, K. og A. Sørensen (1983): «På spor av en ny kvinnerolle - Hvilken betydning har tidligere livsløpstilpasning for kvinners tilknytning til arbeidsmarkedet i ulike livsløpsfaser?» i Skrede, Kari og Kristin Tørnes (red.): *Studier i kvinners livsløp*. Oslo: Universitetsforlaget, 198-240.
- Skrede, K. og K. Tørnes (1983 a): «Hva er et livsløpsperspektiv?» i Skrede, Kari og Kristin Tørnes (red.): *Studier i kvinners livsløp*, Oslo: Universitetsforlaget, 9-21.
- Skrede, K. og K. Tørnes (1983 b): «Metodeaspekter i livsløpsstudier» i Skrede, Kari og Kristin Tørnes (red.): *Studier i kvinners livsløp*, Oslo: Universitetsforlaget, 22-69.
- Solli, I. F. (1996): Eneforsørgere som selvforsørgere? En analyse av mottakere av overgangsstønad og deres tilknytning til arbeidsmarkedet, *Økonomiske analyser* 96/9, Statistisk sentralbyrå, 22-28.
- Stang, G. H. (1983): *Ugift mor*. Oslo: Universitetsforlaget
- Statistisk sentralbyrå (1965): *Standard for yrkesgruppering i offentlig norsk statistikk*
- Statistisk sentralbyrå (1988): *Levekårsundersøkelsen 1987*, NOS B772
- Statistisk sentralbyrå (1989): *Standard for utdanningsgruppering*
- Statistisk sentralbyrå (1992): *Levekårsundersøkelsen 1991*, NOS C43.
- Statistisk sentralbyrå (1993): *Sosialt utsyn 1993*. Statistiske analyser 1.
- Statistisk sentralbyrå (1996): *Levekårsundersøkelsen 1995*. NOS C301.
- Statistisk sentralbyrå (1996b): *Grunntabeller. Arbeidskraftundersøkelsene*, Seksjon for arbeidsmarkedsstatistikk.

- Statistisk sentralbyrå (1997): Store inntektsforskjeller mellom enslige forsørgere, *Ukens statistikk* 35/1997, 18.
- Statistisk sentralbyrå, Seksjon for intervjuundersøkelser. Udatert. Dokumentasjonsrapport. Prosjekt: Enslige forsørgeres levekår.
- Stortingsmelding nr. 35 (1994-95): Velferdsmeldingen, Sosial- og helsedepartementet.
- Syltevik, L. J. (1996): *Fra relasjonelt til individualisert alenemoderskap. En studie av alenemødre som mødre, lønnsarbeidere og klienter i velferdsstaten*. Avhandling for dr. polit. graden, Universitetet i Bergen.
- Syltevik, L. J. og K. Wærness (1991): Alenemødre med sosialhjelp i et tjue års perspektiv. Kvinner mellom lønnsarbeid og omsorgsarbeid, *Tidsskrift for samfunnsforskning* 32, 501-514.
- Syse, A. (1993): «Trygderett». I Andenæs, Kristian og Leif Oscar Olsen (red.): *Sosialrett*. Oslo: TANO forlag.
- Sørli, K. (1992): «Analyse av flytting og bosetting i livsløpsperspektiv». I Ljones, Olav, Bjørg Moen og Lars Østby (red.): *Mennesker og modeller. Livsløp og kryssløp*, Sosiale og økonomiske studier 78, statistisk Sentralbyrå.
- Terum, L. I. (1984): Yngre og utan arbeid. Om den registrerte fattigdommen basert på sosialhjelpsstatistikken frå 1966-1983, INAS-notat 84/11, Oslo: Intitutt for sosialforskning.
- Terum, L. I. (1986): *Geografisk ulikskap og nasjonale normer. Variasjonar i behandlinga av sosialhjelpsklientar*, INAS-rapport 86/2, Oslo: Institutt for sosialforskning.
- Terum, L. I. (1987): *Administrative reformer og sosialhjelpsvekst*. INAS-rapport 87/7, Oslo: Institutt for sosialforskning.
- Terum, L. I. (1993): *Stønad, samliv og sjølvforsørging. Om korleis eineforsørgarane brukar overgangsstonaden frå folketrygda*. INAS-rapport 93/1. Oslo: Institutt for sosialforskning.
- Tornes, K. (1983): «Kvinner og tid». I Skrede, Kari og Kristin Tornes (red.): *Studier i kvinners livsløp*. Oslo: Universitetsforlaget. 315-347.
- Tschann, J. M., J. R. Johnston and J. S. Wallerstein (1989): Resources, stressors and attachment as predictors of adult adjustment after divorce: A longitudinal study. I *Journal of Marriage and the Family* 51, 4.
- Uhlenberg, P. og K. S. Y. Chew (1986): «The changing place of remarriage in the life course». I Kertzer, David I. (ed.): *Current Perspectives on Aging and the Life Cycle*, 2, JAI Press Inc., 23-52.
- Wolfe, B. L. og S. C. Hill (1995): The Effect of Health on the Work Effort of Single Mothers, *The Journal of Human Resources*, 30, 42-63.
- Wærness, K. (1982): *Kvinneperspektiver på sosialpolitikken*, Oslo: Universitetsforlaget.
- Østby, L. (1983): «20 års utvikling i samliv, prevensjon og abort» i Skrede, Kari and Kristin Tornes (red.): *Studier i kvinners livsløp*, Oslo: Universitetsforlaget. 105-138.
- Øyen, E. (1966): *Ugifte mødre*. Oslo: Universitetsforlaget.

Vedlegg A

Vedleggstabeller

Tabell A1. Andel eneforsørgere i «rettighetsfasen» etter ulike kjennetegn ved overgang til eneforsørgerfasen. Prosent

Kjønn	
Menn	8
Kvinner	92
Alder ved start	
35 år og over	19
30-34 år	25
25-29 år	25
Under 25 år	31
Husholdstilknytning ved start	
Med ektefelle/samboer	78
Alene/evt. med foreldre	22
Antall barn ved start	
2 eller flere barn	34
1 barn	66
Yngste barns alder ved start	
5 år og over	25
1-4 år	45
Under 1 år	30
Hovedbeskjeftigelse ved start	
Annet	5
Heltidsarbeid	46
Deltidsarbeid	16
Utdanning	9
Hjemmeværende	24
Hovedinntektskilde ved start	
Annet	4
Trygd og offentlige overføringer	5
Forsørget av ektefelle/samboer	34
Forsørget av foreldre	5
Egen lønn	53
Utdanningsnivå ved start	
Ukjent	23
Høy	12
Fagutdanning	11
Lav	54

N=622

Tabell A2. Andel eneforsørgere i «rettighetsfasen» etter ulike kjennetegn i eneforsørgerfasen. Prosent

Eneforsørgerfasens varighet	
1-19 måneder	24
20-46 måneder	26
47-85 måneder	24
86-191 måneder	25
Rettighetsfasens varighet	
1-19 måneder	25
20-42 måneder	26
43-72 måneder	24
73-191 måneder	25
Utdanning i eneforsørgerfasen	
Ja	39
Nei	61
Antall barn i husholdningen i 1991	
2 eller flere barn	46
1 barn	54
Samboende i 1991	
Ja	20
Nei	80
Bostedsstrøk i 1991	
100 000 bosatte eller mer	24
20 000 - 99 999 bosatte	15
Under 20 000 bosatte	46
Spredtbygd	14
Varig sykdom	
Ja	44
Nei	56
Holdning til lønnet arbeid	
Ikke sterkt positiv	51
Sterkt positiv	49
Hjelp fra sosialkontor som enslig forsørger	
Ja	44
Nei	56

N=622

Tabell A3. **Eneforsørgere som har h.h.v. tatt/ikke tatt utdanning i eneforsørgerfasen etter om de har fått høyere utdanningsnivå i løpet av fasen og høyeste utdanningsnivå i 1990. Absolutte tall**

		Utdanningsnivå i 1990			
		Totalt	Høy utdanning	Fag- utdanning	Lav utdanning
Totalt		609	115	109	385
Tatt utdanning i eneforsørgerfasen	Høyeste utdanningsnivå oppnådd i fasen	120	42	33	45
	Ikke endret utdanningsnivå i løpet av fasen	120	13	21	86
Ikke tatt utdanning i eneforsørgerfasen	Høyeste utdanningsnivå oppnådd i fasen	12	1	5	6
	Ikke endret utdanningsnivå i løpet av fasen	357	59	50	248

Tabell A4. Enslige mødre og enslige fedre etter ulike bakgrunnskjenne­tegn ved start på eneforsørgerfasen og etter ulike kjenne­tegn ved livssituasjonen i eneforsørgerfasen. Prosent

		Kjønn	
		Kvinner	Menn
Alder ved start*	35 år og over	15	55
	30-34 år	25	29
	25-29 år	26	14
	Under 25 år	34	2
Husholdstilknytning ved start*	Med ektefelle/samboer	76	98
	Alene/evt. med foreldre	24	2
Antall barn ved start	2 eller flere barn	33	43
	1 barn	67	57
Yngste barns alder ved start*	5 år og over	21	69
	1-4 år	47	27
	Under 1 år	32	4
Hovedbeskjeftigelse ved start*	Annet	5	6
	Heltidsarbeid	41	94
	Deltidsarbeid	18	-
	Utdanning	10	-
	Hjemmeværende	26	-
Hovedinntektskilde ved start*	Annet	4	-
	Trygd og offentlige overføringer	5	4
	Forsørget av ektefelle/samboer	37	-
	Forsørget av foreldre	5	-
	Egen lønn	49	96
Utdanningsnivå ved start*	Ukjent	25	8
	Høy	9	35
	Fagutdanning	11	16
	Lav	55	41
Eneforsørgerfasens varighet	Korteste halvpart (1-46 mndr.)	50	57
	Lengste halvpart (47-191 mndr.)	50	43
Rettighetsfasens varighet*	Korteste halvpart (1-42 mndr.)	49	67
	Lengste halvpart (43-191 mndr.)	51	33
Utdanning i eneforsørgerfasen*	Ja	42	12
	Nei	58	88
Antall barn i husholdningen i 1991(*)	2 eller flere barn	45	59
	1 barn	55	41
Samboende i 1991*	Ja	19	31
	Nei	81	69
Bostedsstrøk i 1991*	100 000 bosatte eller mer	25	16
	20 000 - 99 000 bosatte	16	10
	Under 20 000 bosatte	47	45
	Spredtbygd	13	29
Varig sykdom	Ja	41	43
	Nei	59	57
Holdning til lønnet arbeid*	Ikke sterkt positiv	52	37
	Sterkt positiv	48	63
Hjelp fra sosialkontor som enslig forsørger*	Ja	47	10
	Nei	53	90
N		570	51

* Chi-kvadrat $p < 0.05$

Tabell A5. «Sene» og «tidlige» enslige forsørgere etter ulike bakgrunnskjenntegn ved start på eneforsørgerfasen og etter ulike kjennetegn ved livssituasjonen i eneforsørgerfasen. Prosent

		Alder ved start	
		35 år og over	Under 25 år
Kjønn*	Menn	24	1
	Kvinner	76	99
Husholdstilknytning ved start*	Med ektefelle/samboer	96	50
	Alene/evt. med foreldre	4	50
Antall barn ved start*	2 eller flere barn	47	10
	1 barn	53	90
Yngste barns alder ved start*	5 år og over	60	2
	1-4 år	34	37
	Under 1 år	6	61
Hovedbeskjeftigelse ved start*	Annet	3	7
	Heltidsarbeid	55	41
	Deltidsarbeid	19	11
	Utdanning	-	22
	Hjemmeværende	23	19
Hovedinntektskilde ved start*	Annet	3	8
	Trygd og offentlige overføringer	2	7
	Forsørget av ektefelle/samboer	33	22
	Forsørget av foreldre	-	14
	Egen lønn	63	50
Utdanningsnivå ved start*	Ukjent	10	34
	Høy	28	2
	Fagutdanning	11	13
	Lav	50	52
Eneforsørgerfasens varighet	Korteste halvpart (1-46 mndr.)	58	44
	Lengste halvpart (47-191 mndr.)	42	56
Rettighetsfasens varighet*	Korteste halvpart (1-42 mndr.)	67	41
	Lengste halvpart (43-191 mndr.)	33	59
Utdanning i eneforsørgerfasen*	Ja	22	54
	Nei	78	46
Antall barn i husholdningen i 1991*	2 eller flere barn	66	20
	1 barn	34	80
Samboende i 1991*	Ja	7	25
	Nei	93	75
Bostedsstrøk i 1991	100 000 bosatte eller mer	23	21
	20 000 - 99 000 bosatte	17	15
	Under 20 000 bosatte	45	53
	Spredtbygd	15	11
Varig sykdom	Ja	37	40
	Nei	63	60
Holdning til lønnet arbeid*	Ikke sterkt positiv	47	59
	Sterkt positiv	53	41
Hjelp fra sosialkontor som enslig forsørger*	Ja	21	61
	Nei	79	39
N		116	192

* Chi-kvadrat $p < 0.05$

Tabell A6. Tidligere gifte/samboende og tidligere enslige etter ulike bakgrunnskjenntegn ved start på eneforsørgerfasen og etter ulike kjennetegn ved livssituasjonen i eneforsørgerfasen. Prosent

		Husholdstilknytning ved start	
		Med ektefelle/samboer	Alene/evt. med foreldre
Kjønn*	Menn	10	1
	Kvinner	90	99
Alder ved start*	35 år og over	23	4
	30-34 år	30	8
	25-29 år	27	18
	Under 25 år	20	71
Antall barn ved start*	2 eller flere barn	42	5
	1 barn	58	95
Yngste barns alder ved start*	5 år og over	32	1
	1-4 år	57	5
	Under 1 år	11	94
Hovedbeskjeftigelse ved start*	Annet	5	5
	Heltidsarbeid	42	60
	Deltidsarbeid	19	7
	Utdanning	4	26
	Hjemmeværende	30	2
Hovedinntektskilde ved start*	Annet	3	8
	Trygd og offentlige overføringer	5	5
	Forsørget av ektefelle/samboer	44	-
	Forsørget av foreldre	-	19
	Egen lønn	48	68
Utdanningsnivå ved start*	Ukjent	21	32
	Høy	13	6
	Fagutdanning	11	12
	Lav	55	50
Eneforsørgerfasens varighet*	Korteste halvpart (1-46 mndr.)	54	38
	Lengste halvpart (47-191 mndr.)	46	62
Rettighetsfasens varighet*	Korteste halvpart (1-42 mndr.)	55	36
	Lengste halvpart (43-191 mndr.)	45	65
Utdanning i eneforsørgerfasen*	Ja	35	54
	Nei	65	46
Antall barn i husholdningen i 1991*	2 eller flere barn	56	12
	1 barn	44	88
Samboende i 1991*	Ja	23	10
	Nei	77	90
Bostedsstrøk i 1991	100 000 bosatte eller mer	24	25
	20 000 - 99 000 bosatte	16	13
	Under 20 000 bosatte	46	47
	Spredtbygd	14	15
Varig sykdom	Ja	43	37
	Nei	57	63
Holdning til lønnet arbeid*	Ikke sterkt positiv	48	63
	Sterkt positiv	52	37
Hjelp fra sosialkontor som enslig forsørger*	Ja	41	53
	Nei	59	47
N		483	139

* Chi-kvadrat $p < 0.05$

Tabell A7. Enslige forsørgere med h.h.v. ett eller flere barn ved start på eneforsørgerfasen etter ulike bakgrunnskjennetegn ved start på eneforsørgerfasen og etter ulike kjennetegn ved livssituasjonen i eneforsørgerfasen. Prosent

		Antall barn ved start	
		2 eller flere barn	1 barn
Kjønn	Menn	10	7
	Kvinner	90	93
Alder ved start*	35 år og over	26	15
	30-34 år	35	21
	25-29 år	31	22
	Under 25 år	9	42
Husholdstilknytning ved start*	Med ektefelle/samboer	97	68
	Alene/evt. med foreldre	3	32
Yngste barns alder ved start*	5 år og over	31	22
	1-4 år	56	39
	Under 1 år	13	38
Hovedbeskjeftigelse ved start*	Annet	6	4
	Heltidsarbeid	37	50
	Deltidsarbeid	19	15
	Utdanning	4	12
	Hjemmeværende	32	20
Hovedinntektskilde ved start*	Annet	4	4
	Trygd og offentlige overføringer	6	4
	Forsørget av ektefelle/samboer	46	28
	Forsørget av foreldre	1	6
	Egen lønn	43	57
Utdanningsnivå ved start*	Ukjent	16	27
	Høy	14	11
	Fagutdanning	14	10
	Lav	56	53
Eneforsørgerfasens varighet*	Korteste halvpart (1-46 mndr.)	62	45
	Lengste halvpart (47-191 mndr.)	38	55
Rettighetsfasens varighet*	Korteste halvpart (1-42 mndr.)	61	46
	Lengste halvpart (43-191 mndr.)	39	54
Utdanning i eneforsørgerfasen*	Ja	32	43
	Nei	68	57
Antall barn i husholdningen i 1991*	2 eller flere barn	98	19
	1 barn	2	81
Samboende i 1991*	Ja	25	17
	Nei	75	83
Bostedsstrøk i 1991	100 000 bosatte eller mer	22	26
	20 000 - 99 000 bosatte	15	15
	Under 20 000 bosatte	47	46
	Spredtbygd	16	13
Varig sykdom	Ja	43	40
	Nei	57	60
Holdning til lønnet arbeid	Ikke sterkt positiv	49	52
	Sterkt positiv	51	48
Hjelp fra sosialkontor som enslig forsørger	Ja	40	46
	Nei	60	54
N		211	408

* Chi-kvadrat $p < 0.05$

Tabell A8. Enslige forsørgere som starter eneforsørgerfasen med yngste barn i ulike aldre etter ulike bakgrunnskjennetegn ved start på eneforsørgerfasen og etter ulike kjennetegn ved livssituasjonen i eneforsørgerfasen. Prosent

		Yngste barns alder ved start	
		5 år og over	Under 1 år
Kjønn*	Menn	23	1
	Kvinner	77	99
Alder ved start*	35 år og over	45	4
	30-34 år	39	11
	25-29 år	13	22
	Under 25 år	3	64
Husholdstilknytning ved start*	Med ektefelle/samboer	99	29
	Alene/evt. med foreldre	1	71
Antall barn ved start*	2 eller flere barn	42	15
	1 barn	58	85
Hovedbeskjeftigelse ved start*	Annet	1	10
	Heltidsarbeid	47	56
	Deltidsarbeid	24	7
	Utdanning	1	19
	Hjemmeværende	26	9
Hovedinntektskilde ved start*	Annet	3	7
	Trygd og offentlige overføringer	2	9
	Forsørget av ektefelle/samboer	44	9
	Forsørget av foreldre	-	13
	Egen lønn	52	63
Utdanningsnivå ved start*	Ukjent	17	28
	Høy	15	7
	Fagutdanning	8	11
	Lav	60	55
Eneforsørgerfasens varighet (*)	Korteste halvpart (1-46 mndr.)	56	42
	Lengste halvpart (47-191 mndr.)	44	58
Rettighetsfasens varighet*	Korteste halvpart (1-42 mndr.)	68	39
	Lengste halvpart (43-191 mndr.)	32	61
Utdanning i eneforsørgerfasen*	Ja	29	49
	Nei	71	51
Antall barn i husholdningen i 1991*	2 eller flere barn	60	22
	1 barn	40	78
Samboende i 1991*	Ja	21	14
	Nei	79	86
Bostedsstrøk i 1991	100 000 bosatte eller mer	24	24
	20 000 - 99 000 bosatte	18	15
	Under 20 000 bosatte	45	47
	Spredtbygd	13	14
Varig sykdom	Ja	44	41
	Nei	56	59
Holdning til lønnet arbeid*	Ikke sterkt positiv	42	59
	Sterkt positiv	58	41
Hjelp fra sosialkontor som enslig forsørger*	Ja	30	58
	Nei	70	42
N		156	184

* Chi-kvadrat $p < 0.05$

Tabell A9. Enslige forsørgere med ulik hovedbeskjeftigelse før eneforsørgerfasen etter ulike bakgrunnskjennetegn ved start på eneforsørgerfasen og etter ulike kjennetegn ved livssituasjonen i eneforsørgerfasen. Prosent

		Hovedbeskjeftigelse ved start			
		Heltids- arbeid	Deltids- arbeid	Utdan- ning	Hjemme- værende
Kjønn*	Menn	17	-	-	-
	Kvinner	83	100	100	100
Alder ved start*	35 år og over	23	21	-	18
	30-34 år	23	33	14	27
	25-29 år	26	24	9	30
	Under 25 år	28	21	77	25
Husholdstilknytning ved start*	Med ektefelle/samboer	71	91	36	98
	Alene/evt. med foreldre	29	9	64	2
Antall barn ved start*	2 eller flere barn	28	40	16	46
	1 barn	72	60	84	54
Yngste barns alder ved start*	5 år og over	26	37	4	28
	1-4 år	38	51	34	61
	Under 1 år	37	12	63	11
Hovedinntektskilde ved start*	Annet	1	1	25	3
	Trygd og offentlige overføringer	2	2	5	7
	Forsørget av ektefelle/samboer	5	50	18	86
	Forsørget av foreldre	-	-	39	3
	Egen lønn	92	47	13	2
Utdanningsnivå ved start*	Ukjent	19	20	63	21
	Høy	19	12	4	2
	Fagutdanning	16	5	7	9
	Lav	46	63	27	68
Eneforsørgerfasens varighet	Korteste halvpart (1-46 mndr.)	52	50	41	48
	Lengste halvpart (47-191 mndr.)	48	50	59	52
Rettighetsfasens varighet	Korteste halvpart (1-42 mndr.)	52	52	41	47
	Lengste halvpart (43-191 mndr.)	48	48	59	53
Utdanning i eneforsørgerfasen*	Ja	34	35	84	37
	Nei	66	65	16	63
Antall barn i husholdningen i 1991*	2 eller flere barn	39	56	14	64
	1 barn	61	44	86	36
Samboende i 1991	Ja	21	17	21	19
	Nei	79	83	79	81
Bostedsstrøk i 1991	100 000 bosatte eller mer	26	23	25	22
	20 000 - 99 000 bosatte	14	20	13	14
	Under 20 000 bosatte	45	43	55	47
	Spredtbygd	15	15	7	17
Varig sykdom	Ja	39	46	39	44
	Nei	61	54	61	56
Holdning til lønnet arbeid*	Ikke sterkt positiv	45	53	54	60
	Sterkt positiv	55	47	46	40
Hjelp fra sosialkontor som enslig forsørger*	Ja	36	35	36	63
	Nei	64	65	64	37
N		284	103	56	149

* Chi-kvadrat $p < 0.05$

Tabell A10. **Enslige forsørgere med ulik hovedinntektskilde før eneforsørgerfasen etter ulike bakgrunnskjenne­tegn ved start på eneforsørgerfasen og etter ulike kjennetegn ved livssituasjonen i eneforsørgerfasen. Prosent**

		Hovedinntektskilde ved start	
		Forsørget av ektefelle/samboer	Egen lønn
Kjønn*	Menn	-	15
	Kvinner	100	85
Alder ved start*	35 år og over	18	22
	30-34 år	33	22
	25-29 år	29	26
	Under 25 år	20	30
Husholdstilknytning ved start*	Med ektefelle/samboer	100	71
	Alene/evt. med foreldre	-	29
Antall barn ved start*	2 eller flere barn	46	28
	1 barn	54	72
Yngste barns alder ved start*	5 år og over	32	25
	1-4 år	60	40
	Under 1 år	8	35
Hovedbeskjeftigelse ved start*	Annet	3	2
	Heltidsarbeid	7	80
	Deltidsarbeid	25	15
	Utdanning	5	2
	Hjemmeværende	61	1
Utdanningsnivå ved start*	Ukjent	25	19
	Høy	4	18
	Fagutdanning	9	14
	Lav	63	48
Eneforsørgerfasens varighet	Korteste halvpart (1-46 mndr.)	50	50
	Lengste halvpart (47-191 mndr.)	50	50
Rettighetsfasens varighet	Korteste halvpart (1-42 mndr.)	50	51
	Lengste halvpart (43-191 mndr.)	50	49
Utdanning i eneforsørgerfasen*	Ja	40	36
	Nei	60	64
Antall barn i husholdningen i 1991*	2 eller flere barn	65	38
	1 barn	35	62
Samboende i 1991	Ja	21	21
	Nei	79	79
Bostedsstrøk i 1991	100 000 bosatte eller mer	24	25
	20 000 - 99 000 bosatte	16	14
	Under 20 000 bosatte	47	46
	Spredtbygd	13	14
Varig sykdom*	Ja	45	39
	Nei	55	61
Holdning til lønnet arbeid	Ikke sterkt positiv	51	48
	Sterkt positiv	49	52
Hjelp fra sosialkontor som enslig forsørger*	Ja	56	35
	Nei	44	65
N		211	326

* Chi-kvadrat $p < 0.05$

Tabell A11. Enslige forsørgere med ulikt utdanningsnivå før eneforsørgerfasen etter ulike bakgrunnskjennetegn ved start på eneforsørgerfasen og etter ulike kjennetegn ved livssituasjonen i eneforsørgerfasen. Prosent

		Utdanningsnivå ved start		
		Høy	Fag- utdanning	Lav
Kjønn*	Menn	25	11	6
	Kvinner	75	89	94
Alder ved start*	35 år og over	46	18	17
	30-34 år	35	21	26
	25-29 år	15	25	27
	Under 25 år	4	35	30
Husholdstilknytning ved start*	Med ektefelle/samboer	89	77	79
	Alene/evt. med foreldre	11	23	21
Antall barn ved start*	2 eller flere barn	40	42	36
	1 barn	60	58	64
Yngste barns alder ved start*	5 år og over	32	18	28
	1-4 år	51	54	42
	Under 1 år	17	28	30
Hovedbeskjeftigelse ved start*	Annet	3	3	7
	Heltidsarbeid	74	65	39
	Deltidsarbeid	17	7	19
	Utdanning	3	6	4
	Hjemmeværende	4	20	30
Hovedinntektskilde ved start*	Annet	4	3	4
	Trygd og offentlig overføringer	1	3	7
	Forsørget av ektefelle/samboer	11	25	40
	Forsørget av foreldre	-	3	2
	Egen lønn	83	66	47
Eneforsørgerfasens varighet*	Korteste halvpart (1-46 mndr.)	60	66	56
	Lengste halvpart (47-191 mndr.)	40	34	44
Rettighetsfasens varighet*	Korteste halvpart (1-42 mndr.)	54	66	58
	Lengste halvpart (43-191 mndr.)	46	34	42
Utdanning i eneforsørgerfasen*	Ja	18	30	26
	Nei	82	70	74
Antall barn i husholdningen i 1991	2 eller flere barn	51	45	48
	1 barn	49	55	52
Samboende i 1991	Ja	15	20	21
	Nei	85	80	79
Bostedsstrøk i 1991	100 000 bosatte eller mer	31	24	23
	20 000 - 99 000 bosatte	15	13	16
	Under 20 000 bosatte	44	46	46
	Spredtbygd	10	17	16
Varig sykdom	Ja	36	39	42
	Nei	64	61	58
Holdning til lønnet arbeid (*)	Ikke sterkt positiv	50	37	54
	Sterkt positiv	50	63	46
Hjelp fra sosialkontor som enslig forsørger*	Ja	15	38	47
	Nei	85	62	53
N		72	71	335

* Chi-kvadrat $p < 0.05$

Tabell A12. Enslige forsørgere med h.h.v. kort og lang eneforsørgerfase etter ulike bakgrunns-kjennetegn ved start på eneforsørgerfasen og etter ulike kjennetegn ved livssituasjonen i eneforsørgerfasen. Prosent

		Eneforsørgerfasens varighet	
		Korteste halv-part (1-46 mndr.)	Lengste halvpart (47-191 mndr.)
Kjønn	Menn	9	7
	Kvinner	92	93
Alder ved start	35 år og over	21	16
	30-34 år	25	26
	25-29 år	27	23
	Under 25 år	27	36
Husholdstilknytning ved start*	Med ektefelle/samboer	83	72
	Alene/evt. med foreldre	17	28
Antall barn ved start*	2 eller flere barn	42	26
	1 barn	58	74
Yngste barns alder ved start (*)	5 år og over	28	22
	1-4 år	47	43
	Under 1 år	25	35
Hovedbeskjeftigelse ved start	Annet	6	3
	Heltidsarbeid	47	44
	Deltidsarbeid	17	17
	Utdanning	7	11
	Hjemmeværende	23	25
Hovedinntektskilde ved start	Annet	4	4
	Trygd og offentlige overføringer	7	3
	Forsørget av ektefelle/samboer	34	34
	Forsørget av foreldre	3	6
	Egen lønn	52	53
Utdanningsnivå ved start*	Ukjent	12	35
	Høy	14	9
	Fagutdanning	15	8
	Lav	60	48
Rettighetsfasens varighet*	Korteste halvpart (1-42 mndr.)	93	8
	Lengste halvpart (43-191 mndr.)	7	92
Utdanning i eneforsørgerfasen*	Ja	26	53
	Nei	74	47
Antall barn i husholdningen i 1991	2 eller flere barn	45	47
	1 barn	55	53
Samboende i 1991	Ja	21	19
	Nei	79	81
Bostedsstrøk i 1991	100 000 bosatte eller mer	23	25
	20 000 - 99 000 bosatte	15	15
	Under 20 000 bosatte	45	48
	Spredtbygd	17	12
Varig sykdom	Ja	40	42
	Nei	60	58
Holdning til lønnet arbeid	Ikke sterkt positiv	54	49
	Sterkt positiv	46	51
Hjelp fra sosialkontor som enslig forsørger	Ja	40	47
	Nei	60	53
N		313	309

* Chi-kvadrat $p < 0.05$

Tabell A13. Enslige forsørgere med h.h.v. kort og lang rettighetsfase etter ulike bakgrunnskjenne-tegn ved start på eneforsørgerfasen og etter ulike kjennetegn ved livssituasjonen i eneforsørger-fasen. Prosent

		Rettighetsfasens varighet	
		Korteste halv-part (1-42 mndr.)	Lengste halvpart (43-191 mndr.)
Kjønn*	Menn	11	6
	Kvinner	89	94
Alder ved start*	35 år og over	25	12
	30-34 år	26	25
	25-29 år	24	25
	Under 25 år	25	38
Husholdstilknytning ved start*	Med ektefelle/samboer	85	70
	Alene/evt. med foreldre	15	30
Antall barn ved start*	2 eller flere barn	41	27
	1 barn	59	73
Yngste barns alder ved start*	5 år og over	34	17
	1-4 år	44	47
	Under 1 år	23	37
Hovedbeskjeftigelse ved start	Annet	6	3
	Heltidsarbeid	47	45
	Deltidsarbeid	17	16
	Utdanning	7	11
	Hjemmeværende	22	26
Hovedinntektskilde ved start	Annet	4	4
	Trygd og offentlige overføringer	7	3
	Forsørget av ektefelle/samboer	34	34
	Forsørget av foreldre	3	6
	Egen lønn	52	53
Utdanningsnivå ved start*	Ukjent	12	35
	Høy	12	11
	Fagutdanning	15	8
	Lav	61	46
Eneforsørgerfasens varighet*	Korteste halvpart (1-46mndr.)	92	7
	Lengste halvpart (47-191 mndr.)	8	93
Utdanning i eneforsørgerfasen*	Ja	27	52
	Nei	73	48
Antall barn i husholdningen i 1991	2 eller flere barn	45	47
	1 barn	55	53
Samboende i 1991	Ja	21	19
	Nei	79	81
Bostedsstrøk i 1991	100 000 bosatte eller mer	24	24
	20 000 - 99 000 bosatte	14	16
	Under 20 000 bosatte	46	48
	Spredtbygd	16	12
Varig sykdom	Ja	42	41
	Nei	58	59
Holdning til lønnet arbeid	Ikke sterkt positiv	52	51
	Sterkt positiv	48	49
Hjelp fra sosialkontor som enslig forsørger	Ja	41	47
	Nei	59	53
N		316	306

* Chi-kvadrat $p < 0.05$

Tabell A14. **Enslige forsørgere som har/ikke har tatt utdanning i eneforsørgerfasen etter ulike bakgrunnskjennetegn ved start på eneforsørgerfasen og etter ulike kjennetegn ved livssituasjonen i eneforsørgerfasen. Prosent**

		Utdanning i eneforsørgerfasen	
		Ja	Nei
Kjønn*	Menn	2	12
	Kvinner	98	88
Alder ved start*	35 år og over	11	24
	30-34 år	23	27
	25-29 år	23	25
	Under 25 år	43	24
Husholdstilknytning ved start*	Med ektefelle/samboer	70	83
	Alene/evt. med foreldre	30	17
Antall barn ved start*	2 eller flere barn	28	38
	1 barn	72	62
Yngste barns alder ved start*	5 år og over	19	29
	1-4 år	44	46
	Under 1 år	37	25
Hovedbeskjeftigelse ved start*	Annet	4	5
	Heltidsarbeid	40	50
	Deltidsarbeid	15	18
	Utdanning	19	2
	Hjemmeværende	23	25
Hovedinntektskilde ved start*	Annet	7	2
	Trygd og offentlige overføringer	3	6
	Forsørget av ektefelle/samboer	35	34
	Forsørget av foreldre	8	2
	Egen lønn	48	56
Utdanningsnivå ved start*	Ukjent	51	6
	Høy	5	16
	Fagutdanning	9	13
	Lav	35	66
Eneforsørgerfasens varighet*	Korteste halvpart (1-46mndr.)	32	62
	Lengste halvpart (47-191 mndr.)	68	38
Rettighetsfasens varighet*	Korteste halvpart (1-42 mndr.)	35	61
	Lengste halvpart (43-191 mndr.)	65	39
Antall barn i husholdningen i 1991*	2 eller flere barn	41	49
	1 barn	59	51
Samboende i 1991	Ja	21	20
	Nei	79	80
Bostedsstrøk i 1991	100 000 bosatte eller mer	24	24
	20 000 - 99 000 bosatte	16	15
	Under 20 000 bosatte	50	44
	Spredtbygd	10	17
Varig sykdom	Ja	43	41
	Nei	57	59
Holdning til lønnet arbeid	Ikke sterkt positiv	51	51
	Sterkt positiv	49	49
Hjelp fra sosialkontor som enslig forsørger*	Ja	50	40
	Nei	50	60
N		243	378

* Chi-kvadrat $p < 0.05$

Tabell A15. **Enslige forsørgere med h.h.v. ett og to eller flere barn i husholdningen i 1991 etter ulike bakgrunnskjennetegn ved start på eneforsørgerfasen og etter ulike kjennetegn ved livssituasjonen i eneforsørgerfasen. Prosent**

		Antall barn i husholdningen i 1991	
		2 eller flere barn	1 barn
Kjønn (*)	Menn	11	6
	Kvinner	89	94
Alder ved start*	35 år og over	27	12
	30-34 år	32	20
	25-29 år	28	22
	Under 25 år	14	46
Husholdstilknytning ved start*	Med ektefelle/samboer	94	64
	Alene/evt. med foreldre	6	36
Antall barn ved start*	2 eller flere barn	73	1
	1 barn	27	99
Yngste barns alder ved start*	5 år og over	33	19
	1-4 år	53	38
	Under 1 år	14	43
Hovedbeskjeftigelse ved start*	Annet	5	4
	Heltidsarbeid	38	52
	Deltidsarbeid	20	13
	Utdanning	3	14
	Hjemmeværende	34	16
Hovedinntektskilde ved start*	Annet	2	6
	Trygd og offentlige overføringer	5	5
	Forsørget av ektefelle/samboer	48	22
	Forsørget av foreldre	1	7
	Egen lønn	44	60
Utdanningsnivå ved start	Ukjent	20	26
	Høy	13	10
	Fagutdanning	11	12
	Lav	56	52
Eneforsørgerfasens varighet	Korteste halvpart (1-46mndr.)	49	52
	Lengste halvpart (47-191 mndr.)	51	48
Rettighetsfasens varighet	Korteste halvpart (1-42 mndr.)	50	52
	Lengste halvpart (43-191 mndr.)	50	48
Utdanning i eneforsørgerfasen*	Ja	35	43
	Nei	65	57
Samboende i 1991	Ja	23	17
	Nei	77	83
Bostedsstrøk i 1991	100 000 bosatte eller mer	23	25
	20 000 - 99 000 bosatte	16	14
	Under 20 000 bosatte	46	47
	Spredtbygd	15	14
Varig sykdom	Ja	43	40
	Nei	57	60
Holdning til lønnet arbeid	Ikke sterkt positiv	51	51
	Sterkt positiv	49	49
Hjelp fra sosialkontor som enslig forsørger	Ja	42	45
	Nei	58	55
N		286	335

* Chi-kvadrat $p < 0.05$

Tabell A16. **Enslige forsørgere som er h.h.v. samboende og ikke samboende i 1991 etter ulike bakgrunnskjenntegn ved start på eneforsørgerfasen og etter ulike kjennetegn ved livssituasjonen i eneforsørgerfasen. Prosent**

		Samboende i 1991	
		Ja	Nei
Kjønn*	Menn	13	7
	Kvinner	87	93
Alder ved start*	35 år og over	6	22
	30-34 år	29	25
	25-29 år	26	24
	Under 25 år	39	30
Husholdstilknytning ved start*	Med ektefelle/samboer	89	75
	Alene/evt. med foreldre	11	25
Antall barn ved start*	2 eller flere barn	42	32
	1 barn	58	68
Yngste barns alder ved start*	5 år og over	26	25
	1-4 år	54	43
	Under 1 år	20	32
Hovedbeskjeftigelse ved start	Annet	5	5
	Heltidsarbeid	48	45
	Deltidsarbeid	15	17
	Utdanning	10	9
	Hjemmeværende	23	24
Hovedinntektskilde ved start	Annet	3	4
	Trygd og offentlige overføringer	2	6
	Forsørget av ektefelle/samboer	35	34
	Forsørget av foreldre	4	5
	Egen lønn	56	52
Utdanningsnivå ved start	Ukjent	24	23
	Høy	9	12
	Fagutdanning	11	11
	Lav	56	53
Eneforsørgerfasens varighet	Korteste halvpart (1-46mndr.)	52	50
	Lengste halvpart (47-191 mndr.)	48	50
Rettighetsfasens varighet	Korteste halvpart (1-42 mndr.)	52	50
	Lengste halvpart (43-191 mndr.)	48	50
Utdanning i eneforsørgerfasen	Ja	40	39
	Nei	60	61
Antall barn i husholdningen i 1991	2 eller flere barn	53	44
	1 barn	47	56
Bostedsstrøk i 1991*	100 000 bosatte eller mer	17	26
	20 000 - 99 000 bosatte	11	16
	Under 20 000 bosatte	57	45
	Spredtbygd	15	14
Varig sykdom	Ja	47	40
	Nei	53	60
Holdning til lønnet arbeid	Ikke sterkt positiv	52	51
	Sterkt positiv	48	49
Hjelp fra sosialkontor som enslig forsørger	Ja	41	45
	Nei	59	55
N		124	498

* Chi-kvadrat $p < 0.05$

Tabell A17. **Enslige forsørgere bosatt i ulike bostedsstrøk i 1991 etter ulike bakgrunnskjennetegn ved start på eneforsørgerfasen og etter ulike kjennetegn ved livssituasjonen i eneforsørgerfasen. Prosent**

		Bostedsstrøk i 1991	
		100 000 bosatte eller mer	Under 20 000 bosatte
Kjønn*	Menn	5	8
	Kvinner	95	92
Alder ved start	35 år og over	18	18
	30-34 år	28	23
	25-29 år	27	23
	Under 25 år	26	36
Husholdstilknytning ved start	Med ektefelle/samboer	77	77
	Alene/evt. med foreldre	23	23
Antall barn ved start	2 eller flere barn	31	35
	1 barn	69	65
Yngste barns alder ved start	5 år og over	24	24
	1-4 år	46	46
	Under 1 år	29	29
Hovedbeskjeftigelse ved start	Annet	5	6
	Heltidsarbeid	48	44
	Deltidsarbeid	16	15
	Utdanning	10	11
	Hjemmeværende	22	24
Hovedinntektskilde ved start	Annet	5	4
	Trygd og offentlige overføringer	6	4
	Forsørget av ektefelle/samboer	33	34
	Forsørget av foreldre	2	6
	Egen lønn	54	52
Utdanningsnivå ved start	Ukjent	23	25
	Høy	15	11
	Fagutdanning	11	11
	Lav	51	53
Eneforsørgerfasens varighet	Korteste halvpart (1-46mndr.)	48	49
	Lengste halvpart (47-191 mndr.)	52	51
Rettighetsfasens varighet	Korteste halvpart (1-42 mndr.)	51	50
	Lengste halvpart (43-191 mndr.)	49	50
Utdanning i eneforsørgerfasen	Ja	39	42
	Nei	61	58
Antall barn i husholdningen i 1991	2 eller flere barn	44	46
	1 barn	56	54
Samboende i 1991*	Ja	14	25
	Nei	86	75
Varig sykdom	Ja	41	40
	Nei	59	60
Holdning til lønnet arbeid	Ikke sterkt positiv	51	54
	Sterkt positiv	49	46
Hjelp fra sosialkontor som enslig forsørger	Ja	49	44
	Nei	51	56
N		148	284

* Chi-kvadrat $p < 0.05$

Tabell A18. **Enslige forsørgere som h.h.v. har/ikke har varig sykdom etter ulike bakgrunnskjenne-tegn ved start på eneforsørgerfasen og etter ulike kjennetegn ved livssituasjonen i eneforsørger-fasen. Prosent**

		Varig sykdom	
		Ja	Nei
Kjønn	Menn	9	8
	Kvinner	91	92
Alder ved start	35 år og over	17	20
	30-34 år	27	24
	25-29 år	26	23
	Under 25 år	30	32
Husholdstilknytning ved start	Med ektefelle/samboer	80	76
	Alene/evt. med foreldre	20	24
Antall barn ved start	2 eller flere barn	35	33
	1 barn	65	67
Yngste barns alder ved start	5 år og over	27	24
	1-4 år	44	46
	Under 1 år	29	30
Hovedbeskjeftigelse ved start	Annet	5	4
	Heltidsarbeid	43	48
	Deltidsarbeid	18	15
	Utdanning	9	9
	Hjemmeværende	25	23
Hovedinntektskilde ved start*	Annet	5	4
	Trygd og offentlige overføringer	7	4
	Forsørget av ektefelle/samboer	33	32
	Forsørget av foreldre	2	6
	Egen lønn	49	55
Utdanningsnivå ved start	Ukjent	24	22
	Høy	10	13
	Fagutdanning	11	12
	Lav	55	53
Eneforsørgerfasens varighet	Korteste halvpart (1-46mndr.)	48	52
	Lengste halvpart (47-191 mndr.)	52	48
Rettighetsfasens varighet	Korteste halvpart (1-42 mndr.)	52	50
	Lengste halvpart (43-191 mndr.)	48	50
Utdanning i eneforsørgerfasen	Ja	40	38
	Nei	60	62
Antall barn i husholdningen i 1991	2 eller flere barn	48	45
	1 barn	52	55
Samboende i 1991	Ja	22	18
	Nei	78	82
Bostedsstrøk i 1991	100 000 bosatte eller mer	24	24
	20 000 - 99 000 bosatte	18	13
	Under 20 000 bosatte	45	48
	Spredtbygd	13	15
Holdning til lønnet arbeid	Ikke sterkt positiv	49	53
	Sterkt positiv	51	47
Hjelp fra sosialkontor som enslig forsørger*	Ja	49	40
	Nei	51	60
N		258	364

* Chi-kvadrat $p < 0.05$

Tabell A19. Enslige forsørgere som har h.h.v. sterkt positiv/ikke sterkt positiv holdning til lønnet arbeid etter ulike bakgrunnskjennetegn ved start på eneforsørgerfasen og etter ulike kjennetegn ved livssituasjonen i eneforsørgerfasen. Prosent

		Holdning til lønnet arbeid	
		Ikke sterkt positiv	Sterkt positiv
Kjønn*	Menn	6	11
	Kvinner	94	89
Alder ved start*	35 år og over	17	20
	30-34 år	23	28
	25-29 år	24	25
	Under 25 år	36	26
Husholdstilknytning ved start*	Med ektefelle/samboer	72	83
	Alene/evt. med foreldre	28	17
Antall barn ved start	2 eller flere barn	33	35
	1 barn	67	65
Yngste barns alder ved start*	5 år og over	21	30
	1-4 år	45	46
	Under 1 år	34	25
Hovedbeskjeftigelse ved start*	Annet	5	4
	Heltidsarbeid	40	52
	Deltidsarbeid	17	16
	Utdanning	9	9
	Hjemmeværende	28	20
Hovedinntektskilde ved start	Annet	4	4
	Trygd og offentlige overføringer	7	3
	Forsørget av ektefelle/samboer	34	34
	Forsørget av foreldre	6	3
	Egen lønn	49	56
Utdanningsnivå ved start (*)	Ukjent	24	23
	Høy	11	12
	Fagutdanning	8	15
	Lav	57	51
Eneforsørgerfasens varighet	Korteste halvpart (1-46 mndr.)	53	48
	Lengste halvpart (47-191 mndr.)	47	52
Rettighetsfasens varighet	Korteste halvpart (1-42 mndr.)	51	50
	Lengste halvpart (43-191 mndr.)	49	50
Utdanning i eneforsørgerfasen	Ja	39	39
	Nei	61	61
Antall barn i husholdningen i 1991	2 eller flere barn	46	46
	1 barn	54	54
Samboende i 1991	Ja	20	19
	Nei	80	81
Bostedsstrøk i 1991	100 000 bosatte eller mer	24	24
	20 000 - 99 000 bosatte	14	16
	Under 20 000 bosatte	49	44
	Spredtbygd	13	15
Varig sykdom	Ja	40	44
	Nei	60	56
Hjelp fra sosialkontor som enslig forsørger*	Ja	50	37
	Nei	50	63
N		319	303

* Chi-kvadrat $p < 0.05$

Tabell A20. **Enslige forsørgere som har h.h.v. mottatt/ikke mottatt hjelp fra sosialkontoret som enslig forsørger etter ulike bakgrunnskjennetegn ved start på eneforsørgerfasen og etter ulike kjennetegn ved livssituasjonen i eneforsørgerfasen. Prosent**

		Hjelp fra sosialkontor som enslig forsørger	
		Ja	Nei
Kjønn*	Menn	2	13
	Kvinner	98	87
Alder ved start*	35 år og over	9	25
	30-34 år	25	27
	25-29 år	23	26
	Under 25 år	43	21
Husholdstilknytning ved start*	Med ektefelle/samboer	74	81
	Alene/evt. med foreldre	26	19
Antall barn ved start	2 eller flere barn	31	37
	1 barn	69	63
Yngste barns alder ved start*	5 år og over	17	31
	1-4 år	43	46
	Under 1 år	39	22
Hovedbeskjeftigelse ved start*	Annet	7	3
	Heltidsarbeid	38	52
	Deltidsarbeid	13	19
	Utdanning	7	10
	Hjemmeværende	35	16
Hovedinntektskilde ved start*	Annet	3	5
	Trygd og offentlige overføringer	9	2
	Forsørget av ektefelle/samboer	44	27
	Forsørget av foreldre	3	5
	Egen lønn	41	61
Utdanningsnivå ved start*	Ukjent	28	19
	Høy	4	17
	Fagutdanning	10	13
	Lav	58	51
Eneforsørgerfasens varighet	Korteste halvpart (1-46 mndr.)	47	54
	Lengste halvpart (47-191 mndr.)	53	46
Rettighetsfasens varighet	Korteste halvpart (1-42 mndr.)	48	54
	Lengste halvpart (43-191 mndr.)	52	46
Utdanning i eneforsørgerfasen*	Ja	45	34
	Nei	55	66
Antall barn i husholdningen i 1991	2 eller flere barn	44	48
	1 barn	56	52
Samboende i 1991	Ja	19	22
	Nei	81	78
Bostedsstrøk i 1991	100 000 bosatte eller mer	28	23
	20 000 - 99 000 bosatte	12	17
	Under 20 000 bosatte	47	46
	Spredtbygd	12	15
Varig sykdom*	Ja	47	38
	Nei	53	62
Holdning til lønnet arbeid*	Ikke sterkt positiv	59	46
	Sterkt positiv	41	54
N		261	335

* Chi-kvadrat $p < 0.05$

Tabell A21. **Enslige forsørgere som er yrkesaktive minst en måned i løpet av rettighetsfasen med ulike bakgrunnskjennetegn, etter om de er hovedsakelig¹ i heltids- eller deltidsjobb og etter hovedsakelig¹ yrkestilknytning. Prosent**

	Yrkesaktive		Hovedsakelig arbeidstid		Hovedsakelig yrkestilknytning				
	Prosent	N	Heltid	Deltid	Handel/kontor	Industri	Jordbruk	Service	Pleie/ped.
Kjønn	*		*		*				
Menn	94	48	90	6	17	27	6	10	29
Kvinner	70	399	57	38	35	5	1	23	33
Alder	*				*				
35 år og over	90	104	65	28	24	9	2	19	42
30-34 år	73	115	64	30	32	7	1	18	39
25-29 år	75	115	55	40	37	10	2	18	28
Under 25 år	58	114	58	39	38	3	2	32	23
Husholdstilknytning	*								
Med ektefelle/samboer	77	371	59	36	33	8	1	21	32
Alene/evt. med foreldre	55	77	66	27	30	4	3	27	35
Antall barn									
2 eller flere barn	73	153	54	39	35	9	3	16	33
1 barn	72	293	63	32	32	6	1	25	33
Yngste barns alder	*								
5 år og over	82	128	64	32	33	11	2	26	30
1-4 år	79	220	55	39	34	6	1	21	33
Under 1 år	53	98	66	29	31	3	2	20	36
Hovedbeskjeftigelse	*		*		*				
Annet	41	12	-	-	-	-	-	-	-
Heltidsarbeid	82	234	78	18	29	9	3	18	36
Deltidsarbeid	80	82	34	60	43	2	-	23	30
Utdanning	52	29	69	28	24	3	-	17	55
Hjemmeværende	60	90	36	57	34	8	1	31	20
Hovedinntektskilde	*		*		*				
Annet	64	16	-	-	-	-	-	-	-
Trygd og off. overføringer	32	10	-	-	-	-	-	-	-
Forsørget av ektef./samb.	66	140	39	53	37	5	1	29	24
Forsørget av foreldre	43	12	-	-	-	-	-	-	-
Egen lønn	83	269	71	25	32	8	2	17	36
Utdanningsnivå	*		*		*				
Ukjent	72	104	67	26	31	7	-	18	43
Høy	96	69	78	16	13	-	1	3	78
Fagutdanning	79	56	66	29	39	14	4	13	23
Lav	65	219	50	46	38	7	2	32	16
Totalt	72	448	60	35	33	7	2	23	33

* Chi-kvadrat $p < 0.05$

¹ De som har like mye heltid som deltid og er sysselsatt i to forskjellige yrkesgrupper i likt antall måneder, registreres som «annet»-kategori og er ikke tatt med i tabellen.

Tabell A22. **Enslige forsørgere som er yrkesaktive minst en måned i løpet av rettighetsfasen, med ulike kjennetegn i eneforsørgerfasen og på intervju tidspunktet, etter om de er hovedsakelig¹ i heltids- eller deltidsjobb og etter hovedsakelig¹ yrkestilknytning. Prosent**

	Yrkesaktive		Hovedsakelig arbeidstid		Hovedsakelig yrkestilknytning				
	Pro-sent	N	Heltid	Deltid	Handel/kontor	Indu-stri	Jord-bruk	Service	Pleie/ped.
Eneforsørgerfasens varighet	*				(*)				
Korteste halvpart (1-46 mndr.)	63	196	61	36	33	8	2	22	29
Lengste halvpart (47-191 mndr.)	81	252	60	33	33	6	2	21	36
Rettighetsfasens varighet	*								
Korteste halvpart (1-42 mndr.)	64	201	61	37	33	7	1	23	29
Lengste halvpart (43-191 mndr.)	81	247	60	32	32	6	2	21	36
Utdanning i eneforsørgerfasen					*				
Ja	72	176	63	32	36	4	-	19	39
Nei	72	271	59	37	30	9	3	24	29
Antall barn i husholdet i 1991									
2 eller flere barn	73	208	57	37	34	9	2	18	32
1 barn	71	239	63	33	32	5	1	25	33
Samboende i 1991	(*)				(*)				
Ja	80	98	62	36	45	7	2	17	24
Nei	70	350	60	34	29	7	1	23	35
Bostedsstrøk i 1991					*				
100 000 bosatte eller mer	74	109	63	34	35	6	1	20	33
20 000 - 99 000 bosatte	72	66	61	38	33	3	-	26	35
Under 20 000 bosatte	73	207	60	33	33	6	1	23	34
Spredtbygd	65	56	54	39	27	18	7	14	27
Varig sykdom									
Ja	72	185	58	38	32	7	1	25	30
Nei	72	263	62	32	33	7	2	19	35
Holdning til lønnet arbeid	*								
Ikke sterkt positiv	63	197	60	36	31	7	2	21	36
Sterkt positiv	83	251	61	34	34	7	2	23	31
Hjelp fra sosialkontor som enslig forsørger	*		*		*				
Ja	59	154	47	47	38	4	3	31	21
Nei	82	274	67	28	31	8	1	17	39
Totalt	72	448	60	35	33	7	2	23	33

* Chi-kvadrat $p < 0.05$

¹ De som har like mye heltid som deltid og er sysselsatt i to forskjellige yrkesgrupper i likt antall måneder, registreres som «annet»-kategori og er ikke tatt med i tabellen.

Tabell A23. **Andel eneforsørgere med ulike bakgrunnskjenntegn etter forsørgelsesform¹. Prosent**

	Yrkes- aktiv i hele rettig- hets- fasen	Over- gangs- stønad i hele rettig- hets- fasen	Aldri yrkes- aktiv	Aldri over- gangs- stønad	Over- gangs- stønad hele tiden og aldri yrkes- aktiv	Yrkes- aktiv hele tiden og aldri over- gangs- stønad	Stabil tilpas- ning	Kombi- nert til- pasning
Kjønn								
mann	73*	8*	6*	82*	0*	59*	69	6
kvinne	40	50	30	30	17	20	56	14
Alder ved start								
35 år og over	60*	26*	10*	62*	4*	41*	62	13
under 25 år	22	68	42	9	28	6	47	10
Husholdstilknytning ved start								
med ektefelle/samboer	50*	39*	23*	42*	11*	28*	59	14
alene/evt. med foreldre	20	73	45	6	35	6	50	9
Antall barn ved start								
2 eller flere barn	46	42	27	41	13	24	60	16
1 barn	41	50	28	30	17	23	55	12
Yngste barns alder ved start								
5 år og over	60*	24*	18*	59*	6*	42*	65	12
under 1 år	20	68	47	12	34	7	52	8
Hovedbeskjeftigelse ved start								
heltidsarbeid	56	37	18	47	12	37	62	11
deltidsarbeid	63	42	20	40	9	30	73	28
hjemmeværende ²	21*	60*	40*	19*	20	3*	44*	13
Hovedinntektskilde ved start								
forsørget av ektefelle/samboer	33*	54*	34*	24*	17	12*	51	15
egen lønn	57	37	17	45	11	36	63	14
Utdanningsnivå ved start								
høy	78*	15*	4*	81*	1*	65*	79*	11
lav	36	50	35	29	18	18	55	12
Totalt	43	47	28	34	16	23	57	13

N=622

* p < 0,05 dvs. forskjellen mellom prosentverdien markert med * og prosentverdien på linjen under er signifikant forskjellig fra null på 5 prosents nivå (bortsett fra «Hovedbeskjeftigelse ved start», se note 2)

¹ Fordi forsørgelsesformene ikke er gjensidig utelukkende, summeres de til mer enn 100 prosent (jf. kommentarer til tabell 2.1, kapittel 1)

² Her viser * til at andelen hjemmeværende er signifikant forskjellig fra både heltid og deltid

Tabell A24. **Andel eneforsørgere med ulike fasekjennetegn etter forsørgelsesform¹. Prosent**

	Yrkes- aktiv i hele rettig- hets- fasen	Over- gangs- stønad i hele rettig- hets- fasen	Aldri yrkes- aktiv	Aldri over- gangs- stønad	Over- gangs- stønad hele tiden og aldri yrkes- aktiv	Yrkes- aktiv hele tiden og aldri over- gangs- stønad	Stabil til- pas- ning	Kombi- nert tilpas- ning
Eneforsørgerfasens varighet								
korteste halvpart (1-46 mndr)	39	34*	37*	38	17	24	57	10
lengste halvpart (47-191 mndr)	47	60	18	30	15	23	57	17
Rettighetsfasens varighet								
korteste halvpart (1-42 mndr)	1	34*	36*	39	16	25	58	10
lengste halvpart (43-191 mndr)	45	60	19	29	16	21	56	16
Utdanning i eneforsørgerfasen								
ja	37	61*	28	20*	21	14*	50	14
nei	47	38	28	43	13	29	62	13
Antall barn i husholdningen i 1991								
2 eller flere barn	47	45	27	40	15	25	62	15
1 barn	40	48	29	29	17	22	53	11
Samboende i 1991								
ja	52	51	21	35	13	24	60	19
nei	41	46	30	34	17	23	56	12
Bostedsstrøk i 1991								
100 000 bosatte eller mer	46	42	26	36	14	27	55	9
spredtbygd	41	44	35	33	16	17	57	15
Varig sykdom								
ja	41	50	28	31	16	21	56	13
nei	44	45	28	36	16	25	57	13
Holdning til lønnet arbeid								
ikke sterkt positiv	37*	51	38*	28*	21*	17*	57	13
sterkt positiv	50	43	17	41	11	30	56	13
Hjelp fra sosialkontor som enslig forsørger								
ja	6*	61*	41*	18*	25*	9*	51	12
nei	56	36	18	46	10	34	62	14
Totalt	43	47	28	34	16	23	57	13

N=622

* $p < 0,05$ dvs. forskjellen mellom prosentverdien markert med * og prosentverdien på linjen under er signifikant forskjellig fra null på 5 prosents nivå

¹ Fordi forsørgelsesformene ikke er gjensidig utelukkende, summeres de til mer enn 100 prosent (jf. kommentarer til tabell 2.1, kapittel 1)

Tabell A25. Yrkesaktiv i hele rettighetsfasen. Logistisk regresjon. Bakgrunnsmodell

	Koeffisient	Oddsforhold	Standardfeil	Kjikkvadrat
Kjønn				0,21
1 mann	0,171	1,2	0,38	
0 kvinne				
Alder ved start				11,95**
1 35 år og over	0,881**	2,4	0,33	
1 30-34 år	0,971***	2,6	0,29	
1 25-29 år	0,656*	1,9	0,28	
0 under 25 år				
Husholdstilknytning ved start				20,64***
1 med ektefelle/samboer	1,332***	3,8	0,29	
0 alene/evt. med foreldre				
Antall barn ved start				1,25
1 2 eller flere barn	-0,244	0,78	0,22	
0 1 barn				
Hovedbeskjeftigelse ved start				69,60***
1 annet	0,530	1,7	0,51	
1 heltidsarbeid	1,786***	6,0	0,27	
1 deltidsarbeid	1,896***	6,7	0,30	
1 utdanning	-0,699	0,50	0,60	
0 hjemmeværende				
Utdanningsnivå ved start				15,26**
1 ukjent	0,624*	1,9	0,25	
1 høy	1,175***	3,2	0,35	
1 fagutdanning	0,398	1,5	0,31	
0 lav				

N=617

konstant -3,40 log likelihood -325 goodness of fit 55% andel eneforsørgere med forsørgelsesformen 43%

* p < 0,05   ** p < 0,01   *** p < 0,001

Tabell A26. Overgangstønad i hele rettighetsfasen. Logistisk regresjon. Bakgrunnsmodell

	Koeffisient	Oddsforhold	Standardfeil	Kjikkvadrat
Kjønn				5,17*
1 mann	-1,273*	0,28	0,56	
0 kvinne				
Alder ved start				17,32***
1 35 år og over	-0,965**	0,38	0,32	
1 30-34 år	-0,987***	0,37	0,27	
1 25-29 år	-0,303	0,74	0,26	
0 under 25 år				
Husholdstilknytning ved start				25,29***
1 med ektefelle/samboer	-1,366***	0,26	0,27	
0 alene/evt. med foreldre				
Antall barn ved start				1,83
1 2 eller flere barn	0,288	1,3	0,21	
0 1 barn				
Hovedbeskjeftigelse ved start				20,45***
1 annet	-0,753	0,47	0,46	
1 heltidsarbeid	-1,102***	0,33	0,25	
1 deltidsarbeid	-0,760**	0,47	0,28	
1 utdanning	-0,565	0,57	0,41	
0 hjemmевærende				
Utdanningsnivå ved start				14,12**
1 ukjent	0,353	1,4	0,24	
1 høy	-0,955*	0,38	0,38	
1 fagutdanning	-0,575(*)	0,56	0,30	
0 lav				

N=617

konstant 2,18 log likelihood -349 goodness of fit 53% andel eneforsørgere med forsørgelsesformen 47%

* p < 0,05 ** p < 0,01 *** p < 0,001

Tabell A27. Aldri yrkesaktiv i løpet av rettighetsfasen. Logistisk regresjon. Bakgrunnsmodell

	Koeffisient	Oddsforhold	Standardfeil	Kjikkvadrat
Kjønn				1,60
1 mann	-0,847	0,43	0,67	
0 kvinne				
Alder ved start				10,37*
1 35 år og over	-1,162**	0,31	0,40	
1 30-34 år	-0,121	0,89	0,29	
1 25-29 år	-0,462	0,63	0,28	
0 under 25 år				
Husholdstilknytning ved start				17,28***
1 med ektefelle/samboer	-1,204***	0,30	0,29	
0 alene/evt. med foreldre				
Antall barn ved start				2,32
1 2 eller flere barn	0,367	1,4	0,24	
0 1 barn				
Hovedbeskjeftigelse ved start				31,36***
1 annet	0,480	1,6	0,45	
1 heltidsarbeid	-1,236***	0,29	0,28	
1 deltidsarbeid	-0,960**	0,38	0,31	
1 utdanning	-0,301	0,74	0,40	
0 hjemmeværende				
Utdanningsnivå ved start				15,25**
1 ukjent	-0,637*	0,53	0,25	
1 høy	-1,857**	0,16	0,63	
1 fagutdanning	-0,645	0,52	0,34	
0 lav				

N=617

konstant 1,14 log likelihood -306 goodness of fit 57% andel eneforsørgere med forsørgelsesformen 28%

* p < 0,05

** p < 0,01

*** p < 0,001

Tabell A28. Aldri overgangstønning i løpet av rettighetsfasen. Logistisk regresjon. Bakgrunnsmodell

	Koeffisient	Oddsforhold	Standardfeil	Kjikkvadrat
Kjønn				4,70*
1 mann	0,950*	2,6	0,44	
0 kvinne				
Alder ved start				28,18***
1 35 år og over	1,677***	5,3	0,37	
1 30-34 år	1,561***	4,8	0,34	
1 25-29 år	0,799*	2,2	0,35	
0 under 25 år				
Husholdstilknytning ved start				24,98***
1 med ektefelle/samboer	2,123***	8,4	0,42	
0 alene/evt. med foreldre				
Antall barn ved start				0,60
1 2 eller flere barn	-0,177	0,84	0,23	
0 1 barn				
Hovedbeskjeftigelse ved start				31,12***
1 annet	0,518	1,7	0,56	
1 heltidsarbeid	1,466***	4,3	0,29	
1 deltidarbeid	0,960**	2,6	0,31	
1 utdanning	-0,684	0,50	0,84	
0 hjemmeverende				
Utdanningsnivå ved start				22,47***
1 ukjent	-0,293	0,75	0,29	
1 høy	1,619***	5,0	0,38	
1 fagutdanning	0,305	1,4	0,33	
0 lav				

N=617

konstant -4,62 log likelihood -274 goodness of fit 60% andel eneforsørgere med forsørgelsesformen 34%

* p < 0,05 ** p < 0,01 *** p < 0,001

Tabell A29. **Overgangsstønad hele tiden og aldri yrkesaktiv i løpet av rettighetsfasen. Logistisk regresjon. Bakgrunnsmodell**

	Koeffisient	Oddsforhold	Standardfeil	Kjikkvadrat
Kjønn				-
1 mann	-	-	-	
0 kvinne				
Alder ved start				5,11
1 35 år og over	-1,155*	0,32	0,54	
1 30-34 år	-0,490	0,61	0,37	
1 25-29 år	-0,342	0,71	0,33	
0 under 25 år				
Husholdstilknytning ved start				21,61***
1 med ektefelle/samboer	-1,598***	0,20	0,34	
0 alene/evt. med foreldre				
Antall barn ved start				1,57
1 2 eller flere barn	0,393	1,5	0,31	
0 1 barn				
Hovedbeskjeftigelse ved start				12,77*
1 annet	0,219	1,2	0,51	
1 heltidsarbeid	-0,976**	0,38	0,35	
1 deltidsarbeid	-1,065*	0,34	0,43	
1 utdanning	-0,604	0,55	0,46	
0 hjemmевærende				
Utdanningsnivå ved start				6,99(*)
1 ukjent	-0,049	0,95	0,28	
1 høy	-1,970(*)	0,14	1,04	
1 fagutdanning	-0,912(*)	0,40	0,48	
0 lav				

N= 617

konstant 0,46 log likelihood -223 goodness of fit 65% andel eneforsørgere med forsørgelsesformen 16%

* p < 0,05

** p < 0,01

*** p < 0,001

Tabell A30. Yrkesaktiv hele tiden og aldri overgangstønad i løpet av rettighetsfasen. Logistisk regresjon. Bakgrunnsmodell

	Koeffisient	Oddsforhold	Standardfeil	Kjikkvadrat
Kjønn				0,46
1 mann	0,251	1,3	0,37	
0 kvinne				
Alder ved start				21,95***
1 35 år og over	1,546***	4,7	0,45	
1 30-34 år	1,844***	6,3	0,42	
1 25-29 år	1,002*	2,7	0,42	
0 under 25 år				
Husholdstilknytning ved start				16,55***
1 med ektefelle/samboer	1,786***	6,0	0,44	
0 alene/evt. med foreldre				
Antall barn ved start				4,48*
1 2 eller flere barn	-0,538*	0,58	0,25	
0 1 barn				
Hovedbeskjeftigelse ved start				42,93***
1 annet	1,470(*)	4,3	0,80	
1 heltidsarbeid	2,954***	19,2	0,50	
1 deltidsarbeid	2,427***	11,3	0,52	
1 utdanning	0,241	1,3	0,17	
0 hjemmевærende				
Utdanningsnivå ved start				18,01***
1 ukjent	-0,107	0,90	0,33	
1 høy	1,326***	3,8	0,33	
1 fagutdanning	0,075	1,1	0,37	
0 lav				

N=617

konstant -6,23 log likelihood -229 goodness of fit 64% andel eneforsørgere med forsørgelsesformen 23%

* p < 0,05 ** p < 0,01 *** p < 0,001

Tabell A31. **En og samme (stabil) tilpasning i hele rettighetsfasen. Logistisk regresjon. Bakgrunnsmodell**

	Koeffisient	Oddsforhold	Standardfeil	Kjikkvadrat
Kjønn				0,07
1 mann	0,092	1,1	0,36	
0 kvinne				
Alder ved start				7,39(*)
1 35 år og over	0,250	1,3	0,30	
1 30-34 år	0,682**	2,0	0,26	
1 25-29 år	0,197	1,2	0,25	
0 under 25 år				
Husholdstilknytning ved start				0,00
1 med ektefelle/samboer	-0,008	1,0	0,25	
0 alene/evt. med foreldre				
Antall barn ved start				0,13
1 2 eller flere barn	0,072	1,1	0,20	
0 1 barn				
Hovedbeskjeftigelse ved start				23,84***
1 annet	0,748(*)	2,1	0,43	
1 heltidsarbeid	0,640**	1,9	0,24	
1 deltidsarbeid	1,132***	3,1	0,28	
1 utdanning	-0,242	0,79	0,37	
0 hjemmевærende				
Utdanningsnivå ved start				8,09*
1 ukjent	0,157	1,2	0,22	
1 høy	0,871**	2,4	0,33	
1 fagutdanning	-0,149	0,86	0,27	
0 lav				

N=617

konstant -0,60 log likelihood -394 goodness of fit 49% andel eneforsørgere med forsørgelsesformen 57%

* p < 0,05   ** p < 0,01   *** p < 0,001

Tabell A32. **Kombinert yrkesdeltaking og overgangsstønning i hele rettighetsfasen. Logistisk regresjon. Bakgrunnsmodell**

	Koeffisient	Oddsforhold	Standardfeil	Kjikkvadrat
Kjønn				1,33
1 mann	-0,749	0,47	0,65	
0 kvinne				
Alder ved start				0,70
1 35 år og over	0,029	1,0	0,44	
1 30-34 år	0,024	1,0	0,39	
1 25-29 år	0,246	1,3	0,37	
0 under 25 år				
Husholdstilknytning ved start				0,10
1 med ektefelle/samboer	0,128	1,1	0,40	
0 alene/evt. med foreldre				
Antall barn ved start				1,12
1 2 eller flere barn	0,294	1,4	0,28	
0 1 barn				
Hovedbeskjeftigelse ved start				19,73***
1 annet	-0,475	0,62	0,79	
1 heltidsarbeid	-0,013	0,99	0,35	
1 deltidsarbeid	1,026**	2,8	0,34	
1 utdanning	-2,158*	0,12	1,07	
0 hjemmeverende				
Utdanningsnivå ved start				6,13(*)
1 ukjent	0,688*	2,0	0,30	
1 høy	0,037	1,0	0,44	
1 fagutdanning	0,537	1,7	0,39	
0 lav				

N=617

konstant -2,50 log likelihood -222 goodness of fit 65% andel eneforsørgere med forsørgelsesformen 13%

* p < 0,05 ** p < 0,01 *** p < 0,001

Tabell A33. Yrkesaktiv i hele rettighetsfasen. Logistisk regresjon. Totalmodell

	Koeffisient	Oddsforhold	Standardfeil	Kjikkvadrat
Kjønn				0,02
1 mann	-0,547	0,58	0,43	
0 kvinne				
Alder ved start				7,94*
1 35 år og over	0,614	1,8	0,38	
1 30-34 år	0,891**	2,4	0,32	
1 25-29 år	0,404	1,5	0,31	
0 under 25 år				
Husholdstilknytning ved start				15,72***
1 med ektefelle/samboer	1,304***	3,7	0,33	
0 alene/evt. med foreldre				
Antall barn ved start				0,49
1 2 eller flere barn	-0,164	0,85	0,23	
0 1 barn				
Hovedbeskjeftigelse ved start				59,88***
1 annet	0,862	2,4	0,55	
1 heltidsarbeid	1,736***	5,7	0,30	
1 deltidsarbeid	1,898***	6,7	0,33	
1 utdanning	-1,106	0,33	0,64	
0 hjemmeverende				
Utdanningsnivå ved start				11,40**
1 ukjent	0,730*	2,1	0,31	
1 høy	1,989**	2,7	0,37	
1 fagutdanning	0,487	1,6	0,33	
0 lav				
Eneforsørgerfasens varighet				15,30***
1 korteste halvpart (1-46 mndr.)	0,901***	2,5	0,23	
0 lengste halvpart (47-191 mndr.)				
Utdanning i eneforsørgerfasen				1,06
1 ja	-0,268	0,76	0,26	
0 nei				
Samboende i 1991				4,17*
1 ja	0,543*	1,7	0,27	
0 nei				
Bostedsstrøk i 1991				2,64
1 100 000 bosatte eller mer	0,041	1,0	0,26	
1 20 000 - 99 000 bosatte	-0,415	0,66	0,31	
1 under 20 000 bosatte	-0,294	0,75	0,32	
0 spredtbygd				
Varig sykdom				0,67
1 ja	-0,173	0,84	0,21	
0 nei				
Holdning til lønnet arbeid				0,97
1 ikke sterkt positiv	-0,209	0,81	0,21	
0 sterkt positiv				
Hjelp fra sosialkontor som enslig forsørger				18,89***
1 ja	-1,015***	0,36	0,23	
0 nei				

N= 581

konstant -3,00 log likelihood -286 goodness of fit 54% andel eneforsørgere med forsørgelsesformen 43%

* $p < 0,05$ ** $p < 0,01$ *** $p < 0,001$

Tabell A34. Overgangstønad i hele rettighetsfasen. Logistisk regresjon. Totalmodell

	Koeffisient	Oddsforhold	Standardfeil	Kjikkvadrat
Kjønn				4,93*
1 mann	-1,307*	0,27	0,59	
0 kvinne				
Alder ved start				11,57**
1 35 år og over	-0,501	0,61	0,36	
1 30-34 år	-0,806**	0,45	0,30	
1 25-29 år	0,019	1,0	0,29	
0 under 25 år				
Husholdstilknytning ved start				17,33***
1 med ektefelle/samboer	-1,265***	0,28	0,30	
0 alene/evt. med foreldre				
Antall barn ved start				2,48
1 2 eller flere barn	0,359	1,4	0,23	
0 1 barn				
Hovedbeskjeftigelse ved start				12,64*
1 annet	-0,366	0,69	0,50	
1 heltidsarbeid	-0,852**	0,43	0,27	
1 deltidsarbeid	-0,526(*)	0,59	0,30	
1 utdanning	0,032	1,0	0,45	
0 hjemmевærende				
Utdanningsnivå ved start				9,618*
1 ukjent	-0,334	0,72	0,29	
1 høy	-1,165**	0,31	0,43	
1 fagutdanning	-0,585(*)	0,56	0,33	
0 lav				
Eneforsørgerfasens varighet				23,80***
1 korteste halvpart (1-46 mndr.)	1,028***	2,8	0,21	
0 lengste halvpart (47-191 mndr.)				
Utdanning i eneforsørgerfasen				3,02(*)
1 ja	0,414(*)	1,5	0,24	
0 nei				
Samboende i 1991				3,54(*)
1 ja	0,487(*)	1,6	0,26	
0 nei				
Bostedsstrøk i 1991				2,83
1 100 000 bosatte eller mer	-0,305	0,74	0,25	
1 20 000 - 99 000 bosatte	0,204	1,2	0,30	
1 under 20 000 bosatte	0,065	1,1	0,31	
0 spredtbygd				
Varig sykdom				0,68
1 ja	0,167	1,2	0,20	
0 nei				
Holdning til lønnet arbeid				0,038
1 ikke sterkt positiv	-0,040	0,96	0,20	
0 sterkt positiv				
Hjelp fra sosialkontor som enslig forsørger				9,78**
1 ja	0,665**	1,9	0,21	
0 nei				

N=581

konstant 0,75 log likelihood -309 goodness of fit 52% andel eneforsørgere med forsørgelsesformen 47%

* p < 0,05

** p < 0,01

*** p < 0,001

Tabell A35. Aldri yrkesaktiv i løpet av rettighetsfasen. Logistisk regresjon. Totalmodell

	Koeffisient	Oddsforhold	Standardfeil	Kjikkvadrat
Kjønn				1,83
1 mann	-1,108	0,33	0,82	
0 kvinne				
Alder ved start				7,37(*)
1 35 år og over	-1,093*	0,34	0,44	
1 30-34 år	-0,213	0,81	0,33	
1 25-29 år	-0,537(*)	0,58	0,32	
0 under 25 år				
Husholdstilknytning ved start				11,78***
1 med ektefelle/samboer	-1,137***	0,32	0,33	
0 alene/evt. med foreldre				
Antall barn ved start				0,37
1 2 eller flere barn	0,163	1,2	0,27	
0 1 barn				
Hovedbeskjeftigelse ved start				19,92***
1 annet	0,178	1,2	0,50	
1 heltidsarbeid	-1,063***	0,35	0,32	
1 deltidsarbeid	-0,962**	0,38	0,36	
1 utdanning	-0,036	0,96	0,47	
0 hjemmевærende				
Utdanningsnivå ved start				8,90*
1 ukjent	-0,177	0,84	0,32	
1 høy	-1,636*	0,19	0,65	
1 fagutdanning	-0,718(*)	0,49	0,40	
0 lav				
Eneforsørgerfasens varighet				31,74***
1 korteste halvpart (1-46 mndr.)	-1,415***	0,24	0,25	
0 lengste halvpart (47-191 mndr.)				
Utdanning i eneforsørgerfasen				0,33
1 ja	-0,156	0,86	0,27	
0 nei				
Samboende i 1991				3,72(*)
1 ja	-0,575(*)	0,56	0,30	
0 nei				
Bostedsstrøk i 1991				2,97
1 100 000 bosatte eller mer	0,011	1,0	0,28	
1 20 000 - 99 000 bosatte	0,210	1,2	0,33	
1 under 20 000 bosatte	0,552	1,7	0,34	
0 spredtbygd				
Varig sykdom				0,33
1 ja	0,130	1,1	0,23	
0 nei				
Holdning til lønnet arbeid				12,39***
1 ikke sterkt positiv	0,809***	2,2	0,23	
0 sterkt positiv				
Hjelp fra sosialkontor som enslig forsørger				12,86***
1 ja	0,851***	2,3	0,24	
0 nei				

N= 581

konstant 0,78 log likelihood -255 goodness of fit 57% andel eneforsørgere med forsørgelsesformen 28%

* p < 0,05 ** p < 0,01 *** p < 0,001

Tabell A36. Aldri overgangsstonad i løpet av rettighetsfasen. Logistisk regresjon. Totalmodell

	Koeffisient	Oddsforhold	Standardfeil	Kjikkvadrat
Kjønn				2,51
1 mann	0,751	2,1	0,47	
0 kvinne				
Alder ved start				21,13***
1 35 år og over	1,409***	4,1	0,42	
1 30-34 år	1,486***	4,4	0,37	
1 25-29 år	0,625(*)	1,9	0,38	
0 under 25 år				
Husholdstilknytning ved start				17,27***
1 med ektefelle/samboer	1,888***	6,6	0,45	
0 alene/evt. med foreldre				
Antall barn ved start				0,03
1 2 eller flere barn	-0,042	0,96	0,24	
0 1 barn				
Hovedbeskjeftigelse ved start				20,89***
1 annet	0,374	1,5	0,62	
1 heltidsarbeid	1,233***	3,4	0,31	
1 deltidsarbeid	0,738*	2,1	0,34	
1 utdanning	-0,877	0,42	0,85	
0 hjemmeverende				
Utdanningsnivå ved start				17,89***
1 ukjent	0,257	1,3	0,35	
1 høy	1,724***	5,6	0,41	
1 fagutdanning	0,267	1,3	0,35	
0 lav				
Eneforsørgerfasens varighet				0,00
1 korteste halvpart (1-46 mndr.)	0,002	1,0	0,24	
0 lengste halvpart (47-191 mndr.)				
Utdanning i eneforsørgerfasen				5,83*
1 ja	-0,685*	0,50	0,28	
0 nei				
Samboende i 1991				0,06
1 ja	-0,073	0,93	0,29	
0 nei				
Bostedsstrøk i 1991				0,62
1 100 000 bosatte eller mer	0,068	1,1	0,28	
1 20 000 - 99 000 bosatte	-0,030	1,0	0,33	
1 under 20 000 bosatte	-0,229	0,80	0,35	
0 spredtbygd				
Varig sykdom				1,49
1 ja	-0,283	0,75	0,23	
0 nei				
Holdning til lønnet arbeid				0,88
1 ikke sterkt positiv	-0,216	0,81	0,23	
0 sterkt positiv				
Hjelp fra sosialkontor som enslig forsørgere				7,50**
1 ja	-0,683**	0,51	0,25	
0 nei				

N=581

konstant -3,52 log likelihood -250 goodness of fit 58% andel eneforsørgere med forsørgelsesformen 34%

* p < 0,05

** p < 0,01

*** p < 0,001

Tabell A37. **Overgangsstønad hele tiden og aldri yrkesaktiv i løpet av rettighetsfasen. Logistisk regresjon. Totalmodell**

	Koeffisient	Oddsforhold	Standardfeil	Kjikkvadrat
Kjønn				-
1 mann	-	-	-	
0 kvinne				
Alder ved start				2,91
1 35 år og over	-0,892	0,41	0,56	
1 30-34 år	-0,432	0,65	0,39	
1 25-29 år	-0,223	0,80	0,35	
0 under 25 år				
Husholdstilknytning ved start				17,52***
1 med ektefelle/samboer	-1,525***	0,22	0,36	
0 alene/evt. med foreldre				
Antall barn ved start				0,81
1 2 eller flere barn	0,294	1,3	0,33	
0 1 barn				
Hovedbeskjeftigelse ved start				8,18(*)
1 annet	0,224	1,3	0,53	
1 heltidsarbeid	-0,731*	0,48	0,37	
1 deltidsarbeid	-0,937*	0,39	0,45	
1 utdanning	-0,294	0,75	0,50	
0 hjemmeværende				
Utdanningsnivå ved start				5,54
1 ukjent	-0,002	1,0	0,33	
1 høy	-1,665	0,19	1,05	
1 fagutdanning	-0,874(*)	0,42	0,50	
0 lav				
Eneforsørgerfasens varighet				3,72(*)
1 korteste halvpart (1-46 mndr.)	-0,533(*)	0,59	0,28	
0 lengste halvpart (47-191 mndr.)				
Utdanning i eneforsørgerfasen				0,91
1 ja	0,286	1,3	0,30	
0 nei				
Samboende i 1991				0,18
1 ja	-0,144	0,87	0,34	
0 nei				
Bostedsstrøk i 1991				5,19
1 100 000 bosatte eller mer	-0,116	0,89	0,33	
1 20 000 - 99 000 bosatte	0,687(*)	2,0	0,35	
1 under 20 000 bosatte	0,351	1,4	0,39	
0 spredtbygd				
Varig sykdom				0,28
1 ja	0,136	1,1	0,26	
0 nei				
Holdning til lønnet arbeid				2,37
1 ikke sterkt positiv	0,412	1,5	0,27	
0 sterkt positiv				
Hjelp fra sosialkontor som enslig forsørger				6,79**
1 ja	0,709**	2,0	0,27	
0 nei				

N=581

konstant -0,43 log likelihood -205 goodness of fit 62% andel eneforsørgere med forsørgelsesformen 16%

* p < 0,05 ** p < 0,01 *** p < 0,001

Tabell A38. Yrkesaktiv hele tiden og aldri overgangsstønning i løpet av rettighetsfasen. Logistisk regresjon. Totalmodell

	Koeffisient	Oddsforhold	Standardfeil	Kjikkvadrat
Kjønn				0,21
1 mann	0,191	1,2	0,42	
0 kvinne				
Alder ved start				18,41***
1 35 år og over	1,291*	3,6	0,51	
1 30-34 år	1,841***	6,3	0,47	
1 25-29 år	0,864(*)	2,4	0,48	
0 under 25 år				
Husholdstilknytning ved start				10,01**
1 med ektefelle/samboer	1,487**	4,4	0,47	
0 alene/evt. med foreldre				
Antall barn ved start				1,90
1 2 eller flere barn	-0,376	0,69	0,27	
0 1 barn				
Hovedbeskjeftigelse ved start				32,05***
1 annet	1,671(*)	5,3	0,88	
1 heltidsarbeid	2,837***	17,1	0,55	
1 deltidsarbeid	2,359***	10,6	0,58	
1 utdanning	0,094	1,1	1,21	
0 hjemmeværende				
Utdanningsnivå ved start				12,59**
1 ukjent	0,266	1,3	0,41	
1 høy	1,263***	3,5	0,37	
1 fagutdanning	-0,008	1,0	0,40	
0 lav				
Eneforsørgerfasens varighet				2,68
1 korteste halvpart (1-46 mndr.)	0,449	1,6	0,27	
0 lengste halvpart (47-191 mndr.)				
Utdanning i eneforsørgerfasen				2,65
1 ja	-0,538	0,58	0,33	
0 nei				
Samboende i 1991				0,02
1 ja	-0,050	1,0	0,33	
0 nei				
Bostedsstrøk i 1991				3,60
1 100 000 bosatte eller mer	0,174	1,2	0,32	
1 20 000 - 99 000 bosatte	-0,168	0,85	0,37	
1 under 20 000 bosatte	-0,646	0,52	0,41	
0 spredtbygd				
Varig sykdom				0,92
1 ja	-0,251	0,78	0,26	
0 nei				
Holdning til lønnet arbeid				3,78(*)
1 ikke sterkt positiv	-0,512(*)	0,60	0,26	
0 sterkt positiv				
Hjelp fra sosialkontor som enslig forsørger				9,56**
1 ja	-0,962**	0,38	0,31	
0 nei				

N= 581

konstant -5,26 log likelihood -201 goodness of fit 62% andel eneforsørgere med forsørgelsesformen 23%

* p < 0,05 ** p < 0,01 *** p < 0,001

Tabell A39. En og samme (stabil) tilpasning i hele rettighetsfasen. Logistisk regresjon. Totalmodell

	Koeffisient	Oddsforhold	Standardfeil	Kjikkvadrat
Kjønn				0,09
1 mann	-0,115	0,89	0,38	
0 kvinne				
Alder ved start				7,98*
1 35 år og over	0,069	1,1	0,33	
1 30-34 år	0,652*	1,9	0,28	
1 25-29 år	0,056	1,1	0,27	
0 under 25 år				
Husholdstilknytning ved start				0,02
1 med ektefelle/samboer	-0,035	1,0	0,27	
0 alene/evt. med foreldre				
Antall barn ved start				0,15
1 2 eller flere barn	0,082	1,1	0,21	
0 1 barn				
Hovedbeskjeftigelse ved start				22,69***
1 annet	0,845(*)	2,3	0,46	
1 heltidsarbeid	0,633*	1,9	0,26	
1 deltidsarbeid	1,122***	3,1	0,30	
1 utdanning	-0,298	0,74	0,41	
0 hjemmeverende				
Utdanningsnivå ved start				6,86(*)
1 ukjent	0,402	1,5	0,26	
1 høy	0,760*	2,1	0,35	
1 fagutdanning	-0,035	1,0	0,29	
0 lav				
Eneforsørgerfasens varighet				1,14
1 korteste halvpart (1-46 mndr.)	0,205	1,2	0,19	
0 lengste halvpart (47-191 mndr.)				
Utdanning i eneforsørgerfasen				5,13*
1 ja	-0,496*	0,61	0,22	
0 nei				
Samboende i 1991				0,27
1 ja	0,119	1,1	0,23	
0 nei				
Bostedsstrøk i 1991				0,70
1 100 000 bosatte eller mer	-0,133	0,88	0,22	
1 20 000 - 99 000 bosatte	0,093	1,1	0,27	
1 under 20 000 bosatte	-0,077	0,93	0,28	
0 spredtbygd				
Varig sykdom				0,30
1 ja	-0,101	0,90	0,18	
0 nei				
Holdning til lønnet arbeid				0,65
1 ikke sterkt positiv	0,148	1,2	0,18	
0 sterkt positiv				
Hjelp fra sosialkontor som enslig forsørger				1,46
1 ja	-0,239	0,79	0,20	
0 nei				

N=581

konstant -0,35 log likelihood -366 goodness of fit 47% andel eneforsørgere med forsørgelsesformen 57%

* p < 0,05 ** p < 0,01 *** p < 0,001

Tabell A40. **Kombinert yrkesdeltaking og overgangsstønad i hele rettighetsfasen. Logistisk regresjon. Totalmodell**

	Koeffisient	Oddsforhold	Standardfeil	Kjikkvadrat
				2,36
Kjønn				
1 mann	-1,045	0,35	0,68	
0 kvinne				
Alder ved start				0,22
1 35 år og over	-0,092	0,91	0,49	
1 30-34 år	-0,087	0,92	0,41	
1 25-29 år	0,059	1,1	0,39	
0 under 25 år				
Husholdstilknytning ved start				0,69
1 med ektefelle/samboer	0,371	1,4	0,45	
0 alene/evt. med foreldre				
Antall barn ved start				0,97
1 2 eller flere barn	0,289	1,3	0,29	
0 1 barn				
Hovedbeskjeftigelse ved start				19,31***
1 annet	-0,127	0,88	0,81	
1 heltidsarbeid	0,081	1,1	0,38	
1 deltidsarbeid	1,145**	3,1	0,37	
1 utdanning	-2,126(*)	0,12	1,11	
0 hjemmевærende				
Utdanningsnivå ved start				6,53(*)
1 ukjent	0,746*	2,1	0,38	
1 høy	-0,249	0,78	0,51	
1 fagutdanning	0,685(*)	2,0	0,41	
0 lav				
Eneforsørgerfasens varighet				8,42**
1 korteste halvpart (1-46 mndr.)	0,832**	2,3	0,29	
0 lengste halvpart (47-191 mndr.)				
Utdanning i eneforsørgerfasen				1,58
1 ja	-0,422	0,66	0,34	
0 nei				
Samboende i 1991				3,19(*)
1 ja	0,563(*)	1,8	0,31	
0 nei				
Bostedsstrøk i 1991				3,38
1 100 000 bosatte eller mer	-0,551	0,58	0,34	
1 20 000 - 99 000 bosatte	-0,477	0,62	0,40	
1 under 20 000 bosatte	-0,066	0,94	0,39	
0 spredtbygd				
Varig sykdom				0,04
1 ja	-0,052	0,95	0,27	
0 nei				
Holdning til lønnet arbeid				0,02
1 ikke sterkt positiv	0,040	1,0	0,27	
0 sterkt positiv				
Hjelp fra sosialkontor som enslig forsørger				1,30
1 ja	-0,335	0,72	0,29	
0 nei				

N=581

konstant -2,75 log likelihood -201 goodness of fit 63% andel eneforsørgere med forsørgelsesformen 13%

* p < 0,05 ** p < 0,01 *** p < 0,001

Tabell A41. **Andel yrkesaktive eneforsørgere med ulike yrker og ulik arbeidstid etter forsørgelsesform. Prosent**

	Totalt ¹	Tidvis yrkesaktiv og aldri stønad	Tidvis yrkesaktiv og delvis stønad	Tidvis yrkesaktiv og stønad hele tiden	Yrkesaktiv hele tiden og aldri stønad	Yrkesaktiv hele tiden og tidvis stønad	Yrkesaktiv hele tiden og stønad hele tiden
Totalt	100	8	7	25	32	9	18
Yrke							
Handel/kontor	33	6	8	23	34	10	19
Industri	7	(10)	(10)	(23)	(35)	(13)	(10)
Jordbruk	2	(0)	(14)	(29)	(29)	(29)	(0)
Service	22	6	8	37*	16*	9	23
Pleie/ped.	33	10	4	19	43	7	17
Arbeidstid							
Deltid	35	8	9	32	16*	8	27*
Heltid	60	8	4	21	42	11	12

N=448

* $p < 0,05$ dvs. forskjellen mellom prosentverdien markert med * og prosentverdien på linjen under er signifikant forskjellig fra null på 5 prosents nivå

¹ De som har like mye heltid som deltid og er sysselsatt i to forskjellige yrkesgrupper i likt antall måneder, registreres som «annet»-kategori og er ikke tatt med i tabellen

Tabell A42. **Enslige forsørgere som er yrkesaktive minst en måned i løpet av rettighetsfasen med hovedsakelig¹ deltids- og heltidsarbeid etter hovedsakelig¹ yrkestilknytning. Prosent**

	Totalt	Handel/kontor	Industri	Jordbruk	Service	Pleie/ped.
Totalt	96	33	7	1	22	33
Deltid	95	32	5	1	36	21
Heltid	96	34	8	1	14	39

N=448

Chi-kvadrat $p < 0,05$ ¹ Se note til tabell A41Tabell A43. **Enslige forsørgere som er yrkesaktive minst en måned i løpet av rettighetsfasen med hovedsakelig¹ tilknytning til fem ulike yrkesgrupper etter hovedsakelig¹ arbeidstid. Prosent**

	Totalt	Deltid	Heltid
Totalt	95	35	60
Handel/kontor	97	34	63
Industri	97	23	74
Jordbruk	86	29	57
Service	96	57	39
Pleie/ped.	93	22	71

N=448

Chi-kvadrat $p < 0,05$ ¹ Se note til tabell A41

Tabell A44. Tidvis yrkesaktiv og aldri stønad. Logistisk regresjon. Yrkesmodell

	Koeffisient	Oddsforhold	Standardfeil	Kjikkvadrat
Yrke (mer enn 50 prosent av tiden)				8,12
1 annet	1,174(*)	3,2	0,61	
1 handel/kontor	-0,494	0,61	0,44	
1 industri	0,002	1,0	0,67	
1 jordbruk	-	-	-	
1 service	-0,531	0,59	0,52	
0 pleie/ped.				
Arbeidstid (mer enn 50 prosent av tiden)				4,27
1 annet	1,174*	3,2	0,58	
1 deltid	0,051	1,1	0,40	
0 heltid				

N=448

konstant -2,31

log likelihood -124

andel yrkesaktive eneforsørgere med forsørgelsesformen 8%

* p < 0,05

** p < 0,01

*** p < 0,001

Tabell A45. Tidvis yrkesaktiv og tidvis stønad. Logistisk regresjon. Yrkesmodell

	Koeffisient	Oddsforhold	Standardfeil	Kjikkvadrat
Yrke (mer enn 50 prosent av tiden)				2,88
1 annet	0,284	1,3	1,12	
1 handel/kontor	0,653	1,9	0,52	
1 industri	0,888	2,4	0,74	
1 jordbruk	1,442	4,2	1,17	
1 service	0,587	1,8	0,58	
0 pleie/ped.				
Arbeidstid (mer enn 50 prosent av tiden)				0,71
1 annet	-	-	-	
1 deltid	0,332	1,4	0,39	
0 heltid				

N=448

konstant -3,17

log likelihood -109

andel yrkesaktive eneforsørgere med forsørgelsesformen 7%

* p < 0,05

** p < 0,01

*** p < 0,001

Tabell A46. Tidvis yrkesaktiv og stønad hele tiden. Logistisk regresjon. Yrkesmodell

	Koeffisient	Oddsforhold	Standardfeil	Kjikkvadrat
Yrke (mer enn50 prosent av tiden)				6,97
1 annet	0,083	1,1	0,61	
1 handel/kontor	0,209	1,2	0,29	
1 industri	0,226	1,4	0,48	
1 jordbruk	0,478	1,6	0,87	
1 service	0,771*	2,2	0,31	
0 pleie/ped.				
Arbeidstid (mer enn50 prosent av tiden)				3,14
1 annet	0,356	1,4	0,51	
1 deltid	0,416*	1,5	0,24	
0 heltid				

N=448

konstant -1,57

log likelihood -244

andel yrkesaktive eneforsørgere med forsørgelsesformen 25%

* p < 0,05

** p < 0,01

*** p < 0,001

Tabell A47. Yrkesaktiv hele tiden og aldri stønad. Logistisk regresjon. Yrkesmodell

	Koeffisient	Oddsforhold	Standardfeil	Kjikkvadrat
Yrke (mer enn50 prosent av tiden)				11,34*
1 annet	-1,096	0,33	0,67	
1 handel/kontor	-0,297	0,74	0,25	
1 industri	-0,348	0,71	0,42	
1 jordbruk	-0,520	0,59	0,88	
1 service	-1,040**	0,35	0,33	
0 pleie/ped.				
Arbeidstid (mer enn50 prosent av tiden)				21,61***
1 annet	-0,893(*)	0,41	0,53	
1 deltid	1,159***	0,31	0,26	
0 heltid				

N=448

konstant -0,00

log likelihood -259

andel yrkesaktive eneforsørgere med forsørgelsesformen 32%

* p < 0,05

** p < 0,01

*** p < 0,001

Tabell A48. Yrkesaktiv hele tiden og tidvis stønad. Logistisk regresjon. Yrkesmodell

	Koeffisient	Oddsforhold	Standardfeil	Kjikkvadrat
Yrke (mer enn 50 prosent av tiden)				4,86
1 annet	0,705	2,0	0,83	
1 handel/kontor	0,367	1,4	0,43	
1 industri	0,671	2,0	0,63	
1 jordbruk	1,897*	6,7	0,93	
1 service	0,445	1,6	0,50	
0 pleie/ped.				
Arbeidstid (mer enn 50 prosent av tiden)				1,29
1 annet	-	-	-	
1 deltid	-0,426	0,65	0,38	
0 heltid				

N=448

konstant -2,46

log likelihood -132

andel yrkesaktive eneforsørgere med forsørgelsesformen 9%

* p < 0,05

** p < 0,01

*** p < 0,001

Tabell A49. Yrkesaktiv hele tiden og stønad hele tiden. Logistisk regresjon. Yrkesmodell

	Koeffisient	Oddsforhold	Standardfeil	Kjikkvadrat
Yrke (mer enn50 prosent av tiden)				1,48
1 annet	-0,306	0,74	0,68	
1 handel/kontor	0,058	1,1	0,31	
1 industri	0,632	0,53	0,65	
1 jordbruk	-	-	-	
1 service	0,088	1,1	0,34	
0 pleie/ped.				
Arbeidstid (mer enn50 prosent av tiden)				14,71***
1 annet	1,050*	2,9	0,52	
1 deltid	0,989***	2,7	0,27	
0 heltid				

N=448

konstant -1,94

log likelihood -202

andel yrkesaktive eneforsørgere med forsørgelsesformen 18%

* p < 0,05

** p < 0,01

*** p < 0,001

Vedlegg B

Tidligere publikasjoner fra prosjektet

Kjeldstad, Randi og Kari Mette Roalsø: «Forsørgelse i livsfasen enslig forsørger». Paper presentert på 8. Nordiske sosialpolitiske forskerseminar, Stockholm 9.-11. februar 1995.

Kjeldstad, Randi og Kari Mette Roalsø: «Forsørgelse blant enslige forsørgere: Trygd, arbeid eller begge deler?» I *Samfunnsspeilet nr 4, 1995*.

Kjeldstad, Randi: «Trygd eller arbeid i livsfasen som enslig forsørger: Hvilken betydning har bakgrunn og tidligere gjøremål?» Paper presentert på konferansen: Frø og frukter. Nordisk kvinne- og kjønnsforskning i dag, Oslo 21.-23. november 1996.

Kjeldstad, Randi: «Enslige forsørgere: Solid bakgrunn for egen forsørgelse?». I *Samfunnsspeilet nr. 1, 1997*.

Kjeldstad, Randi: «Single parents and economic adjustment in a life course perspective». Paper presentert på forskningskonferansen: The restructuring of Gender Relations and Employment: A Cross-National Perspective, Bergen 25.-26. april, 1997, og ved 19. Nordiske sosiologkongress, København 13-15. juni, 1997. Bearbeidet til artikkel med samme navn, oversendt internasjonalt tidsskrift i august 1997 med tanke på publisering.

Kjeldstad, Randi: «Enslige forsørgere og arbeidslinja.» I *Samfunnsspeilet nr. 1, 1998*.

Statistisk sentralbyrå. 1997. «Store inntektsforskjeller mellom enslige forsørgere». *Ukens statistikk 35/1977*

De sist utgitte publikasjonene i serien Sosiale og økonomiske studier *Recent publications in the series Social and Economic Studies*

- 76 G. Haraldsen, H. Kitterød: Døgnet rundt. Tidsbruk og tidsorganisering 1970-90. Tidsnyttingsundersøkelsene. 1992. 185s. 189 kr. ISBN 82-537-3639-8
- 77 J. E. Lystad: Norsk hotellnæring 1950-1990. 1992. 174s. 115 kr. ISBN 82-537-3677-0
- 78 O. Ljones, B. Moen, L. Østby (red.): Mennesker og modeller: Livsløp og kryssløp. 1992. 336s. 165 kr. ISBN 82-537-3699-1
- 79 I. Gabrielsen: Det norske skattesystemet 1992 *The Norwegian Tax System*. 1992. 175s. 115 kr. ISBN 82-537-3728-9
- 80 Einar Bowitz: Offentlige stønader til husholdninger En økonometrisk undersøkelse og modellanalyse. 1992-119s. 100 kr. ISBN 82-537-3785-8
- 81 Svein Blom, Turid Noack og Lars Østby: Giftermål og barn – bedre sent enn aldri? 1993-167s. 115 kr. ISBN 82-537-3808-0
- 82 Rolf Aaberge, Tom Wennemo: Inntektsulikhet og inntektsmobilitet i Norge 1986-1990. 1993-46s. 90 kr. ISBN 82-537-3911-7
- 83 Ingvild Svendsen: Empirical Tests of the Formation of Expectations – A Survey of Methods and Results. 1993-52s. 75 kr. ISBN 82-537-3948-6
- 84 Bjørn E. Naug: En økonometrisk analyse av utviklingen i importandelen for industrivarer 1968-1990. *An Econometric Analysis of the Development of Manufacturing Import Shares 1968-1990*. 1994-78s. 95 kr. ISBN 82-537-3955-9
- 85 Einar Bowitz og Ådne Cappelen: Prisdannelse og faktoreterspørsel i – norske næringer. *Price Formation and Factor Demand in Norwegian Industries*. 1994-177s. 125 kr. ISBN 82-537-4024-7.
- 86 Klaus Mohn: Modelling Regional Producer Behaviour – A Survey. *Modellering av regional produsentatferd – En litteraturoversikt*. 1994-71s. 95 kr. ISBN 82-537-4042-5.
- 87 Knut A. Magnussen: Old-Age Pensions, Retirement Behaviour and Personal Saving. A Discussion of the Literature. *Alderspensjon, pensjoneringsatferd og privat sparing. En diskusjon av litteraturen*. 1994-69s. 95 kr. ISBN 82-537-4050-6.
- 88 Klaus Mohn, Lasse S. Stambøl og Knut Ø. Sørensen: Regional analyse av arbeidsmarked og demografi – Drivkrefter og utviklingstrekk belyst ved modellsystemet REGARD. *Regional Analysis of Labour Market and Demography with the Model – REGARD*. 1994-165s. 125 kr. ISBN 82-537-4082-4.
- 89 Nils Martin Stølen: Wage Formation and the Macroeconomic Functioning

- of the Norwegian Labour Market. *Lønnsdannelse og den makroøkonomiske funksjonsmåten til det norske arbeidsmarkedet*. 1995-306s. 180 kr. ISBN 82-537-4141-3.
- 90 Øystein Kravdal: Sociodemographic Studies of Fertility and Divorce in Norway with Emphasis on the Importance of Economic Factors. *Sosiodemografiske studier av fruktbarhet og skilsmisse i Norge med vekt på betydningen av økonomiske faktorer*. 1994-267s. 155 kr. ISBN 82-537-4088-3.
- 91 Tom Kornstad: Empirical Life Cycle Models of Labour Supply and Consumption. *Empiriske livsløpsmodeller for arbeidstilbud og konsum*. 1995-115s. 110 kr. ISBN 82-537-4166-9.
- 92 H.C. Bjørnland: Trends, Cycles and Measures of Persistence in the Norwegian Economy Trender, konjunktursvingninger og varighet av sjokk i norsk økonomi. 1995. 109s. 110 kr. ISBN 82-537-4220-7
- 93 Å. Cappelen, R. Choudhury, T. Eika: Petroleumsvirksomheten og norsk økonomi 1973 1993 The Oil Industry and the Norwegian Economy 1973 1993. 1996. 128s. 110 kr. ISBN 82-537-4287-8
- 94 K.O. Aarbu, B. Lian: Skattereformen og delingsmodellen: En empirisk analyse The Norwegian tax reform and the capital income imputation method: An empirical analysis. 1996. 94s. 95 kr. ISBN 82-537-4297-5
- 95 T.J. Klette, A. Mathiassen: Vekst og fall blant norske industribedrifter: Om nyetablering, nedlegging og omstilling Growth and turnover among Norwegian manufacturing plants. 1996. 112s. 110 kr. ISBN 82-537-4298-3
- 96 K.H. Alfsen, T. Bye, E. Holmøy (eds.): MSG EE: An Applied General Equilibrium Model for Energy and Environmental Analyses. MSG EE: En anvendt generell likevektsmodell for energi og miljøanalyser. 1996. 171s. 125 kr. ISBN 82-537-4342-4
- 97 A. Barstad: Store byer, liten velferd? Om segregasjon og ulikhet i norske storbyer Big Cities, Little Welfare? Segregation and Inequality in Norwegian Cities. 1997. 153s. 125 kr. ISBN 82-537-4402-1
- 98 T.O. Thoresen: Mikrosimulering i praksis. Analyser av endring i offentlige overføringer til barnefamilier Tax Benefit Model in Use. Analysing Changes in the Public Policy towards Families with Children. 1998. 102s. 135 kr. ISBN 82-537-4527-3
- 99 K.E. Rosendahl: Social Costs of Air Pollution and Fossil Fuel Use – A Macroeconomic Approach. Samfunnsøkonomiske kostnader av luftforurensning og fossile brensler – En makroøkonomisk tilnærming. 1998. 147s. 135 kr. ISBN 82-537-4542-7
- 100R. Kjeldstad: Enslige forsørgere: Forsørgelse og levekår før og etter overgang til en ny livsfase. *Single Parents: Social and Economic Adjustment before and after Transition to single Parenthood*. 1998. 162s. 155 kr. ISBN 82-537-4548-6